KAD JŪS SUGEBĖTUMĖT VISUS SUBURTI PRIE SAVO "VARPŲ"!
Monsinjoras KAZIMIERAS VASILIAUSKAS

ISSN 1392-0669

Varpai

LITERATŪROS
ALMANACHAS
'2009

UDK 888.2-8 (059)
Va 303

Vyriausiasis redaktorius
LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Redaktorė
SILVIJA PELECKIENĖ

Dailininkas
BRONISLOVAS RUDYS

Redakcijos kolegija:
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
ALGIRDAS GLUODAS
DONALDAS KAJOKAS
VYTAUTAS MARTINKUS

GENERALINIS RĖMĖJAS:
UAB "RŪTA" (direktorius ALGIRDAS GLUODAS)

PAGRINDINIAI RĖMĖJAI:
SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS RĖMIMO FONDAS

RĖMĖJAI:
Lietuvos Respublikos Seimo narys Valerijus SIMULIK
UAB "Meba" (direktorė Marija Laisvyda MATUSEVIČIENĖ)
UAB "Telebaltikos importas ir eksportas (generalinis direktorius Arvydas APERAVIČIUS)
VĮ poilsio namai "Baltija" (direktorius Jonas JUCHNEVIČIUS)
UAB "Sabalin" (direktorė Regina ARCIŠAUSKAITĖ)
UAB „Neoprintas" (direktorė Galina Grigaliūnienė)

©VARPAI, 2009 (24)

ISBN 978-9955-667-11-7

Leidžiamas nuo 1943 metų

Leidimas atnaujintas 1989 metais

Varpai 2009

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS	4	Eilėraščiai. *Senųjų „Varpų“ skambesys*
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ	7	Ką įžvelgiame tūkstantmetės Lietuvos moterų likimuose? *Esė*
TOMAS VENCLOVA	12	Pavasaris Berklyje
KORNELIJUS PLATELIS	19	Šeši eilėraščiai. *Mūzos*
SIMONA ORINSKA	24	Galukelės sklando akylos. *Eilėraščių ciklas*. Iš latvių kalbos vertė Vladas BRAZĪŪNAS
EDUARDAS MIEŽELAITIS	31	Balnoja apokalipsė žirgus. *Literatūrinis palikimas*
JURGIS JANKUS	36	Niekam nereikalingi. *Romanas* (tęsinys)
JONAS MIKELINSKAS	62	Klėtelė prie kapelių, arba Dinozauro ausyje. *Eseistinė apysaka*
	102	Aušra Marija SLUCKAITĖ-JURAŠIENĖ: „Naujų patirčių neįmanoma nei pasverti, nei apčiuopti“. *„Varpų“ svetainė*
	114	Iš rašytojų laiškų. *Epistolinis palikimas*
GINTAS KRAPTAVIČIUS	127	Posterezija. Baltasis sąsiuvinis. *Debiutai*
LAIMA PETRAUSKIENĖ	136	Vokietis. *Apsakymas*
LIAM O'FLAHERTY, FRANK O'CONNOR, ERSKINE CALDWELL, VILLIAM SAROYAN	151	Keturi apsakymai. Iš anglų kalbos vertė Kazimieras BARĖNAS
INEZA JUZEFA JANONĖ	175	Raudos
ALFREDAS GUŠČIUS, JONAS UŽURKA	181	Padangę raižo sakalai, žemę – kirminai. *Dialogai*
JONAS UŽURKA	192	1009-ji. Nuo Netimero iki Rimgaudo. *Ištrauka iš rašomo romano*
	207	Muziejus, kuriame nuolat jaučiama gyvybė
VYDŪNAS	222	Didžioji žmonijos valanda. *Senųjų „Varpų“ skambesys*
VACYS BAGDONAVIČIUS	227	Ar pavyks išgirsti Vydūno balsą?
GASPARAS ALEKSA, JANINA JOVAIŠAITĖ	237	Eilėraščiai. *Mūzos*
SILVIJA PELECKIENĖ	250	Noveletės
VALENTINAS SVENTICKAS	256	Algimantas Baltakis. Gimė laiku ir parašė laiku. *Mokslas. Kritika*
KĘSTUTIS LENKŠAS	261	Būtiškojo gelmens nutvilkytas
EDUARDAS BUDREIKA	267	Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčios atstatymo istorija. *Laiko pamokos*
RIMANTAS VAITIEKŪNAS	275	Aktorius Pranas Piaulokas. *Asmenybės*
	292	Kronika

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

PRANAŠYSTĖ

Kai išeinu į naktį alkaną ir klaikią,
Kai šliaužia debesy blanki delčia,
O iš pakalnių miglos pasidraikę
Boluoja lyguma tuščia, -
Kai aušroje sujaudintas budžiu
Su nerimu krūtinėje skaudžiu, -
Kai per dienovidžio švininę tylą
Sukepus žemė skyla,
Ir kai saulėlydžio vėsos metu
Ant veido rasą pajuntu, - -

Kai žemėje palaimos nebėra,
Vien skausmas ir gaiži aitra,
Ir laistosi pripiltos taurės sklidinai
(Karti tulžis ir pelenai!),
Kai sklinda dykuma tuščia
Žmogaus paniekinta kančia, -

Keliu į dangų dešinę, sakau:
- Iš sutemų pakilęs broli ir žmogau!
Aš nežinau, kada, nei kur, nei kaip,
Bet šitoj žemėj turi būt kitaip.
Ir geras Dievas čia ateiti tur,
Nors nežinau, kada, nei kaip, nei kur.

Tikėki: išsipildys pranašystė,
Bus nutremti Apokalipsės žvėrys.
Iš griaučių prisikels skaisti jaunystė,
Iš kapo dulkių – Avinėlio gėris.

1944.IV.5.

SIELVARTO SESEI

Raukšlėtas veidas ir akys prigesę,
Krūtinė gailiai įdubus.
Ką tarsi tu, mano sielvarto sese,
Pralenkt savo dalią suskubus?

Nejau tave nešė raibi sakalai,
Kur kelio mirtingam nėra?
Tu ryto aušroj anksti pakilai,
O štai vakarinė jau gęsta žara.

Aš laukiau tavęs prie kelio viešo,
Prie vieškelio lygaus, plataus,
Kur siaučia dulkės ir vėtros plėšo,
Ir čaižo smūgiai lietaus.

Antai, iš klonių naktis jau slenka
Į širdį baugią ir nykią.
Ir kažkas vardo žemėj netenka –
Ir kažkas graudžiai klykia.

Ir niekur neskamba varpai bažnyčių,
Ir Aniolas Dievo negieda.
Tik kažkas kažkur, lyg iš netyčių,
Pamišėlio raudą klieda.

Ir miestai nežiebia skaidrių žiburių,
Tamsa prislėgus kaimus...

Ir aš toj nakty jau žvaigždžių neturiu
Žadėtos tavo palaimos.

Tai ką man sakysi, sielvarto sese,
Prie viešojo kelio sukniubus?
Raukšlėtas veidas ir akys prigesę,
Krūtinė gailiai įdubus.

1944.IV.3.

JIE NEGIRDI

Jie negirdi –
Tie, kurie girdėt privalo.
Jie nemato,
Tie, kurie matyt turėtų.
Jiems nebėr viršuj dangaus žvaigždėto –
Ir nebėr šioj žemėj Idealo.

Tu išeitum, kai krūtinę maudžia,
Tylų vakarą prie kiemo vartų.
Tu sudėtum vieną maldą graudžią,
Kurią lūpos tyliai nakčiai tartų.

Ir naktis į tavo maldą atsakytų,
Ir žvaigždynais tavo sieloj suspindėtų.
Tu pamiltum naktį – su dangum žvaigdėtu –
Ir sutiktum saulę – su džiaugsmingu rytu.

1942.XII.8.

Varpai, 1944 (2)

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

Ką įžvelgiame tūkstantmetės Lietuvos moterų likimuose?

Jeigu Lietuva būtų šventusi savo vardo devynių šimtų metų jubiliejų, apie Lietuvos moterų likimus jau būtų buvę ką pasakyti. Prieš šimtą metų prasidėjo Lietuvos moterų sąmoningumo istorija – įvyko pirmasis suvažiavimas, pasirodė moterų lyderės, užėmusios savo vietą visuomenėje, kultūroje, įvairiose gyvenimo srityse. XX a. pradžia yra atskaitos taškas Lietuvos moterų istorijoje; nuo jo galime eiti į priekį – iki šių dienų. Ir galime eiti atgal – per devynis šimtus metų, iki laiko, skendinčio ūkanose.

Koks tas laikas? Jau išsikristalizavusios baltų gentys (skalviai, galindai, prūsai, jotvingiai, sėliai, kuršiai, žemaičiai...), jau atsiskyrusios latvių ir lietuvių kalbos. Taip pat ošia Joldijos jūra, taip pat teka svarbiausios baltų upės Nemunas, Neris, Dauguva, nors ir nežinome tiksliai, kaip skamba jų vardai. Bet neabejotinai skamba moterų giesmės ir dainos, pasakojimais bandoma aprėpti gyvenimą, suteikti jam prasmę, iškelti šventumo skliautą, maldauti dievų malonės, kad iš karų sugrįžtų vyrai ir sūnūs, kad malonė būtų suteikta dukroms ir dukraitėms, kad išliktų gyvybė ir gyvastis. Lietuva paveldi dalį matricentrinės Senosios Europos palikimo; moters vieta ir reikšmė bendrojoje visuomenės sanklodoje niekada nebuvo paneigta. Ir šioje vietoje (ne istoriškai ir nechronologiškai) galime paminėti Mariją Alseikaitę-Gimbutienę, pasaulinio garso mokslininkę, archeomitografijos kūrėją, Senosios Europos civilizacijos atradėją, atminties kaip žmonijos gyvybinės galios įprasmintoją. 1987 m., Ohio universitete ji kalbėjo: „Riedėdami „progreso“ keliu, mes izoliuojamės nuo praeities ir, kirsdami šaknis, naikiname gyvybines galias“.

Moteris yra gyvybinių galių saugotoja; gyvybės pusėje ji stovi instinktyviai ir sąmoningai. Atsiminti, vadinasi, išlaikyti gyva. Bendriausia prasme galime sakyti, kad tūkstantmetės Lietuvos moterų likimuose mes įžvelgiame nenutrūkstančios gyvybinės atminties liniją. Ji yra keliakryptė ir keliaklodė. Svarbiausia

kryptis susijusi su prigimties versmėmis, su tomis galiomis, kurios istorijos ūkanose vertė formuotis tautas, iš vieno prokalbės kamieno šakotis atskiroms kalboms. Ta svarbiausia kryptimi, prasidedančia nuo proistorės ir pasiekiančia istoriją, reikėtų laikyti pirminį lietuvių moterų kūrybingumą, pasireiškusį etninės kultūros pavidalais – šeimos kūrimu, pirminiais žmogiškųjų santykių pavidalais, papročiais, apeigiškumu bei sakralumu, audiniais, mezginiais, darželiais... Ir žodine kūryba, labiausiai kūrybos tradicija konsolidavusia galia. Labai daug senosios baltų religijos moteriškųjų dievių bei dievybių – stipri gyvenimo, visų jo gyvybės formų gintis, namų, vandenų, ugnies. Nelengvi moterų sąmonės išbandymai naujomis religinėmis formomis – krikščionybe. Ne tiek faktais, kiek mitinėmis aliuzijomis, nuojauta remiamas dramatiškas mūsų viduramžių karalienės Mortos, karaliaus Mindaugo žmonos, portretas. Pirmoji iš istorijos ūkų iškylanti Lietuvos moteris, išgyvenusi pasirinkimo, kartu ir prievartos dramatizmą. Moterų likimuose visada slypi pasirinkimo drama, net gaubiama prievartos, kurios tiek daug įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis. Moteris nuolat renkasi: tarp meilės ir pareigos, tarp tikėjimo formų, tarp šeimos ir karjeros, tarp savo individualių reikmių ir visuomenės įpareigojimų. Ji nori būti savo kūno suverenė, bet užsimezganti gyvybė nėra to kūno įnamė, o teisėta dalininkė. Sėklos teisė būti žemėje, turėti žemę.

Iš pirminės kultūros – iš paprotinių, apeiginių jos formų išauga ir pasirodo lemtingas lietuvės vardas – Birutė, istorinis, bet ir mitologinis, kunigaikštienė Birutė, Kęstučio žmona ir Vytauto motina. Vardo semantika: biri, biri lyg sėkla, krentanti į žemę, išsisėjanti. Vardo gražumas, ilgai trukęs populiarumas – iš labai paprastos, kasdieniškos ir labai moteriškos pirminės semantikos (ne tik birti, bet ir subyrėti gimdant); gali būti, kad Birutė pirmine, pačia seniausia reikšme ir buvo gimdanti, galinti gimdyti.

Aukštasis tolimojo, jau istorinio, bet dar ir mitinio laiko moterų lygmuo: kunigaikštienė Birutė, karalienė Morta. Bet ir jų bevardėmis likusios seserys, žemdirbių kultūros kūrėjos, saugotojos. Tik nuo XIX a. pradžios ir Europos lygiu pradedama matyti tos kultūros savaimingumą. Pati XVIII a. pabaiga, nors ir susijusi su Lietuvos–Lenkijos valstybės žlugimu, bendriausia prasme pradeda Naujuosius amžius; Prancūzijos Žmogaus ir piliečo teisių deklaracija (1789) duoda pradžią demokratijai ir moterų teisėms. Už Moters teisių deklaraciją, kaip žinome, skaudžiai sumokėta, jos autorė, Didžiosios prancūzų revoliucijos dalyvė Olimpija de Gouges (Guž) buvo giljotinuota. Bet jau XIX a. viduryje pirmosios Vakarų kultūros moterys baigė universitetus, įgijo nepriklausomas profesijas. Lietuvos moterys keliais dešimtmečiais atsiliko – iki XIX a. pabaigos. Bet tai nėra labai didelis laiko skirtumas. Juolab, kad tarp LDK didikių buvo išsilavinusių moterų – joms priskirtina ir garsiausia istorinė Lietuvos Renesanso moteris Barbora Radvilaitė, karalienė Barbora, kurią istorijoje įtvirtina didžioji moters galia ir moters likimo komplikacijų šaltinis – meilė.

XIX a. Lietuvos aukštoji, profesionalioji kultūra – dvarų kultūra. Dvaruose pasirodė ir savarankiškos, kultūrai įsipareigojusios didikės, dailininkės, muzikės, rašytojos. Jų raiškos kalba nebuvo lietuvių, dažnai lenkų, taip pat prancūzų. Bet jų kultūrinis palikimas negali būti atskirtas nuo Lietuvos. Ne vieną moterį didikę

į Lietuvos kultūrą yra grąžinusi istorikė Anelė Butkuvienė („Garsios Lietuvos moterys“, 2007). Jos nustatyta, kad pirmoji moteris rašytoja romanistė, kilusi iš istorinės Lietuvos, yra Sofija Tyzenhauzaitė Choisel-Gouffier (Šuazel-Gufje). Jau ir lietuvių kalba išleistos dvi Tyzenhauzaitės knygos, turime galimybę matyti, kad ir prancūzų kalba atskleidžiamos Lietuvos realijos, kraštovaizdis. Įjungdami į savo kultūrinį palikimą ir ne lietuvių kalba rašiusias Lietuvos didikes, mes praturtiname savo sąmonę ir savimonę, labiau sinchronizuojamės su Europos kultūra. O tų ryšių iš tiesų yra daug – ir moters karžygės tipas, labiausiai siejamas su 1831 m. sukilimo heroje Emilija Pliateryte, turi savo atitikmenų ir pasaulio istorijoje, pradedant Jeanne d`Arc ( Žana d` Ark).

Iš kolonizuotos Lietuvos valdovų, valdžiusių dvarus gražiausiose Lietuvos vietovėse, taip pat kilo kūrybingų moterų, atsivėrusių ir kraštui, kuriame gyveno. Viena jų – Mariana Veriovkina, gimusi 1860 metais; tėvui tapus Vilniaus karinės apygardos viršininku, jos gyvenimas susijęs su Lietuva, su Vilnium ir Kaunu, su Vyžuonomis, Vyžuonėlių dvaru. XIX a. pabaigoje išvykusi į Vokietiją Veriovkina tapo ryškia ekspresionizmo dailininke. Savito ir dramatiško likimo kūrėja. Dailėtyrininkės Laimos Laučkaitės pastangomis ir į Lietuvos kultūros istoriją įrašomas ryškus kūrėjos vardas. Ekspresyviai pavadinta monografija „Ekspresionizmo raitelė Mariana Veriovkina“ turi įdomų epigrafą „Raitelei, kuri gyvena kiekvienoje iš mūsų“, ir tai yra įdomi moteriškojo dvasinio solidarumo apraiška, peržengianti politinius, ideologinius stereotipus, tarsi formuojanti kitą pasaulio suvokimo perspektyvą: iš dvasios galimybių, iš vidinės energijos, slypinčios moters prigimtyje, bet ne visada pasireiškiančios, išsireiškiančios.

Bet atidžiai sekdamos dar ne visai ištyrinėtą, ne visai atskleistą aukštuomenės moterų, taip pat ir kitų tautų moterų, susijusių su Lietuva, kūrybingumą, neturime nuleisti akių nuo kultūros, kuri skleidėsi tarsi iš pažemių, bet iš pačių šaknų, kuri rodėsi lietuvių kalba, didžiausiu kultūros turtu, tautinės savimonės pamatu.

Turime nepaprastų likimų moterų, mokėjusių po kelis šimtus seniausių dainų, tiek pat pasakų. Jos yra tarsi persmelktos nepaprastos atminties galios, ypatingos energijos, kuri išlieka net gęstančiuose, nykstančiuose moterų kūnuose. Esu bandžiusi aptarti (knygoje „Parašyta moterų“) vieną įspūdingiausių savaiminio, prigimtinio, neraštingo moters kūrybingumo atvejų -- Kristiną Skrebutėnienę, nuo Tverečiaus, gimusią apie 1865 m. Penkeriais metais jaunesnė už Marianą Veriovkiną, viskuo aprūpintą, viską turėjusią, nuo gražaus žirgo žiūrėjusią į aukštaičių kaimo, jo vaikų varganybę. Du moteriško likimo modeliai. Tarp visko ir nieko. Bet ir šiuos likimus jungia prigimto kūrybingumo dovana; ji neišnyksta ir skurde, tamsoje. Kristina buvo unikalaus talento dainininkė, dainos jos sąmonėje jungėsi tarsi į vientisą pasakojimą, svarbu buvo eilė. Daugiau tokių atvejų lietuvių kultūroje nebuvo. Jauna apakusi, akla aklutė, giedanti ir sakanti, lyg kažkoks žinojimas būtų glūdėjęs joje; dukra, jau pati senutė, ištars apie motiną: „Nuo pat pasaulio pradžios būtų pasakiusi – kas ir kaip. Žinojo. Viską žinojo!“ Akla aklutė, viską žinanti - lyg moteriškas Homero pavidalas, lyg atšvaitas jau XX amžiuje... O, kad šitai prigimtinei galiai, šitai našlaitystei būtų tekę mokslo, šviesos. Kad skurdas, baisiausias vargas nebūtų temdęs ne

tik akių, bet ir paties gyvenimo šviesos. Kur ji būtų nuėjusi, ką atskleidusi, ką mums pasakiusi. Iš tūkstantmetės Lietuvos istorijos perspektyvos, iš žemųjų sluoksnių kilusių moterų likimuose įžvelgiame užsitęsusią skriaudą – mokslo, lavinimo trūkumą. Be abejonės, ir nepasitikėjimą moterų kultūriniais ir kūrybiniais gebėjimais, ką matome ir pirmosios lietuvių poetės, rašiusios lietuvių ir lenkų kalbomis ir turėjusios didžiausią įtaką Antanui Baranauskui, Karolinos Praniauskaitės likime. Kai moterimi nepasitikima, silpsta ir jos pačios pasitikėjimo savimi galios. Bent iš dalies ši situacija tebesitęsia. Istorinės atogrąžos į moterų likimus leidžia mums tai suvokti. Kartais ir kaip iššūkį.

Tik nuo XX a. pradžios, kai atsiranda išlavintų moteriškų sąmonių, imama įgyti sugebėjimų šifruoti prigimtinę kultūrą, ją atpažinti, interpretuoti. Ir čia didžiųjų Lietuvos moterų plejadoje (Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė, Žemaitė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, seserys Sofija ir Marija Ivanauskytės-Lazdynų Pelėdos, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Ona Pleirytė-Puidienė (Vaidilutė)) atskirai minime Sofiją Kymantaitę-Čiurlionienę, menininkę, didžiojo dailininko žmoną ir idėjinę bendražygę, Kauno universiteto lietuvių kalbos lektorę, skautų vadę, Lietuvos moterų atstovę europinėse struktūrose. Dar visai jauna, ji atkreipė dėmesį į pirminės lietuvių kultūros, ypač dainų, savitumą, estetiškumą, sakė, kad jomis turi remtis nacionalinio stiliaus ieškojimai.

XX a. pradžioje matome, kaip išsilavinusios ir Europos universitetuose studijavusios moterys tarsi prisiima savo promočių vaidmenis – renkasi raganos, vaidilutės, žemaitės slapyvardžius. Jos imasi rūpintis įvairiomis gyvenimo sritimis – jų akivaizdoje atsiduria ir teatras; moteriai prigimta atlikti įvairius vaidmenis. Moterys iš tiesų yra prigimtinės aktorės ir ne vienos moters gyvenimas dažnai priklauso nuo to, kaip sekasi suderinti kelis vaidmenis, bet neužmiršti svarbiausio. XX amžius duoda mums iškilių aktorių – tikrų primadonų operoje, dramoje, balete. Prisiminkime bent Moniką Mironaitę, Scenos Deivę ir Gyvenimo Laumę, kaip apie ją yra pasakiusi teatrologė profesorė Irena Aleksaitė. Kiekvienas menas galiausiai yra artizmas, artizmo forma; Salomėja Nėris lieka nepralenkta lietuvių lyrikos kūrėja, kaip Ieva Simonaitytė nepralenkta gyvenimo pasakotoja.

Moterys kūrėjos visada geriau matomos. Bet jos neturi užstoti ir kitų sričių moterų, ypač dalyvaujančių visuomeninėje-kultūrinėje veikloje. Žvelgdamos į praeitį, bent į praėjusio amžiaus pradžią, matome, kad prie kultūros moterų itin aktyviai jungiasi pirmosios moterys gydytojos – tarp jų ir Marijos Gimbutienės motina, okulistė Veronika Janulaitytė-Alseikienė. Ir jos vyresnė sesuo -- Julija Janulaitytė-Biliūnienė-Matjošaitienė. Nuo XX a. gydytojos profesija Lietuvoje buvo antroje vietoje po mokytojos. Tarp moterų gydytojų garbingą vietą užima Ona Kerpauskaitė, kilusi iš Žemaitijos, iš to paties Šarnelės kaimo kaip ir tragiško likimo lietuvių poetas Vytautas Mačernis. Retos tuomet rentgenolologijos specialybės žmogus, rentgenologų mokytoja, jauna mirusi, altruistė, bešeimė, pasiaukojusi kitiems. Greta šio vardo galima būtų prirašyti daug moterų gydytojų; atrodo, kad pati profesija, darbas su žmonėmis kreipia gydytojas į visuomenę, į visuomeninę veiklą, taip pat ir į specifinę moterų organizacinę veiklą, kuri iki šiol yra svarbi, reikalinga. Moterų savimonė turi būti nuolat aktyvinama, mo-

terų sąmoningumas keliamas, kartu stiprinant moteriškąsias individualybes, be kurių visuomenė būtų skurdesnė ir tamsesnė.

Ką mums duoda dabartis, laikas, kuriame esame, iš kurio žvelgiame? Bendriausia prasme – gana platų moterų, jų veiklos spektrą. Nėra nė vienos srities, kur nerastume žinomų, net įžymių moterų. Lietuvių literatūra maždaug per aštuonerius metus prarado ryškiausias rašytojas: Juditą Vaičiūnaitę, Nijolę Miliauskaitę, Jurgą Ivanauskaitę, Onę Baliukonę... Moterų proveržis į literatūrą, tarsi kartojęs XIX ir XX amžių sankirtos situacijas, yra sustojęs, reikia naujų, stiprių jėgų jam atnaujinti. Moterys literatūroje tarsi sublimuoja svarbiausias moteriškąsias patirtis, kurias perima įvairios humanistikos sritys. Moterų iškilumo požiūriu stipriausia dabar atrodo dailėtyra ir čia galima tikėtis naujų atradimų.

Iš dabarties bendriau, bendresniais rakursais regime praeitį, lengviau galime pasakyti, kurioms praeities moterims tinka iškiliosios epitetas. Lyg ir priartėjo laikas, kai būtų galima rašyti Lietuvos moterų sąmoningumo istoriją. Šimtmetis po pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo mums tarsi duoda tokį ženklą. Apie mus ką nors pasakys tos, kurios ateis po mūsų, bet reikia, kad liktų mūsų buvimo, mūsų mąstymo, mūsų veiklos pėdsakų, kad tais pėdsakais galima būtų eiti. Kas yra iškilumas, ką reiškia iškilti? Praeities moteris dažnai iškelia kilmė, kilmingos giminės turi dokumentus, saugomi archyvai, išlikimui, atminčiai tarnauja raštas. Bet ir kilmė, jei jos neparemia asmens darbai, veikla, neleidžia iškilti, išlikti atmintyje, užimti vietos istorijoje. Žvelgdamos į tūkstantmetę Lietuvą, jos istorijoje matome ir žymių, iškilių moterų. Suvokiame, kad jų buvo daugiau, kiekvienas bent kiek labiau žinomas, restauruojamas likimas tarsi ženklina kitus, nežinomus likimus. Moderniaisiais laikais asmens iškilumas yra itin problemiškas; daug daugiau galimybių ką nors iškelti, pasiremiant medijų technologijomis, negu pačiam žmogui iškilti iš savo dvasios resursų, iš vidinės energijos, iš kūrybingumo.

Bet moterų sąmoningumas, noras įsipareigoti rimtesniems visuomeniniams, kultūriniams uždaviniams savaime reiškia pasipriešinimą manipuliaciniam populiarumui, televiziniam viešumui kaip savanaudiškam viešinimui. Palankus, bet ir reiklus mūsų žvilgsnis į vieną kitą yra keliantis.

Viktorija DAUJOTYTĖ

TOMAS VENCLOVA

PAVASARIS BERKLYJE

1977 metais, kovo pabaigoje, atsidūriau Kalifornijoje. Ameriką ir apskritai Vakarų šalis mačiau pirmą kartą gyvenime, tačiau ir man, ir sovietinei valdžiai buvo daugiau ar mažiau aišku, kad čia liksiu visam laikui. Iki Berklio universiteto, kuris pakvietė mane skaityti kursą paskaitų, iš Maskvos važiavau beveik porą mėnesių, lėktuvais ir traukiniais – per Paryžių, Vašingtoną, Niujorką ir Čikagą. Pažįstamas lietuvis, Los Angeles universiteto profesorius Algirdas Avižienis, pasiūlė man Berklyje savo vasarnamį, taigi turėjau du pustuščius kambarius sodo, išeinančio į Ridge Road gatvelę, gilumoje. Gatvelė leidosi, paskui vėl kilo į kalvą, nuo kurios atsiverdavo plati San Francisco įlankos erdvė, užsibaigianti Golden Gate Bridge siluetu. Kairėje galima buvo įspėti esant kitą tiltą, vedantį į miesto dangoraižius. Nuo žemiausio gatvelės taško buvo galima pasukti į kairę ir per minutę atsidurti beveik rojaus parke, kuriame tai čia, tai ten baltavo universiteto pastatai. Dar toliau buvo Telegraph Avenue, apgyvendinta nejaunais hipiais, basakojėm mergaitėm ir kitom keistokom asmenybėm. Ją daugiausia sudarė parduotuvėlės, kuriose galėjai nusipirkti Aleister Crowley ir Gurdzhievą[1]; Belzebubo istorijos buvo suvyniotos į celofaną, kad skaitytojas galėtų susipažinti su slaptu Gurdzhievo mokymu tik po to, kai nusipirks knygą. Atstumas tarp namo ir universiteto buvo visai menkas, tačiau kelyje, šešėlių pilnuose kiemuose, galėjai rasti dešimtis barų ir restoranų. Visa tai buvo taip nepanašu į tą pasaulį, prie kurio buvau pripratęs, dargi ir į Paryžių ar Čikagą, kad pirmoji savaitė praėjo aklimatizuojantis. Bet jau kitą dieną pas mane užsuko Czeslaw Miłosz, kuris ir buvo parūpinęs man iškvietimą.

Sovietų Lietuvoje, kur praleidau pirmąją savo gyvenimo pusę, Miłoszo vardas buvo draudžiamas dar labiau nei komunistinėje Lenkijoje. Vis dėlto žinojau apie jį gana daug. Apie Miłoszą girdėjo ir nevengė kalbėti mano tėvas (jie netgi turėjo bendrą bičiulį – lietuvį socialdemokratą Praną Ancevičių arba Franciszek Ancewicz, kurį Miłoszas dažnai minėdavo ir pokalbiuose, ir spaudoje). Tėvo bibliotekoje buvo ir Naujoji Romuva su ankstyvųjų Miłoszo eilėraščių vertimais; vertimai, atvirai kalbant, buvo baisūs. Vėliau, kai jau

[1] Mistikai, ezoterinių knygų autoriai.

išmokau lenkų kalbą, į mano rankas pateko Gimtoji Europa. Pakartosiu, nors apie tai esu rašęs, kokiu neįtikėtinu keliu toji knyga pasiekė Vilnių: jos puslapiai buvo atsiųsti laiškuose, skirtuose vienam mano pažįstamam, o tas transportavimo procesas truko apie pusantrų metų. Mėnesiui atsidūręs Lenkijoje (į kitas šalis manęs neišleisdavo, o ir į Lenkiją netrukus nebeleido išvažiuoti), ten perskaičiau beveik visus Miłoszo eilėraščius – jo emigracijoje išėjusius leidinius turėjo profesorius Jan Błoński, ir ne tik jis, o daugelis.

Tais laikais, beje, pradėjau skaityti beveik išimtinai draudžiamą literatūrą, ir pats jau rašiau tai, kas buvo gana toli nuo socialistinio realizmo. Lengva suprasti, kuo tai baigėsi. Mane liovėsi spausdinę, ir aš tapau atviru disidentu, stojusiu į neišsprendžiamą konfliktą su valdžia. Miłoszas, kurį visada domino tai, kas vyksta Lietuvoje ir ypač Vilniuje, išgirdo apie mano problemas; jis netgi išvertė vieną mano eilėraštį ir išspausdino plačiai žinomame lenkų emigrantų žurnale Kultura. O kai man tėvynėje tapo nebepakenčiama, suorganizavo kvietimą į amerikietišką universitetą, kuriame pats dirbo. Valdžia iš pradžių nenorėjo išleisti. Miłoszas man dargi skambino telefonu ir parašė laišką: ne be pagrindo buvo galvojama, jog Vakarų domėjimasis disidentais teikia jiems, tariant Pasternako žodžiais,„apsaugos raštą“ (tiesa, laikiną ir nelabai patikimą). Bet 1977 metų sausyje, kai tapo aišku, kad mane arba reikia pasodinti, arba išvyti iš SSRS, mano nuostabai, buvo pasirinktas antrasis variantas: gavau sovietinį užsienio pasą (jį atėmė tik Amerikoje, rugpjūtyje) ir išvažiavimo vizą. Tokiu būdu ir atsidūriau Berklyje; mano šeima liko Vilniuje.

Miłoszą pažinau iš tolo, ant plytomis išgrįsto keliuko prie sodo vartų, nors niekada jo nebuvau matęs, nebent jaunystės nuotraukose. Nors ir sulaukęs šešiasdešimt penkerių metų, jis tebeatrodė jaunas: tiesus ir tvirtas, pasitempęs, sportiškas, kiek aukštesnio nei vidutinis ūgio. Paniuręs žvilgsnis, paslėptas po tankiais antakiais, derinosi su miela šypsena. Iki tol žinojau tik vieną žmogų, sulaukusį septyniasdešimties ir atrodantį taip pat jaunatviškai: tai buvo Borisas Pasternakas. Beje, su Miłoszu jie buvo kažkuo panašūs – veikiau ne išvaizda, o elgesiu, manierom.

Žinojau, kad turiu reikalą su didžiu poetu, ir, kaip visada tokiais atvejais, drovėjausi. Bet Miłoszas greitai „sulaužė ledus“, dargi pasiūlė vadinti „tu“, ką aš ne be tam tikro siaubo padariau – juk buvau geru ketvirčiu amžiaus jaunesnis. Jo automobiliu persikėlėme per gigantišką tiltą iš Oaklando į San Franciską, o ten persėdome į garsųjį miesto tramvajų, einantį kalvom ir pakalnėm, kartais šliaužiantį beveik vertikaliai. Ko gero, tuomet ir pamačiau iš arti tą miestą – jo dangoraižius, vilas, truputį Lotynų Amerikos stiliaus aikštes, Coit Tower, kurią Miłoszas, kaip visi vietiniai senbuviai, nepagarbiai vadino „coitus tower[2]“. Mudu nuvykome iki Fishermans Wharf, suvalgėme ten kažkokį patiekalą iš krevečių, išgėrėme vyno, išsikalbėjome apie Vilnių, lietuviškus ir lenkiškus reikalus. Tarp kitko, nuo tol tarp mūsų įsigalėjo žaismingas „diplomatinis“ etiketas: kreipdamasis į mane, Miłoszas visada naudojo ne lenkišką, o lietuvišką

[2] Coitus (lot., angl.) – lytinis aktas.

Vilniaus formą, aš gi, atvirkščiai, sakiau Wilno – abu tarsi darėme nuolaidą vienas kito patriotizmui. Grįžtant į tą vietą, kur palikome automobilį, Miłoszas šoktelėjo į tramvajų visiškai berniokiškai. Važiavome mes per nejaukias vietas, ir jis ištarė nelabai „politkorektišką" frazę, kuri man įsiminė: „Čia, ir tik čia, aš beveik pritariu komunistams: visus tuos žmones reikia priversti užsiimti kokiu nors naudingu darbu".

Berklyje išbuvau tris mėnesius, ir susitikdavome mudu beveik kasdien. Miłoszas dargi lankė mano paskaitas: skaičiau semiotikos kursą pagal Jurijų Lotmaną, o ženklų ir simbolių problemos jį akivaizdžiai domino – nors, tikriausiai, gnosticizmo ir europinio misticizmo, ne poetikos kontekste (tarp kitko, jie su Lotmanu turėjo vieną bendrą interesų sferą – masoneriją). Per Miłoszą susipažinau su visa slavistikos katedra, o joje dirbo puikūs mokslininkai, daugiausia jo draugai – Joan Grossman, Robert Hughes, jo žmona Olga Raevsky-Hughes, Simon Karlinsky, taip pat Gleb Struve, tada jau išėjęs į pensiją, kuris man buvo tiesiog legendinė figūra: „legalaus marksisto" Petro Struvės sūnus, Cvetajevos ir Nabokovo bičiulis, Gumiliovo, Achmatovos ir Mandelštamo kūrinių, slapta patekusių į Sovietų Sąjungą ir mūsų perskaitytų nuo pirmos iki paskutinės raidės, leidėjas. Kažkur netoliese buvo galima sutikti dar vieną legendą – lenkų logiką Alfredą Tarskį, modelių teorijos kūrėją (į ją aš tada – pagal Lotmaną – gilinausi). Be to, suartėjau ir su lietuvių emigrantų bendrija: San Franciske ir Berklyje ji buvo nedidelė – kad ir keista, vieną iš jos lyderių vadino Adomu Mickevičium. Miłoszas joje daug ką pažinojo ir ne kartą sakė, kad su lietuviais bendrauja lengviau negu su lenkais.

Lietuvių kalba, kaip žinia, panaši į lenkų ne daugiau kaip senoji airių (gėlų) į anglų. Miłoszui ji anaiptol nebuvo svetima (panašiai Yeats, anglų poetas, mokėjo ir gėliškai). Kalbėti lietuviškai jis vengė – matyt, drovėjosi, nors ir galėjo. Tačiau neblogai suprato rašytinį tekstą: šituo įsitikinau, kai atnešiau jam dienraštį Draugas su atsiųstu iš Lietuvos anoniminiu straipsniu apie Čerėją – vietovę, kur gimė jo vyresnysis giminaitis, draugas ir globėjas Oskaras Milašius, tapęs prancūzų poetu. Lietuvių kalbos vadovėlio vaidmenį Miłoszui, beje, atliko Evangelija, kurią jis skaitė be žodyno, nes mokėjo atmintinai daugybę skyrių. Užbėgdamas į priekį pasakysiu, kad 1978 metų rugsėjo pradžioje mudu su juo atsidūrėme netoli nuo Chicagos esančioje Tabor Farm. Tabor Farm buvo ypatinga vieta – lietuvių emigracijos veikėjo Valdo Adamkaus sodyba, kur kartą per metus rinkdavosi jo bendraminčiai: jie skaitė pranešimus didelėje kaimiškoje daržinėje, o vakarais bendravo prie baro ir židinio. Šitos grupės pažiūros buvo beveik tokios pat, kaip pažiūros lenkų, susijusių su Kultura, tai yra civilizuotos ir Miłoszui artimos (vieną kartą Miłoszas čia jau buvo lankęsis, todėl daugelį pažinojo). Literatūriniame vakare be kitų skaitėme mano mėgiamą Miłoszo eilėraštį Mittelbergheim, - autorius lenkiškai, aš lietuviškai; paskui gėrėme alų, jį iš statinės pilstė pats sodybos šeimininkas Adamkus, kuris laikėsi itin kukliai. Niekas iš mūsų, ir juo labiau jis pats, nebūtų galėjęs išpranašauti, kad po devyniolikos metų jis taps nepriklausomos Lietuvos prezidentu.

Berklio kalvos primena Vilniaus kalvas, nors nuo jų atsiveria puikus reginys į jūrą, o Lietuvos sostinė – kontinentinis miestas. Miłoszo namas stovėjo aukštoje nuokalnėje virš universiteto, vaizdas nuo tos vietos buvo, ko gero, gražiausias toje apylinkėje. Prabėgus kuriam laikui, aš čia dažnai atvažiuodavau, dargi nakvodavau ant kieme stovėjusios daržinėlės aukšto, ir kartą ten Miłoszas skaitė man savo eilėraštį Stebuklingasis kalnas („Tiksliai nebeatsimenu, kada mirė Budbergas, prieš dvejus ar trejus metus. / Ir kada Chenas. Prieš metus ar seniau. / ... Kaitrus spalis, šaltas liepos mėnuo, vasarį žydi medžiai. / Kolibrių santuokiniai šokiai nepranašauja pavasario. / Tik ištikimas klevas kas metai numeta lapus, / Nes taip išmoko jo protėviai"). Man pasirodė, kad šitas eilėraštis kažkaip susijęs su 1950 metais parašytu eilėraščiu Paukščio giesmei Potomako pakrantėje – taip pat apie sunkų įsiliejimą į naują pasaulį, apie kartų kaitą ir žmogaus vidines permainas. „Nežinau, seniai tai buvo", - pasakė Miłoszas dargi su tam tikru nepasitenkinimu. Jis balsu atkreipė dėmesį į teksto pabaigą, kur pasirodo „Tamsusis Profesorius Miłoszas, / Rašinėjęs eiles kažkokia nežinoma kalba". Tais metais, dar nežinodamas, kas jo laukia artimiausioje ateityje, jis turėjo skaitytis su užmaršties perspektyva – su tuo, kad taps „stebuklingojo kalno" dalimi, išnyks jo peizaže, kaip išnyko Budbergas ir Chenas. Tarp kitko, tai ne taip svarbu, jei lieka eilėraščiai; ir vis dėlto jam labai stigo auditorijos. Kartą nuvežė mane į San Franciską, kur vyko jo autorinis vakaras angliškajai publikai: skaitė angliškai Šarkiškumą (Sroczość) ir keletą kitų eilėraščių. Vakaras vyko mažame kambarėlyje, atėjo į jį dvylika žmonių. Tiesa, klausėsi jie Miłoszo sužavėti.

Antra vertus, sykį Miłoszas mane paklausė, kas iš lenkų gali gauti Nobelį. Pasakiau, kad kai kurių šansų turi Stanisławas Lemas (tai Miłoszui buvo naujiena). Jis pareiškė: „Tiesą sakant, aš Nobelio nenoriu, o vis dėlto man būtų nesmagu, jei kitas lenkas, ne aš, jį gautų".

Įpročiai namuose, ypač valgis priminė senąją bajorišką Lietuvą. Ryšių su ja Miłoszas stengėsi neprarasti, nors tai buvo sudėtinga. Kartą atėjo amerikietė, prieš porą savaičių pabuvojusi Vilniuje (ir, deja, iš ten parsivežusi ne pačius geriausius įspūdžius). Ji dargi matė Vokėje seną Miłoszo pažįstamą, jo eilių herojų kunigą Chomskį, likusį ten ir atėjus sovietinei valdžiai – jam buvo jau devyniasdešimt dveji. Mane Miłoszas taip pat daug klausinėjo apie miestą, apie universitetą, kurį abu baigėme, apie žmones ir nuotaikas. Galėjau šį tą papasakoti apie poetą Kazį Borutą, kurį jis jaunystėje vertė (tai buvo apskritai pirmieji Miłoszo vertimai) ir apie Juozą Keliuotį, publicistą ir redaktorių, su kuriuo jis susipažino po Lenkijos žlugimo 1939 metais ir kurio žurnale spausdinosi. Lietuva – mažas pasaulis, todėl aš juos pažinojau abu, o Borutą dargi gerai. Jų likimai buvo panašūs (abu sėdėjo Stalino laikais), bet skirtingi: Boruta, senas kairysis ir eseras, liko nepalaužtas, o Maritaine'o stiliaus katalikas Keliuotis neištvėrė ir ėmė psichiškai negaluoti. Bet labiausiai Miłoszą domino jo gimtasis Šetenių kaimas, kur vyksta jo romano Isos slėnis veiksmas. Buvau lankęsis netoliese, bet ne pačiame kaime, ir pasakiau, kad, man rodos, ten nieko neliko (tai buvo netiesa – liko parkas, nors ir apleistas, ir vienas nereikšmingas

pastatas). Bene rytojaus dieną Miłoszas pasakė man, jog jam prisisapnavo kaimas („turbūt tavo įtakoje, nes ir tu buvai tame sapne", - pridėjo jis); sapnas buvo spalvotas, kas Miłoszui, jo paties žodžiais, atsitikdavo retai. Vėliau tai virto puikiu eilėraščiu – jame kalbama apie medžius, kurie toliau augo, nors jų nebebuvo.

Beje, medžiai buvo nuolatinė Miłoszo eilėraščių ir pokalbių tema. Jis turėjo botaniko, natūralisto, medžiotojo instinktą – be jokios abejonės, paveldėtą iš tradicinės Lietuvos. Kartą, kai mudu vaikščiojome tarp universiteto subtropinės žalumos, jis paklausė mane: „Ar pažįsti augalus?" - su tokia intonacija, kad buvo aišku: be tokių sugebėjimų poeto jis neįsivaizduojąs. Mano eilėraštyje Pašnekesys žiemą, kuriuos Miłoszas išvertė, jį labiausiai sudomino medžio rievių motyvas: anot žemaičių legendos, prieš sukilimus būna ypač rūsčios žiemos, ir sukilimo metus galima nustatyti pagal siaurą žiedą ant nupjauto medžio kelmo. Pamenu, jis ilgai apie tai klausinėjo, ieškodamas reikalingo būdvardžio.

Dabar sunku prisiminti, apie ką tada kalbėdavome – kartais valandomis, - nors, laimė, galiu šį tą atgaminti iš savo dienoraščio. Bet kuris susitikimas man buvo įvykis ir svarbi gyvenimo dalis, tačiau bendrauti su žmogumi, kuris savo asmenybe, talentu, o ir patirtimi gerokai lenkia tave, yra ne tik dovana, bet ir sunkumas. Apie poeziją šneka retai užeidavo, abu mes, ko gero, kiek vengdavom šios temos. Girti Miłoszo eilėraščius man buvo nejauku, o kritikuoti jų nesiryžau, be to, ir neturėjau pagrindo, nors šito jis greičiausiai laukė. Apie mano eilėraščius iškart pasakė: „Aš pernelyg mažai žinau lietuvių poezijos tradiciją, kad suprasčiau, kaip tu į ją įsiterpi - ar neįsiterpi. Pasakysiu tik viena: aš prieš klasikinę rusišką prosodiją – bent jau lenkų kalbai ji nedera". Patiko jam, atrodo, tik vienas eilėraštis – Muziejus Hobarte, apie Tasmaniją ir jos čiabuvius, sunaikintus kolonistų (gal dėl aiškių asociacijų su Lietuvos likimu). Kaip tik Miłoszas sudomino mane Aleksandru Watu, kuris dirbo Berklyje penkiolika metų anksčiau negu aš; davė pasiskaityti jo eilėraščių ir atsiminimų. Nemažai kalbėjom apie Norwidą ir Pasternaką – buvome vieningos nuomonės, kad Pasternako eilės apie Chopiną iš Antrojo gimimo susijusios su Norwido eilėmis Chopino Fortepijonas: vėliau patvirtinimą radau Krystynos Pomorskos knygoje. Tarp kitko, Miłoszas juokais vartojo šio poeto vardo lietuvišką formą – Ciprijonas Norvydas, ir dargi išgalvojo kolchozo pirmininką Lietuvoje su tokia pavarde. Bet kur kas dažniau jis pasukdavo į bendruosius filosofinius klausimus ir ypač į savo mylimą manichėjizmą[3]. „Mano svarbiausia ambicija – į krikščionybę įjungti manichėjišką požiūrį", - pasakė kartą prie butelio vyno; pokalbis netrukus pakrypo į velnio bruožus – tiksliau, į tai, kad jis daug ką sugeba, gali reikštis ir kaip chaoso dvasia, ir kaip mechaninės tvarkos dvasia. Pasitaikydavo ir kalbų apie dailę. Mums abiems labai nepatiko atvykėlio prancūzo menotyrininko paskaita, kurioje jis įrodinėjo, jog Vermejeris – abstrakcionistas, nes jį domina ne siužetas, o tik grynosios dailės problemos. „Tarp siužeto ir „grynos" dailės atsiranda tam

[3] Erezija, laikanti blogį savarankiška jėga, tokia pat stipria kaip gėris.

tikros rūšies įtampa", - pasakiau, stengdamasis sekti Lotmanu. „Tas pats ir Malevičiaus kūryboje, tik jo siužetas – mistinis". „Taip, o jeigu lieka tik vienas iš šių dviejų polių, menas išgaruoja", - padarė išvadą Miłoszas.

Žinojau, kad Miłoszo gyvenimas toli gražu nėra lengvas – jo žmona Janina (ar pani Janka) sunkiai sirgo, jam dažnai tekdavo slaugytojo vaidmuo. Tai baigdavosi depresija ir netgi ūmiomis nervinėmis reakcijomis. Kartą – o tai įvyko praėjus beveik metams po mano atsiradimo Kalifornijoje – pats prisipažinau jam apie mane ištikusį depresijos priepuolį. „Na, tai natūralu, - pasakė Miłoszas. – Nenatūralu tai, kad tu ligi šiol jautei tik euforiją. Ir vis dėlto aš tau pavydžiu. Dabar pasaulis įsiklauso, ką sako disidentai, o aš kažkada buvau atsidūręs absoliučioje tuštumoje, dugne". Esu užsirašęs ir kitą pokalbį: „Penktojo dešimtmečio Lenkijoje buvo komunistinė valdžia ir vadinamoji visuomenė, kuri dainavo Raudonas Monte Cassino aguonas[4]. Ir viena, ir kita man buvo vienodai svetima. O užsienyje apskritai nieko nebuvo. Mane išleido galvodami, kad aš neištversiu ir grįšiu. Po daugelio metų Michnikas man pasakė: ką gi, Jūs laimėjote."

Kalbant apie 1976-77 metus derėtų nepamiršti, jog tai buvo itin aktyvaus disidentinio sąjūdžio metai – ir Lenkijoje, ir Lietuvoje, ir Rusijoje. Gal pirmą kartą trijų šalių opozicionieriai, iki tol pjudyti, izoliuoti ir pasinėrę į savo rūpesčius, pradėjo ieškoti ryšių. Lenkai įkūrė Darbininkų gynimo komitetą (KOR) ir necenzūruojamą žurnalą Zapis, Rusijoje dirbo Andrejus Sacharovas, ką tik tapęs Nobelio taikos premijos laureatu, Lietuvoje atsirado pogrindinė spauda ir Helsinkio grupė. Beje, Lenkijoje tokia grupė buvo sukurta po lietuviškosios, ir dėl šito Miłoszas juokavo: „Ex Lithuaniae lux"[5]. Rodos, Wiktor Woroszylski, o gal Andrzej Drawicz užsakė mudviem dialogą apie Vilnių, skirtą žurnalui Zapis, bet jį perėmė ir išspausdino artimas Miłoszo draugas, žurnalo Kultura redaktorius Jerzy Giedroyc – tai tapo netgi disidentų ir emigrantų konfliktu, tiesa, nelabai rimtu ir trumpu. Plačiai skambėjo Adamo Michniko vardas - jis tai patekdavo į kalėjimą, tai iš jo išeidavo: švenčiant pas Miłoszą jo eilinį išlaisvinimą, palyginau Michniką su Pilsudskiu, ir Miłoszas anaiptol neprieštaravo. Jis su dideliu susidomėjimu sekė ne tik lenkų, bet ir rusų disidentinę spaudą; pamenu, kaip jam patiko ironiška frazė Valery Chalidze knygoje Kriminalinė Rusija: „Kanibalizmo, kaipo tokio, sovietų teisė nedraudžia". Tarp kitko, jis labiau baiminosi sovietinio kanibalizmo negu mes, jaunesnieji. Pasižymėjau dienoraštyje jo vėliau pasakytus žodžius – tada, kai Sovietų Sąjunga įsibrovė į Afganistaną, tačiau dar ligi generolo Jaruzelskio perversmo Lenkijoje karinę padėtį: „Tai, kas vyksta – dalis bendros katastrofos. Pabaisa skečia čiuptuvus. Aš niekada nebuvau ir nebūsiu optimistas".

Tuo keistu laikotarpiu Jungtines Valstijas lankė dargi tie žmonės iš SSRS, kurie paprastai nebūdavo išleidžiami į Vakarus. Mudu nevengėme susitikti su jais, kaip ir jie su mumis, tačiau ne visada rasdavome bendrą kalbą. Į Berklį buvo atvažiavęs ir savo dainas dainavo Bulat Okudžava. Miłoszui jis patiko, bet

[4] Populiari patriotinė daina.
[5] Iš Lietuvos šviesa (lot.).

jie apsikeitė tik keliais žodžiais – anot Miłoszo, Bulatą nuo emigrantų dengė įtartinos prosovietinės asmenybės. Su Bella Achmadulina ir jos vyru pavyko praleisti pusę nakties be nepageidaujamų liudininkų restoranėlyje Cheshire Cat, šalia mano namų. Į Ameriką ji atvyko iš Prancūzijos – su Amerikos viza, bet be sovietų leidimo; todėl konsulate jai teko išklausyti ilgą pamokslą apie tai, kaip privalo elgtis užsienyje dori sovietiniai piliečiai. Beje, ją gąsdino ir mano pavyzdžiu. Miłoszą nustebino tai, kiek savo ir svetimų eilėraščių ji moka atmintinai – anapus Rusijos ribų šitas įprotis nežinomas. Jam pasirodė neįprastas ir specifinis žanras – eilės, skirtos didiesiems poetams. „Himnai Achmatovai ar Cvetajevai – tai gryna mitologija, daugmaž kaip homeriškieji himnai Atėnei ar Afroditei", - sakė jis. Deja, su Achmadulina įvyko šioks toks konfliktas, dėl kurio buvau kaltas aš: įsikalbėjome apie Miłoszo knygą Pavergtas protas, ir aš pradėjau aiškinti, ką reiškia ketman, arba prisitaikymas. Achmadulina nusprendė, jog ta užuomina skirta jai (o tai anaiptol nebuvo mano tikslas – ji, kaip ir Okudžava, valdžios akivaizdoje laikėsi padoriai, gal net padoriausiai iš visos savo kartos). Nesusipratimas išsisklaidė, kai Miłoszas paklausė viešnią, kaip ji vertina Solženicyną. „D-dievinu!" – atsakė Bella.

Bet vienintelis rusų poetas, su kuriuo Miłoszas suartėjo, buvo, žinoma, Brodskis, gyvenęs Amerikoje jau penkerius metus. Gerai prisimenu, kaip patiko jam daugelis (nors ir ne visi) Brodskio eilėraščių, pavyzdžiui, 1972 metai („Paukštis jau neįskrenda pro orlaidę"). Savo ruožtu Brodskis kartą pasakė: „Miłoszas – labiausiai accomplished[6] žmogus, kokį žinau" (žodį „accomplished" jis ištarė angliškai). Bet apie visa tai jau nemažai rašyta ir, tikriausiai, dar bus rašoma.

Birželyje, praėjus keturiems mėnesiams po atvykimo, baigiau skaityti savo kursą ir likau be darbo. Miłoszas pergyveno dėl šito, ko gero, daugiau nei aš pats – jis žinojo, kaip sunku Amerikoje būna emigrantui, o aš dar tebebuvau euforijos būsenoje. Rugpjūtyje sovietinis konsulas atsiuntė laišką, kuriame pranešė, kad man atimta pilietybė „už veiksmus, žeminančius sovietinio piliečio vardą". Bet dar prieš tai gavau kvietimą dirbti UCLA (Los Angeles universitete). Tuo pasirūpino Miłoszas, pasinaudodamas sena ir gera pažintimi su dėsčiusia ten Marija Gimbutiene – žymia archeologe, lietuvaite iš Vilniaus, kuriai teko palikti tėvynę 1944 metais.

Čia pasakojimą galima užbaigti. Miłoszą ir vėliau dažnai matydavau, iš pradžių tais pačiais, vėliau visai kitais laikais – kartais Amerikoje, kartais Lenkijoje, o kartais ir Vilniuje. Neretai jaučiu, jog matau jį ir dabar. Vien dėl to galiu pasakyti, kad mano likimas susiklostė laimingai. Bet pradžioje buvo Berklis, susimaišę kalifornietiški metų laikai, namas ant kalvos su vaizdu į tiltą ir į šimtus burių. Namas, kuriam, kaip nė vienam kitam, nepaisant tremties ir sunkumų, tiko Miłoszo žodžiai: jis buvo sklidinas harmonijos, „kurioje tai, kas esti, turi trukti amžinai".

Tomas VENCLOVA
Vertė Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS
Esė rašytas knygai Milosz in America (Ohio University Press)

[6] Pasiekęs tikslą, tobulas (angl.).

KORNELIJUS PLATELIS

ŠEŠI EILĖRAŠČIAI

Nišos

Katedroj visos užpildytos – priekyje
Paulius su kalaviju ir Mozė
su Šv. Jeronimo įtaisytais ragais, evangelistai,
šone – šaunioji Kazimierų septyniukė,
netikro sakalo klyksmas,
steigiantis tuštumą virš klausyklų,
į kurias it variokai į aukų dėžutes
dzingsi smulkios nuodėmės mūsų.

Rūšiuotojai prisistato vos tik iš atminties
šiukšlių maišas žnekteli į konteinerį,
prie jų nusileidžia keli purvini balandžiai,
nubaidyti nuo katedros,
arčiau prisliūkina nušiurus katė –
Šiandien vieniems pasiseks daugiau,

kitiems – mažiau, o kai kam
nepasiseks visai: nišose švilpauja vėjai,
netikrais sakalais.
Plėvėti nakties sparnai
glėbia miestą. Šie žodžiai dar blaškosi
nerasdami, kur nutūpti, paskui
subyra į dulkes.

2008 02

Praeinantys

Tu gyvenai šiam name, aš anam,
viskas lyg ir taip pat mūsų gatvėj, kartu – ne taip:
pažvelk – nebėra to medžio, alyvų krūmo, akacijų,
asfaltas užliejo nugludintus grindinio akmenis.
Vienas namas aplipo priestatais, kitas susmego į žemę,
dauguma pasiliko kur buvę su savo
tvorom, šuliniais, sandėliukais.

Ir mumyse kai kas liko ten pat,
pasauliui žygiuojant sąmonėmis,
chaotiškai, nesuvokiamai, neaprėpiamai,
o atrodo – darnia rikiuote...

Neklauski, kas ją mumyse sustato – jutimų rūšiuotojas
(viešieji ryšiai), ar tokia netiksli,
bet mums tokia nepasiekiamai tobula kalba. Nežinau.
Neprieštaraučiau, jei atsakytum: Dievas,
tas, kur sutvėrė žmogų, mus, homo sapiens,
sapiens, instinktus sudrumstė mąstymu,
mąstymą sudrumstė meile asmeniui.
Mokykla tik užbaigė darbą.

Gamtovaizdis keičias lėčiau,
negu praeina sąmonė. Sąmonė keičias lėčiau
už mūsų vaikystės gatvę. Atmintis – tai tik nuotraukų,
iškabintų oloj, ekspozicija – kelios
jų apie meilę, kitos – vien užmarštis.

2008 03

Atsarginės dalys

Šiandien žvelgt į gyvenimą norisi atsakingai –
reikia pagaliau pasirūpinti atsarginėmis dalimis,
viską pakeiski, meistre, kam jau atėjo laikas,
idant mechanizmas veiktų kaip laikrodis, kaip anksčiau.
Pirmiausia reikia atnaujinti susidėvėjusią atmintį
(toks elektroninis čipsas, procesorius, jei tiksliau),
nebeįstengiančią praeities suklijuoti į vieną pasakojimą
ir sumeluoti gyvenimo ištisai.

Susidėvėjo metų laikų kaitos transmisija į jausmus –
pavasariai jų nebežadina, saulės, mėnulio šventės,
keisti ją reikia skubiai, vilkolakiu kol netapau,
telaukiančiu pilnaties paliejamo svaigulio.

Susidėvėjo meilės transmisija sąmonėn – štai
viskas byra fragmentais, silpsta juose išgyvenimai,
dekoracijos plyšta, ardosi per siūles –
tarsi molinė vaza krintu ir krintu nuo lentynos.

Susidėvėjo liftas į transcendenciją – tik
iki antro aukšto pakyla ir stringa,
ribotuvai suveikia pusiaukelėj, skriemulių geležis
cypia nuvargusi tyliai ir priekaištingai.

Ji apžiūrėjus mane liūdnai palingavo galvą:
labai neteisingai tą viską eksploatavai –
perkraudavai dažnai, ardei, ko ardyt nederėjo.
Reikia naujos mašinos, ši tetinka išmest.

2008 03

Slidinėtojai

Šiandien pieštukas lengvai slidinėja popieriumi
taip, kaip aš tikėjausi slidinėsiąs
tarp kelių gyvenimų, šypsenų popinamas,
savo kaily nesitveriantis, sukaitęs visas.

Bet staiga žiūriu – nebeliko vietos
judėti taip, kad kam nors nesukelčiau skausmo.
Tenka pieštukui rimuoti, o man kentėti
sąžinės priekaištus, žinant – vis tiek užgausiu.

2008 01

Cypsintis

Nuo tada, kai jis susisuko lizdą
mano galvos brūzgynuose,
aš irgi pradėjau cypsėti
it jauniklis paukštukas,
išsiritęs... Iš kur?
Iš pasąmonės vaizdinių, prisirankiotų
klajojant sapnų briaunomis?
Iš pirmųjų jaunystės regėjimų?
Iš niekur, iš tuštumos?

Tęvas balselis saulėlydy...

2006 03

Disputas

Išlendu iš rūsio užkūręs katilą,
paišinas, su išduobtom treninginėm kelnėm,
nubrizgusiu megztiniu, ir sakau:
– Jei ugnis kūrenasi, šiluma
kyla aukštyn ir apsupa kūną, ir išlaisvina sąmonę,
kurios aukštais galiu klajoti, liesti sendaikčius,
senas svajones ir naujas iliuzijas,
tai ką jau čia mano išvaizda?
Štai, nusiprausiu ir persirengsiu...

– Ne, – sako ji, – į pasaulį
turi įžengti, švarus, pasitempęs,
tinkamai apsirengęs, paisydamas etiketo,
turėdamas savo principus. Jo sukultūrintas vaizdas
mums prasmingas, o ne grubi mechanika,
moralė, o ne fiziologija, kitaip tariant,
kasdieninis gyvenimas, o ne knaisiojimasis

palėpėse bei rūsiuose.

– Domėjimasis fiziologija ir mechanika, kaip vienais
iš daugelio tikrovės regėjimų, nesugriauna principų,
tik juos pastato į bendrą rikiuotę
su dalykais, kurių negali priimti be išlygų.
Tarp daugelio atspindžių. Viskas netikra ir tikra.
Kai peržengi tą upeliūkštį, nebesinori grįžti.
Meniškas rojus, palaima, rimtis,
veidrodžių karalystė, apsvaigusio šypsena...

– Esi išmintingas tik sau, apsistatęs žodžiais kaip vaikas
žaislais. O ką gali man pasakyti, kitiems žmonėms?
Tikra – netikra... Juk tai žolėdžio samprotavimai,
netinkantys mums, mėsėdžiams.
Mes išgyvenam medžiodami, mintam tikrais jausmais.
Ar turi ką nors pasakyti mėsėdžiams?

– Gal ir nieko. Veidrodžių karalystėje
jie užtrokštų lyg žuvys ant kranto. Arba susižeistų
puldinėdami atspindžius. Kita vertus, „tikrasis“ gyvenimas
taip pat yra susikurtas, gal mažiau
abejojant ir klausiant, daugiau prievartaujant,
tačiau taip pat susikurtas, prie jo
nelengvai prisitaikyta, stengiantis
neprarasti orumo. Tai gali būti puikus
objektas romanų rašytojui, bet pačiam personažui...

– Ak, ir sugeba žmonės patogiai įsitaisyti!
Bet aš vis tiek pakelsiu tave nuo šios iliuzijų žemės...

– Mano žemės, kuri tik oras?..

2003 05

SIMONA ORINSKA

Pati Simona Orinska, paprašyta trumpai prisistatyti „Varpų“ skaitytojams, atsakė: „Rašau eilėraščius, šoku, myliu! Paukštė, skraidanti aukštielninka!

Daugiau – www.i-deja.lv“.

Iš tikrųjų Simona – be galo veržlios ir originalios kūrybinės veiklos asmenybė. Baigė Rygos meno koledžo Aplinkos dizaino skyrių, meno bakalauro ir magistro laipsnius įgijo Latvijos kultūros akademijoje (studijavo kultūros teoriją ir vadybą). Šiuomet studijuoja šokio ir judesio terapiją Rygos Stradinio universiteto magistrantūroje, Latvijoje ir svetur rengia tarptautinio masto ir atgarsio šokio, judesio, muzikos, poezijos ir kitų menų spektaklius.

Nuo 1997-ųjų Simonos eilėraščių spausdinta latvių periodikoje (žurnaluose „Karogs“, „Luna“, laikraščiuose „Literatūra un Māksla Latvijā“, „Literatūras Avīze“, „Kultūras Diena“) bei knygose „Dzejas diena 2000“ ir „Dzejas diena 2001“. 2002-ųjų ir 2003-ųjų metų sąvartoje „Neputns“ leidykla išleido Simonos Orinskos eilėraščių rinkinį „Spoguļsoļi“ („Veidrodiniai žingsniai“).

Čia teikiamas iš rankraščio verstas Simonos eilėraščių ciklas „Galukelės sklando akylos“ – pusė poetinės dalies (kita pusė – vilnietės Skaidros Jančaitės) tokio pat pavadinimo daugialypio spektaklio, surengto Simonos drauge su režisieriumi Muodriu Tenisonu, mums pažįstamu dar iš Kauno laikų, bei kitais kūrybos bendraminčiais ir pirmiausia parodyto Rygoje 2008 m. birželio 28-ąją.

Vertėjas

galukelės sklando akylos

***

paukščių šešėliai ore
virpėdamas leidžiasi sniegas
į ežerus veido rukšlėto

smùlkus jis griežtas
akys tinklinės
ir vario lūpos

oras apsunkęs
dvi galvos gimdoj
burnoje sūraus vėjo skonis

saulė už plaukų traukia gaidį

***

aklą
moterį
baltas
šuo
veda už pãvadžio

tave vedžioju mane kvėpuoji
pirštai geria ódos põrų kvapą
mokaisi vaikščiot mokausi laukti
vandens paviršiumi oro gijom
votimìs žemės šlapiuojančiom

pėdosė nyksta žolė pernykštė
kvapas į žemės plutą įšyla
ląstelėse svẽtima artima
būties ganyklose
aklą
šunį
vedu
už pãvadžio

Varpai 2009

veržiasi
rėžia
mano kraują į virvę
į dantis tavo kaulus

* * *

óre smakrù rašau
raisto vandenyje rašau
júodu móteries plauku

siunčiu tau ugnies kaitrą
švyturių šviesomis

parpuolu ant grindų išsigandus kaip paukščio jauniklis
žinią nešu ant kuprõs senos móteries kojom

krintu galuojuos springstu nuo dūmų
prie anglių pėdàs pratindama
atsitókstu prožektorių prikalta
glostanti vaiko kaklą

vyzdžiuosė
seilių tekėjime
sustoja laikas

mano gyslomis teka žolės syvai
vabzdžių beaistris knibždėjimas
antilopės baikštumas
akmenio veido krytis

žemės kūne
miega
tuštmė

* * *

į bažnyčios linijas įsigauna
ramunėlių kartumo kvapas

pelėsiai kiáurai stigmàs
kiáurai žemę ėjimas atbulomis

tamsiame tunely
randas bažnýčia

ašaras skaldant
į šakalius

vėjo dygliai siaurasnukiai
kaktą kojas burną rasoja
šonus namų vagoja
būgnija stūgią melodiją
šėmoms prašapusioms karvėms
jūreiviams žmonoms vaikams
nėščiosioms kapelionams
bangų liepsnose

griaučių šokis
kraujo šokis
įtraukiant oro
gurkšnį
dirbtinės
gėlės
žiedkotin

* * *

sese –
jau laikas nudengti apviltus gėlių darželius plėšriomis ašarom kvepiančius
klounų veiduose sūrymas virpa išgeria gatvę gõslios burnos
dunksi pilki varpai už vėjo liežuvio užkliuvę
deginantis gausmas kraujy
ledo gėlės raudónom akim
kẽliai sužaizdoti
gvazdikai atlapuose
kišenėse mẽtėlių
ledinukai

pusiausvyra
dingsta

erdvė
susiskliaudžia
sese –
jau laikas
nekrustelt

* * *

pirštų sudrėkę garsai
užkamšo ausų landas
prakaito lašus išvaškuoja
ledo pjūklų garsuos
sniego kibirkštys šoka

burkuoja burkuoja burkuoja

mano suodinas draugas
mano taika ir karas
mano kaukė baltoji

burkuoja burkuoja burkuoja

įkalintieji tyloj
kartu su šviesa
pabėga

į-
leisk

* * *

raisto žolė smaugia
rūkas it sugertukas
sudáigstytos gėlės

tavo pėdos – báltos stirnos ant sniego
tavo akys – pilkų akmenų upokšniai
monotauras pusiau žmogus
pramanytas įmigęs vaikas
mano strėnose

vagonai
išrėkia
spygliuotas
tvoràs

* * *

ant ódos mintys rañdas ir miršta

drėgnos grindys lytėjimas lūpų kampučiais

kraujoplūdžio upės gimdoj paviēniui nudrėkstas pulsas
ausų landose virba vanduo kiaušinių lukštų traškesys būgneliuose
narvely saugus mėlynas paukščio jauniklis iškvėpdamas žemę sujaudrina
įsileidžiu per kojų tarpupirščius gyvio šiltą kvėpavimą

* * *

du paukščiai vartosi kūliais angare metaliniam
pražiotom burnom aviečių spalvos
vėjo saldumo sutirpę

veidas dievaitės grindų kilimėlio sparnai
rankomis įsimyli susiklijuoja
į švelnų kūną
ugninis deglas gelmėj
išpjauna ugnį

* * *

kūno kiauto kalimo skausmuos
dvasią degina karščio bangos
oro slėgis venose
judesio gimties nuožmumas

pirštų galiukuose plūko gyvybės riksmai
pėdose dega žemės prakaitas
iškvėpimas
žingsnis už kūno ribų

* * *

bičių karaliene juodojo šuns šokdintoja

aplaižyki mane kaip motina vos atsivedus ėriuką
paleisk ląsteles įkvėpti
nuodo medaus muskuso
gotiškuos šonkaulių lankuose
rankų vaškinių linijose
krūtų speneliuose
gaiviai žydi tavo
pienas

aš esu iš tavo šonkaulio
tu iš mano ódos

Varpai 2009

* * *

išgeriu karčiai violetinių grybų sulčių

ramybė mano pelenams dulkėms
ramybė mano laisvės vanagams
tylintiems paukščiams plikom galvom
nešantiems snape tavo dvidalę rožę –
dviveidį liūdnąjį edvardą

skulptūriški mėlsta veidai
į vėsų šypsnį sustingę
aukštyn nukreiptas žvilgsnis

aplink sproginėja kulkos
juokas patrakęs kiáurai stiklus
kiáurai dūžius

cirko suriesti laisvamaniai
šniaukia šviesmėlių paukščių sparnų vasnojimą
atáušina spiralinių nervų skritulius

krinta rožės – kulkos

ir alavinė mano senolė verda sriubą iš batų ódos

Iš latvių kalbos vertė
VLADAS BRAZIŪNAS

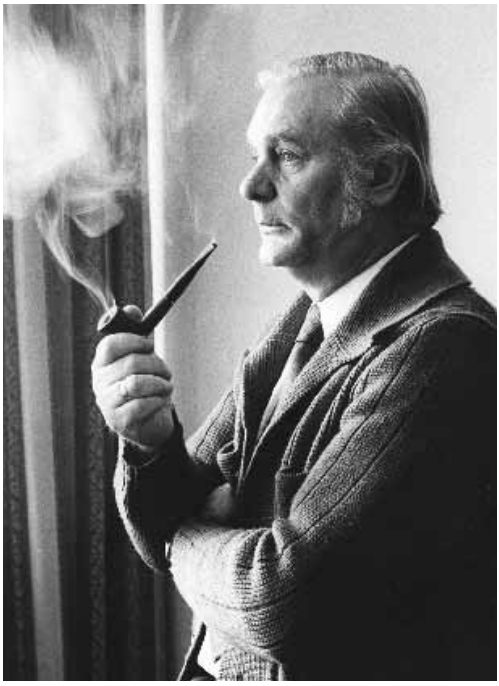

EDUARDAS MIEŽELAITIS

BALNOJA APOKALIPSĖ ŽIRGUS

gaublys sumažėjo o karo teatras
ir vėl padidėjo – stebuklai arba
būties paradoksas? nespės šv. Petras
ten sielas filtruoti nes stovi riba

turbūt ir anapus – kaip ašarų šitoj
pakalnėj – tiksliau gal kapų apkasuos
šiai scenai raketų snapais sutaršytai
galaktika aišku namų neatstos

tas karo teatras didėja ir mąžta
gaublys tarsi dievo burnoj obuolys
žvaigždynams jo svoris palengvina naštą
kuri pagaliau nuo pečių jiems nuslys

* Eduardas Mieželaitis (1919-1997) „Varpuose“ debiutavo 1994 metais. Poeto jubiliejaus proga spausdinamas eilėraščių ciklas redakcijai įteiktas paties autoriaus.

***

horizontaliai kadaise man atrodė
didelis žmogaus nuomojamas gaublys
neišsenkantis jo lobis lyg aruode
derlius gaublio kloduose giliai gulįs

o vertikaliai iš Paukščių leiskim tako
jis kaip žirnis ant siūlelio vos kabąs
milžino autoriteto nebeteko
o kokias tas grūdas sukelia kalbas!

ko nesuprantu dėl to žirnelio plėšos
ir maži ir ypač dideli gaidžiai?
geometriniai matavimai jo priešas
plius ir kulinariniai dar papročiai

***

aš mažažemis – bet ir ne didesnis
jo didenybė mąžtantis gaublys –
gal bus apokalipsei vienas kąsnis
jei yla ims iš maišo ir išlįs

mažėja visa kas kadaise buvo
čia didelio – ir žemė ir žmogus –
daugiau tik kaupiasi erzaco purvo
nuodų (atsiprašau bet nešvankus

toliau jau peršasi man žodis) taigi
tik amžinybė – didelė suma
o visa kita trapų savo amžių baigė
ar baigs ir liks tik nulio tuštuma

***

ko šiąnakt Mūza atėjai nuoga
kaip iš putos išplaukus Afroditė
privertusi jos nesama ranka
piliulę karčią kaip tiesa praryti?

ar ne todėl kad jau drumsta puta
pačios tiesos parametrai pavirto?
kad dyla žemės gaublio jau pluta?
nelieka nieko pastovaus ir tvirto?

todėl gal privertei posmuoti tai
ko nežadėjau niekados daryti?

kam su drumsta banga atsiritai
ir smaugi lyg berankė Afroditė?

***

kai šis gaublys lyg kumštis sumažėjo
belieka susispausti tik glaudžiau –
jei didesniam anksčiau nagai niežėjo
primygti mažą – teks jau nuolaidžiaut
kaip kūdikiui kurs žaislo įsigeidžia
ir susitaikyti su mintimi
kad anuliuojamas karingas gaidžio
garsiakalbis – skambės čia intymi

gaida kaip Mocarto Ave Maria –
tik amžinosios santarvės darna
suburti gali skaitmenų bendriją –
gal žvėriškos atletikos gana?

***

apkarto man žvėrių kalba ir paukščių
saldus kaip sacharinas čiulbesys
todėl kad siela neapleistų griaučių
užsikemšu ir aš vašku ausis

tegu žmogus kaip buvo žmogui vilkas
tuo tarpu gal ir lieka – a propos
per džiungles kelias į viršūnę ilgas
o į bedugnę žingsnis gal – ir po

žmogaus o gal ir po žmonijos
jei vilko apetitas nepakis –
žvėrių kalba visas kitas prarijus
man sielos klausą rėžia kaip dagys

***

koks nedidelis jau žemės rutulys
jei pajėgtų leiskim N raketų kiekis
kaip barškutį sutaršyti į dalis
ir sutriktų jo apsisukimų bėgis

ar ne žaislas kūdikio delnuos
šitas barškalas ir tarškalas? atomas
gal apokalipsės žirgus pabalnos
daug anksčiau negu užaugs lopšy tas gnomas
nors ir sumažėjęs murzinas gaublys

Varpai 2009

bet nors toks tegu sau orbita dar skrieja –
gal sueis kada į protą paauglys
ir atstos šiai tamsai Prometėją?

***

mažyn mažyn man eina ir daiktai
ir visos kitos žemiškos vertybės
prisivylioti bando dar suktai
lyg būtų mano godulys beribis

bet juo labiau nutolstu tuo regiu
tolydžio vis mažėjančius tuos daiktus
kol pagaliau išnyksta iš akių –
norėčiau kad greičiau ta mugė baigtųs

nes į kitas vertybes aš dairaus
kurių nemato sudaiktėję akys –
didyn didyn man eina nemaraus
Parnaso mūzos baltos kaip plaštakės

***

gaublys kas kartą mąžta – norai vis didėja
didėja tarsi apetitas gomury
kai vieną teturi pasaulyje idėją
praryti tai ką po ranka dabar turi

o kas iš mažo gaublio liks kai apetito
jis zonai atiteks? žvaigždžių raštu būties
rašytoj knygoj neįžvelgsim lyg petito
to gaublio? o jei apetitai dar didės?

kas liks iš jo lyg pilko vyturio kiaušinio?
tik lukštas ir skeveldros o giesmės jokios –
nepretenduoju aš jokiu būdu į žynio
absurdą bet ir nemanykit kad juokiuos

***

ir kasdienybė mąžta kaip akmuo
kurį jau tašo lašas čia po lašo
arba diena jau po dienos – dalmuo
jas tarsi duonos trupinius nurašo

o gaila kad ir pilko to akmens
kuris sunkiau vis ant širdies man gula
nes parkos lyg audėjos iškedens

ir vangiai perkirps man gyvybės siūlą

nors nebelieka iškilių dienų
tegu dabar nors pilkos jas atstoja –
nūnai ir kasdienybę aš ginu
primynęs ją kaip smulkią pelę koja

***

nuneškit bangos mano nuodėmingą kūną
į ten kur Afroditė gimė iš putos
ir atgabeno nuodėmę man lyg karūną
bet marmurinės rankos man nebepaduos

kaip šiaudas skęstančiam nes rankų nebeteko
pati ji žemės nuodėmingame gaubly
bet nuodėmes grąžinsiu jai kaip saują šlako –
kas sudegė paantrinti nebegali

gal mano nuodėmės ir menkos gal nemenkos
aš noriu likti grynas lyg rasos žvaigždė –
nuneškit mano kūną baltasparnės bangos
kur aš padangėje ištirpsiu kaip kregždė

***

pašlaitėje mėlyno tono našlaitė
paslėpusi žiedą nuo žvilgsnių šalnos
o gieda kaip mėlyna paukštė – ar leidi
sušildyti man tavo žiedą delnuos?

našlaitė gėlė ir našlaitė ta žemė
kurioj ji suleido šaknis lyg nagus
ta mėlyna paukštė sudrumstus neramią
man sielą – ar bus palankus jai dangus?

ir taip neramu kai žvelgiu į našlaitę
išskleidusią dangiškus žiedlapius ties
pačia bedugne lyg sparnus pašalaitė
ta mėlyna paukštė – ilgai ji žydės?

Aš dėkingas „Varpų" redakcijai, prikėlusiai mane naujam gyvenimui 1993 pavasarį. Ed. Mieželaitis

Rašytojo (viduryje) autografas kaimynams Valei Sodytei ir Valerijonui Vitkui. Apie 1974 (1975) metus

JURGIS JANKUS

NIEKAM NEREIKALINGI

Romanas

Tęsinys. Pradžia – Varpai-2006 (20).
Varpams suteikta išimtinė teisė spausdinti šį romaną.

16.

Kitą rytą pažadino. Netrukus grįžo ir pirmininkas. Suirzęs, kaip iš lizdo išvytas širšinas. Tokį suirzusį pirmą sykį mačiau. Ligi šiol atrodė, kad jo įgimtą pusiausvyrą niekas negalėtų suardyti, o dabar keikė vokiečius net pasispjaudydamas. Mėsą nuvežęs į mėsinę, trenkęs ant stalo liepė pažiūrėti ir pasakyti, kokio gyvulio ji yra. Vokietis nesiraivė, bet tiesiai, net nemirksėdamas pasakė, kad arkliena, pasirausęs popieriuose parodė raštą, kiek duoti jautienos ir kiek pridėti arklienos.

- Už atvirumą daviau du cigarus, paprašiau raštelio, kad arkliena gražinta ir išėjau ieškoti, kas mėsininkui tokį įsakymą parašė. Radom dvi mergas. Jos nieko nežino. Viską tvarko ponas… Velnias jį dabar atsimins, her Berger ar Gerber maistą tvarko, bet dabar išėjo į miesto valdybos posėdį. Grįš už valandos, gal už dviejų. Išėjau. Pažioplinėjau po miestą. Nuėjau net į lenkų stovyklą. Juos jau baigia vežioti į anapus Elbės. Ten, sako, anglai atima iš vokiečių ištisus kaimus

ir atiduoda lenkams. Kai kurie svajoja anapus Elbės sukurti naują, tautinę Lenkiją. Vienas net sakė: "Ko jūs ten sėdite? Ar laukiate, kol pas rusus išveš? Užsirašykite lenkais ir tuoj perveš į aną pusę. Per amžius jūs buvot lenkais, ko dabar užsimanėte padaryti tai, ko niekada nebuvo ir nebus". Ką galėjau pasakyti? Nusispjoviau ir sugrįžau pas moteris. Hero dar nebuvo. Prašiau būtinai pasakyti, kur jis yra. Tos pasiraivė, pagaliau pasakė, kad miesto valdybos posėdyje. Kai paklausiau, kur ji yra, ėmė aiškinti, kad manęs vis tiek neįleis. Užsispyriau. Pagaliau pasakė. Nuėjau tenai. Pasiklausinėjęs suradau posėdį. Įėjau. Apie stalą sėdėjo penki vyrai. Man įėjus pertraukė kalbą ir sužiūro į įsibrovėlį. Pasakiau, ką noriu matyti. Jis prašneko. Jaunas, bet jau žilstelėjęs, kiti keturi atrodė daug vyresni: "Mes tuo tarpu labai užsiėmę. Prašom lukterėti, kokį pusvalandį", labai mandagiai paprašė. Taip mandagiai, kad akimirksnį susvyravau, bet tuoj susigriebiau. "Mano reikalas labai trumpas. Aš tamstos ieškau jau trečia valanda, o man prieš gerą valandą jau reikėjo būti savo darbe". Pasisakiau iš kur ir kas esu ir tuoj paklausiau: "Kodėl tamsta mano žmonėms vietoj jautienos išrašei arklieną?" Jie greitai susižvalgė, o tas ponas palinko į priekį. Maniau, kad išrėš pamokslą, bet jis tik papurtė galvą ir pasakė: "Ne! Niekada. Tamsta, matyt, ko nors nesupratai". "Teisybė, - atsakiau. – Mano žmogus, kuris paėmė mėsą, tikrai nesuprato, kas buvo tamstos rašte parašyta, tai parvežė, ką davė. Prašau, - padėjau mėsininko raštelį ant stalo. – Arklieną pats atvežiau. Komendantui dar nesakiau". Vienas iš sėdinčių paėmė raštelį, pasižiūrėjo ir pasakė: "Ir tamsta nesupratai. Mes prie jums paskirtos normos dar pridėjom arklienos. Čia pat rusai skundėsi, kad jautienos jiems neužtenka, tai pridėjom arklienos. Pagalvojom, kad ir jums gali neužtekti, tai pridėjom ir jums". Tokia kalba mane pradėjo siutinti. "Ar tamsta manai, kad aš nežinau, kiek ko amerikiečių yra skirta vienam žmogui?" "Ne, ne, mes to nesakom, - pertraukė tas ponas, kurio ieškojau. Jis žiūrinėjo mėsininko raštelį. – Aš dabar suprantu, kaip atsitiko. Toks davinys buvo paskirtas vienai karo belaisvių stovyklai. Karo belaisviams, kai pritrūkstam jautienos, pridedam ir arklienos. Taip su amerikiečiais esam susitarę. Sekretorė, matyt, raštus sumaišė. O gal net ir pats mėsininkas suklydo". Čia per piktumą nebegalėjau sulaikyti ir šypsenos. Ėmiau ir pasakiau: "Atleiskite, kad pasakysiu teisybę. Mes daug sykių buvom okupuoti rusų, ne sykį buvom okupuoti ir jūsų. Mes buvome daug išmokę, kaip iš okupanto nagų suktis. Jūs okupuoti pirmą sykį, tai jums dar daug ko reikės išmokti. Suprantu, kad jautieną norėjot sutaupyti savo žmonėms, nepasisekė. Dar nemokėjot kaip. Už panašų darbą mano brolis ko tik į kacetą nepateko. Gerai, kad jūsų pareigūnas buvo sukalbamas: už pusę rūkytos kiaulės ir penkis litrus naminės viską užmiršo. Užmiršiu ir aš. Ir be jokio kyšio. Tik kad rytoj gaučiau viską, kaip amerikiečių paskirta ir priedo tiek jautienos, kiek šiandien grąžinau arklienos. Daugiau nieko". "Gerai", - pasakė mano ieškotas Her. Padėkojau ir pasukau į duris, bet po poros žingsnių dar atsigrįžau. "Man nereikėtų to sakyti, nes tamstų žodžiu tikiu, bet jeigu vėl atsitiktų kaip šiandien, vienas nebeisiu. Ateisiu su stovyklos komendantu. Su amerikiečiu". Po tų žodžių nusigrįžau ir išėjau. Išėjęs gailėjaus, kam palikau mėsininko pakvitavimą, kam nepasakiau, kad tuoj parašytų, kiek skirs mėsos rytoj. „O dabar, sakai, vėl šaukia komendantas, bet pirma noriu truputį užkąsti, juk nuo ryto nieko burnoj neturėjau. Tik niekur nedink".

Jis nuėjo į daržinę, aš ėmiau dairytis Živilės. Radau su tėvais prie vežimo, trumpai persakiau, ką pirmininkas pasakojo, pasakiau, kad komendantas nori kažin ką pasakyti pirmininkui, taip pat kažin ką ir jai. Tik kiek vėliau. Vis tiek sutarėm eiti kartu.

Kol šnekučiuodamiesi grįžom prie daržinės, pirmininkas atsisėdęs ant rąstų valgė ir pasakojo jį apspitusiems, kaip grąžino arklieną. Kad buvo parvežta arklienos, visi žinojo, nes nei virėjas, nei jo pagalbininkai to nė nuo vieno neslėpė.

- Kad dabar kvietė tik jus, gal aš dabar neisiu, - pasakiau pirmininkui. – O dėl mėsos nueisim abu vėliau.

- Vėliau jis kvietė tik tave vieną, - pridėjau Živilei.

- Vieną? Ne, viena aš niekada pas jį neisiu.

Iš drąsios, viskam pasiryžusios moters ji virto vėl nedrąsia mergaite.

Vis tiek nuėjom visi trys, ir komendantas nepasakė, kad jos čia nereikia. Jis tuoj supažindino su tuo nauju, kuris jį atsekė džipe. Kai atsistojo ir išsitiesė, buvo aukštesnis už komendantą, o pirmininkas tebuvo jam tik ligi smakro.

- Šiandien čia mano paskutinė diena, o nuo rytojaus jis bus jūsų komendantas.

Pasikratė rankom. Kai pirmininkas jį vokiškai pavadino ponu komendantu, jis pakėlė abi rankas ir delnais į priekį ištiesė dvi dideles plaštakas.

- Ne, ne! – beveik juokdamasis sušuko. – Jokių ponų, jokių komendantų. Visi mane vadina Čak, tai ir aš jums tik Čak. Niekas kitas, tik Čak.

Tą jis pasakė gražia taisyklinga vokiečių kalba. Vien iš tarsenos tegalėjai pasakyti, kad jis ne vokietis.

- Bet tamsta vokiškai kalbi kaip tikras vokietis. O gal… - dar ką norėjo įterpti pirmininkas, bet Čak nutraukė.

- O ne, vokiško kraujo gal neturiu nė lašo. Tai sakau ne todėl, kad šiandien būti vokiečiu nelabai garbinga, bet aš tikrai esu mišinys škotų ir airių. Iš motinos pusės yra keli kraujo lašai ir flamiški. Ne, ne! Man tik kalbos kažin kodėl patinka ir pasirinkau jas studijuoti. Nors tėvas, jis prekybininkas, ir sako, kad iš lingvistikos ne ką užgyvensiu, bet pasirinkau ją. Pagaliau, jeigu visi bus daktarai, inžinieriai ir advokatai, - mirktelėjo komendantui, - jiems nė vietų nebeužteks.

Mūsų pirmininkui toks smagus ir kalbus vyras iš karto patiko ir jis tuoj pabandė įšokti į jo toną.

- O mano vardas Benas. Joks ponas, joks pirmininkas, tiesiai Benas.

- Benas. Gerai, Benas. Kad tik neužmirščiau…

Kai juodu įsitraukė į vardų aiškinimą, aš, Živilės kumštelėtas, prašnekinau tuo tarpu neturintį ką veikti savo komendantą.

- Jeigu ne paslaptis, kas atsitiko, kad mus palieki? Kuo nors nepatikom?

Jis nusijuokė.

- Čia patiko. Ir žmonės patiko. Iš pradžių, patys žinote, buvo visko, bet dabar jokio rūpesčio, beveik atostogos. Bet esu kareivis. Buvot mano dalinio teritorijoj, tai paskyrė mane. Ir paskyrė greičiausiai todėl, kad šiek tiek moku vokiškai. Dabar mūsų dalinys išvyksta kitur, turiu vykti ir aš. Dabar čia kito dalinio teritorija, tai paskyrė Čak. Jis – geras vyras, ir matote, kaip juodu bendrą kalbą rado. Aš nė žodžio nesuprantu, ką juodu svarsto.

- Pirmininkas aiškina apie vardų trumpinimą Lietuvoj. Kaip iš Benedikto pasidaro Benas, iš Baltramiejaus – Baltrus.

- O aš nenoriu išvykti patylom, lyg ką negerą padaręs. Kur jūs būsite, dabar dar niekas nežino. Ir jūs patys nežinote. Jūs - žmonės dar be adreso.

- Živilė sako, kad mes niekam nereikalingi, - įterpiau.

- Gal taip, gal ir ne, bet dabar suprantu, kad kabote ore. Kai atvykau, težinojau viena: lenkus, kurie tik norės, atiduoti anglams, o visus kitus kuo greičiausiai išsiųsti namo. Tada niekas nežinojo, kad bus daug tokių, kurie nenori namo važiuoti. Kad tik nenorėtų. Kas į nenorą žiūrėtų, bet šaukia, kad negali. Įrodo, kad negali. Šiuo metu, atrodo, dar niekas net ir nežino, ką su tais žmonėm daryti. Gal Dživilė ir teisybę sako: niekam nereikalingi. Rusai sako, kad esate jiems reikalingi, o jūs sakote priešingai. Kas žino, kuo tikėti?

- Mes žinom, kam mes reikalingi rusams, - įterpiau.

- Žinau, žinau: sunaikinti. Bet tai tik jūsų žodis. Pas mus nusikaltėlis baudžiamas tik tada, kai nusikalsta. Niekada nebaudžiamas tik todėl, kad gali nusikalsti.

- O kaip gi! Ar rusai nenusikalto užimdami Lietuvą, o paskum – tūkstančius jos žmonių kišdami į kalėjimus, kažin kur iš savo krašto tremdami?

- Žinau, žinau, - šypsojosi. – Manau, kad žino ir tie, kurie sprendžia. Manau, kad jūsų reikalą ir supranta, ir užjaučia, bet reikalas labai paprastas: nežino kur jus dėti. – Ir staiga pakeitė kalbą. – Ar vienaip, ar kitaip jūsų reikalą išspręs, jūs vis tiek kur nors būsite, kaip nors gyvensite, turėsite adresus. Parašykite man. Štai mano adresai Amerikoje. Aš ir pats nežinau, kada mane paleis namo. Tikiu, ateinančias Kalėdas jau švęsiu namie.

Padavė lapelius su adresais ir pridėjo:

- Ligi to laiko Dživilė jau mokės angliškai. Ar parašysi? – paklausė jau vokiškai.

Laukiau, kad ji paraus, bet ji neparaudo. Net kiek ironiškai nusišypsojo:

- Parašysiu. Žinoma, tik jeigu rusai savo kaliniams tokią prabangą leis.

- Kaliniams? – nustebo komendantas. – Kas tave į rusų kalėjimą sodins?

- Labai paprastai: mes tik ten tereikalingi.

- Rytoj – dešimtą, - sugriaudė Čak balsas.

- Dešimtą. Nesivėlink! – atsakė komendantas. Ir, kai Čak jau nusisuko į duris, pridėjo: - Neužmiršk krepšinio sviedinių. Jie tą vieną teturi.

- Galiu ir dabar palikti. Džipe yra bent du.

- Užteks. Rytoj.

Pirmininkas jį palydėjo net už durų, o komendantas ėmė pasakoti, koks puikus krepšinio žaidėjas yra Čak. Dalinio krepšininkai nenorėjo jo išleisti, bet tik jis vienas vokiškai mokėjo. Jeigu pulkininkas būtų žinojęs, kad čia yra geras vertėjas, būtumėm gavę kokį karininką. Norinčių, sako, buvo, bet nė vienas vokiškai nemokėjo.

- Net nė tiek, kiek aš, - nusijuokė.

Kai pirmininkas grįžo, paprašė visus sėstis. Ligi šiol šnekėjom stovėdami. Susėdom. Jis prisėdo ant stalo kampo ir valandėlę akimis vedžiojo nuo vieno į kitą. Pavakario tyluma įsliuogė į kambarį. Net ir lauke nebuvo didelio triukšmo.

Prie daržinės vyrai tebežaidė krepšinį. Kartais šūktelėdavo, bet sviedinio dunksėjimas į žemę buvo garsesnis už jų balsus. Šnekučiavo ir apie virtuvę, bet jų šneka tylos negriovė, tik didino. Nejučia susižvalgėm į vienas kitą, lyg klausdami, kas dabar atsitiks.

- Net nežinau ar reikėtų sakyti, ką noriu pasakyti, - pradėjo labai rimtu veidu komendantas. – Kitu atveju gal net nesakyčiau. Tikrai nesakyčiau, nes tai ne mano reikalas. Bet kad mes taip gražiai susigyvenom, negaliu taip patyliukais išnykti. Matote, mes, amerikiečiai, esam įlindę į žemes, kurios yra atiduotos rusams, tai jau pradedam iš jų trauktis. Per kokias dvi savaites iš čia pasitrauksim ir mūsų vietą užims rusai.

- Ne anglai? – įsikišau.

- Jie paliks anapus Elbės.

- Tai ką mums daryti?

- Jeigu žinočiau, pasakyčiau. Jums reikės stengtis kaip nors patekti pas anglus. Anglai ne tokie greiti kaip amerikiečiai. Su jais bus lengviau susikalbėti. Jie geriau ir europiečių reikalus žino. Aš tegaliu pasakyti tik tiek, kad pas jus dar atvyks karinė komisija arčiau su jumis susipažinti. Jie nori sužinoti, kiek pas jus yra užsislėpusių nacių. Iš pradžių galvojo, kad jūs visi naciai, dabar nuomonę pradeda keisti. Jų sprendimas bus labai svarbus, užtat neišsigąskit, įrodykite, kad negalite grįžti ne todėl, kad būtumėt naciai, bet kad esate lietuviai, kad ukrainiečiai. Lenkai jau seniai įrodė, tai jums turėtų būti lengviau. Žinau, kad tie, kurie yra komisijoj, gerai kalba vokiškai, gal kuris net rusiškai, tai būtų gerai, jei su jais kalbėtum ne pats vienas. Geriau tegu kalba vyresni. Pirmininkas kalba vokiškai. Tegu suranda daugiau gerai kalbančių. Vyresniems jie geriau patikės. Tai va, ir viskas.

- Tai vieną rytą atsikėlę galime rasti rusus.

- Nemanau. Nors mes kartais ir pasikarščiuojam, bet žmonių taip lengvai neišduodam. Manau, kad nieko bloga neatsitiks nė jums. Ko gero, dar galim pasimatyti Amerikoj, - nusišypsojo. Ir nusišypsojo ne tiek mums, kiek Živilei.

Kai persakiau, ir pirmininkas, ir Živilė apstulbo. Nė vienam nė į galvą nebuvo atėję, kad rusai amerikiečius taip vyniotų ant piršto. Pamėgintų kas rusus išstumti iš ten, kur jau jie koją įkėlė. Jie spirsis, meluos, įrodinės, kad kiekvienas sprindis jau nuo amžių buvo jų. Bet mums tai buvo smūgis, kuris ne tik pečius, bet ir pakinklius dvilinkai lenkė. Man tai man. Aš su niekuo čia nebuvau surištas. Ne, ne visiškai su niekuo. Rūpėjo Živilė, o pagal ją ir jos tėvai. Bet jie turėjo vežimą ir arklius. Pėsčiuosius jie gali toli pralenkti. Ypatingas sunkumas gulė pirmininką. Kai mudu su Živile šnibždėjomės, ką reikės daryti, ji net paėmė mano ranką ir stipriai suspaudė pirštus.

- Aš bijau, - šnibždėjo. – Mes – spąstuose kaip kvailutės pelės. Pamatėm, kad čia šeria, ir sustojom. O tai būtumėm kažin kur. Nebūtų leidę per Elbę, būtumėm jau kur nors anapus Hamburgo. Paskutiniu momentu tėvas net ir arklius būtų į laisvę keitęs. Už tokius arklius ir vežimą kiekvienas vokietis būtų į aną pusę perkėlęs.

- Mane per Eldę ir už gerą žodį perkėlė, - įterpiau.

- Su vokiečiais lengviau susikalbėti. Jie jau žino, kas yra rusas. O amerikiečiams

kas: jie atėjo, kad rusas to norėjo, savo padarė ir vėl išeis namo. Juk ir mūsiškis nieko kito nenori kaip tik namo, kad tik greičiau pabaigtų mokyklą, kad tik greičiau galėtų pinigą uždirbti. Juk sakei, kad tau panašiai kalbėjo.

Žinau, sakė. Dar sakė, kad iš literatūros ir kalbų, bent Amerikoje, gerai negyvensi. Geriausiu atveju visą gyvenimą pramokytojausi. Nebent, sakė, būtum genijus ir parašytum tokią knygą, kurią visi norėtų perskaityti. Tada tai uždirbtum gerą pinigą ir galėtum gyventi kaip nori.

Kai klausiau, ką man Živilė šnibžda, girdėjau ir kaip pirmininkas gniūžta po ką tik užmesta našta. Jis tik kartojo:

- Ir kad tave perkūnas kur! Kad tave perkūnėlis, visų prakeiktas. Tiesiai iš giedro dangaus. Iš paties gražaus mėlynumo. O, kad tave kur visi velniai, velneliai…

Saulė sėdėjo tiesiai ant daržinės stogo. Žmonės su puodais, kibiriukais, kur nors nutvertom blėkinėm stojo į eilę vakarienės.

- Užeikim, - pasakė pirmininkas, pasukdamas prie stovyklos raštinės durų.

Kai stovyklą valdė prancūzai, čia buvo tikra raštinė. Joje sėdėdavo kapitonas, maisto viršininkas puskarininkis ir dvi sekretorės. Gal buvę ir daugiau, bet visam prancūzų būry tos dvi moterys ir tebuvo. Kai prancūzai išvažiavo, viską perėmė mūsų pirmininkas. Jis vienas čia ir tvarkėsi. Net ir maisto parvežti dažną dieną važiuodavo pats. Kai sykį priminiau, kodėl nepasiima pagalbininko, atsakė:

- Kad nėra ko gelbėti. Su amerikiečių valdžia viską tvarko pats komendantas, su vokiečių – komendanto vardu tos dvi vokietukės, o man telieka pasakyti, kiek naujų žmonių atsirado ir žiūrėti, kad maistas laiku ateitų. Tam jokių pagalbininkų nereikia. Jeigu už tokį darbą kas mokėtų algą, sakyčiau, kad pinigus dykai gaunu.

- Tai kam anam kapitonui reikėjo? – nusijuokiau.

- Jis norėjo parodyti, kad jo darbas labai didelis ir svarbus, - nusijuokė ir tuoj užsičiaupė, nes dabar apie kokį juoką nebegalėjo būti nė kalbos.

- Aš bėgsiu žiūrėti vakarienės, - pasakė Živilė, paleido mano pirštus ir sukosi nubėgti, bet pirmininkas sulaikė.

- Užeikim visi. Ką sužinojom, juk ne juokai. Turim patys pakalbėti.

Užėjom.

- Sėskim, - pakvietė.

Atrodė, kad delsia, gal nenorėdamas pasakyti, kas per tuos tylius perkūnavimus galvoje susisuko, o gal, kad dar nieko tikra negalėjo susisukti.

Kai kiek patylėjom, pasakė:

- Blogesnės… piktesnės žinios negalėjom išgirsti. Pasakė kas bus, bet nepasakė, ką daryti. Aišku, kad ir pats nežino. Man atrodo, kad pasakydamas net labai rizikavo. Nežinau amerikiečių kariuomenės nei tvarkos, nei drausmės, bet toks pasakymas, kad per porą savaičių mes išeisim ir visą tą pakraštį užleisim rusams, kariuomenėse, kurias šiek tiek pažįstu, būtų, sakyčiau, karinės paslapties išdavimas. Jis to nepasakė, bet man atrodo, jis nelabai norėtų, kad tokią jo šneką sužinotų viršininkai. Tai vien norint jam gera, gal nereikėtų bet kam tą pasakoti. Ypač tom vokietukėm, su kuriom dažnai matotės. Gal jos jau ir žino, tai, jeigu nori, tegu pačios pirma pasako. Tai viena, o antra, kaip pasakyti savo žmonėm.

Galima pasakyti tiesiai ir paprastai. Kas atsitiks? Dauguma neteks galvų. Bėgs. Bet kur?

- Dėl bėgimo – nesirūpink. Kas rūpinosi, kas kelią rodė, kol ligi čia atklydom? Tik kad būtų labai staigi žinia. Žmonės pultų į paniką.

- Va, to tai ir bijau. Juk sakė, kad dar atvažiuos pažiūrėti, kiek čia yra nacių. O kai nacių neras, tada paprašysim, kad atiduotų anglams. Ar jiem sunku pervežti per Elbę? Tegu ir neveža, tegu tik perleidžia per tiltą. Neklausys vieno, susirinksim visi. Nemanau, jog būtų tokie pasiutę, kad nepasigailėtų nei moterų, nei vaikų.

Sutarėm patylėti, kol atvyks nacių medžiotojai, bet man nuo to nė kiek ramiau nepasidarė. Prancūzės nagai, matyt, buvo nešvarūs, kad pažastis užsikrėtė, išraudo, patino, po šašu pradėjo pūliuoti. Niekam nerodžiau ir niekam nesakiau. Sarmata buvo pasisakyti, kad prancūzė pažastį išplėšė. Vyrai būtų liežuviais užplakę. Būtų sakę: "Nemokėjai jai užplėšti, tai tau užplėšė taip, kad sarmatyjies ir žmogui parodyti. Bet nacių medžiotojams parodyti reikės, ir prancūzės žodis taps kūnu. Jiems nacių tikriausias nacio ženklas yra kraujo grupė kairiajame pažasty. Tą žinojau ne vien iš prancūzų, bet ir iš komendanto. Jis jau kokius tris buvo suradęs. Aišku, kas nors pirštu parodė, ir jis pirma visus smarkiai tardė, pirmininkas sakė, net pistoleto vamzdį prie nosies prikišdamas, paskum įsisodino į motociklo priekabą ir kažin kur išvežė. Aišku, kad ne kur į pakrūmę nušauti, bet atiduoti kitiems tardytojams, kai tie vargšai ginklų fabrikų darbininkai gal net tikro nacio savo akimis nebuvo matę. Ir be aiškinimo buvo aišku, ką jie darys su puse pažasčio, pavirtusio į pūliuojančią žaizdą. Prancūzė… Toks pasiaiškinimas tik juoką sukels. Kuo ilgiau galvojau, tuo labiau norėjau kuo greičiausiai iš čia išnykti. Bet vėl kažin kas laikė. Žinojau, kad laikė Živilė ir jos, čia paliktos, likimas, bet laikė dar ir kažin kas kitas. Gal baimė dezertyruoti? Išnyksi, ir visi sakys, kad su komendantu pečius suglaudęs vaikščiojau, nieko niekam nesakęs kartu su juo išdūmiau, o visus kitus palikau rusų valiai.

Per naktį išsivarčiau be miego, o rytą, kai tik Mikas pakilo, pakilau ir aš. Kai paskui jį išėjau iš daržinės, jis atsigrįžo ir kiek nustebęs paklausė:

- Prieš kokią nebūtį tu dabar? Juk ne sykį jau net pusrytį pramiegojai, tai kas šiandien?

- Noriu tau kai ką pasakyti.

- Sakyk.

- Einam nusiprausti.

Nenorėjau šnekėti čia, kur gali kas nors išgirsti.

Nuėjom prie vandens siurblio. Kol jis prausėsi, aš jam padūmiau, paskum jis padūmė man. Nusišluostėm į marškinius. Buvo ir daugiau anksti keliančių. Persimetę keliais žodžiais su laukiančiais eilės, pasukom takučiu į dvaro parką. Kai palikom vieni, Mikas vėl paklausė:

- Tai ką?

- Negeros žinios. Už poros savaičių, o gal ir greičiau amerikiečiai tą vietą užleidžia rusams.

- Tą dvarą?

- Ne. Visą tą Elbės pakraštį. Taip, kaip Jaltoje buvo susitarę.

- Kas sakė?

- Pats komendantas. Jis šiandien jau išvyksta. Visas jo dalinys išvyksta į pietinę Vokietiją. Jo vietoj bus kitas. Tas, kur vakar iš džipo žiūrėjo, kaip mes krepšinį žaidžiam.

- Tai ko mes čia dar laukiam? Būtum pasakęs vakar, būtumėm jau puskelėje į Hamburgą. Einam, susitvarkom kuprines ir traukiam.

Persakiau viską, ką girdėjau vakar ir ką pirmininkas nusprendė.

- Ir tu manai, kad čia teisybė?

- Ką sakė pirmininkas?

- Ne. Ką – puskarininkis.

- Negalėčiau suprasti, kam jam reikėtų meluoti.

- O kas mums nemelavo? Tai kodėl amerikietis turėtų būti kitoks? Jam liepė pameluoti, kad neišlakstytumėm, ir primelavo. Atvažiuos čia tau kokios komisijos. Matysi jas kaip savo ausis. Belaukdamas komisijos sulauksi rusų. Rytą praversi akis ir pamatysi prie durų sargybą su automatais.

- Jeigu būtų melavęs, tai būtų tylėjęs. Būtų nesakęs, kad ligi Elbės užleis rusams. Tada tai būtumėm ramiausiai miegoję. Jam nereikėjo meluoti, reikėjo tik patylėti. Būtumėm ramiausiai krepšinį žaidę, ar ne? Manai, kad melavo mums nerimą sukelti? Nepulk į paniką. Jeigu jau atėjom ligi čia, rasim kelią ir toliau. Dvi savaitės – daug laiko. Labai norėčiau pamatyti, kokių nacių amerikiečiai čia ieškos. Norėčiau ir pats pasišnekėti, bet negaliu. Man reikia iš čia anksčiau išnykti. Niekam nesakiau, niekam nerodžiau, bet tau ir pasakysiu, ir parodysiu. Atsimeni tą prancūzę? Ilgą tamsiaodę, tą, kur anam, netekusiam sąmonės, šonus kramtė. Ji ir mane apkramtė. Žiūrėk.

Atsisegiau marškinius ir parodžiau šašu aptekusią pažastį. Jis žvilgterėjo.

- Įkando?

- Su nagais išplėšė.

- Tada prie sunkvežimio?

- Iš kur žinai? – nustebau.

- Iš kur? Visi matėm. Matėm ir kaip čiupinėjai pažastį. Juokėmės. Sakėm, prancūzei taip patikai, kad norėjo į sunkvežimį įsitempti ir išsivežti. Bet koks čia ryšys su nacių ieškotojais?

- O kaip jiems įrodysiu, kad ne kraujo grupę norėjau kaip nors išpjauti?

Mikas susimąstė.

- Tai einam, pasiimam kuprines ir traukiam. Čia ne kalėjimas, niekas mūsų nesulaikys.

- Sulaikyti nesulaikys, bet neklausinėję irgi nepaleis. Kur, ko, kodėl? Ligi šiol niekas neišėjo, ir staiga mudu. Aš jau praeitą naktį būčiau išėjęs, bet nenorėjau tavęs palikti. Ir pirmininkui nenorėjau nemalonumo padaryti. Bet šiandien galvoju kitaip. Reikia pasiruošti. Plentu vis dar tebevažinėja patruliai. Sustabdys, paklaus dokumentų, ir velniai žino, kas iš to gali išeiti. Geriausiu atveju vėl čia atvarys, o blogiausiu – su mano ranka pats galėtum nujausti. Tada prancūzė pasakė, kad iš kalėjimo šaukčiaus jos. Ji žinojo daugiau negu mes nujautėm. Prancūzai gal jau tada žinojo, kad čia bus rusai. Rūmuose yra daugybė visokių knygų. Nueisiu, gal

rasiu smulkų Meklemburgo žemėlapį. Patrauksim mažais keliukais. Turiu cigarų, pirmininko dar paprašysiu, lengviau susišnekėsim su vokiečiais.

Po pusryčių Živilė pasakė:

- Neprapulk.

- Kodėl?

- Būsi reikalingas.

- Einu pasidairyti po knygų kambarį. Einam kartu.

- Dabar negaliu, - pasakė ir nubėgo į daržinę.

Rūmuose radau abi vokietukes ir komendantą. Jis stovėjo prie lango ir žiūrėjo į sužydusį sodą. Mane išgirdęs atsisuko.

- Labas rytas. Kaip krepšinis?

- Nežinau. Po vakarykščių naujienų nebe krepšinis galvoj.

- Juk ne nacis.

- Ne, ne. Tokiam darbui buvau per jaunas. Rusai nedavė ramybės.

- Rusai? Kokie rusai? – susidomėjo.

- Tie, kuriems amerikiečiai atiduoda Meklemburgą, - ir dar pridėjau. – O su Meklemburgu ir mus kartu.

- Nesirūpink. Jeigu ras nacių, tai juos gal ir atiduos. Ką mes veiksim su naciais? Gerus žmones gal atiduos anglams. Bet su kuriais tik šnekėjau, visi sako, kad geri žmonės ramiai galėtų grįžti į namus.

Man toptelėjo kvaila mintis.

- O jeigu tuo tarpu japonai būtų užėmę Ameriką, ar jie, kurie taip šneka, norėtų grįžti namo?

- Bet japonai neužėmė.

- Žinau.

- Nežinau, gal ir ne. Aš tai tikrai ne.

- Užtat ir aš ne. Ir visi, kurie čia yra. Ir tik todėl, kad mes namų nebeturim. Kad mūsų namuose sėdi rusai.

- Gera mintis. Kai atvažiuos slaptosios karo žvalgybos žmonės, taip jiems ir pasakykit. Paklauskit: ar jie norėtų grįžti namo, jeigu juose jau sėdėtų japonai. Tikrai čia gera mintis.

- Bet aš atsiprašysiu. Noriu dar pasidairyti po knygas.

- Gerai. O aš einu pas krepšininkus.

Ir, bakstelėjęs kumščiu į petį, pridėjo:

- Kodėl iš karto nepasakei, kad jūs tokie geri krepšininkai?

Ir dar:

- Trude, kaip tu manai, ką rusai darys su tom knygom.

- Ką gali žinoti? Visokių gandų girdėti. Gal ir sudegins.

- Jie viską naikina, kas Vokietijoj gera. Moteris prievartauja, knygas degina, - atsiliepė nuo rašomosios mašinėlės jaunoji.

- Gera charakteristika. Ar ne juokingi tie rusai: moteris prievartauja, knygas degina? Iš istorijos žinau, kad buvo tokių, kurie prievartavo, buvo ir tokių, kur degino, bet kad būtų abu kartu…

Nusisuko ir išėjo pro duris purtydamas galvą. Tą akimirksnį tikrai supratau,

kad jis mūsų pusėje, bet ką puskarininkio nusiteikimas gali sverti? Jeigu būtų generolas ar nors koks įtakingas pulkininkas, nors koks slaptosios karinės žvalgybos asmuo…

- Aš manau, jeigu randate ką vertinga… - mano mintį nutraukė Trudė. – Kas praverstų tamstai ar anai mergaitei, kuri taip myli knygas, pasiimkite. Kai anie ateis, vargu čia kas beliks.

- Ačiū labai, - net pašokau. – Jeigu galėčiau, visas išsivežčiau, bet dabar tikrai reikės pasirinkti. Bent tuos kelis didžiuosius žodynus. Aš nustebau, kad ir tamstos jau žinot, jog užleis rusams.

- O mes nuo pat pradžios žinojom. Pirmieji amerikiečiai pasakė, kad jie čia tik laikinai.

- Ir tamstos nieko? Nemėginot trauktis?

- O kur? Čia mūsų namai. Milijonai jau žuvo, kas kad ir dar keli žus. Vokietija buvo, yra ir pasiliks. Joks rusas, kad ir didžiausią gerklę turėtų, jos nesuės. Užspringt gal ir užsprings, bet nesuės. Su mažom tautom jam bepigu, bet ir tai nelengva. Kad ir jūs… Išsisklaidėt po pasaulį ir kaip jus sugaudys. Girdėjau, ką jam sakei, kiekvieną žodį girdėjau. Ir jis girdėjo. Ir suprato. Kai čia atėjo, galvojo kitaip. Buvo įsakyta surinkti, surinkti ir išsiuntinėti namo, o dabar persivertė. Apačioj būdamas nieko negali padaryti, negali iš viršaus ateinančio įsakymo pakeisti. Ir Lenos žodžiai jam pritiko. Gerai, kad išbėgot. Mums nėra ko bėgti. Vokiečių yra anapus Elbės, bet jų reikia ir čia. Visų nesunaikins. Vis tiek kas nors ir ant savo žemės išliks.

Keistas jausmas nusiaubė, lyg čia stovėtų ir šnekėtų motina. Jeigu būčiau išdrįsęs, būčiau apkabinęs, o tada gal net į dūdas pasileidęs, bet nepajudėdamas iš vietos gerklėje besisukantį, kvapą gniaužiantį kamuolį šiaip taip nurijau ir paklausiau:

- Ar nėra čia kur nors smulkaus Meklemburgo žemėlapio?

Toks staigus kalbos pakeitimas ją nustebino, ir ji tik pažiūrėjo tiesiai į akis, lyg klaustų: "Kam dabar toks noras?"

- Bijau, kad vėl reikės bėgti, - pasakiau. – Ligi čia nereikėjo. Jeigu būčiau turėjęs, žinoma, būtų pravertę, bet kelią rodė frontas. Reikėjo toliau nuo jo, o dabar? Net nežinom, ką amerikiečiai galvoja, dar labiau, - ką sugalvos. Didieji keliai gali būti spąstai, mums reikia žinoti visus keliukus.

Ji atsiduso.

- Buvo. Pažiūrėsiu. Jeigu kam neprireikė, turėtų tebebūti.

Pakilo eiti, bet tuo tarpu prasivėrė durys ir vienas iš jaunų vyrų, kurių daugumą jau bent iš matymo pažinau, įkišo pro duris galvą ir pamojo į save.

- Pirmininkas šaukia, - pasakė.

Žinojau, jeigu jau pirmininkas šaukia, turėjo būti svarbus reikalas. Pasakiau Trudei, kas šaukia ir paprašiau, kad pati paieškotų.

- Ar jau žvalgyba atvažiavo? – paklausiau vyro vos įžengęs pro duris.

- Ne, niekas neatvažiavo. Komendantas atėjo krepšinio žaisti, tai nutarė ten pat jam ir išleistuves padaryti.

Latviai jau susidarė savo komandą, ir komendantas žaidė lietuvių pusėje.

Daržinėje jau buvo pasiruošę išleistuvėms. Viena moteris padovanojo tautinę, dailią, savo pačios austą juostą, Živilės motina – įmantriai austą staltiesę. Man liepė pasakyti kelis žodžius, paaiškinti, kad tos dovanos - tik prisiminti vargą, kurį vargo mumis rūpindamasis. Būtinai reikėjo pasakyti, kad dovanos yra ne krautuvėj pirktos, bet savo rankomis austos ir per didelius vargus ligi čia atneštos. Ir dar turėjau pasakyti, kad tokius dailius darbus tegali padaryti geros širdies žmonės. Paprašyti, kad tą patį pasakytų nuo mūsų ir savo viršininkams.

Kai tik krepšinio kėlinys pasibaigė, išgužėjom iš daržinės, ratu apsukom aikštelę. Pirmininkas pašnekino prakaitą besišluostantį komendantą, jį tuoj apsupo kiti, daugiausia moterys. Dvi - net tautiniais drabužiais apsirengusios, su dovanomis. Mačiau kaip puskarininkis žvalgėsi, nesusigaudydamas, kas čia darosi. Norėdamas nenorėdamas turėjau persakyti ką man buvo susakę, pridėjau, jog visi džiaugiasi, kad sveikas galės grįžti į namus, ir tos menkos pačių moterų rankų padarytos dovanėlės tegu visada primins, kaip dar nelengva kai kur geriems žmonėms gyventi.

Iš lengva ir jis susigaudė, kas čia vyksta. Iš pradžių manęs, kad tai kokia krepšinio ceremonija, bet kai suvokė momento rimtį, pasakė, jog iš širdies galįs ištarti: "Jeigu būtų mano valia ir mano galia, dar šiandien išvyčiau rusus iš jūsų namų ir jus pačius visus saugiai parvežčiau namo".

Kai persakiau jo žodžius, pakilo dideli plojimai, užsibaigę Lietuvos himnu. Kai pasakiau, kas čia per giesmė, ir jis, ranką ant krūtinės padėjęs, išsitempė. Paskiau jis panoro pamatyti moteris, kurios moka padaryti tokius darbus. Kai supažindinau su Živilės motina, jis net iškėtojo staltiesę ir sakė, jog sunku jam patikėti, kad namuose su paprastom staklėm galėtų tokį daiktą išausti.

- Kai grįšiu namo, atiduosiu savo motinai, bet tik su sąlyga, kad paskum tą pačią staltiesę padovanotų mano žmonai. Žinoma, jeigu kada nors vesiu.

- Vesi, vesi, kur jau toks puikus vyras nevesi.

- Kad mano tokia laimė: kai tik randu mergaitę, kurią norėčiau vesti, ji jau yra kito nužiūrėta.

Man tuoj nuėjo per širdį Živilė ir išverčiau visiškai kitaip negu jis sakė. Išverčiau: "Jeigu tik rasiu tokią, kuri tikrai bus prie širdies".

Išverčiau ir pasijutau labai negerai, lyg tikrai būčiau kokį piktą darbą padaręs.

17.

Trudė žemėlapį rado. Elbė netraukė. Į ją būtų labai tiesus kelias, bet juste jutau, kad gale jau stovi tikri spąstai. Jeigu ne prancūzės pažymėjimas, gal ir būtų ėmęs noras mėginti, bet dabar pūliuojanti pažastis buvo kaip Kainui Viešpaties ženklas kaktoje. Traukė Hamburgas. Kaip magnetas koks. Gal todėl, kad išeidamas iš Berlyno pasirinkau Hamburgą. Gal ir todėl, kad tarp jo ir manęs nebuvo jokios didelės upės, o dabar dar ir todėl, kad tenai tebebuvo anglai. Man įkrito puskarininkio žodžiai, kad anglai už amerikiečius santūresni, tai santūresni turėtų būti ir rusų reikalavimams.

Pasišaukiau Miką ir sugulę pakrūmėje žiūrinėjom, kokiais keliais būtų saugiausiai pasiekti Hamburgą, bet iš Miko nedaug pagalbos tebuvo: jam žemėlapis labai nedaug ką tesakė. Malti grūdus ir pjauti lentas žemėlapio jam nereikėjo, bet vis tiek numatėm kelius ir suskaičiavom kilometrus, bet nei aš, nei jis nežinojom, kad Hamburgą pasiekti ir čia yra kliūtis – kanalas.

- Tokį ir perplaukti galima. Vanduo nebeturėtų būti labai šaltas, - galvojo Mikas.

Nieko nepasakiau. Man Eldė kėlė šiurpą, o kas žino koks to kanalo plotis ir gylis. Vis tiek sutarėm iš vakaro susirengti, o rytoj, vos pradėjus švisti, ištraukti. Žodynai ir knygos nešti buvo sunkios, tai su Živile pasirinkom, kas kuriam atrodė svarbu, ir sukrovėm į jos tėvų ratus.

Atvažiavo Čak. Atvežė tris sviedinius, tai vyrai ėmė galvoti net apie antrą krepšinio aikštę. Ypač, kad atsirado ir ukrainiečių, kurie norėjo pasipratinti žaisti.

Buvusį komendantą, kurio tikro vardo niekas ir nežinojo, išvykstantį triukšmingai palydėjom. Viena moteris net paprašė išvažiuojantį sustabdyti, padavė voką su brolio adresu Amerikoje, prašė jam parašyti, kur yra sesuo ir kad ligi šiol yra sveika ir laiminga. Puskarininkis paėmė voką, įsikišo į kišenę, prižadėjo grįžęs pats aplankyti, nes jos brolis gyvenąs ne taip toli nuo jo tėviškės.

Tie keli, kurie žinojom, pasilikom su nerimu, kas atsitiks per kelias ateinančias dienas, o visi kiti buvo laimingi, kad dar nežino. Mudu su Miku susitvarkėm kuprines. Buvom patenkinti, kad tebebuvo nepaliestos bulgarų konservų dėžutės. Iš knygų tepasiėmiau tik ispanų kalbos vadovėlį, žodynėlį ir porą lengvesnių knygučių. Reikėjo dar kaip nors pasirūpinti po kepaliuką duonos. Net keista, kaip kelios dienos apynormalio gyvenimo gali žmogų išpaikinti. Kai patrankų, bombų ir kulkosvaidžių garsų lydimas ėjau iš Berlyno, nė į galvą neatėjo, kur ir ką kitą dieną valgysiu. Ir nenumiriau. O dabar paėmiau, Živilės brukamas, net dvi plyteles šokolado. Iš savo žemėlapio jiems irgi nubraižiau kelius, kuriais važiuodami galėtų išvengti didžiojo plento. Rengėmės kaip į kokią ekspediciją. Tėvas net siūlė važiuoti kartu. Sakė, arkliai pailsėję, ratai dar stiprūs, o visiem kartu bus net smagiau. Aš nebuvau linkęs tokį pasiūlymą nubraukti į šoną, bet Mikas nesutiko. Sakė, kad pilnas vežimas tuoj atkreips dėmesį. Ne, jis verčiau vienas. Aš irgi pasirinkau Miko sprendimą.

Tėvai nuėjo daržinėn sužinoti, ką iš ten galėtų pasiimti dienos metu ir ką palikti nakčiai, kad nepastebėtų kaimynai. Mane ėmė keistas jausmas, lyg bėgtumėm nuo savųjų, bet argi mes galėjom maišyti protingą pirmininko planą.

Diena buvo graži. Saulė gerokai kaitino. Likę viendu su Živile pasiėmėm anglų kalbą ir suvirtom šalia vežimo klevo pavėsy. Prie daržinės linksmai šūkalojo krepšinio žaidėjai. Atsivertėm vadovėlį, bet susitelkti negalėjom. Vėl jutau jos petį, prigludusį prie mano peties ir nenorėjau nuo jo atsiplėšti. Ji greičiausiai juto irgi tą patį. Lindo galvon mintis, kodėl toks artumos jaukumas, artimas būtinybei, neatėjo, kai nereikėjo planuoti bėgimo, ir tuo pačiu su šypsniu prabėgo klausimas: o kada mano trumpam gyvenime buvo toks tarpsnis, kada nereikėjo bijoti rytojaus? Prieš penkerius, gal net šešerius metus, kai didžiausias priešas buvo kai kurie gimnazijos mokytojai, ir kai susižavėjimas viena kita mergaite buvo kaip

smagus virpulys. Tada lyg ir atrodė, kad dabarties momentą gali ilga gija megzti su ateitim, net nujausti negalėjai, kad jau čia pat už durų vandalai, kurie visą tavo gyvenimą sujauks į nesuvokiamos prasmės jovalą. Kilo noras, kad mums nereikėtų skirtis, kad galėčiau pasakyti, jog ten, anapus to miško yra mano namai ir pakviesti nueiti kartu ir būti kartu, bet kur gali būti namai niekam nereikalingo žmogaus.

- Ar judu su Miku seni pažįstami? – netikėtai ji paklausia.

Iš daugelio svarbių klausimų - tik tą labai paprastą, į kurį, jaučiu, deda gilesnę prasmę, o gal toji prasmė yra net daugiašakė.

Pasuku akis į ją. Ji žiūri į žemę ir kairės rankos dailiai ilgais pirštais pešioja žoleles. Jos pirštai iš kelerių (gal šešerių ar septynerių) metų praeities iškelia klasės draugą Edmundą ir muzikos mokytoją, kuris, pasižiūrėjęs į Edmundo pirštus, pasakydavo: "Dievas davė pianisto pirštus, kodėl nesimokai muzikos?" "Nemėgstu", - atsakydavo Edmundas. Jis buvo geriausias klasės matematikas, ir to, atrodė, jam visiškai užteko. Mokyklos chore dainavo, bet ar jame kas nors galėjo pažadinti tikros muzikos troškimą, kas galėjo žinoti. Nebebuvo kada. Po poros metų, einantį iš mokyklos namo, pasiėmė du vyrai, pasisodino į automobilį, ir tiek mes jį tematėm. Nesužinojo nei kodėl, nei kam. Šnekų buvo visokių, bet kas ras jose tikrą teisybę, lygiai, kas atvertų tą vienintelę teisybę, kur jis ir ką veikia šiandien? Kilo didelis noras paklausti, ar ji mokėsi groti pianinu, bet nubraukiau norą į šalį kartu su klasės draugo prisiminimu ir sugrįžau prie jos klausimo:

- Truputį senesni negu mudu. Tiek senesni, kiek yra laiko nuo priešpiečių iki pavakariukų.

- Tiktai?

- Tiktai. Pirmą sykį susitikom tos pačios dienos priešpiečiais.

- Ir sutapot neperskiriamai?

Pasuko galvą į mano pusę ir žiūrėjo tiesiai į akis. Gyvas akių mėlynumo spindesys sruvo ligi pat širdies.

- Ne, neperskiriamai, bet atrodo, kad su juo eiti gali būti tvirčiau negu vienam.

Ir papasakojau jai, kaip susitikom ir apie patraukusį jo tylų, bet tvirtą tikrumą, nors jokie kiti gilesni, nei išsilavinimo, nei ilgesnės pažinties ryšiai neriša.

- Ar ne geriau būtų kartu su mumis važiuoti?

Žinojau, kad būtų geriau. Važiuotumėm kaip į atlaidus. Bet nuo sutarto žodžio atsimesti buvo sunku. Toks netikęs jau buvo mano būdas. Kartą pasakiau, taip ir turiu padaryti. Ir dabar negalėjau įsivaizduoti Miko vieno, mėginančio atsekti tuos kelius ir kelučius, kuriais buvom suplanavę pasiekti kanalą, o paskum kur nors Hamburge – ir Elbę. Mums atrodė, kai ten abiejose pusėse anglai, nebus sunku kaip nors persiskverbti į kitą pusę.

- Būtų geriau, - pasakiau. – Važiuotumėm kaip į atlaidus. Bet kad mudviejų jau sutarta. Susitiksim anoj pusėj.

- Kaip dvi adatos šieno kupetoj.

- O susitikom dabar.

- Dabar… Dabar nesusitikom. Dabar taip atsitiko. Du kartus tas pat labai retai teatsitinka.

- Ne tas pat. Dabar tavęs neieškojau. Net nežinojau, kad esi. O dabar ieškosiu. Tai nebus tas pat.

- O ar nežinai, kad ieškant sunku rasti?

- Žinau. Bet irgi žinau: kas ieško ir žino, ko ieško, tas visada randa.

- Ne visada.

Nustojo pešioti žoleles, paslėpė veidą tarp abiejų delnų, valandėlę tylėjo. Abu tylėjom. Labai norėjau ką pasakyti, bet jokio tikro žodžio negalėjau rasti. Kas galėtų mėginti pasakyti, ką tuo tarpu ji mąstė, bet staiga pakėlė galvą ir ėmė skaityti jau kuris laikas atskleistus angliškus sakinius, net ir persakinėti juos kitais laikais ir kitais asmenimis, ir taip tvirtai, kad retai kada teko pataisyti. Vienam sakiny buvo "kas nors kitas". Ir anksčiau turėjom panašių išsireiškimų, bet šį sykį ji sustojo, kelis kartus pakartojo, atgręžė veidą į mane ir paklausė:

- Ar tu komendanto kalbą tikrai išvertei?

- Žinoma. O kaip kitaip galima versti?

- Visą laiką, kai jūs kalbate angliškai, aš labai klausau. Kai ką net suprantu. Bent pagalvoju, kad suprantu. Kodėl, kai šnekėjo apie mergaites, pasakė: "kas nors kitas"? Gal aš nesupratau, gal man taip pasirodė?

Jutau, kad pradedu rausti ir noriu tikėti, kad man tik taip atrodo.

- Nežinau, - pasakau. – Negaliu įderinti, kur galėjo taip pasakyti. Visos kalbos, visų žodžių negalėjau versti. Persakiau tik mintį. Ir taip, kaip supratau. Juk ir man pačiam dar toli gražu ligi gero anglų kalbos mokėjimo. Kai juodu kalba su Čaku, neretai daug žodžių nepagaunu.

Ji daugiau nieko nebesakė ir nebeklausė. Pradėjom toliau skaityti.

Išgirdau žingsnius. Iš daržinės grįžo tėvas. Vienoj rankoj nešėsi kepaliuką duonos, ant kitos – persisvėręs kokį drabužį.

- Tai jau į kelią, - pasakiau pakėlęs galvą.

- O kaipgi, rytoj irgi reikės valgyti. Pirmininkas sakė, kad tuoj ateitum.

- Tuoj dabar?

- Sakė, tuoj. Nuėjo į raštinę.

Nuėjau. Radau žiūrinėjantį sąrašą.

- Atvažiavo, - pasakė kilstelėjęs galvą nuo sąrašo. – Komendantas liepė ateiti. Einam abu.

- Sakė, kad jie vokiškai kalba.

- Sakė, bet dviem bus geriau. Jeigu kur nesuprasim vokiškai, padėsi angliškai.

- Negaliu.

Pirmininkas išplėtė akis. Net ir popierių padėjo į šalį.

- Negali? Kas atsitiko?

Nieko nesakydamas išnėriau kairę ranką iš marškinių rankovės ir parodžiau pažastį.

Jis metė akį.

- Nuo ko čia?

- Nuo prancūzės. Juk gal net matei, kai tada pasišaukė prie sunkvežimio.

- Mačiau. Tai ji taip įgnybo? – šyptelėjo.

- Neįgnybo, bet išplėšė. Gal net tyčia nagus susiteršusi. Ir girdėjai, ką pasakė?

- Ne. Jeigu ir būčiau girdėjęs, būčiau nesupratęs.

- Sakė: "Kaip įrodysi, kad čia ne kraujo grupę pašalinai?" Ir dar pridėjo: "Kai būsi amerikiečių kalėjime, šaukis manęs, ištrauksiu".

- Jeigu nebūčiau matęs, netikėčiau. Tada juokėmės, kad prancūzė norėjo įsitraukti į sunkvežimį ir išsivežti. Kai kas kvailiu laikė, kad nevažiavai. Prancūzijoj neberūpėtų jokios žvalgybos. Bet negi jie dabar mums ir lieps tuoj rankas pakelti?

- O iš kur žinai, kad nelieps?

- Lieps, tada pasakysiu, kaip atsitiko. Visi pasakys.

- Sakei, kad ir pats netikėtum, jeigu nebūtum matęs.

- Juk atvažiavo ne kokie puskarininkiai, bet žmonės savo vietoj. Paklausinės, pasišnekėsim, išsiaiškinsim, kaip yra, ir išvažiuos. Gal po dienos kitos ir mus pačius išveš? Tai einam?

- Ne. Bus geriau šnekėti, jeigu nereikės aiškinti, kaip mano pažastyje taip užsikrėtusi žaizda atsirado. Bus lengviau, kai žodis bus kaip žodis, kai niekas nekels jokių abejonių. Jų galvos ir taip visko prikeltos. Kodėl nevažiavo tikrinti lenkų? Prancūzė ir švarią pažastį pamačiusi netikėjo, kad švari. Sakė, kad aš tik žinojau, kaip tas prakeiktas raides pašalinti.

Pirmininkas išėjo vienas, o aš pasilikau raštinėje. Nors labai traukė dar nueiti ir pabūti su Živile, bet nėjau. Nebegalėjau nukreipti minties nuo tos savo negyjančios žaizdos. Jeigu tuoj nebūčiau užsiraukęs, jeigu būčiau pakėlęs triukšmą, būtų atsiradę pagalbos. Tarp latvių buvo gailestingų seserų, o gal ir mūsų tarpe būtų atsiradę pagalbos. Ta pati Trudė būtų padėjusi, bet dabar šaukštai jau buvo po pietų. Net ėmiau bijoti arčiau rištis su Živile. Ką žinai, kas beeinant gali atsitikti? Įtars koks karo policininkas, o net ir ne policininkas, kad esi nacis, lieps išsinerti iš marškinių ir parodyti pažastį. Teisinkis, įrodinėk, o jis sukraus su kitais panašiais naciais ir nusiųs rusams. Sakys: aniems įrodinėk, ne mums. Atsikratys vienu nereikalingu ir dar rankas pasitrins. Kam tu gali rūpėti? Atėjai iš nežinios, gali vėl toje pačioje nežinioje dingti. Žinai, kad to prakeikto, amerikiečius apsvaiginusio ženklo neturėjai, gali nors ant daržinės stogo pasilipęs šaukti, kad neturėjai, bet negali parodyti, kad neturi. O kas žino, ar anglams tas nekaltas ženklas irgi galvų nesusuko? Ir jų valdomoj daly turės būti kokia tvarka, reikės kaip nors į ją įglusti, ir kas gali pasakyti, ko jie klaus ir ką norės patikrinti.

Po geros valandos sugrįžo pirmininkas.

- Be reikalo pabijojai, - pasakė įėjęs. – Buvo kapitonas ir du leitenantai. Vertėjo nereikėjo. Kapitonas vokiškai šneka neblogiau už mane patį. Pirmiausiai stačiai ir paklausė, kiek mūsų tarpe yra nacių. Kai pasakiau, kad nė vieno, kelis akimirksnius žiūrėjo tiesiai į akis ir metė klausimą: "Ar visus pažįsti, kad taip drąsiai tvirtini?" „Ne, ne visus, – pasakiau, – bet per vienas kitą pažįstam visus. Nėra nė vieno, kurio keli kiti nepažintų, tai jeigu būtų koks nacis, seniai visi būtumėm žinoję. Mums naciai ir komunistai – abu to paties galo velniai". Dar paklausinėjo, kuo taip labai nusikaltom komunistams, kad net namo bijom grįžti. Kaip sugebėdamas aiškinau, kad namo nė vienas nebijom grįžti, bet kol ten rusai – negalim. Sakiau, kad grįždami vargu ar savo tėviškę net iš tolo pamatytumėm.

Visiems vietos numatytos kur Sibire. Pasakojau, kaip buvo, sakiau, jog žinoma, kad negeriau bus ir dabar, nebent gali būti daug blogiau. Jis nesiginčijo, kad vežė, bet sakė, kad be reikalo nevežė. Jeigu jis būtų ten buvęs, pasakytų, kodėl vežė. Tada įsidrąsinęs pasakiau: "O aš ten buvau, mačiau, mano draugus ir kaimynus suėmė ir išvežė, jeigu būtų turėję laiko, ir mane patį būtų išvežę, tai kodėl man netiki. Jeigu tamsta būtum matęs ir žinotum, tai tada man tamstai reikėtų tikėti, kodėl dabar tamsta man negali tikėti?" Ir dar pridėjau: "Ir vežė dėl dviejų priežasčių. Komunistų partija suprato, kad tikrų, labai klusnių komunistų iš mūsų nepadarys, o rusai irgi žinojo, kad rusais mes niekada neišvirsime, tai labai paprastai nutarė mus išgabenti ko toliausiai, išblaškyti, išmarinti, o į mūsų vietą atvežti rusus ir dar tik tokius, kurie partijai yra visiškai klusnūs. Ir viskas".

- O ką jis?

- Nieko. Nė žodžio. Pasakė, kad pašaukčiau latvių ir ukrainiečių pirmininkus ir liepė sudaryti savo vyrų sąrašą. Tik vyrų, be moterų. Aš kone šyptelėjau. Moterų, aišku, netikrins. Mums tai vis tiek, bet latviai galės apsidžiaugti. Jų moterys beveik visos – SS dalinių gailestingosios seserys ir visos, aišku, sužymėtos.

- Moterys amerikiečiams, matyt, nepavojingos, - nusijuokiau ir aš.

Netrukus pamatėm iš rūmų išeinančius ir latvį su ukrainiečiu. Kiek paėję sustojo, matyt, apšnekėti, ką buvo patyrę. Tuoj išėjo ir amerikiečiai. Sulipo į džipą, nulėkė prie daržinės, pamojo komendantui, šnektelėjo ir nulėkė tolyn, o komendantas vėl sugrįžo prie žaidėjų. Persiskyrė ir latvis su ukrainiečiu. Ukrainietis nuėjo į savo daržinę, o latvis pasuko pas mus.

Buvo labai susirūpinęs, kas atsitiks rytoj. Jeigu pasakys savo vyrams, ko rytoj ieškos amerikiečiai, šiąnakt pusė vyrų išlakstys, ir jis rytoj turės pasakyti, kad išlakstė. Kodėl išlakstė? Kas atsitiks, kai karo policija pasileis jų ieškoti? Ir kas atsitiks tiem, kurie pasiliks? Ar nesakys, kad jie – nacių bendrai? Juk jie nacius savo tarpe laikė, ar ne?

Sėdėjau įsigūžęs į seną, kiek suklypusį foteliuką, klausiau latvio šneką ir galvojau, kad nuo tokios įtampos jam net kakta ima drėkti. Gal net ir smulkūs lašeliai jau rinkosi. Bet pro pravirus raštinės langus vidun jau sruvo vakaro prietema, ir tokių smulkmenų nebegalėjai pastebėti. Mano ir jo buvo labai panašios padėtys, tik jo daug bjauresnė. Mano bėda buvo nešvarių piktų nagų įdiegta, o jo – tikra, net keleriopai tikresnė, nes už jo stovėjo visas būrys jo paties tautiečių. Gal net ir jis pats, nes buvo jaunas, gal ne daug ką vyresnis už mane, ėjo vis pakėlęs smakrą ir nemačiau, kad su kuo šnekučiuotų ar pajuokautų. Aną dieną mačiau net krepšinio atėjęs pažiūrėti, stovėjo kaip stiebas rankas ant krūtinės susibrukęs, vieną koją priekin iškišęs. Kažin kas minėjo, jog buvęs karininkas, o dabar šneka buvo visiškai supliuškusio žmogaus. Per ilgą jo šneką pirmininkas nepratarė nė žodžio. Jis visą laiką žiūrinėjo sąrašą. Paskum net lempą įsižiebė, bet į latvio kalbą savo žodžio neterpė. Tik kai tas baigė, gerą valandėlę patylėjęs paklausė:

- Sakyk, ką man daryti?

- Surašyk tik tuos, kurie švarūs.

- Bet kaip su kitais? Jie juk žino, kiek mūsų yra. Sąrašai juk ir komendanto raštinėj yra. O gal ir jie patys jau seniai turi?

- Žinau, žinau. Yra ir gal net turi, bet va: žiūriu, žiūriu į latvių sąrašą ir niekaip negaliu pasakyti, kurie iš jų vyrai, o kurios moterys. Niekas neklausė, kiek vyrų, kiek moterų, tai mes davėm tik galvų skaičių. Kad žinotų, kiek reikia maisto. Surašyk švarius, o visi kiti tegu išvirsta moterim. Tik pasakyk, kai ateis tikrinti, kad nesimaišytų po kojom, kad kurio nepasišauktų prie kitų.

Latvis ilgai tylėjo. Kelis kartus žvilgterėjo į mane. Pajutau, kad jam kliūvu, bet nepajudėjau.

- Gal taip ir bus geriausia, - pagaliau pasakė.

- Nesakau, kad geriausia, bet paprasčiausia, - labai rimtai atsakė pirmininkas ir dar pridėjo: - Per naktį gali ir geresnė mintis ateiti, tada kitaip ir padarysi.

- Ir dar viena, - pagaliau pasiryžo. – O ką daryti man? Aš irgi su ta prakeikta žyme.

- Kitą savo vietoj atsiųsk.

- Lengva pasakyti. Jeigu būčiau žinojęs, šiandien būčiau kitą nusiuntęs. Dabar po laiko. Mane jau pažįsta.

Tylėjau. Man ėmė noras pakviesti, kad ir jis eitų kartu su manim ir Miku, bet atrodė, kad apie rusų atėjimą jie dar nesužinojo. Jie nori išsilaikyti čia, lygiai taip pat, kaip ir mūsiškiai. Kad tik krepšinio kamuolys yra.

- Pamėginkim padaryti taip. Iš jų kalbos supratau, kad vyrus reikės atvesti prie dvaro rūmų, - prašneko pirmininkas.

- Man tiesiai pasakė, kad reikės atvesti.

- Mane jie laiko lyg ir vyresniu, tai savuosius aš nusivesiu pirmas, latviai galės eiti antrieji, paskum – ukrainiečiai. Aš paduosiu sąrašą. O jeigu lieps pagal sąrašą šaukti, tai šauksiu, bet pats nenusirengsiu. Pats laikykis atokiau ir taip, kad galėtum pradingti. Jeigu man nelieps nusirengti, reikia tikėti, kad nelieps nė pačiam.

- O jeigu lieps?

- Tada dink. Tegu kitas paduoda sąrašą. Jeigu pasiges, pasakysiu, kad išsiunčiau parvežti maisto.

Latvis valandėlę patylėjo.

- Jūs laimingesni, - pagaliau pasakė, - neskubat būt pirmi, neskubat užimti pirmas vietas, ir kartais geriau išeina. Kuriem velniam mums reikėjo to legiono? Jūs apsiėjot, ar ne?

- Apsiėjom, bet irgi nepigiai.

- O ką praradot? Plechavičiaus armiją išvaikė?

- Išvaikė. Ir po kacetus patampė. Ir Štuthofe latvių inteligentų, rodos, nė vienas nenukentėjo.

- Buvo visko ir mums, bet… - numojo ranka, pakilo, palinkėjo labos nakties ir išėjo. Išėjo lėtu žingsniu, lyg ant pečių kas būtų užvertęs bent porą pūrų žirnių.

- Žmogus rūpesty, - pasakiau, kai jis jau galiuką buvo paėjęs.

- O kas ne rūpesty? Visi esam rūpesty, tik kai kurie tą rūpestį dar labiau padidinom. Tų rūpesčių būtų daug mažiau, jei žinotum, kas už kampo laukia. Jeigu jie būtų žinoję, ką žino šiandien, ar būtų lindę į esesininkus? – garsiai nugalvojo pirmininkas.

Prie daržinės vyrai užtraukė: "Kad aš jojau per žalią girelę". Darnus sutarimas

pripildė ramią vakaro prieblandą ir sklaidėsi po apylinkę. Iš dvaro rūmų išėjo abi vokietukės ir susėdo ant laiptų. Netrukus tarpdury atsirado ir Čak. Pagalvojau, kad skambi daina pasiekė ne tik juos, bet ir daug apylinkės vokiečių, gal net amerikiečių, jeigu čia kur netoli yra, ir parūpo, kaip toji svetimo krašto daina juos veikia. Ypač, kad žmonės be rytojaus dar gali taip dainuoti.

- Tai labanakt ir sudieu, - pakilęs ištiesiau ranką pirmininkui. – Rytoj dar tebešnarpsi, kai mudu su Miku ištrauksim.

- Kodėl taip anksti?

- Nenorim aiškintis. Kai pradėsi aiškintis, nejučia gali pasisakyti ir tai, ko pats jiems dar nenori sakyti. Verčiau išgaruoti. Didelių draugysčių nesumezgiojom, tai vargu ar kas ir pasiges.

- O pasidarykite taip, - kiek patylėjęs pasakė. – Rytoj negaliu išvažiuoti, kol tie žvalgybininkai savo neatliks, o kas žino, kada jie atlėks. Turėsiu laukti. Jeigu nenorite viešumos, sumeskite dabar kuprines į sunkvežimį, rytoj Kęstutį palydėsit maisto paimti. Jis gerai važiuoja, bet vokiškai menkai teriečia. Jam vėl gali kokios arklienos pakišti. Kur koks maistas yra, jis žino, o jūs tik pažiūrėsit, kad vokiečiai nesuktų. Jį išleisit atgal, o patys galėsit eiti savo keliu. Jam pasakysit, kad pasiliekat pamerginėti. Ir man bus ramiau, ir jūs galą kelio sutaupysit. Jum ne iš kelio.

Žinojau, kad ne iš kelio. Mikas irgi sutiko. Kam plūkti kelią padais, kad gali patogiai pralėkti? Mudviejų kuprinės jau buvo Kuprėno vežime, tai nesunku buvo permesti į sunkvežimį, kuris stovėjo už raštinės.

Kuprėnai irgi buvo susirengę ir net nenustebo, kad mes gerą kelio galą galėsim pralėkti važiuoti. Anksčiau šnekėjom išeiti kartu. Jis net žadėjo mūsų kuprines pavežti, bet dabar tai iširo. Su seniais atsisveikinti buvo lengva. Nežinau, ką jie galvojo apie mane ir Živilę. Jutau, kad jiems arčiau širdies buvo amerikietis puskarininkis, būsimasis advokatas. Visada buvo vilties, kad jis mergaitę gali pasiimti į Ameriką, o su ja gal ir juos. Ką galvojo pati Živilė, nežinojau. Buvo tarpas, kai ėmiau justi, lyg jau nubėga pagal savo miražą, bet pastarosiomis dienomis viskas, rodės, lyg vėl persisvėrė į mano pusę. Apie meilę negalvojau. Gal buvo toks laikas: nebuvo žemės po kojom, nebuvo jokio rytojaus, o man tada meilė buvo ne dviejų žmonių smagus pažaidimas, bet viso dviejų žmonių gyvenimo šerdis? Kas man tą buvo įkalę, ir šiandien negalėčiau pasakyti. Galiu spėti, kad tai įsisunkė iš daugybės perskaitytų knygų. Kas žino, bet taip buvo. Kai buvom kartu, nenorėjau skirtis. Gal nenorėjo ir ji? Gal ir ji buvo ką nors iš daugybės knygų išsiurbus? Jeigu būtų užsimetusi kuprinę ir išėjusi kartu, būtų atrodę, kad taip ir reikia, ir būtų buvę tikrai gera, bet ji rinkosi pasilikti ir rūpintis tėvais, tai irgi atrodė ir gera, ir natūralu. Norėjau, kad išeitumėm kartu, bet nė į galvą neatėjo mėginti jos sprendimą palenkti į savo pusę.

Kai nunešėm kuprinę į sunkvežimį, ir jau aiškiai žinojau, kad rytą nebeišeisim kartu, kaip buvom šnekėję, pasakiau:

- Gal einam paskutinį kartą su visais padainuoti?

- Nesidainuos, - pasakė, bet taip, kad tik tas vienas žodis įsmigo neužmirštamai.

Tylėjom.

- Kaip manai, ar galėsiu viena stumtis angliškai? – po kelių akimirksnių paklausė.

- Kodėl ne? Tas vadovėlis ir parašytas mokytis vienam.

- Vis tiek, kai yra ko pasiklausti, lengviau.

- Gal kiek. Bet man irgi toli gražu ligi gero mokėjimo. Nenustebčiau, jeigu būčiau ką ir ne taip išaiškinęs.

Tuo tarpu iš prietemos atėjo tėvas.

- Bėk, Živilyte, pas mamą. Pailsėkite. Rytoj anksti reikės į kelią.

Kai ji sukosi nueiti, pasakiau:

- Einu ir aš. Palydėsiu.

Pasikratėm su tėvu rankas.

- Laimingai pasprukti į aną pusę, - pasakiau.

- Jums taip pat.

- Anoj pusėj susitiksim.

- Turėtumėm, bet žinai kaip yra: kai nereikia, tai svietas mažas, o kai reikia, pasidaro toks didelis, kad nebegali rasti nė to, kas mirtinai reikalingas.

Nuėjom. Ėjom tylėdami. Krūmų pakrašty ji sustojo.

- Toliau nebelydėk, - pasakė.

- Juk ir man reikia į daržinę, - nustebau.

- Aš noriu atsisveikinti čia, - pasakė, užmetė rankas ant kaklo ir stipriai pabučiavo.

Net nejutau, kaip apkabinau ją ir aš, ir stovėjome susiglaudę.

- Ar besusitiksim? – prašnibždėjo.

- Rasiu, nors ir kažin kur…

- Lengva pasakyti.

- Gal bus ir nelengva, bet rasiu.

Vėl susitikom lūpom, atrodė, nebeperskiriamai, bet ji staiga nutraukė, išsisuko iš glėbio ir tekina nulėkė. Pašokau ir aš, bet po žingsnio susilaikiau. Pastovėjau, kol jos šviesi suknelė išnyko atvirų daržinės durų visiškai juodam keturkampy. Norėjau grįžti pas tėvą, bet žinojau – jis apgailestaus, kad negali čia pasilikti, kad negali kaip nors kurtis to dvaro žemėje. Bet ir anoj pusėje juk yra žemės, ir daug vyrų niekada nebegrįš iš Rusijos. Ne tik tie, kurie žuvo, bet ir patekę į nelaisvę. Rusas niekada neleis, kad sugrįžę vyrai vėl atkurtų Vokietijos galybę. Tai jo mėgiama kalba, ir nuo jos jis nė puse žodžio nesitraukia. Ir niekaip negalėjo suprasti tokio amerikiečių paikumo: atėjo, užėmė tokios geros žemės plotą, gal net keletą galvų paguldė ir, kaip niekur niekas, atiduoda rusams. Kaip gatavai iškeptą blyną.

Traukė į daržinę, bet žinojau, kad prie motinos Živilė nė burnos nepravers. Į akis man niekada nieko nepasakė. Gal todėl, kad mergaitę mokau angliškai? Bet širdis buvo pilna žento amerikiečio, advokato. Ką tėvas galvojo, neprasikišo nė mažiausiu šapeliu, nebent dabar, kai pasakė apie pasaulio didumą ar mažumą. Jeigu nori, imk ir atspėk, kuris esi iš tų dviejų: reikalingas ar nereikalingas.

Pasukau prie sunkvežimio, kur cigarus dar tebesaugojo du vyrai. Aš taip menkai tesugebėjau įaugti į tos besikuriančios bendruomenės tarpą, kad tik

vieno težinojau vardą – Vladas, bet pavardė nebuvo net užkliuvusi.

- Ar šausit? – pasakiau artėdamas.

- Visko gali būti, - atsiliepė Vladas.

- O jeigu mėginsi cigarų pasisemti, tai tikrai, - atsiliepė kitas tikrai griausmingu bosu, ir aš pagalvojau, kad jam reikėtų būti prie daržinės, kur dar tebeskambėjo dainos.

- Tokio pavojaus neturėtų būti, - nusijuokiau. – Pirma turėčiau išmokti rūkyti.

Komendantas su vokietukėmis tebesėdėjo ant rūmų laiptų. Matyti, kad mūsų dainos patiko, o gal tedomino, kaip negirdėtas reiškinys.

- Tebesiklauso? – pasakiau atsiremdamas į sunkvežimį.

- Kai tik pradėjo, tuoj ir išėjo. Pirma moterys, o paskum ir komendantas. Valandą pastovėjo, pasiklausė, paskum ir jis atsisėdo.

- Bet kartu padainuoti nenuėjo? – šyptelėjo.

- Kad būtų krepšinis, būtų neišlaikęs.

- Bet gerai žaidžia, - įterpė Vladas. – Atrodo toks meška, bet nepaimsi. Sviedinys prie rankų lipte limpa. Ir taiklus, - ėmė aiškinti Vladas, kuris ir pats gerai žaidė. – Sakė, porą savaičių padirbę, galėtumėm susitikti su jo dalinio komanda. Tik kažin ar jie taip ilgai mus čia šers?

- Kažin ar jie patys čia taip ilgai bus? – nepasijutęs įterpiau, bet jiems neužkliuvo.

- O ko jiems čia bebūti? Karas pasibaigė, visi nori važiuoti namo. Mūsų čia irgi nepaliks.

- Šiandien jau buvo atlėkę, rytoj, sako, vėl atlėks. Gal armijai darbininkų prireikė? – spėliojo.

Dar valandėlę paspėliojom, ir aš pakilau. Žinojau, kad neužmigsiu. Žinojimas slėgė dideliu sunkumu. Gale kiekvieno spėjimo ėmė didelis noras pasakyti, kad ši pusė yra užleidžiama rusams, o ką darys su mumis – niekas nežino. Gal net viršūnės dar nežino. Norėjau pasakyti: "Vyrai, susirinkite daiktus ir traukit į Hamburgo pusę", bet negalėjau. Pirmininkui prižadėjau nieko nesakyti tol, kol jis nebus nusprendęs, ką daryti. Jis nenorėjo panikos, nenorėjau panikos nė aš, bet rytoj išeinu. Ir Mikas išeina, ir Kuprėnai. Jeigu amerikiečiai tyliai visus paliks rusams, likusieji mus prakeiks. Ir vertai prakeiks. Ir ką gali žinoti, gal ir mes patys rytą atsikėlę jau rasim rusus? Kas kad jie pasakė, kad rytoj dar atvažiuos. Ar ne visokių būdų yra žmonėms apgauti? Gal ir Čak, kai jaunimas pabaigęs dainas sulįs į daržinę, tyliai užsikurs savo džipą ir išgaruos? O gal ir nieko? Gal, kai neras nacių, visus išveš į aną pusę Elbės pas anglus, ir visas mūsų žygis bus be reikalo? Galvon ėmė lįsti mintis, kad mes nežinom, kaip tie rusai bus užleisti. Mes pagalvojom, kad jie irgi eis tais pačiais keliais, kaip ėjom mes patys ten, kur kelias buvo atviras, o jie gal eis kitaip. Nuo rytų tiesiai į vakarus. Taip, kaip ligi čia ėjo. Gal Hamburge, o gal net prieš Hamburgą rasim jau sėdinčius? Tiesiai į maišą. O tuos gal ims ir išveš tiesiai per Elbę? Tada jie mūsų tai nekeiks, bet pilvus susiėmę juoksis. Toji mintis alkano kirmino dantimis ėmė ėsti vidurius. Turėjau dantis sukandęs laikytis, kad nepakilčiau, nenueičiau pas Kuprėną ir nepasakyčiau, kad niekur nevažiuotų, kad kur nors apie Hamburgą jau gali būti rusai, kad amerikiečiai

tikrai mūsų rusams nepaliks, kad rytoj ar poryt sukraus į sunkvežimius ir visus perveš į aną pusę Elbės. Ir tam įkaršty kaip miražas atsistojo Kuprėno veidas. Ne jis visas, tik veidas. Jis ištraukia pypkę iš dantų, - kai rimtai ką kalba, jis visada ją ištraukia, - ir sako: "O kaip su arkliais? Ar man ir arklius perveš?" Ir nežinia kaip būtų, jeigu arklius reikėtų palikti. Iš karto visam tam minčių košmare kilo net juokas, bet netrukus ir vėl atslūgo. Jis visą gyvenimą gyveno arkliais, jie buvo ir rūpestis, ir pasididžiavimas, ir staiga iš kažin kur atsiradusi galybė viso gyvenimo būtinybę kaip kirviu nukerta. Nebereikalingas tu, nebereikalingi nei tavo norai, nei įpročiai, nebereikalinga nei tavo meilė. Kam kas rūpi, jeigu tavo širdis plyšta dėl tavo paties išaugintų poros sarčių, paskutinio ženklo, kad kada gyventa savo savu gyvenimu?

Vis tiek paryčiais užmigta, kad pravėrus akis daržinėje buvo visiškai šviesu. Živilės ir motinos gulėjimo vieta buvo tuščia. Pašokau. Saulutė jau buvo viršum dvaro medžių, žmonės būriavosi apie virtuvę. Pasukau pro krūmus – Kuprėnų vežimo nebebuvo nė ženklo.

18.

Nereikėjo labai ilgai ir eiti. Trečios dienos popietę atidūrėm nosis į kanalą. Ir ne į patį kanalą, bet į amerikietišką karinį policininką, saugantį pietinį tilto galą, kad per jį neištvintų visa Meklenburgo gyvija, ir draugai rusai mirtinai nenusiviltų radę tik vešliai žaliuojančią dykynę. Iš tikrųjų to pergale pritvinkusio karinio policininko net nematėm, tik, kai jau tiltą galėjom akimis matyti, susitikom grįžtančius tris ukrainiečius. Tai jie ir pasakė, atsidūrę kaip į akmeninį stulpą (man tuoj atminty iškilo anas, pirmas pamatytas paplentėje) į tiltą saugantį amerikietį. Pažiūrėjęs dokumentus, pamojęs atgal, porą žodžių pakartojęs: "Komandant, komandant" ir daugiau nė žodžio. Ukrainiečiai spėjo, kad toj pusėj, kur policininkas ranka parodė, kur nors yra komendantas, iš kurio reikia gauti kokį popieriuką.

Jie nuėjo, o mudu valandėlę stovėjome pakely ir tarėmės: eiti pasižiūrėti į dar vieną akmenį vaidinantį amerikietį ar sugalvoti ką nors kita. Mikas visą laiką buvo keliavęs tik keliais, aš buvau įgijęs kitokio patyrimo. Anapus kelio už jau gražiai žybsinčių pasėlių buvo dailus ūkelis, o toj pusėj buvo didelis laukas gražiai išsipylusios žolės, kuri man buvo labai panaši į sardelę, o už jos medžių – kupole susislėpę trobesiai. Mane traukė į tą kupolą. Nesiginčijo nė Mikas. Jis dar mėgino įkalbinti eiti pas amerikietį. Sakė, kalbi angliškai, tai nors sužinosi, kur yra tas komendantas, kuris gal leidžia per tiltą eiti. Man atrodė, kad toks kanalėlis tėra labai nedidelė kliūtis: kiekvienas vokietis už porą gerų cigarų perkels į kitą pusę.

- O jeigu saugomas ir kanalas, ne tik tiltas, - dar mėgino įtikinti Mikas, bet greitai nusileido, ir mudu tiesiai per sardelę, paskum – keliom pravažinėtom vėžėm patraukėm į ūkį.

Kieme sutikom moterį. Kai pasveikinom, ir paprašiau ar negalėtumėm gauti nakvynės. Nebūtinai troboj. Gera bus bet kur. Daržinėj, tvarte, kad tik būtų po stogu.

Jie peržiūrėjo abu nuo kojų ligi galvos.

- Iš fronto? – paklausė.

Norėjau pameluoti. Dėtis vokiečiu ir pasakyti, kad einam namo, kad ištrūkom iš rusų apsupimo ir nenorim patekti į nelaisvę amerikiečiams, bet suabejojau ir pasakiau teisybę.

- Bėgam nuo rusų. Norim patekti pas anglus.

- Papa! Papa! – pašaukė atsisukusi į pastatą, kuris galėjo būti koks sandėlis, o gal ir svirnas.

Išėjo cigarą įsikandęs pagyvenęs žmogus. Rimtas, lyg pyktelėjęs, kad tokie padaužos užsigrūdo.

Palabinom ir tiesiai pasakiau, kad bėgam nuo rusų, kad norėtumėm gauti kur, nors ir ant šiaudų, pernakvoti, o rytoj norim žiūrėti, kaip per kanalą persikelti pas anglus. Pasakiau tą pačią teisybę, kurią ką tik buvau pasakęs moteriškei.

- Tai rusai nepatinka? – pasakė tokiu balsu, kad nebuvo galima suprasti ar dėl kažinko pajuokia, ar rimtai klausia.

- Vienerių metų užteko, - atsakiau ir trumpai susakiau, kas per vienerius metus atsitiko mano šeimai ir kas būtų atsitikę man pačiam, jeigu tuo tarpu būčiau buvęs namie.

Vokietis ėmė šypsotis.

- Dėl nakvynės tai man vietos negaila, tik ar tikrai žinot, kad rusai šią naktį dar neateis?

- Neturėtų. Mums amerikietis prieš keturias… Palauk, gal prieš penkias dienas sakė, kad jie čia dar bus savaitę, gal pusantros, - painiojaus, nes tikrai nebeatsiminiau, kiek laiko tada puskarininkis minėjo, ir paklausiau:

- O tamsta gal tikrai žinai, kada jie čia bus? Kiek ligi čia eidami vokiečių klausinėjom, niekas nežinojo, kada. Kiti sakė, kad užleis tik kitą savaitę.

- Nežinau nė aš. Žinau tik, kad bus. Kiekvieną rytą atsikėlęs užlipu ant aukšto ir pasiėmęs binoklius pažiūriu ar prie tilto amerikietis tebestovi. Jeigu amerikietis, tai žinau, kad rusų dar nėra.

- Kai mes išėjom, jie buvo dar anapus Eldės. Mūsų komendantas dar krepšinį tebelošė.

- Už Eldės… - nusijuokė. – Per pirmą karą kokias tolybes pėsti nuvaikščiodavom, o dabar visi važiuoti. Amerikiečiai net ir rusus išmokė važinėti. Kiek laiko jiems tereikia nuo Eldės arba nuo Šverino ligi čia atlėkti? Kiek?

Tik patraukiau pečiais, bet pasakiau:

- Argi jie eis, kol amerikiečiai?

- Amerikiečiams irgi… O eidami ar daug matėt amerikiečių?

- Ne, tų mes kaip ir nebuvom matę.

- Šiandien du motociklus sutikom.

- Taigi. Jie irgi išgaravo. Girdėjau, kad jie rusams net savo maisto sandėlius palieka. Bijo, kad rusai badu neišgaištų, - nusispjovė, patraukė cigarą ir ėmė graibytis degtukų, nes cigaras jau seniai buvo užgesęs.

- Pabandykit tą, - pasiūliau iš kišenės ištraukęs savo, tą stikliuke.

Vokietis paėmė, apvartė, apžiūrėjo, atkimšo, išsiėmęs paspaudė, pauostė.

- Amerikietiškas?

- Ne, turbūt vokiškas.

- Vokiškas? Neee, - nutęsė. – Aš ne šiandien pradėjau rūkyti, bet tokių nemačiau.

Tada pasakiau, kur amerikiečiai rado sandėlį cigarų, šokolado, sekto ir gal dar kitokių gėrybių.

- Amerikiečiai sakė, kad viskas buvo tik partijos ir kariuomenės viršūnėms, - dar pridėjau.

- Kad partijos, tikiu, bet kariuomenės – nelabai. Kariuomenė turėjo būti partijos tarnaitė. Norėjo ar nenorėjo, turėjo daryti, ko partija nori. Iš to ir visa nelaimė. Jeigu ne partija, nė to karo nebūtų buvę.

- Jeigu ne Hitleris, - pasidrąsinęs įterpiau.

- Ir Hitleris. Bet matai, tamsta, toks karas ne vieno darbas. Buvo daug tokių, kuriems reikėjo Hitlerio. Kai toks atsirado, tuoj visi sušoko apie jį ir matot, kas iš to išėjo. Kad ir kaip paleisi vidurius, vienas viso pasaulio neaptriesi, - užbaigė paprastai, liaudiškai ir tuoj pakeitė kalbą:

- Juk judu pavargę. Einam į vidų. Ir išalkę. Dabar pakely užeigų nebėra. Ema paieškos užkąsti.

Įsivedė į vidų. Nusimetėm kuprines. Nors jos ir nebuvo sunkios, bet pečiai iš karto su dėkingumu atsikvėpė. Ir kojas sulenkti buvo smagu, bet jis pasiūlė pirma dulkes nusiplauti, o po to, sakė, dar pašnekėsią.

Ir šnekėjom ligi gerų išnaktų. Jam rūpėjo sužinoti visas smulkmenas, kas yra tie rusai ir ko iš jų galima tikėtis. Jam nerūpėjo nei komunizmas, nei jo planai. Tą jis gerai žinojo ir iš rimtų knygų, ir iš nacių propagandos, jam rūpėjo kasdieninė jų elgsena. Nebuvo patenkintas pasakymu, kad organizacijos buvo uždarytos ir kad jų vadai suimti, bet reikėjo pasakyti, kokia organizacija, koks jos vadas. Kada paimtas. Prireikė galiuko laiko suvokti, kad jie nori išgirsti tik ką mes savo akimis matėm, ką patys ant savo kailio patyrėm. Kad gaudys žmones, kad kiš į kalėjimus, jam buvo ne naujiena. Naciai irgi gaudė ir kimšo. Bet kad visą vokiečių tautą galėtų išgabenti kur į Sibirą ar į šiaurės tundras, netikėjo. Sakė, kad vokiečių tam per daug. Ir vis tiek klausėsi, kai pasakojom, kaip jie atėjo, kaip prievartinę balsavimų komediją rengė, kaip turtingesniųjų žemes dalino beturčiams, kad tie džiaugtųsi, o paskum kaip uždėjo tokius žemės mokesčius ir visokias pyliavas, o nesumokėjusius į kalėjimus kišo, kad ir neturtingiesiems tie keli naujai gauti hektarai tuoj skersai gerklės atsistojo. Ir pasakojom ne taip, kaip čia greitomis perbėgau, bet gyvais tų pergyvenusių kaimynų pavyzdžiais.

Ir apnakvino ne ant šieno, bet švarutėlėse minkštose lovose.

Mikas pradengė lovą, perbraukė ranka per pagalvę, paklodę ir pasakė:

- Nors ant grindų virsk. Sarmata purvinam į tokį tobulą švarumą gulti.

Bet sugulėm. Nors ir kažin kiek dienų padoriai nesivanojusiam, vis tiek smagu buvo tokiam švarume išsitiesti.

Rytą Mikas pakilo pirmas ir kumštelėjo mane. Pro langą mėlynavo dangus ir švytėjo saulės nuplieksti jovaro lapai.

- Ar dar nematyti rusų? – pasakiau Mikui, kuris mane kumštelėjęs nuėjo prie lango.

- Jeigu būtų, kitaip būtum prikeltas, - nusijuokė.

Sukilom, kiek apsišvarinom. Viduje nieko nebuvo girdėti. Kieme sutikom šeimininką, traukiantį mūsų cigarą. Vakar, rengdamiesi gulti, po keletą davėm. Jis nenorėjo imti, sakė, kad mums pakeliui gali dar labai jų prireikti, bet paėmė, kiek davėm.

- Ar prie tilto tebėra amerikietis? – paklausiau pasisveikinęs.

- Tebėra.

- Baisiai nuobodus darbas, - pasakiau.

- Nuobodus, - patvirtino, - bet ne taip nuobodus, kaip bėgti visiškai nežinant net kur nubėgsi, - dar pridėjo.

- Ne, tamsta, bėgti nenuobodu, tik kartais apmaudu, kai nežinai, kada bus galas.

Jis valandėlę patylėjo, paleido cigaro dūmų debesėlį ir žiūrėjo į jovaro viršūnę, lyg norėdamas suskaičiuoti vėjelio virpuliuojamus lapus ar įžiūrėti paukščio lizdą.

- Labas rytas! Prašom pusryčių, - langą prasivėrusi pašaukė Ema.

- Aš galvoju, - pasakė vokietis. – Kad jau šaukia, tai einam ir užvalgyti, bet aš galvoju… Tiek to, pašnekėsim prie stalo.

- Kaip miegojot? – su šypsniu pasitiko Ema.

- Puikiausiai. Kaip pas patį Viešpatį debesyse, - atsakiau ir pridėjau: - Tik labai nesmagu buvo gulti. Mano bičiulis norėjo ant grindų išsitiesti. Jeigu būtų ant grindų gulęs, ir aš būčiau šalia išsitiesęs.

- Kodėl? Kas buvo negerai? – susirūpino moteris.

- Kad buvo per daug gerai. Mudu juk tokie purvini ir tikros lovos jau kažin kiek laiko nematę. Sarmata buvo švarią patalynę teršti.

- O ką čia! Ar toks gulėsi, ar toks, skalbti vis tiek reikės. Svarbu, kad patogiai pailsėjot. O dabar – prašau, - pamojo į pusryčių stalą.

Prie stalo po valandėlės šeimininkas vėl prašneko.

- Aš vis tiek galvoju, kad gal toliau galėtumėt ir nebebėgti. Vokiškai abu kalbat. Tamstą, - pasuko akis į mane, - ir patys vokiečiai nuo vokiečio nelabai atskirtų, o ką atskirs rusai. Antra vertus, karas pasibaigė, rusų kariuomenė nebeateis. Tik gal kokie valdininkai, kokie žandarai. Tik okupuoto krašto prižiūrėti. O man rankų trūksta. Vienas sūnus pasiliko prie Stalingrado, kitas – Dievas žino kur. Paskutinę žinią gavom iš Rumunijos. Prieš devynis mėnesius. Vienas suprantat apie mašinas, kitas ūkyje užaugęs. Pagyvensim, pamatysim. Kai viskas nurims, gal ir mokslus galėsit pabaigti. O jeigu kas, per kanalą ir tuoj anoj pusėj.

Ilgai turėjau aiškinti, kad mus užėmė irgi be karo, kad, nors vokiečiai tada buvo ir jų sąjungininkai, sieną tuoj apstatė sargybomis, net gana platų ruožą išarė ir išakėjo, kad pėdų nepalikęs niekas į vokiečių pusę nenueitų. Bėda buvo tam sargybiniui, kuris nepagavo pėdas palikusio. Vis tiek jam čia buvo Vokietija, ir rusai vieni viso krašto negalės be vokiečių tvarkyti. Negalėjau nė įtikinti, kad atsiras vokiečių, kurie savo kraštą ir savo žmones tvarkys taip, kaip rusas norės. Jam joks vokietis dėl kokio ruso kito vokiečio niekada neskriaus.

- Duok Dieve, kad tamstos žodžiai eitų tiesiai į pono Dievo ausį, bet mudu nelauksim. Ačiū už nakvynę, ačiū už pavaišinimą, bet mes keliausim. Per tiltą

amerikietis tikrai neleis, ar negalima būtų kaip nors per kanalą persikelti?

O, tą tai galės. Valtis kanale įleista. Jis pats ar kuri nors iš moterų. Turėję darbininkų iš Danijos, bet jie, vos amerikiečiams pasirodžius, metę viską ir išdulkėję. Net įrankių į vietą nepadėję.

- Galite suprasti, kodėl labai norėjau, kad pasiliktumėt nors per didžiuosius darbus. Nors kol pamatysiu, kaip bus galima tvarkytis. O sustoti vis tiek kur nors galvojate.

- Kur nors anapus Elbės.

- Kodėl? Kodėl ne Schlesvig-Holsteine? Čia juk irgi anglai.

- Kad šioj pusėj Elbės viskas atiduota rusams.

- Netikiu. Anglai – ne amerikiečiai, Schlesvig-Holsteino tikrai rusams neprižadėjo. Va, žiūrėkit.

Jis pakilo ir nuėjo į gretimą kambarį. Ten ant sienos buvo Europos žemėlapis.

- Va, žiūrėkit. Manot, kad Stalinas išmanė, kur ta Elbė prasideda ir kur baigiasi? Sako, Jaltoje priėjo prie žemėlapio ir nykščio nagu užbrėžė sieną nuo Luebeko stačiai žemyn. Gal nė nemanė, kad Elbė visiškai kitur prasideda?

- Gal tada ir nežinojo, bet dabar, kai karą laimėjo, bus kam pasakyti. Jeigu jau amerikiečiai traukiasi, tai kaip anglai išsilaikys?

- O kaip galvojate manytis anapus Elbės?

- Kai jau rusai nebegąsdins, pasiieškosim darbo. Reikės juk gyventi.

- Negi eisim elgetauti arba vogti? – įterpė ir Mikas.

Tada vokietis pasakė, kad į Lueneburgo apylinkę yra nutekėjusi jo duktė. Vyras dingęs Rusijoje. Gal žuvęs, gal į nelaisvę patekęs? O apie sūnų irgi jau geras pusmetis kaip nieko negirdi. Buvo Čekoslovakijoj. Gal tas irgi žuvęs ar į rusų nelaisvę patekęs? Galįs ir atsirasti.

- Taigi, jeigu nueisite į aną pusę, - Lueneburgas nuo Hamburgo visiškai netoli, - nuneškite mano laiškutį. O jeigu reikės padėti, padėkit. Gal ir ji viena, kaip aš?

Mudu su Miku ėmėm žiūrinėti žemėlapį, kaip iš tos vietos geriausiai pasiekti Hamburgą, o iš ten, jeigu traukiniai dar neitų, kokiais keliais traukti į Lueneburgą.

Padavęs laiškutį ir jis sustojo prie žemėlapio. Smulkiai išaiškino, kaip patekti į geležinkelio stotį ir kaip iš Lueneburgo geležinkelio stoties lengviausiai surasti jo dukterį. Net ėmė aiškinti, kaip apeiti anglų sargus, jeigu užtiktumėm kur saugančias kryžkeles arba tiltus.

- Eikit žiūrėti. Jau kažin kas darosi, - jo aiškinimą nutraukė Ema, įbėgusi su binokliu rankoje.

Išbėgom į kiemą. Keliu nuo kaimelio važiavo amerikiečių džipas. Važiavo negreitai, o paskui jį bėgo būrys žmonių. Vieni bėgo visiškai įkandin, kiti – likosi, o jau gerokai atsilikusios dvi moterys nebe bėgo, bet kaip vištos surištomis kojomis plasnojo.

- Mozė išveda vergus iš Egipto, - pasakė Mikas.

Vėliau man sakė: norėjęs pasakyti – žydus, bet susilaikęs. Nežinojo, ką pats šeimininkas galvojo apie žydus.

Akis įtempę žiūrėjom į tolumoj dunksintį kaimelį. Akims paremti dalijomės

binoklį. Laukėm, kas dar pasirodys. Tas būrys žmonių tikrai neskuba be reikalo. Ir džipas. Ko jis slenka taip iš lengva, lyg nenorėtų paskui jį sekančio palikti? Vidury lauko visiškai sulėtino, lyg norėdamas, kad ir tos dvi iš paskos plasdančios moterys pasivytų.

- O Dieve! Juk viena nėščia.

Tuo tarpu aš žvalgiausi pro binoklį ir atsukau į moterį: tikrai ji buvo jau rimtai apsunkusi.

Visiems pasidarė aišku, kad niekas kitas kaip rusai lipa jiems ant kulnų.

- Papa, - atsisuko Ema į tėvą, - aš bėgu ją pasiimti į namus. Kur ji tokia?.. Viešpatie!

- Nereikia, - pasakiau perduodamas binoklį šeimininkui. – Ji bėga nuo rusų. Bėga kaip nuo maro. Tegu. Jeigu rusai užeis čia, ji mirs iš baimės. Aš žinau, kodėl bėgu, bet nežinom, kodėl ji. Tegu. Už kanalo jos mato išsigelbėjimą. Tegu.

- Bet ji gali kiekvienu momentu sugriūti.

- Jeigu sugrius, tada ką nors darysim. Gal tada amerikiečiai į džipą paims ir į ligoninę nuveš?

- Tai kodėl nepaima dabar?

- Gal ir paims. Matote, kaip sulėtino.

- Tie tai turbūt nebe amerikiečiai, - vokietis padavė binoklį man.

Ilgai žiūrėti nereikėjo. Iš kaimo išriedėjo tokia pat kareivių pilna vikšrinė važiuoklė, kuri aną kartą man drebulį buvo įvariusi. Paskui ją - kita tokia pat, paskui jas iš kaimo lindo kareivių pilni sunkvežimiai. Tik dabar pastebėjau, kad ant pirmos važiuoklės plazdėjo raudona vėliavėlė.

- Mums reikia nešti kudašių, - padaviau binoklį Mikui.

Jis tik žvilgterėjo, beveik numetė jį Emai ir tekinas pasileido į vidų.

- Ar perkelsi? – paklausiau vokiečio.

Jis tik linktelėjo galva, paėmė iš moters binoklį ir pasakė:

- Perkelk.

Ar tą žodį girdėjau, ar tik manau, kad girdėjau, nes jau bėgau paskui Miką.

Kai daiktus susigriebę nubėgom prie kanalo, valtis jau buvo įstumta, o Ema stovėjo ir laikė už virvės.

- Šokit, - pasakė.

Bet mums ir to nereikėjo. Mudu su Miku nespėję nė apsidairyti jau sėdėjom.

Jurgis JANKUS

(Bus daugiau)

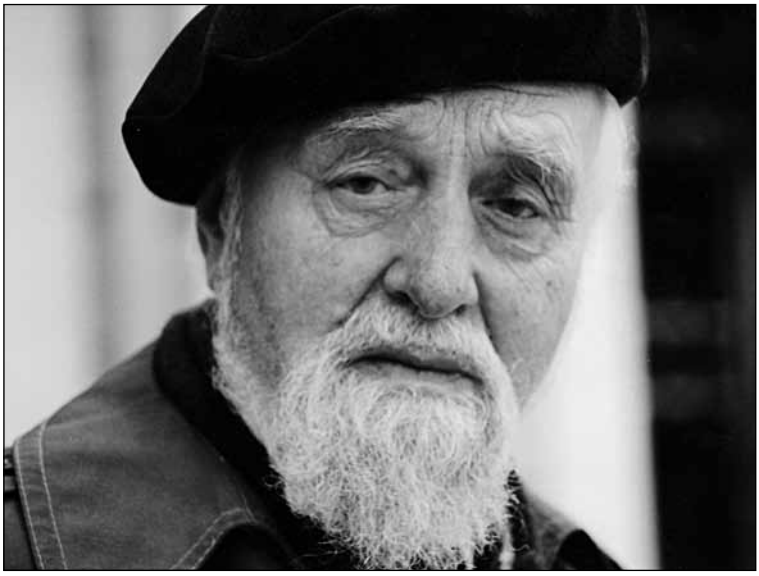

JONAS MIKELINSKAS

KLĖTELĖ PRIE KAPELIŲ, arba DINOZAURO AUSYJE

Eseistinė apysaka

Jeigu nori, kad gyvenimas tau neapkarstų
Ir neprarastų prasmės,
Ieškok Dievo net tada, kai nebesitiki Jį surasti.
J.M.

Vilniuje ant Tauro kalno

Tu šį rytą pabudai be galo gerai nusiteikęs. Taip gerai, jog net nepagalvojai, kaip visuomet rytais, kad būtina kuo greičiau apsirengti, kadangi nelabieji, kurie tremia žmones į Sibirą, mėgsta juos užklupti pusnuogius. Ir buvo taip linksma, kad net visa gerkle užtraukei savo mėgstamą dainą: „Ant kalno mūrai, joja lietuviai...“ Tik daug vėliau, kai jau pasimankštinai, iki juosmens nusiprausei šaltu vandeniu, žvilgsniu palydėjai už lango skrendantį balandį, tu

vėl prisiminei visu savo gyvenimu išbandytą taisyklę, tapusia kone aksioma: „Jeigu tau be regimos priežasties pasiutusiai linksma, žinok, kad tavo pėdomis jau seka kipšas ir laukia patogios progos tau kepštelėti. O kipšo kepštelėjimas tolygus nuodų taurelės maktelėjimui".

Prisiminei tą nei iš šio, nei iš to nuolat išnyrančią pasiutaksiomą ir, užuot ramiai sėdęs prie kavos puodelio, tu pamažu, beveik nejučiomis ėmei ieškoti to nesuprantamo linksmumo priežasties.

Savo laimei ar nelaimei netrukus ir nesunkiai tą priežastį suradai. Ir ne bet kokią, o svarią kaip Diogeno samprotavimai iš statinės dugno, apie nepriklausomą gyvenimą ir mąstymą. Tau linksma šį rytą buvo dėl to, kad kiaurą naktį skridai. Skridai plasnodamas rankomis it sparnais. Skridai virš laukų ir miškų, medžių ir namų, upių ir ežerų... Žmonių ir gyvulių. Skridai ir niekas tau netrukdė. Nei bažnyčių bokštai, nei fabrikų kaminai, nei vėjų gūsiai, nei lėktuvų sparnai, nei kalvos, nei kalnai... Absoliučiai niekas! Skridai... nugalėjęs savo žmogišką ribotumą. Tą ribotumą, kurį tau įvarė ilgametė draugystė su rusišku žurnalu „Voprosy filosofiji". Ką tai reiškia? Ogi tą, kad ten ne vienas straipsnio autorius, gvildenantis Vakarų filosofų pažiūras – net tokio rango išminčių, kaip Hėgelis ar Sartras, nepraleisdavo progos pažymėti, jog jiems pasiekti to, ką yra pasiekę Marksas, Engelsas ar Leninas su Stalinu, sutrukdė mąstymo ribotumas. Ne kartą sutikęs tą tave sudominusį Vakarų filosofų „ribotumą" sovietinių „išminčių" raštuose bei straipsniuose, tu ne juokais pradėjai domėtis Marksu, Engelsu, Leninu... Be didelio vargo, kadangi skaitai ne tik lietuviškai, rusiškai, bet ir prancūziškai bei vokiškai, į tavo rankas pateko „Komunistų partijos manifestas", „Kapitalo" ištraukos, „Gamtos dialektika", „Materializmas ir empiriokriticizmas" ir daugelis kitų kelrodžių, vedančių į to ribotumo giljotiną.

Ši sunki, daug jėgų, azarto bei pasišventimo reikalaujanti kelionė tęsėsi tol, kol įstrigo garsiajame Karlo Markso teiginyje: „Die Philososophen haben die Welt nur verschieden interpretiert, es kommt aber darauf an, sie zu *verändern*".[1]

Verändern?! Pakeisti?! Pakeisti?! Pakeisti?! Tu tada visa kita pamiršęs kartojai lyg apdujęs. O ką reiškia – pasaulį pakeisti? Viską pradėti nuo žmogaus prigimties pakeitimo. Visa tai, ką mes turime dabar, pasiųsti po velnių, pristeigti konclagerių, sargybos postų, ar kaip kitaip? O iš žmogaus sukurpti Čapeko robotą? Atsakymo į šiuos klausimus tu nesuradai ir negalėjai rasti, tik neaiškiai jutai, kad po didžiųjų genetikų Mendelio, Veismano ir Morgano atradimų apie sėkmingą žmogaus prigimties pakeitimą negali būti rimtos kalbos.

[1] *Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet uždavinys yra jį pakeisti (vok).*

Visa tai šį rytą tu prisiminei, kai ką apgalvojai ir vėl sugrįžai prie pagrindinio klausimo – kodėl pabudai toks linksmas, taip gerai nusiteikęs, kaip dar niekada. Nejaugi vien dėl to, kad sapne skridai? Po to sekė ir kitas, pats svarbiausias klausimas: nejaugi žmogus savo ribotumą nugali tik sapne?

Su šiais klausimais, su tuo neaiškumu tu tąsyk ir išėjai iš namų. Bet išėjai ne taip, kaip pernai, užpernai ar dar seniau, kai išsiruošdavai į panašią kelionę. Mat šį kartą tu buvai parvažiavęs į Vilnių tik trumpam – reikalų spaudžiamas. O dabar sėdai į troleibusą Nr. 2, kad jis tave nuvežtų prie Taupomosios kasos, kur tavęs laukė indėlis. Antrukas lėkė pasišokinėdamas it koks paauglys ir iškratė visas tavo mintis apie tą nelemtą ribotumą ir palaimingą skrydį virš laukų, miškų, upių ir ežerų. Ir tu sėdėjai kaip lėktuve. Bet tik tol, kol tavo akys susitiko su kreivanosio tipo akimis. Tada prisiminei, kad jau seniai esi sekamas ir panūdai artimiausioje stotelėje išlipti. Taip ir padarei, bet jųdviejų akys vėl susitiko. Tik šį kartą vieno iš gatvės, o kito iš troleibuso. Tavo liežuvis nespėjo paklusti protui ir iššoko iš burnos, o jis it apspjautas, nusišluostė atpakalia ranka kreivą nosį. Į taupomąją kasą įžengei kaip į ritualinių paslaugų biurą ir kurį laiką nesusigaudei, kodėl stovi už tų prakaituotų nugarų. Prieš akis staipstėsi daugiaveidis seklys ir šluostėsi nebe kreivą nosį, o prakaituotą kaktą. Tave pažadino nekantrus balsas:

- *Graždanin, vy stoite ili spite?*[2]

- *Staju i miečtaju o tiech, kotorije v more*,[3] - ramių ramiausiai atsakei ir pats nusistebėjai, kodėl taip ramiai ir keistai tau išėjo.

Pasiėmei vieną šimtą rublių ir vargais negalais susiradęs pardavėją, kurios anksčiau lyg ir čia nebuvo, nusipirkai porciją ledų.

Sulaižei tą šaltą daiktą ir galva vėl pradėjo veikti kaip ką tik iškėlus koją iš namų. Ir nepaisant to, ji, ta galva, vis ieškojo prie ko nors prikibti.

O tam netrukus atsirado ir tinkama proga, kai tu nežinia kodėl, užuot sėdęs į troleibusą ir pasiekęs užmiestį, kad ten susirastum „balsuodamas" prie plento kokį sunkvežimį ar automobilį, kuris tave pamėtėtų į Pasvalį, iš taupomosios kasos patraukei Kalinausko gatve aukštyn. Ir jau iš tolo, ko gero, ne tiek pamatei, kiek pajutai tuos Santuokų rūmus, kurie pamynę po kojomis buvusias garsias liuteronų kapines, įžūliu balzganu balnu iškilo ant Tauro kalno, tau tapo ne tiek vyro ir moters jungtuvių, kiek žmogaus beširdiškumo ir niekšybės simboliu. Juk kiek dar čia seniai tu nerimo ir skausmo valandomis čia vaikštinėjai skaitinėdamas vokiškas epitafijas.

Taigi, iš esmės kalbant, tavo galvoje netilpo ne tiek tie Santuokos rūmai,

[2] *Pilieti, jūs stovite ar miegate? (rus).*

[3] *Stoviu ir svajoju apie tuos, kurie jūroje (rus).*

įžūliu balzganu balnu iškilę ant mirusiųjų kaulų, kiek tos barbariškai panaikintos liuteronų kapinės, kurių paminklų granitas, marmuras ir metalas buvo išgabentas žinoma ir nežinoma kryptimi, kiek sovietinės valdžios su niekuo nesiskaitymas, panieka amžiais patikrintom vertybėm. Ir tave tai nuteikdavo ne tik liūdnai, bet ir slegiamai, priešiškai. Ir jau nuo pat studijų meto. Ne paskutinę vietą užėmė ir tos valdžios baimė. Ypač universitetinės. Mat, stodamas į šią aukštąją mokyklą, nuslėpei, kad karo metu atlikai Vokietijoje Reicho darbo tarnybą, nes be jos negalėjai įsigyti brandos atestato ir studijuoti. Jau vien tas faktas, kad buvai užsienyje ir matei kaip ten žmonės gyvena, tarybinei valdžiai sukeldavo įtarimą, nepasitikėjimą ir nenugalimą norą kuo greičiau tokį subjektą izoliuoti arba net likviduoti. Todėl ir tavo kiekviena diena universitete galėjo būti paskutinė. O tam atsirado net ir konkrečių ženklų, pavyzdžiui – ilgi ir lipnūs vienos fakulteto komjaunimo veikėjos žvilgsniai, kurie bet kokia akimirka galėjo pavirsti rūsčiu priekaištu – tu iš aukšto žiūri į mus ir su panieka stebi visa tai, ką mes darome studentų labui. Žinoma, viso to tu negalėjai ignoruoti, bet negalėjai ir nepastebėti kaip koks nors vyr. dėstytojas Kostelnickis dedasi visų galų meistru ir skraido ne tik universiteto kiemais bei koridoriais, bet ir nevengia miesto griuvėsių. Štai dėl ko tu, užuot visą laiką sėdėjęs auditorijose ar kabinetuose, neretai klajodavai po miestą, užsukdamas į gausias jo bažnyčias ir kapines. Čia atgaudavai prarastą dvasinę pusiausvyrą ir sutvirtindavai pašlijusį įsitikinimą, jog niekas tau nepadės, jeigu neišmoksi padėti pats sau. Padėti net ir atsidūręs prie išsiveržusio ugnikalnio. Stiprus tas, kuris randa atramą ne kituose, o pats savyje.

Tokių ir panašių minčių nešamas ir stabdomas, tu nejusdamas lagamino svorio ir pakilusios kone į zenitą saulės kepinimo pasijutai pačiame Tauro kalno viduryje iš kur visas saulės šutinamas miestas atsidūrė tau po kojom. Iš pradžių išpūtęs akis dar spoksojai į dangų, o paskui visa galva vėl atsitrenkei į tuos Santuokų rūmus, kurie dabar atrodė kaip prakaito lašas ant to kreivanosio, likusio troleibuso viduje, kaktos. Žiūrėjai, stebėjai, bet nebesibjaurėjai, kol staiga it aidas iš begalinės tolumos atklydo epitafijos išmintis: „Was wir bergen in den Särgen, ist den Erde Kleid, Was wir lieben ist geblieben bis zur Ewigkeit“.[4]

Toji epitafija, atklydusi iš tų tolimų, tarsi nerealių studentavimo metų, tave sukrėtė lyg antausis ir praregėjimas ar dvasinis nušvitimas. Tu net atsisėdai, pasidėjęs ant žemės lagaminą, tiesiog ant žolės. Sėdėjai ir kone su neapykanta žvelgei į ... SANTUOKŲ RŪMUS.

Žvelgei, kol tave pažadino žodžiai. Ne, ne žodžiai, o iš kažkokių aukštybių nukritęs klausimas:

[4] *Ką mes guldome į karstą, tai tik žemės rūbas. Ką mes mylime, per amžius išlieka (vok.).*

- Sėdi?

Tu pasimuistei lyg pažadintas iš miego.

- Vis dar sėdi ir nepažįsti? Ar nenori pažinti?

Tu išplėtei akis. Prieš tave stovėjo juodas, didelis it kalnas vyras su skaudžiai geltona lazda. Tasai geltonumas tiesiog akino. O dar tie žodžiai: „Was wir bergen in den Särgen, ist den Erde Kleid...“ vis ruseno galvoje. Nevalingai rankos mostu tu užgesinai tą rusenimą, skiausčiu delnu patrynei vieną akį, paskui kitą ir vėl įsižiūrėjai. Vytautas! Jis buvo dar labiau sustorėjęs, nesveikai įraudęs, glotniai sušukuotais juodais plaukais, prisimerkęs, ko gero, mintyse atsisveikinęs su viena ir kita diabeto suniokota koja. Stūksojo priešais tave pasirėmęs ta savo geltona it milžiniška askaridė lazda. Tasai geltonumas juodame fone atrodė kažkoks paslaptingas ir kartu sopulingas.

- Vytautas?

- Vytautas! Vytautas! Kaip čia atsiradai?

- Va ėjau ir užėjau, - pasirėmęs į lagaminą, tu atsistojai ir padavei jam ranką.

- Niekur neskubi?

- O ką?

- Noriu tau kai ką pasakyti.

- Tai ir sakyk.

- Bet dar nežinau nuo ko pradėti.

- Kas nežino nuo ko pradėti, perfrazuojant Kromvelį, tas daugiausia pasako.

- Ko gero pataikei į patį dešimtuką.

- Aš viskam pasiruošęs. Kariuomenėje už taiklumą buvau gavęs atostogų.

- Bet vis abejoju ar iš viso būtina tau sakyti.

- Ne laikas abejoti, kai reikia kovoti, - atkirtai bravūriškai ir net pasitempei, kaip kareivis laukdamas vado įsakymo. Bet ilgai jo nesulaukei.

- Jeigu jau taip, tai galėjai prieš mane nestovėti, o gulėti.

- Na, na! – tu ne juokais jau susidomėjai ir paraginai. – Varyk toliau!

Tada Vytautas pasisuko į vieną, į kitą pusę, apsidairė, kone visa krūtine atsirėmė į tą geltoną lazdą ir vos girdimai tarė:

- Šitoje, na gal kiek ir kitoje vietoje, žodžiu, ant Tauro kalno tave, Joneli, daužė ir spardė, - pradėjo jis negrabiai.

- Mane?! Daužė ir spardė? Kas?!

- Tas, kam įsakoma ir užmokama.

Paskubomis susiradęs jo nusuktas į šalį akis, tu nekantriai pakėlei balsą:

- Turi galvoj enkavedistus, kagėbistus ar kokią kitą šutvę? Kalbėk aiškiau!

- O tu nesikarščiuok ir nešauk. Negi nežinai, kad ir sienos ausis turi?

- Žinau, gerai žinau, bet, Vytautai, neturiu laiko čia su tavim pilstyti iš tuščio į kiaurą.

- Iš tuščio į kiaurą?! – pakėlė balsą ir Vytautas M. – Kalba eina apie žmogaus, tai yra tavo gyvybę, o jam – tik pilstymas iš tuščio į kiaurą. Aš tavęs nesuprantu, Jonai.

- O aš tave, Vytautai, jau seniai perkandau.

- Oho! – kažkaip keistai visu stambiu kūnu nusistebėjo jis. – Net šitaip?

- Nors esi mėtytas ir vėtytas, bet kartais negali atsispirti pagundai žmogų pakankinti.

- Ne pakankinti, o atakinti.

Tu užuot atsakęs ir toliau pešęs iš jo žodžius, nekantriai pasukai ir žengei žingsnį į priekį:

- Skubu!

- Kur?! Kur skubi? – čiupo jis laisvąja ranka tau už alkūnės, kone desperatiškai šaukdamas. – Kurgi tu šitaip aklai nuskubėsi.

Tu, valdingos jo rankos sulaikytas, sustojai lyg įbestas, o jis, nervingai stuksendamas ta savo geltonąja lazda į grindinį, tiesiog prapliupo, prieš tai dar suskubęs priekaištingai pažvelgti tau į akis. Ir taip prapliupo, jog žodžiai iš jo burnos ėmė verstis vienas per kitą, tarsi juos kas būtų šluota šlavęs.

Iš viso to žodžių srauto tu supratai tik tiek, kad toje vietoje, kur dabar stovit, na gal kiek arčiau buvusių liuteronų kapinių – kažkokie banditai mirtinai sumušė žmogų. Ir daužė, mušė, spardė jį tol, kol paaiškėjo, kad jis ne tas, tai yra ne tu, o visai kitas, tik panašus į tave.

- Kas tas... ne tas, o kitas? – iš pradžių nesusigaudei tu. – Kaip reikia tai suprasti?

- Suprasti reikia taip, kad jie vietoj tavęs mirtinai priskaldė kitą pilietį. Tik panašų į tave.

- O kas tie jie? – sukluso ir sunerimo ne tik tavo ausis, bet ir širdis, nors nebe pirmą kartą šiandien susitinka su tais nelemtos ateities pranašais.

- Kas? Kas? – pakartojo jis kelis kartus. – Ir vėl tas pats. Tarsi gyventum ne Tarybų Sąjungoje, kur triumfuoja komunizmo darkytojo kodeksas.

- Tai tu įsitikinęs, kad šuva pakastas ne kur kitur, o tik sudarkytame komunizme?

- Tuo įsitikinęs ne tik mąstantis komunistas, bet ir apsiskaitęs katalikas.

- Turi galvoj pirmuosius krikščionis? – tu iš karto susidomėjai tuo netikėtu minčių posūkiu. – Gali man paaiškinti plačiau?

- Kodėl ne, tik gaila tavo laiko, kuris ką tik taip spaudė tave, - sutiko jis priekaištingai šyptelėjęs.

- Laikas ne kiškis – nepabėgs, - pats nepajutai, kad susidomėjimas tuo nauju minčių posūkiu pasiekė tokį įtartiną tau laipsnį.

- Tu nori pasakyti, kad laikas būdamas ne kiškis, nepabėgs, o toks Vytautas, būdamas paskutinio laipsnio diabetikas, gali ne tik pabėgti, bet ir kojas pakratyti? – tai ištaręs jis su švilpesiu atsiduso, suėmė abiem putliom rankom tą savo geltonąją lazdą-askaridę, pakėlė ją prie drimbančio per diržą pilvo ir kažkaip keistai subliūško, suglebo. Tačiau tai truko tik sekundę kitą, paskui vikriau negu galima buvo iš jo tikėtis, atlošė glotniai sušukuotą galvą ir paklausė: Juk taip, Jonai?

- Ne, Vytautai, ne visai taip, - pasiskubinai tu paneigti. – Atvirai pasakius, mane sudomino ne kas kita, o tik netikėtas mūsų pokalbio posūkis – nuo konkretaus fakto, konkretaus nusikaltimo prie idėjinio, politinio ir net religinio apsisprendimo. Gal aš čia kiek ir utriruoju, bet manau, kad supranti mane.

- Tikiuos, kad suprantu, nes visuomet didelę prasmę ir reikšmę skyriau tavo pačiu juodžiausiu tau ir kitiems metu viešai ištartus žodžius: „Audiatur et altera pars“.[5]

- Iš kur tai? – kone išsižiojau iš nuostabos girdėdamas šiuos žodžius iš „stuk...“ Vytauto M. lūpų.

It koks jautrus kamertonas pastebėjęs ar pajutęs nuostabą ar sutrikimą, jis, užuot pasakęs knygos pavadinimą, kur tuos valdžiai baisius žodžius tu įdėjai į kunigo lūpas, jis ėmė lyg ir teisintis ar priekaištauti:

- Tai tu manai, kad aš tavęs neskaitau, kad esu kažkoks ne toks kaip tu ar kiti?

- Ne, nemanau, Vytautai, tik nustebau, kad taip gerai viską prisimeni, net ir atskirus dialogus.

- Kaipgi neprisiminsi to, kas griauna kruvinos imperijos pačius pamatus. Nejaugi tu manai, kad mūsų grobikai nežino tokios patentuotos aksiomos: kas melu buvo sukurpta, tas tiesa bus sugriauta. O kas okupantui gali būti baisiau, kaip suteikti žodį ir oponentui.

- Tu taip drąsiai, nevyniodamas žodžių į vatą, šneki, jog man net baisu pasidarė.

- Manai, kad provokacija?

- Manyti tai gal ir nemanau, o pagaliau, kas tave žino.

- Juo labiau, kad kai kam esu ir „stukačius“. Negi ne?

- „Stukačius, kaip stukačius“, bet kad kažkokių reikalų su jais turėjai ar turi, ne vienas pasako ar įtaria.

[5] *Tebūnie išklausoma ir kita pusė (lot.).*

- Nesiginu, pakinkytas buvau, bet sąžinės nepardaviau ir neparduosiu, - pasakė Vytautas ir lazdos smūgiu į šaligatvį tarsi užantspaudavo. – Ypač dabar, kai mano giesmelė jau sugiedota.

- Tikiu, bet mes per toli nuklydome nuo reikalo esmės, - pažvelgęs į laikrodį ant rankos, susirūpinai tu. – Iš viso to, ką man pasakei, kokią padarytum išvadą tu?

- Tu pasmerktas, - iš karto, neišsisukinėdamas, ištarė jis – Ant tavo galvos kabo Damoklo kardas.

- Kaip tu apie visa tai sužinojai?

- Aš ten turiu vieną draugą, kuris šventai įsitikinęs, kad ten tarnaudamas Lietuvai atneša naudos daugiau, negu disidentaudamas.

- Ir jis buvo to įvykio liudininkas, o gal net dalyvis?

- Nežinau kaip ten buvo iš tikrųjų, bet jo žodžius galiu perduoti gana tiksliai, - garsiu švilpesiu išpūtęs orą, jis įsidėjo į burną kažkokią tabletę, nurijo ją, apsilaižė lūpas ir varė žodį po žodžio it kokias pakrikusias žąsis į tvartą:

- Trumpai drūtai šnekant, pirmiausia jie tą nelaimėlį lazdos smūgiu į galvą apsvaigino, partrenkė, spardė, daužė ir... iškrito piniginė, paėmė, surado ten pasą, nusviedė lyg nudegę rankas ir... į kojas. Kaipgi kitaip? Tik taip. Jiems juk nereikėjo nei jo paso, nei pinigų. Jiems reikėjo tik jo gyvybės, kad daugiau neviauksėtų, nejuodintų tarybinės tikrovės, kaip tu sau leidi. Juk visiems jau pranešta, kad esi pagrindinis tarybinės tikrovės juodintojas. O visam tam, tikriausiai tu net nežinai, pradžią padarė genseko Sniečkaus parankinis Genrikas Zimanas, kai jis, pasirėmęs tavo „Kūdikėliu“, apšaukė tave banditų ir banditizmo Lietuvoje reabilituotoju, - baigęs šią ilgą savo tiradą ir vėl su švilpesiu atsidusęs, jis atsilošė ir taip kurį laiką stovėjo didingas, grasus ir sopulingas, tarsi laukdamas iš tavęs prieštaravimo ar pritarimo.

Nebesusigaudydamas savo mintyse ir savyje, tu irgi tylėjai. Tuo tarsi pasinaudodamas pro šalį ėjęs žmogus, visas išraudęs nuo karščio ir tvankumos, palietė Vytauto M. alkūnę ir tarė:

- Jei nieko prieš, lauksiu tavęs prie „Minties“.

- Gerai. Aš tuoj.

Abu žvilgsniais pasekėme jį nueinantį didingų Profsąjungos rūmų link. Nepažįstamajam pakankamai atsitolinus, tu paklausei:

- Tai ką man daryti?

- O, kad aš žinočiau!

- O ką žinai?

- Žinau tik tiek, kad jie, ką nors pradėję, nesustoja pusiaukelėje.

- Tą ir aš žinau. O ką darytum mano vietoje tu pats?

- Aš? Aššš... ko gero, sprukčiau iš Vilniaus. Ir kuo toliausiai. Gal net ir į užsienį.

- Gera pasakyti. Aš ne Venclovos sūnus.

- Svarbiausia – nesimaišyti jiems akyse. O tai bus kaip kunigams... Laurinavičiui ar Zdebskiui... Ir ne tik jiems.

- Ačiū, Vytautai, bet... bet...

- Kas „bet“, Jonai?

- Bet, bet... tegul tas BET pasilieka su manim.

- Kažko svarbiausio tu, Jonai, nenori man sakyti, - atkišdamas prakaituotą ranką atsisveikinimui, graužėsi jis.

- Nenoriu, nemoku ir... Ir ne tik tau, bet ir sau.

Juodu išsiskyrėte nei šiaip, nei taip. Teisingiau pasakius tu jį palikai bestovintį ant šaligatvio, tarsi dvejojantį ar sekti tą geltonąją lazdą-askaridę ar vėl ją sugrūsti į pilvą, kad ji neerzintų ir nepiktintų praeivių.

Tave pažadino iš kažkur išlindęs ilgas, kaip staiga užėjęs kosulys autobusas ar troleibusas, kurio languose žmonių galvos atrodė lyg įvairiaspalvės ledų porcijos. Plačiai pravėręs akis tu žvelgei į tas porcijas, kol kosulys pavirto aštriu, maudžiančiu troškuliu, vėsos, švarumo ilgesiu. Ir kartu niekaip negalėjai pradėti, nei užbaigti kažkokios minties, nei nuryti seilės. Tu sudejavai ir atsirėmei į artimiausią tvorą. Stovėjai ir spoksojai į buvusias liuteronų kapines, kur ramiai ganėsi kažkieno balta ožka.

Ir staiga tave nuo tos geležinės tvoros atplėšė drąsi, netikėta, atskridusi iš studijų metų epitafija: Wer das Leben verachtet, fürchtet den Tod nicht.[6]

Ir tada, žvilgsnį atrėmęs į tuos ne vietoje patupdytus, šventvagiškus Santuokų Rūmus, garsiai pats savęs paklausei:

- O aš? Ar neniekinu gyvenimo?

Niekas tau neatsakė ir negalėjo atsakyti, tik už kelių žingsnių pakilo į orą juodų paukščių būrelis ir sklandė bežadėje tyloje it sudegusių trobesių plėnys. Bežiūrint į jų alsų, nevikrų skraidymą tavo galva prakiuro ir pasipylė klausimai: Argi tu niekad netampei meškos už uodegos ir ūsų? Juk savo „Kūdikėliu“ tu nedviprasmiškai parodei, kad tavo simpatijos yra „banditų“, o ne liaudies gynėjų pusėje. O ką byloja tavo garsusis „Audiatus et altera pars“? Ir dar įdėtas į „tamsybininko“, tai yra kunigo, lūpas? O Šimulio laidotuvių apsakymu, argi tu nepasišaipei iš garbingų tarybinių aktyvistų? O ar neteisus buvo Vytautas Sirijos Gira tavo „Laisvę už horizonto“ pavadinęs fašistiniu romanu? Ir dar kur? Rašytojų Sąjungos plenume. Argi čia ne provokacija? Argi ne tampymas meškai už uodegos ir ūsų? Argi čia ne žaidimas su mirtimi? Ne panieka jai? O kam? Kam visa tai?

[6] *Kas niekina gyvenimą, mirties nebijo (vok.).*

Tu ir pats nepajutai, kaip garsiai pasakei:

- Kam? Kam? O tam, kad neužmigtų, nesuniekšėtų Lietuva. Kad ji nestatytų Santuokų Rūmų ant mirusiųjų kaulų.

Tai ištaręs ir užgniaužęs savyje apmaudą ir nerimą dėl viso to, kas tik ką įvyko, tu palikai staiga pasunkėjusį lagaminą ten, kur stovėjai, ir susiradai tokią vietą, iš kur atsiskleidė tie Santuokų Rūmai visu savo nekenčiamu grožiu ir svarbumu. Žvelgei ir plačiai atvėręs akis, ir prisimerkęs, o mintys vijo viena kitą, kol jas visas nustelbė kategoriškas, likiminis klausimas: kaip gyventi toliau, kai viskas šitaip keistai susiklostė, kai aš čia ir dabar stoviu tik per laimingą atsitiktinumą? Apmaudų kai kam nesusipratimą. Juk aš jau pasmerktas. Ir nežinia dar ar iš čia išnešiu sveiką kailį.

Tavo nerimas, apmaudas, baimė, nepasitenkinimas savimi dar labiau išaugo, kai sugrįžęs ten, kur palikai lagaminą, jo neberadai. Neberadai, bet ieškojai, tarsi jis būtų pavirtęs pinigine ar įdedamu į kišenę ir iš jos ištraukiamu daiktu.

- Čia dabar! – sugriežei dantimis ir beviltiškai ėmei akimis klaidžioti po buvusias liuteronų kapines, tarsi ieškodamas į ką atsiremti nors žvilgsniu. Niekur nebesimatė net tos baltos ožkos, kuri ką tik ramiai ganėsi išniekintoje žemėje.

Ir dar ilgai tu akimis klaidžiojai po šitą vietą, niekur nesurasdamas tokio daikto, į kurį galėtų žvilgsnis atsiremti. Visi daiktai, medžiai, namai ir žmonės sprukdavo nuo tavęs lyg nuo raupsuotojo, išsigandę ar pasidarę gyvesni už gyvus. Vien tik tamsa žemėj, ore ir danguj. Tu nejučiom persižegnojai, tarsi gindamasis nuo piktosios dvasios. Ir staiga tavo ausyse nuskambėjo aiškus, tvirtas, neatšaukiamas it pati mirtis balsas:

- Niemand stirbt vor seinem Tage.[7]

Šie žodžiai atsimušė į Santuokų Rūmus ir vėl aidu sugrįžo pas tave.

Ši iš amžių glūdumos atskridusi epitafija tave atgaivino it šalto oro gūsis. Galva suskato dirbti aiškiai, šaltai, tiksliai. Kaip visada. Kieno šitie žodžiai? Aišku, kad fatalisto. O rasi dabar okupuotoje Lietuvoje, kur sekamas kiekvieno piliečio žingsnis, nesigrauždamas ir negrauždamas kitų, tik fatalistas ir gali gyventi. Gyventi, stumti dienas ir nesikraustyti iš galvos. Na dar giliai tikintis katalikas, kuris neapaštalauja, o tik poteriauja.

Kai jau pasisukai eiti iš šios nelemtos vietos, išvydai ant tvoros atbrailos, prie kurios ką tik stovėjai, tvarkingai sudėtus baltinius ir ant jų patupdytą juodą beretę. Tu sustojai it įbestas. Juk tai tavo manta, kurią vežei sau į klėtelę prie kapelių! Vadinasi, vagiui reikėjo tik lagamino ir dovanų, skirtų motinai.

[7] *Niekas nemiršta anksčiau savosios dienos (vok.).*

O kam jam svetimi baltiniai? Išrankus velnionas! Tačiau ir kultūringas rupūžgalvis – neima to, kas jam nebūtinai reikalinga. Tokį subjektą reikėtų net pagarsinti spaudoje. Na, kad ir tokia antrašte: „Vagis, kuris nepaklausė Stalino, ir neatsikratė sąžinės“. Arba bus dar geriau šitaip: „Vagis, kurio chimera-sąžinė atsilaikė net prieš Tautų Vadą“. Arba – trumpai drūtai – „Balta varna“.

Tas netikėtas radinys ir jo sukeltos mintys tave galutinai atgaivino, ir tu kone linksmas patraukei, susidėjęs baltinius, beretę ir dantų šepetėlį į raizginę, kurią visuomet nešiojaisi su savimi, ieškoti tinkamo troleibuso, galinčio tave pametėti į užmiestį. Tokį troleibusą netrukus susiradai, o persėdęs į „pirmuką“ atsidūrei Žvėryne, iš kur į Ukmergės plentą tik keliolika žingsnių. Čia prie žinomo vienaaukščio namelio užėmei savo įprastą vietą ir ėmei „balsuoti“. Bet šiandien ir šią vėlyvą popietę sunkvežimiai, lengvosios mašinos ir kitokie ratuoti padarai skrido vis pro šalį ir pro šalį lyg apduję ar apakinti, ir niekas nekreipė dėmesio į tavo pakeltą ranką.

Kai tu, suprakaitavęs, išsikamavęs svilinančioje saulėje, ėmei prarasti bet kokią viltį iš Vilniaus išsikapstyti, prie tavęs lyg iš žemės išdygo šiaudine skrybėle tipas ir lyg niekur nieko sako:

- Matau, kad jau kiaurą valandą čia balsuoji ir niekam neužkliūvi.

Tave nustebino ne tik netikėtas jo pasirodymas, bet ir tas ne tai familiarus, ne tai bravūriškas balsas.

- Kas jūs toks? – paklausei, davęs aiškiai suprasti, kad nenori su juo prasidėti.

- Tas, katras nepraeina pro žmogų lyg pro kokį daiktą. Ar ne? Ir nesustoja pusiaukelėje, ką nors pradėjęs.

Paskutiniai trys žodžiai, pasakyti kiek luktelėjus, tave tiesiog sukrėtė. Juk juos, tuos žodžius, kaip tavo pasmerkimą mirčiai, prieš valandą kitą priminė Vytautas M. Ir dabar ne tiek tavo ausyse nuskambėjo „Jie nesustoja pusiaukelėje, ką nors pradėję“, kiek pakibo Damoklo kardu virš galvos. Todėl ir pats nepajutai, kaip pakėlei balsą:

- O ko jūs norit iš manęs?

- Sakau, gal pasėdėsi kartu su manim kokioje vėsesnėje vietoje, o tai atrodai kaip šlapia višta šiukšlyne pamesta.

- O jūs su ta savo šiaudine skrybėle atrodot kaip gaidys tos šiukšlyno vištos išbrokuotas.

- Tai ne? Nesutinki? Tarsi neišgirdęs šių paniekos žodžių, paklausė.

- Atstokit nuo manęs! Skubu!

- Kaip sau nori, kaip sau nori, bet, kai suims pilvą ar širdį, bus per vėlu.

- Kuo čia dėti mano pilvas ir širdis?

- O tuo, kad pyktis pirmiausia juos pašalina iš rikiuotės, - pasakė kone grasinamai ir atsikabino. Bet nuėjo nuolat atsigręždamas, tarsi norėdamas visam gyvenimui įsidėmėti tavo veidą ar laukdamas, kad tu jį dar susigrąžintum.

Tam tipui dingus iš akių, tave vėl prislėgė tie žodžiai: „Jie nesustoja pusiaukelėje, ką nors pradėję". Ką tai reiškia? Nejaugi jie, šitie, šitie... taip tave užšachavo, jog, kur tu bepasisuktum, visur atsitrenksi į akliną sieną. O tu net nebandei to tipelio ilgesniam laikui sulaikyti ir bandyti kai ką išsiaiškinti. Na kad ir tai, iš kur jam šovė į galvą tie žodžiai, kuriuos jau šiandien girdėjai. Žinoma, išsiaiškinti ne kokia naivuoliška kaktomuša, o taip pamažu, nejučiom, pasinaudojus įgytomis skaitant prancūziškus detektyvus bei romanus žiniomis. Ne, šito nebuvo. O tik buvo, kaip ir visada, vien laiko deficitas, amžinas skubėjimas į niekur net ir tada, kai naujas ar senas pašnekovas gali, žada ir neslepia turįs ką pasakyti daugiau, negu galima iš jo tikėtis. Va ir dabar, užuot pabėgęs pusvalandį nuo svilinančios saulės į pavėsį, kaip tau buvo pasiūlyta, ir išgirdęs iš nepažįstamojo lūpų tai, ko tau šiuo metu labai reikia, tu arogantiškai jį suniekinai ir pasiuntei po velnių. Argi šitaip daro ir elgiasi žmonės, kurie bent kiek dar turi sveiko proto ir suinteresuoti sveiku kailiu? O pagaliau šitaip atsikratęs tavim susidomėjusio pašnekovo, dar nežinia ką ir pats ant savo galvos užsikrovei. Argi dabar, kol tu čia stypsai, neateina tau į galvą tokia paprasta mintis, jog po viso šito, kas jau šiandien čia ir kitur atsitiko ar įvyko, gali prie tavęs sustoti mašinėlė su paslaugiai praviromis durimis ir...

Ši mintis, pavirtusi net vizija, tave supurtė nuo galvos iki kojų. Dar ją lyg tyčia papuošė to kreivanosio iš troleibuso paslaptinga šypsena. O dar už minutės kitos, lyg mostelėjus burtininko lazdelei, prie tavęs sustojo naujos laidos „Moskvičius", prasivėrė durys ir plika, įdegusi, plaukuota ranka paklausė:

- Į Pasvalį?

Tu instinktyviai atšokai toliau nuo tos čiumpančios rankos ir sumurmėjai:

- Ne, atsiprašau, ne į Pasvalį.

„Moskvičius", paskandinęs tave troškiuose dūmuose, nuvažiavo, o tu čiaudėdamas ir ašarodamas, nudūlinai toliau nuo tos užburtos vietos. Nusišluostęs ašaras, atgavęs kvapą, garsiai paklausei savęs ir viso pasaulio:

- O dabar, o dabar, ką daryti čia ir dabar? Nejaugi tik sakyti: kvailas, kvailas ir dar kartą kvailas!

Žinoma, niekas tau neatsakė ir negalėjo atsakyti, tik gerokai nustebai suvokęs, kad vis dažniau pasikalbi pats su savimi. Ir dar labiau nusistebėjai, kad jau kuris laikas nestabdai pravažiuojančių mašinų. Stovėjai kaip pasamdytas ir

žvelgei į NIEKĄ, kaip pastaruoju metu vis dažniau su tavim atsitikdavo.

Ir dabar atsitiko taip, ko nelaukei, nesitikėjai iš savęs: užuot toliau žvelgęs į NIEKĄ, tu užsimetei ant nugaros tuos staiga pasunkėjusius marškinius, beretę ir kitus daiktus ir patraukei į artimiausią troleibuso stotelę. Patraukei iš anksto ramindamas save, kad žmona su sūnum Palangoje ir niekas tavęs neklausinės kas ir kaip. O be to, galėsi ten pasiimti ir atsarginį lagaminą ir pasirūpinti naujomis dovanomis motinai, kuri viena ten grytelėje prie kapelių kovoja su žiurkėmis.

Saulė, perkopusi zenitą, nebestovėjo kiauras valandas vienoje vietoje, o droviai pasislėpė už aukštesnių medžių viršūnių. Apsidžiaugei, kad „Žvėryne" ir troleibuse nesutikai nė vieno pažįstamo, kuriems užkliūva, kodėl tu šunti mieste, kai visi protingi žmonės maudosi ir gaivinasi jūroje.

Todėl dar lėkdamas į Antakalnį troleibusu, nusprendei savo kambarėlyje atsigaivinti „kristaline", kurios butelį juodai dienai laikei sekcijoje tarp knygų. Atsidūręs savo pastogėje, pajutai ne alkį, o troškulį. Vos spėjęs nusimesti nuo pečių naštą, čiupai už pakarpos tą butelį su „kristaline" ir ėmei gaivintis. O ji, nelaboji, užuot gaivinusi, vis pikčiau troškino. Tą troškulį malšinai, kaip dar niekada. Susikaupęs ir įniršęs. Nepasidavėt nei vienas, nei kitas. Pažadino pasiutęs žagsulys. Ik ir ik! Kiaurą pusdienį prisikankinęs, tu atsargiai, it naujagimis, ką tik išmokęs naudotis kojomis, iš trečio aukšto nuslinkai į gatvę ir nupėdinai į vaistinę.

Gal turite nuo... gal turite nuo..., - niekaip tas pasiutėlis nesileido pavadinamas tikruoju vardu.

- Žinom, žinom, - atsakė vaistininkė, kone paauglė.

- Ką jūs žinot... ik?

- Reikia išlaukti.

- Kaą... iš...laužti?

- Ne išlaužti, o išlaukti, - nusijuokė lyg kokia sadistė paauglė.

- Ko? Ko?.. – dar tu bandei ieškoti teisybės, bet įsiveržė į vaistinę toks džinsuotas subjektėlis ir ji pamiršo tave.

Vėl parsiradęs vargais negalais pas save, apžiojai čiaupą ir kiek apsiraminai, bet žagsulys dar ilgai nepraėjo. Tik tada, kai išgėrei butelį kefyro, o tuščią „Kristalą" išmetei į vaikų darželį, vėl prisiminei, ko čia sugrįžai. Užsirūkei, įsižiūrėjai į NIEKĄ, pasijutai, kad dar gyvas ir pasidarė geriau, bet ir liūdniau.

Šiaip taip nurijęs ar sustabdęs žagsulį, nulingavai į „Kregždutę" ir ten, užsigerdamas žiguliniu alum, sukišai į gerklę porciją gruziniško šašlyko. Akys prašviesėjo. O kai išmetei dar šimtą gramų baltos, padarei svarbią išvadą tolimesniam veikimui – likimas dar man palankus. Juk išlakus ant tuščios

tokį butelį „kristalinės“, galėjai įsitaisyti ne tik žagsulį, bet ir nukeliauti pas Abraomą. Tad nenukabink nosies, spruk iš čia ir važiuok ten, kur vakar nenuvažiavai. Tik ten, o ne kur kitur tu atgausi pusiausvyrą ir dvasinę ramybę. Pusiausvyrą ir dvasinę ramybę? Dabar, kai mirties nuosprendis tau jau padarytas? Kai pats jų papročių ir veiklos metodų žinovas Vytautas M. įspėjo, kad jie pusiaukelėje nesustoja, ką nors pradėję? Ir tu dar neatsikratei iliuzijų, kad gali kur nors Lietuvoje surasti ramų kampelį?

Netikrumas, būties ir buities slidumas vėl grėsmingu kalnu iškilo prieš tave. Todėl sėdėjai ir žvelgei jau nebe į NIEKĄ kaip paprastai, o į tą grėsmingą kalną, kuris kaleidoskopiškai keitė savo parametrus ir spalvas. O kai prisistatė restorano oficiantas, apkūnus ir nuo kojų iki galvos juodas, tu jį palaikei Vytautu M. ir kone džiaugsmingai šūktelėjai:

- Vytautas?! Kaip čia atsiradai?

- Nei Vytautas, nei karalius Mindaugas, tik savo pareigas atliekantis Knistautas, - prisistatė pareigūnas ir padėjo ant stalo firminį popierėlį.

Tu beregint atsikvošėjai ir, užuot atsiprašęs ar paaiškinęs, karštligiškai ėmei naršyti po visas, kiek jų tik buvo švarke ir kelnėse kišenes. Ne, nėra. Tuščios kaip iššluotos. O buvo dvi didelės ir viena maža. Piniginės. Nebėr! Nebėr! Na ir pats kipšas, belzebubas iš tavęs tyčiojasi.

Kas bus? – žvelgdamas į tavo desperatiškus judesius, paklausė oficiantas. – Pas mus dar ne komunizmas.

- Velniop visus tuos komunizmus ir komunistus! – išsprūdo tau iš lūpų mirtinai pavojingas keiksmažodis ir tu, galutinai atsikvošėjęs, pamatei ant savo rankos riešo laikrodį.

- Galiu tą, - nupuolusiu balsu pasiūlei.

- Tiek to. Nereikia, - didžiadvasiškai sutiko oficiantas. – Sumokėsit, kai Laisvė nušvis ne tik už horizonto.

Tu pralinksmėjai.

- Skaitėt?

- O kaipgi. Aš viską jūsų skaitau.

Galva tau nušvito ir prisiminei, kad, eidamas į „Kregždutę“, apsivilkai kitą švarką. Dar neapvemtą.

Išėjai iš „Kregždutės“ beveik linksmas, dainuodamas „Kur lygūs laukai, snaudžia šviesūs miškai...“ Baigęs šį posmą, paklausei savęs:

- Kaip gi aš neprisiminiau, kad važiavau į Rygą?

Atsitikimai ir prisiminimai kelyje

Namie tu neužsibuvai – viens, du, trys - ir rankose viskas, ko reikia tolimai kelionei, kur tavęs laukia klėtelė prie kapelių. Ir troleibusas atūžė lyg užsakytas. Ir nesėdėjo jame ir net į jį nežiūrėjo joks kreivanosis. Važiavai ir nebeįstengei net vienoje vietoje nusėdėti. Pustuščiame troleibuse puldinėjai nuo vieno lango prie kito, norėdamas ne tiek atsisveikinti su pažįstamais namais, medžiais ir daiktais, kiek išvysti virš jų laisvės brėkšmą.

Kaip gerai, kaip puiku, kad žmonės po tiek metų vergijos dar neprarado vilties sulaukti aušros, vėl gyventi laisvėje. O gal apie tai pakalbėti su Vytautu M., kuris visuomet domėjosi tavo kūryba ir net brukte bruko savo draugystę. Įdomu, pravartu būtų sužinoti ir jo nuomonę apie daug ką. Juk kas po viso to, kas įvyko ant Tauro kalno, kone apvertė tavo gyvenimą aukštyn kojom. Argi šitoks susidorojimas su panašiu į tave piliečiu yra ne šiaip sau įspėjimas, bet ir rimčiausias nedviprasmiškas pasmerkimas? Dabar, kai tavo nuotaika tokia pakili, neprošal būtų ir užsukus pas jį. Juk žinai, kur jis jau kuris metas prisilaiko. Stukačius tai stukačius, bet dar nereiškia, kad visiems jis yra Judas Iskarijotas. Juo labiau tėviškėnams, kurie niekada jam kojos nepakišo ar skersai kelio neatsistojo. O pagaliau niekas jo ir nenutvėrė nešvarų darbą dirbant, ar jį planuojant. Žmogus kaip žmogus, nebent kai kas gali prikišti tą saltomortale nuo ateitininko iki ateisto. Ir tai dar didelis klausimas – tas jo ateizmas tai, ko gero, buvusio klapčiuko trumpalaikis išskirtinumo troškimas. Ne kitaip.

O be to, tau jis visada buvo draugiškas, geranoriškas ir itin paslaugus. Ir gerų, tavo savimeilę glostančių žodžių nesigailėjo. Tik tu pats jo atžvilgiu nebuvai toks, koks galėjai būti atsilygindamas tuo pačiu. Ir dėl to niekada nejautei nei sąžinės priekaištų, nei kokio nesmagumo. Tarsi normalūs žmonių santykiai gali būti ir tada, kai vienas iš jų kuo nors įsipareigoja, o kitas tuo pačiu neatsilygina.

Tu išlipai iš troleibuso nuo minčių neapsunkęs, gana žvalus, bet neįsipareigojęs. Ir galvodamas jau nebe apie Vytautą M., bet apie džiūstančią burną, kurią reikėtų sudrėkinti. Tačiau niekur nesimatė tokios parduotuvės, kur galėtum išgerti alaus ar mineralinio vandens. Todėl vėl teko sėsti į troleibusą ir atsidurti net geležinkelio stotyje, kur šito gero nereikėjo ieškoti lyg adatos šieno vežime. Džiūstančia burna išsmukęs iš tvankaus, perpildyto troleibuso, tu, užuot su palengvėjimu atsipūtęs, vos nesusidūrei su Vytautu M., kuris abiem rankom pasirėmęs į tą savo lazdą-askaridę žvelgė į tą vietą, kur dar ne taip seniai stovėjo Stalinas.

- Skubi vis, skubi? – lyg su pavydu, lyg su priekaištu tarė jis. – O kur tu nuskubėsi?

- Ten, kur jų ranka nebepasieks.
- Pasaulyje tokių vietų nebėra.
- Argi?
- Neduos meluoti pats Trockis.

Nesitikėjęs tokio kalbos posūkio, tu lyg žado netekęs, nutilai, o jis dar pridėjo:

- Po viso to, kas įvyko ant Tauro kalno, tu turėtum būti atsargesnis, budresnis ir nesišvaistyti po miestą.

Tavyje sukilo apmaudas.

- Jeigu patį Trockį jų ranka pasiekė, tai...
- Tai dar nereiškia, kad nepasiekiamų vietų iš viso neliko, - pabaigė jis ir pasisuko į priešais jį sustojusį pulkininko uniforma kariškį.

Tau nieko kito neliko, kaip atsisveikinti.

Sėdai į čia pat sustojusį „pirmuką“ ir už gero pusvalandžio atsidūrei vėl toje vietoje, kur vakar taip nesėkmingai „balsavai“. Buvai pasiruošęs viskam, net sėsti į kokį barškantį kledarą ar karišką mašiną, kad tik pasijustum jau kelyje į savąją įkvėpimo žemę, kur tavęs laukia klėtelė prie kapelių, atlaidi senos motinos šypsena ir tylios susikaupimo akimirkos, žvelgiant į žvaigždėtą dangų. O kokios jos būna tos dienos ir naktys, kai susilieja viena su kita ir tvyro virš tavo galvos ir visos esybės it apreiškimas, it nuskaidrėjimas, it palaimingas būties prasmės atsiskleidimas!

Tave jau iš anksto paskendusį įkvėpimo žemėje prie rašomojo stalo, pažadino atidaromo „Zilo“ durų spragtelėjimas. Tu tarsi iš miego pabudęs, pakėlei galvą ir ne tiek išvydai patį vairuotoją, kiek jo žodžius:

- Panevėžys?
- Dar toliau.
- Sadis![8] – trumpai, neišimdamas cigaretės iš burnos, tarė senyvas diedas odine kepure ir tatuiruota ranka.

Tu nieko daugiau nelaukdamas ir neklausinėdamas, apibėgai sunkvežimį ir iš kitos pusės įkopei į kabiną. Ir iš karto pajutai, kad čia daug vėsiau negu ten, kur stovėjai. Tau to tik ir reikėjo – atsikvėpei su didžiuliu palengvėjimu. Dar bandei vairuotoją kalbinti – iš pradžių lietuviškai, o paskui rusiškai, - bet jis, tavo džiaugsmui, nesileido į ilgas kalbas. Aiškiai buvo matyti ir ne tik jausti, kad jam užtenka ir savų minčių, ir savų rūpesčių. O dar vėliau, kai jis vos neįvažiavo į griovį, tu supratai, kad jis tave įsodino vien tam, kad neužmigtų. Tai kodėl nekalba? Tu jam pridegei dar neišspjautą, bet jau užgesusią cigaretę ir paklausei:

[8] *Sėsk (rus.).*

- Jūs, atrodo, labai susikrimtęs?

- Brata pachoronil, dvie noči niespal[9], - trumpai paaiškino ir su švilpesiu išpūtė dūmus.

- Kas jam buvo?

- Paviesilsia. S ženoj pasporil[10].

Vos spėjo tai pasakyti, ir sunkvežimis atsidūrė giliame griovyje. Tačiau laimei nei tu, nei vairuotojas nenukentėjo, tik „Zilo“ motoras užgeso. O vairuotojas, užuot išlipęs pažiūrėti kas ir kaip, sukniubo prie vairo ir užknarkė. O tau nieko kito neliko, kaip išlipti iš sunkvežimio, vėl atsistoti šalia plento ir „balsuoti“. Visa tai atsitiko dar šiapus Širvintų. Tavo balsavimą nutraukė milicijos patrulis. Nuo „Ižo“, jam sustojus, nulipo du uniformuoti vyrukai. Vienas užkalbino tave, o kitas pasuko prie sukniubusio griovyje sunkvežimio. Tavęs ilgai netardė, nes iš karto suprato, kad tu niekuo čia dėtas, o vairuotoją privertė išlipti iš kabinos ir pasigrožėti patogiai nosimi įsirėmusiu į griovio šlaitą sunkvežimiu. O vairuotojas savo jausmus išreiškė spyriu į „Zilo“ ratą ir patentuotu rusišku keiksmažodžiu.

Tu jau nebestabdei lekiančių pro šalį mašinų, nes, kaip visų čia įvykių liudininkas ir dalyvis, jautei moralinį įsipareigojimą laukti vienokio ar kitokio finalo. Žinoma, ir sulaukei: po kokios valandos atlėkė iš Ukmergės kitas „Zilas“ ir savo bendravardį ištraukė iš griovio. Kai jis, vieno milicininko vairuojamas, o kito motociklu lydimas dingo iš akių, tu didelio miško viduryje likai vienas, vildamasis sulaukti laimingesnių ratų.

Apžiūrėjęs nelaimės ar įvykio vietą ir ten neradęs nei kraujo lašų, nei pavojaus ženklų, išskyrus gilius randus molžemyje, tu pagalvojai, kad viskas galėjo baigtis kur kas tragiškiau ir kone su džiaugsmu prisiminei savo draugo, žuvusio kovoje už Lietuvos laisvę, partizano „Vyturio“ gyvenimiškąją konstantą: „Net pats likimas yra bejėgis prieš tą, kuris nelaimėje randa laimę“, kurį laiką kirbėjo tavo galvoje mintis.

Netrukus suradai ir tu tą laimę: sustojo naujausios laidos „Moskvičius“, prasivėrė durys, ir pasigirdo malonus balsas:

- Rašytojau, sėskite.

Žinoma, tu nedelsei. Prie vairo sėdėjo jauna, graži, bet tau nepažįstama dama. O toliau pažinčiai skirtas klausimų ir atsakymų srautas, atrodo, vos spėjęs išsilieti, bet nepasiekęs kulminacijos, netikėtai nutrūko Panevėžyje. Ir čia tavęs laukė ne mažesnė staigmena – autobusų stotyje, tarsi iš pačios žemės išdygo pusbrolis Petras ir spūstelėjęs alkūnę paklausė:

[9]*Brolį palaidojau, dvi naktis nemiegojau (rus.).*

[10]*Pasikorė. Su žmona susivaidijo (rus.).*

- Į Vilnių ar Pasvalį?
- Pasvalį.
- Tad sėsk ir lekiam, nes vėluoju.
- Kur vėluoji?
- Į vedybas ir krikštybas. Bendradarbė Rita keičia pavardę.
- Ar ta Rita, kuri pradžios mokykloje, broliukui pravirkus, padėdavo verkti ir ji?
- Ta, ta, tik dabar daugiau dainuoja, juokiasi ir teisia, negu verkia. Teisingiau pasakius, ne tiek teisia, kiek kaltina.
- Tai prokurorė?
- Jo. Vedybos ir krikštynos be bažnyčios, be kunigų ir visų kitų.
- Parteina?
- Ir dar kokia: priešakinių moterų organizatorė ir vadė.
- Tai kam prasidedi su tokia?
- Neprasidėsi – špygą turėsi.

Pasvalyje tu nebespėjai į perpildytą autobusą, kuris pasišokinėdamas veža keleivius į Žeimelį ir ne vieną jų palieka Kyburiuose, iš kur nuo kalnelio jau matosi kapelių medžiai, užstojantys ir globojantys tavąją klėtelę.

Tu apsisprendei nebelaukti kito autobuso, o į tėviškę, į tą savo klėtelę prie kapelių patraukti savomis žirklėmis. Gal todėl, kad prisiminei savo gimnazistiškas šeštadienių ir švenčių dienų keliones? Gal ir todėl, kad išvydęs sausakimšą autobusą jo nestabdei? Bet, atrodo, vien todėl, kad iš daugelio metų praktikos jau patyrei ir įsidėmėjai, jog neklusnias, iškrikusias, pasišiaušusias bei prieštaringas mintis geriausiai tau sekasi nuraminti ir surikiuoti, kai prieš tavo akis atsiveria ne sienos, ne užtvaros, o erdvė, platumos, tolių toliai. Juk atsiveriantys toliai ne tik pakelia tavo mintis, bet ir suteikia joms sparnus bei sužadina jausmus, be kurių mintys tik vasnoja ir neatsiplėšia nuo žemės.

Kai nedidelis autobusas, paleidęs pilkai mėlynų dūmų pluoštus, užlindo už artimiausio kampinio namo, tu net apsidžiaugei savo sprendimu. O ką man reiškia tie trisdešimt kilometrėlių! Dienos dar marios ir kojos dar tarnauja ne ką blogiau, kaip tada, kai pusę to kelio bėgdavai, o ne pėdindavai. Droši ir su savim nesipyksi, ir visus pliusus bei minusus į krūvą sudėsi. Ko negalėjai daryti, kai šalia su savim kovojo tasai apšepęs „Zilo“ vairuotojas arba, kai tarp Ukmergės ir Panevėžio linksmai, nerūpestingai čiulbėjo toji Rašytojo gerbėja.

Tu nepasukai, kaip buvai nusprendęs, kai dingo autobusas tau iš akių, pro gimnaziją, kur prieš daugelį metų mokeisi, o patraukei Vilniaus gatve, kur stovi namas, kuriame vokiečių laikais ten buvusios bibliotekos vedėju dirbo Albinas Vaitkus, vėliau – Marius Katiliškis, puikaus apsakymo „Švento

Juozapo alus“ autorius. Tačiau tu, nesulaikomai dangumi slenkančios saulės raginamas, drožei nesustodamas, net neužsukęs į švento Jono Krikštytojo bažnyčią, kurioje ir pats prieš daugelį metų buvai paženklintas kryžiaus ženklu. Tiesa, tave, atsidūrusį ant tilto per Lėvenį, minutę kitą, o gal sekundę kitą, sustabdė nuskambėjusi ausyse anų laikų gimnazistų Johano Štrauso valso ritmu atklydusi daina: „Pasvaly, Pasvaly žiba žvaigždės Lėveny...“ Ji, toji daina, kupina ilgesio, prarasto laiko ir tolumų nostalgijos, tave ne tiek sugraudino, kiek supurtė ir tu paspartintu žingsniu praėjai pro buvusią kleboniją, kur „kruvinaisiais Smetonos diktatūros laikais“ slapta rinkdavosi ateitininkai, pro geležinkelio stotį, į kurią atvažiuodavo ir išvažiuodavo laukti ir nelaukti svečiai, pro didžiules kapines, kur tave ne per seniausiai sujaudino naivūs, šviežiai iškalti ant vieno paminklo žodžiai:

Ramiai miegoki – šviesios žvaigždės rymo!
Ir kryžiai čia kas naktį vis budės!
Beržų graudaus liūliuojančio ošimo
Ir ilgo sapno niekas tau
Nepavydės!

Ir taip kone tekinas nuskubėjai iki Antano Smetonos tilto per Mūšą. Nee, jis, tas tiltas, nūnai bevardis, tik tau liko ir pasiliko Lietuvos Prezidento Antano Smetonos tiltas, o ne Ustukių, kaip visiems kitiems. Gal kaip tik dėl to čia ir sustojai atsikvėpti. Atsikvėpti? Ne, ne, tik susigraudinti – kiek akys užmatė į pietus ir į šiaurę upėje mūru stovėjo meldai, viksvos ir piktžolės, o vienur kitur blizgantis vandenėlis atrodė lyg ašaros, ištryškusios iš žmogaus nuskriaustos gamtos. Ir tu nusibraukei ašarą.

Tu nesustojai, kaip visada tuo keliu traukdamas, ir prie Vytartų dvaro rūmų, paskendusių šimtamečių liepų ir kitokių medžių apsupty, ant buvusios švarios, o dabar užžėlusios Mūšos kranto, nors čia mokytojavo tavo geras draugas Adolfas Kereilis, kuris atsisveikino su šiuo pasauliu tuoj po to, kai išlošė „Moskvičių“ ar stambią pinigų sumą. Garsus šis dvaras ir tuo, kad jis glaudžiai susijęs ir su Antano Smetonos žmona Sofija Chodokauskaite, kuri čia gimė ir augo. Nors ir nebuvai tuo visai tikras.

Nuo Vytartų dvaro, kuriame kažkurią naktį tavęs vos nesugraužė blakės, kai apsinakvojai pas Adolfą, tu nuskubėjai jau nebepaleisdamas saulės iš akių, tiesiai į šiaurę. Ir skubėjai niekur nebeieškodamas senų pažinčių.

O tas kelelis, vieškelėlis! Iš pietų į šiaurę. Iš Pasvalio miesto per plačius laukus, sodžius, pro vienkiemius, per mišką vedantis į namus, apsistojusius prie kapelių netoli Ratkūnų kaimelio. Kiek kartų juo keliauta, kiek kartų skubėta. Ir dieną, ir naktį. Ir saulei kepinant, ir lietui lyjant, ir sniegui sningant. Ir dainas

dainuojant, ir vargelius rokuojant. O tų vargelių tavo jaunystėje ir vaikystėje niekada nebuvo tiek daug, kad neberūpėtų visokie pinokiai, daktarai dolikliai, noniai, mažieji nilsai, robinzonai, islandijos žvejai ar raiteliai be galvos, kuriuos ryte rijai ne tik prie žibalinės lempos, bet ir mėnulio šviesoje. O kai susipažinai su Vinetū, visas pasaulis pavirto kanjonais ir prerijom, po kuriuos skraidė ant mustangų skalpų lupikai ir jų medžiotojai. Bet tasai įspūdingas nuotykių pasaulis kvietė tada ne tiek keliauti, kiek dar giliau pasinerti į knygų marias. Žinoma, ir pasinėrei. Skaitei, ryte rijai viską, kas tik patekdavo į akiratį ar rankas, net pamiršdamas miegą, pamokas, valgį ar ganomus galvijus, kurie, pasinaudodami tavo užmaršumu, neretai nusiaubdavo daržus ir pasėlius. Be vargo tos knygos nustelbė ir molį, kuris ankstyvoje tavo vaikystėje daugelio suaugusiųjų nuostabai, pavirsdavo paukšteliais, žvėreliais, žmogiukais ar legendų bei pasakų personažais. Tais, su kuriais susitikdavai knygose, arba kitokiais išraiškingais molinukais. Nekovojo su knygomis ir Don Kichotas. Tačiau ilgiausiai tavo knygoms nepasidavė vaizduojamasis menas, kuris tolydžio vis įbrukdavo į tavo rankas pieštuką, dažus ar teptuką, kad jų pagalba baltas popieriaus lapas ar kartono lakštas pavirstų įvairių daiktų, figūrų ir spalvų pasauliu. Kartu su dideliu polinkiu skaityti nejučiom subrendo ir potraukis pačiam ką nors parašyti. Ir pirmasis toks bandymas gimė dar tau besimokant gimnazijoje, kai vasaros atostogų metu, tu patogiai įsitaisęs klojime ant šieno strėkio, parašei apsakymą apie dviejų broliukų dramatišką kelionę ant ledo lyties į platųjį pasaulį. Bet... parašei, perskaitei ir... pralaimėjai. Tai yra aiškiai pamatei ir supratai, koks didelis skirtumas nuo gebėjimo jausti, regėti ir nuo mokėjimo visa tai iškloti ant balto popieriaus lapo. Šis pralaimėjimas ilgam tave atbaidė nuo kito panašaus bandymo. Naują impulsą rašymui davė Reicho darbo tarnyba, atlikta Vokietijoje Antrojo pasaulinio karo metu. Ten patirti išgyvenimai ir įspūdžiai buvo tokie neįprasti, nauji ir ryškūs, jog prašyte prašėsi užfiksuojami ne pieštuku ar teptuku, o rašikliu. Tačiau pirmoji tavo knyga, kuri iš spaudos išėjo tik 1960 metais, buvo skirta ne tiems įspūdžiams, patirtiems Vokietijoje karo metu, o įvairios tematikos bei problematikos apsakymams, surinktiems per ilgesnį laiką. Jų rinkinys buvo pavadintas „Senis po laikrodžiu“. Tie apsakymai iš karto susilaukė didelio dėmesio. O jau to meto plačiai žinomas rašytojas Jonas Avyžius recenzijoje, pavadintoje „Puiki pradžia“, šią apsakymų knygą įvertino kaip neeilinį reiškinį lietuvių literatūroje. Gražių žodžių ji susilaukė ir iš rašytojų Mykolo Sluckio, Raimondo Kašausko bei kitų plunksnos brolių. Kai kas siūlė ją net pristatyti valstybinei premijai gauti. Tačiau tu pats giliai širdy ta knyga nebuvai patenkintas, kadangi (nors ji galėjo pasirodyti tik „chruščiovinio atodrėkio“

metu, kai cenzūros varžtai buvo šiek tiek atleisti), duoklės oficialiajai politikai ir tau ten nepavyko išvengti. Ypatingai skaudu buvo dėl tos duoklės, jog apie dvidešimtį metų rašei tik pats sau, kaip sakoma, į stalčių. Tiesa, toji duoklė nebuvo didelė – viename apsakyme sureikšmintos Lenino idėjos, bet ji kartais pavirsdavo gyvu priekaištu ir versdavo naktį net pašokti iš lovos. Žodžiu, bet koks žingsnis, žengtas į kairę, sąžinėje nelikdavo nepastebėtas, neaptartas. Juk viskas pasaulyje prasideda nuo nereikšmingo lašo, nuo pirmojo žingsnio ir ypač nuo pastangų prisijaukinti sąžinę. O paskui viskas jau eina, juda savaime. Belieka tik aklai drožti ir nesidairyti į šalis, nors ardomasis asmenybės darbas jau prasidėjo.

Ir drošiu, ir nesidairysiu. Ir niekas manęs nesulaikys. Bet tik čia, kelyje link klėtelės prie kapelių. O kaip gerai, kad kelias toks tuščias ir svetimas. Niekas nesulaiko, nekalbina, neguodžia, negąsdina. Ir į dūšią nelenda, nesibrauna. Tik tas lagaminėlis vis dažniau save primena ir reikalauja prisėsti, atsipūsti, užsimiršti... Užsimiršti?

- Jie nesustoja pusiaukelėje, ką nors pradėję, - staiga nuskambėjo tavo ausyse aiškiai ištarti žodžiai. Tu net apsidairei: visi keturi pasaulio šonai – ir pietūs, ir žiemiai, ir rytai, ir vakarai – buvo tylūs, sustingę ir nieko gero tau nežadėjo. O toliau, o vėliau, kai jau atsidursi toje savo klėtelėje prie kapelių? Kas? Damoklo kardas? Damoklo kalavijas? - Nesvarbu! Ir kaip tu jį bepavadintum, visur atsitrenksi į tą pačią anatemą. Tad sudiev ir ten vientulystė! Sudiev užuovėja nuo visų idėjinių-politinių pagairių! Sudiev rami viešnagė toli nuo Vilniaus! Ir ten, kur tu surasdavai mėnesiui kitam ramybę, dabar turėsi ne rašyti, ne ilsėtis, o dairytis, kankintis, nerimauti. Ir kasdien, kas rytą iš naujo pratintis gyventi. Gyventi ir įkalti sau į galvą mintį – tegul ir visi velniai pragare sukyla, lengvai nepasiduosiu. Nepasiduosi? Kalbi, kaip šlapias nedega, pasakytų motina. Tau niekas net nesuriks: rankas aukštyn! – o tyliai prieis ir kilpą ant kaklo užners. Ir nieko tau čia nepadės iš pat jaunystės ugdytas atkaklumas, drąsa ir ryžtas. Akistatos ryžtas su visom pragaro galybėm, kai, įžengęs į nepažįstamą tamsų kambarį, sušukdavai: „Kas tu bebūtum, aš tavęs nebijau. Ateik čia ir įsitikinsi savo galva!“ Ne, nepadės – bailiai puola slapta ir tyliai.

Ne, tu jau neberasi ramybės ir klėtelėj prie kapelių. Dieną ir naktį tave lydės nerimo ir siaubo šešėlis. Jis tai užslinks tau už akių, tai seks tave kaip piktas nelojantis šuva, tai drieksis virš galvos, kaip nuodingas debesis. Ir niekada tu nebegalėsi išdidžiai sakyti: kiti pasigenda draugų, moterų, pramogų, aš ne. Man užtenka ir paties savęs. Ir tai dar per daug. Kiaurus metus aš galiu bendrauti ir draugauti su savais vaiduokliais. Vaiduokliais? Dabar ten bus jau nebe vaiduokliai, o Damoklo kardas, kuris kas akimirką gali kristi ir kris

tau ant galvos. Ir vėl toji mintis, kaip prieš valandą ar dvi, nustelbdama ar tiesiog išvaikydama kitas, vis suko ir suko ratu, gręžte gręžė it su kokiu aštriu grąžtu galvoje skylę, kuri vis atkakliau brovėsi prie širdies, kol staiga įstrigo prie to vairuotojo, kurio brolis pasikorė. O juk iš pradžių tau patiko stebėti kaip pro padūmavusį ir lyg nesveikai sustingusį horizontą strimagalviais it išprotėję bėga, kažkur sprunka gyvi ir negyvi daiktai, medžiai ir namai, ir iš mokyklos, ar į mokyklą einantys vaikai. Stebėjai, žiūrėjai ir visu kūnu jautei tarsi iš anksto žinomą trumpalaikę palaimą, kad tas rečiuotu veidu, knerpta nosimi ir apšepusiais skruostais vairuotojas, įsikirtęs visom dvasinėm ir fizinėm jėgom į kažkokią jį kamuojančią mintį ar sumanymą, jaučia panašiai. Ir todėl spaudžia, vis didina greitį, kad tą nesiduodančią suvirškinti mintį, tą nepatogų balastą pamestų, paliktų pusiaukelėje, o pats patektų į dangų ar kaip nugalėtojas nusileistų į pragarą. Tegul! Jo reikalas, užgniaužei tolesnį tos minties vystymą. Bet tik tam kartui.

O tu prie to „pragaro“ įstrigai ne juokais. Ir pirmiausia apsidairei – horizontas nieko blogo nepranašavo. Bet nesiūlė ir nieko gero. Nebent tai, kad tavo dangus ir pragaras prasidėjo kartu su kūryba. Teisingiau pasakius, kartu su tos kūrybos išėjimu į areną, į viešumą. Bet ar tai buvo toji tavo kūryba, apie kurią dieną naktį galvojai, svajojai, sapne regėjai? Vargu bau. Juk pirmasis tavo apsakymų rinkinys „Senis po laikrodžiu“, nors ir paglostė akį ir širdį, išėjo su tam tikra duokle nekenčiamai santvarkai ir bailiai valdžiai. Ir išėjo po to, kai daugiau negu dvidešimt metų rašinėjai pats sau beveik niekam nerodydamas. Ir rizikuodamas anksčiau ar vėliau būti sučiuptas, demaskuotas ir ... supakuotas. O tokių personažų tada, kai tu mokeisi, (teisingiau pasakius, studentavai, nes kiekvieną dieną galėjai būti demaskuotas už pagražintą praeitį), buvo ne vienas.

Žinoma, už tą duoklę sovietų valdžiai kurį laiką bandei save griežtindamas savidresūrą ir net badmiriavimu. Apsipratai netgi su nusikryžiavimo mintimi. Ir ši saviplaka tęsėsi tol, kol apsistojai prie tokios ribos, kurios tu peržengti jokiomis aplinkybėmis negali. Peržengsi ją ir padėk kryžių ant visos savo asmenybės. Žodžiu, amen su ja, ta asmenybe. O kaip tą ribą nustatyti? Jos matas? Kriterijus? Ilgai negalvodamas tu pagrindu paėmei sąžinę, kuri griežtai vadovautųsi Dekalogu. O vėliau sąžinę dar sustiprinai Kanto Kategoriškuoju Imperatyvu. Tai padaręs ir apmąstęs, tu prisiminei nuo ko viskas prasidėjo. O prasidėjo nei šiaip, nei taip. Tau nelauktai ir netikėtai, kai 1946 metais Saločių valsčiaus mokytojai, suvaryti į to valsčiaus Vykdomąjį komitetą, tave išrinko Politinio lavinimosi ratelio vadovu. Juk tada, kai visi tie pagyvenę, daug patyrę, iškentėję ir visai jauni dar reikiamai neapsiplunksnavę, nesusitupėję

pedagogai visi kaip vienas pakėlė rankas, kad tu, o ne kas nors kitas, juos mokytų politinės abėcėlės, buvo pasirašytas nuosprendis tavo žmogiškajai nepriklausomybei. Kodėl jie pasirinko tave? Gal dėl to, kad dirbi centrinėje valsčiaus mokykloje – progimnazijoje. Ir dėstai istoriją, prancūzų ir vokiečių kalbas. Gal ir todėl, kad ne per seniausiai buvai atlikęs Vokietijoje Reicho darbo tarnybą ir turėjai galimybę geriau, plačiau negu kas nors kitas susipažinti su pasauliu, jo problemomis. Be viso to – susipažinti su tuo pasauliu ne tiek savo noru, kiek okupanto valia. Tad ar buvo tuo metu visame valsčiuje koks nors kitas pedagogas galintis nešti tokią naštą?

Tu sujaudintas, išgąsdintas, tiesiog priblokštas, tokių kur kas daugiau patyrusių pedagogų dėmesio ir pasitikėjimo, kone netekai žado ir iš pradžių negalėjai ištarti nė žodžio. Galva svaigo ir ūžė lyg bičių avilys, rijai ir negalėjai nuryti seilės. Kaipgi šitaip galėjo atsitikti? Juk mokykloje tu dirbi tik antrus metus, o tavo mokslas tik plika gimnazija. Na, dar vieno mėnesio mokytojų kursai Vilniuje, kur visiems laikams tave nustebino ir sužavėjo filosofo Levo Karsavino dėstyta Kultūros istorija. Ir viskas. Tiesa, dar buvai visame valsčiuje spėjęs pagarsėti kaip geras sportininkas, aktorius ir ypač dailininkas. O dabar? Kaip kokiame košmariškame sapne. Kai tau kolegos spaudė ranką, kaip kokiam bėgikui, laimėjusiam maratoną, tu tik kažką lemenai it iš medžio iškritęs. O kai vienas senis šią tekusią tau naštą papuošė banaliu kalambūru – vox populi, vox dei[11], tu pats nepajutai kaip tavo lūpomis prabilo gerbiamas lotynų kalbos mokytojas Benediktas Kazlauskas: „Senatores boni viri, senatus mala bestia[12]. Ir atsukai jam nugarą.

Žodžiu, dėl tokių garbingų, bauginančių ir netikėtų pareigų tu kurį laiką jauteisi, lyg neišmokęs gerai plaukti, įmestas į gilų vandenį. Netgi bandei protestuoti, spurdėti, ieškoti teisybės, bet niekas nenorėjo tau padėti. Nenorėjo ir suprasti. O kai kas ir džiaugėsi tavo sutrikimu, net bandė traukti per dantį. Nesigėdino netgi priminti, jog laukia iš tavęs kažkokio padėkos ženklo.

O tu? Ką darei ar bandei daryti tu? Iš pradžių, kaip jau sakei, bandei protestuoti, rašyti, spurdėti. Niekas nepadėjo. Tada kreipeisi į apskritį, bet ir ten sulaukei ne tiek supratimo, kiek tuščių padrąsinimų ar pažadų padėti, pasiųsti į pasitobulinimo kursus... Svarbu nenuleisti nosies, nepulti į paniką.

Po truputį apsipratai su mintim, kad niekur nuo likimo ir savęs nepabėgsi, pamažu susitupėjai ir apsiraminai. Juk pagaliau nėra to blogo, kas neišeitų į gera. O be to, nors buvai dar jaunas, kone geltonsnapis, bet šiokį tokį patyrimą, kaip sau ir kitiems įsakinėti bei vadovauti, jau turėjai. Juo labiau,

[11] *Liaudies balsas – Dievo balsas (lot.).*

[12] *Senatoriai geri vyrai, bet senatas – bjaurus žvėris (lot.).*

kad Vokietijoje kartu su ta darbo tarnyba buvai praėjęs ir paspartintą, ir griežtą karinį apmokymą. O už taiklią akį šaudykloje buvai sulaukęs net poros savaičių atostogų. Tad ko daugiau reikia? Nebent suimti save į nagą.

Ir vis dėlto svarbiausia dabar tavo padėtyje yra tai: jeigu jie padarė tave politruku, tai ir būk politrukas. Tačiau toks politrukas, kuris gali ir būna ne šuniukas. O kaip kitaip išbrisi pakelta galva iš šito liūno. Tik neprijaukinta, nesutepta sąžine.

Liūnas! Pelkė! Akivaras! O kaip ten nenugrimzti, nenugarmėti skradžiai žemės? Norint ten nepaskęsti, nenugarmėti, pirmiausia būtina gerai ištirti gruntą, tą pagrindą, ant kurio statomas... bolševikinis rojus. Žodžiu, tas gruntas, tas pagrindas, ant kurio tave iškėlė vox populi.

Tad nuo to grunto, nuo to pagrindo tu ir pradėjai. Į naują tau mokslą įžengei per trumpą komunistų partijos istoriją, o paskui kibai į Marksą, Engelsą, Leniną ir Staliną. Iš pradžių tai darei sukandęs dantis, tiesiog per jėgą įbrukdamas sau į rankas knygą, brošiūrą ar laikraštį, pasikeiksnodamas ir nebesipriešindamas minčiai, kuri diena iš dienos vis stiprėjo, - spjauti ant visų tų marksų, engelsų, leninų ir stalinų, išsikasti dar karo pradžioje patikimai palaidotą šautuvą, dviejų rūšių granatas ir patraukti pas miško brolius, kurių tarpe turėjai ne vieną pažįstamą ir net klasės draugą. Žodžiu, kovoti su okupantu ginklu, o ne liežuviu. Taip, kaip visi tikri vyrai dabar daro. Taip būtum ir pasielgęs, jeigu ne tas netikėtai sutiktas „Šiksnosparnis“, gimnazijoje gilią šaknį knisęs Mindaugas Rateika. Jis tave sustabdė ant Dariaus ir Girėno tilto, tą vakarą, kai grįžai aplankęs netikėtai susirgusį vieną savo auklėtinį. Tu žinojai, kad jis dieną kartu su komjaunuoliais ir nepartiniais komunistais iki užkimimo dainuoja: „Į saulę, į saulę laisvi sakalai teišskris, laimingą tėvynę tesaugo budri staliniečio akis“, o naktimis susitinka su garsiuoju „banditų“ vadu „Arpu“.

- Ar nušoktum nuo šitos tilto vietos į „Magdutės“ duburį? – nei iš šio, nei iš to paklausė jis.

- Kodėl tu klausi? – ne tiek nustebęs, kiek vogčiom apsidairęs, panūdai tu sužinoti.

- Ogi šiaip sau.

- O aš šiaip sau nieko nedarau ir nesakau, - nejučiom pakeltu balsu atkirtai tu.

- Jeigu jau šitaip, tai ir nedaryk, ir nesakyk, - nusileido jis, atrodo, vien tam, kad pratęstų su tavim pokalbį.

- Bet aš norėčiau žinoti, kokios nuotaikos ir žinios tenai?

- Pas „Arpą“?

- O kur daugiau?

- Galiu. - Vėl nejučiom metęs žvilgsnį į vieną ir kitą pusę, tu sutramdei jo uolumą.

- Tik ne čia ir ne dabar.
- Tai kur?
- Na kad ir ten, kur paprastai...
- Prie Radvilų pilies?
- Jo. Sekmadienį būsiu Biržuose.
- Sekmadienį? – sekundę kitą dvejojo jis pridėjęs pirštą prie lūpų. – Na gerai! Sekmadienį – prie Radvilų, ten, kur ir visada.

Tu norėjai dar kažką sakyti, bet kažkoks spazmas užgniaužė gerklę, todėl tik be žado žvelgei kaip gęsta Mūšos melduose saulėlydis ir tirštėja sutemos. Kai „Šikšnosparnis“, kurio slapyvardį žinojai tik tu vienas, pasisuko jau eiti į priešingą pusę, tu išspaudei:

- Sutarta?
- Su.

Į Biržus tą sekmadienį, kaip jau ne kartą, tu nulėkei dviračiu ir „Šikšnosparniui“ tarpininkaujant susitikai su „Arpu“. Tik ne prie Radvilų pilies griuvėsių, o Biržų girioje. Su „Arpu“ tu jau buvai pažįstamas iš seniau. Jis buvo gerokai pasikeitęs, apšlubęs ir susenęs, o iš kalbos dingo tos jaukiai melancholiškos gaidelės, taip gražiai puošusios jo logiškus samprotavimus. Dabar jo kalba tapo dygi ir net nuožmi. Ypač kai negailestingai kritikavo ir teisė Vakarus, anglosaksus ir ištižėlius čerčilius, ruzveltus ir trumenus, kaip bailius išdavikus ir pardavikus. O kai jis užsiminė apie Rytprūsių tragediją, negalėjo sulaikyti ašarų. Tik visiški bepročiai galėjo taip pasielgti, kaip pasielgė anglosaksų lyderiai, lįsdami į Stalino, didžiausio svetimų žemių grobiko ir žmonių žudiko, užpakalį.

Apie miško brolius „Arpo“ kalba buvo trumpa ir rūsti - mes esame pasmerkti. Tačiau į jo šneką vėl grįžo tos jaukiai melancholiškos gaidelės, kai jis dar blizgančiom nuo ašarų akim tarė:

- O tu, brolau, mokykis. Jei gali, stok ir į jų universitetą. Ir studijuok. Pažink tą, su kuriuo kovoji, Lietuvai reikia ne tik mūsų lavonų, bet ir gyvų patriotų. Ir tegul per tave ir kitus tokius kaip tu, visi žino, kad mūsų kova buvo, nors ir beviltiška, bet ne beprasmiška.

Lūpomis prisilietęs prie jo lūpų, tu visu kūnu ir siela pajutai, kad išsiskiriat visam laikui.

Tačiau „Arpas“ tave, jau atsisveikinusį ir gerokai nutolusį, vėl pašaukė, klibikščiuodamas pribėgo ir kone dusdamas, tarsi norėdamas kuo greičiau su tuo dusuliu atsisveikinti, greitakalbe išliejo:

- Žinok, brolau... Tu turi žinoti ir tai, kad viena iš didžiausių blogybių, kurias padarė žmonijai per savo viešpatavimą sovietinis, bolševikinis

komunizmas yra ta, jog jis išdavė, išniekino ir paskandino kraujo marėse šviesiausius komunizmo idealus. Tuos idealus, dėl kurių žmonija tiek sudėjo vilčių ir aukų. Tuos idealus, kuriais daugelis šviesiausių ir kilniausių protų grindė pasaulio ateitį ir kuriais taip gražiai ir sumaniai vadovavosi pirmykštė krikščionių bendruomenė. Tau reikia žinoti ir tai, kad mūsų arkivyskupas Jurgis Matulaitis tokį socialinį teisingumą pavadino meilinguoju komunizmu, nes jo pagrindas buvo ne prievarta, o meilė. Meilinguoju komunizmu ir jėzuitai grindė savo įkurtas Paragvajuje indėnų redukcijas, kurios ten apėmė daug miestų bei sodžių ir klestėjo kone porą šimtmečių (XVII-XVIII a.). Tikriausiai jos, tos redukcijos, būtų išsilaikiusios iki mūsų dienų, jeigu Brazilijos liberalų vyriausybė jų nebūtų panaikinusi. Tačiau šis Brazilijos vyriausybės poelgis nesužlugdė meilingojo komunizmo idėjos, nes ši idėja atspindi žmogiškojo solidarumo tradiciją: „Visi už vieną, vienas už visus“. Šios idėjos gyvybingumą patvirtina ir mūsų meto Belgijos jėzuitų pastangos meilingąjį komunizmą atgaivinti Indijos misijose. Žodžiu, katalikų Bažnyčioje visada atsiranda jėgų, kurios stengiasi pirmykštės krikščionių bendruomenės gyvenimo būdą pratęsti. Tačiau visa tai daroma humanistinėmis priemonėmis, nepaliejus nė lašo kraujo. Štai kodėl šiai meilės ir teisingumo idėjai didžiausias anachronizmas yra bolševikinis komunizmas, kuris tą kilnią idėją taip sukompromitavo, sužlugdė, kad ji nūnai žmonėms kelia vien siaubą. Vienok, tai jokiu būdu nereiškia, kad šviesiausi žmonijos protai spręsdami socialinius klausimus, prie jų nebegrįš.

Baigęs šią ilgą, tarsi atspausdintą jo smegenyse tiradą, jis kurį laiką, garsiai, tarytum po ilgo bėgimo kvėpuodamas, tylėjo, o paskui prikergė:

- Tai ir viskas, ką aš dar norėjau tau pasakyti. Tegul tai bus per tave perduotas Lietuvai savotiškas partizano testamentas.

Daugiau tu jo nebesutikai, tik daug vėliau sužinojai, kad per pačius šalčius buvo paguldytas su dviem kitais Biržų miesto aikštėje. Paskutinį jo paveikslą tu išvydai tik sapne, kai skridai plasnodamas rankomis it sparnais, ir nusileidai miesto centre netoli apdaužytos per karą liuteronų bažnyčios. Nusileidai ir iš karto pažinai jį. Jis gulėjo nuogas, tik balta nosine, paženklinta kažkokiais raudonais inicialais, pridengtu šakumu, apšerkšnijusiais plaukais, išpjaustytais ant kaktos Gedimino stulpais. Ir visas toks keistai pamėlęs, kone į kumštį susitraukęs. Vien tik kojos buvo didelės it ližės duonai kepti. Tarsi kito žmogaus. Ir apautos sukrešėjusiu krauju.

Tu stovėjai, lingavai galvą, kol prisistatė milicininkas ir pareikalavo paso. Tu ėmei ieškoti paso, naršyti kišenes, bet niekus jo neradai ir... pabudai.

Po šito naktinio paveikslo tavyje visam laikui kartu su „Arpo“ „Testamento“

teiginiais išliko ir išvada: „Bolševikai sugeba tik niekinti, o diskreditavę, išniekinę šventą komunizmo idėją, kuria vadovavosi pirmieji krikščionys, išniekinti žmogaus, juo labiau komunizmo adepto kūną, jiems tik nusispjauti...“ Adeptą? Argi „Arpas“ buvo komunizmo idėjos pasekėjas? Adeptas?

Žodžiu, ši mintis tau tapo nauju akstinu dar rimčiau gilintis į marksizmą-leninizmą, idant nepaliktum jame akmens ant akmens. Pradėjai nuo „Komunistų partijos manifesto“, kurį vokiečių ir lietuvių kalbomis gavai iš vieno stambaus ūkininko, praminto „komjaunuolių inkubatorium“, ir kokią savaitę it apdujęs, tarsi save uždegdamas nieko gero jam nežadančia ugnimi, kartojai: „Šmėkla klaidžioja po Europą – komunizmo šmėkla“. Juk „Komunistų partijos manifesto“ uždavinys buvo paskelbti – ir ne tik paskelbti, bet ir akivaizdžiausiai parodyti neišvengiamai įvyksiantį dabartinės buržuazinės nuosavybės ir santvarkos žlugimą.

Tau ypač į atmintį įstrigo tokie to pranašingo „Manifesto“ žodžiai: „Eksploatuodama pasaulinę rinką, buržuazija sukosmopolitino visą šalių gamybą ir vartojimą. Didžiai reakcionierių širdgėlai ji iš po pramonės kojų išmušė nacionalinį pagrindą. Senovinės nacionalinės pramonės šakos sunaikintos ir kasdien vis toliau naikinamos. Jas išstumia naujos pramonės šakos, kurios perdirba jau nebe vietinę žaliavą, o iš tolimiausių kraštų atgabentą žaliavą ir kurių gaminiai vartojami ne tik atitinkamoje šalyje, bet ir visose pasaulio dalyse. Vietoj senų, savo šalies gaminiais patenkinamų poreikių, iškyla naujų, kuriuos tegali patenkinti iš tolimiausių skirtingo klimato kraštų atgabenti gaminiai. Senąjį vietinį ir nacionalinį uždarumą, kai pasitenkinama vien savos gamybos gaminiais, pakeičia visapusiški nacijų ryšiai, visapusiška jų savitarpio priklausomybė. Tai vienodai susiję ir su nacionaline, ir su dvasine gamyba. Atskirų nacijų dvasinės veiklos vaisiai virsta visuotiniu turtu. Nacionalinis vienašališkumas ir ribotumas vis labiau negalimas, ir iš daugelio nacionalinių ir vietinių literatūrų susikuria viena pasaulinė literatūra“.

Štai kur šuva pakastas, – pasakei tu pats sau. – Visa tai gryna teisybė. Bet tai nereiškia, kad teisingai pradėjus, teisingai bus ir pabaigta. Žiūrėsim toliau.

Kaip šitą vieną iš marksizmo pagrindų arba išeities taškų, taip ir daugelį kitų tu išmokai kone mintinai ir tuo stebinai savo kur kas vyresnius, o gal ir mokytesnius klausytojus, bet kuriems, tavo nuostabai, beveik niekada po tavo paskaitų ar samprotavimų neatsirasdavo klausimų. Iš pradžių tai tave gerokai stebino ir savotiškai džiugino, o vėliau privertė susimąstyti. Kaipgi šitaip? Nejaugi niekam nerūpi, kaip mes keliaujame į rojų ir ką ten rasime? Daug nesukdamas sau galvos, tu vieną gražią dieną užgriuvai savo seminaro dalyvius su kategorišku klausimu: Kodėl jūs tokie pasyvūs? Nejaugi jums viskas aišku ir

ten, kur žingeidesniam žmogui turėtų kilti ir ne vienas klausimas? Pavyzdžiui, ką jūs galvojate apie tokį Markso pasakymą: „Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet reikalas tas, kad atėjo laikas jį pakeisti“? Tau atsakė tyla. Pedagogai likimo, prigimties ar atsitiktinumo pašaukti mokyti ir auklėti, dabar žvelgė sau į barzdą ir tylėjo. Tada tu, užuot juos įkyriai kamantinėjęs, tardęs ar pranešęs aukščiau stovintiems organams, kaip tais laikais buvo įprasta ir būtina, nuvykai su pareiškimu apie atleidimą iš mokytojo pareigų į apskrities liaudies švietimo skyrių. Ne, neatleido – mokytojų badas. „Mes negalime sau leisti, kad ir moksleiviai badautų“, - žiūrėdamas tau į akis pareiškė Biržų apskrities liaudies švietimo inspektorius Kregždė. Ir ne tik neatleido, bet dar ir užkrovė ant tavo jaunų pečių Konstituciją, su kuria susidūrei pirmą kartą. Tą dieną, grįždamas iš Biržų į Saločius su nauja pedagogine našta ant galvos ir pečių, tu netikėtai pats sau uždavei tokį klausimą: „O ką aš būčiau atsakęs, jeigu manęs kas nors būtų paklausęs, ką galvoji apie tokį Karlo Markso teiginį: „Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet reikalas tas, kad atėjo laikas jį pakeisti“? Uždaviau taip staiga ir netikėtai, jog su visu dviračiu atsidūriau giliame griovyje. Visa dar laimė, kad jame nebuvo vandens. Tačiau pirmasis dviračio ratas buvo pavirtęs kone aštuoniukę vaizduojančiu skaičiumi: 8! Tu spoksojai į tą keistą metamorfozę, kaip į kokį stebuklą ar nelemtą išdaigą ir nežinojai nuo ko dabar viską pradėti. Tęsti važiavimą ar prisėsti ir pailsėti. Kai šoko ar silpnumo akimirka praėjo, tu pasikrapštei paausį ir netikėtai pats sau ištarei: „Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet reikalas tas, kad atėjo laikas jį pakeisti“. Ištarei ir kurį laiką vėl nenuleidai akių nuo to skaičiumi 8 virtusio rato. Važiuota buvo smarkiai. Bet į ką atsitrenkta? Nejaugi į kokią sieną ar slaptą užtvarą? Ėmei dairytis, tirti, nagrinėti, čiupinėti ir netrukus aptikai kruviną kelį, kuris pro didelį plyšį kelnių klešnėje tarsi pats stebėjosi savo netikėtu atsiradimu. Tu nieko gero nežadančiu žvilgsniu sujungei tą dviračio aštuoniuką su kruvina žaizda kelnių klešnėje ir pats nepajutai, kaip savo nuoskaudą ir pyktį išliejai kalambūru:

- Aštuoniukė, aštuoniukė velnio nešta ir pamesta sieliukė!

Išliejai, įkvėpei šalto oro ir prisiminei savo egzistencinę taisyklę, už kurios griebdavais sunkią valandą ir kurią visą laiką instinktyviai tobulindavai pritaikydamas prie aplinkybių: „Norėdamas šioje ašarų pakalnėje išstovėti ir neišprotėti, rask laimę ir nelaimėje“.

- O kokią laimę aš galiu rasti šitoje nelaimėje? – atsikvošėjęs paklausei pats savęs.

- Pirmiausia pagalvok, ar turi teisę šią nelaimę vadint nelaime?

Pagalvojai, susimąstei ir nusispjovei:

- Būta čia ko! Nelaime vadinti aštuoniukę, kai tavoji šeima, paženklinta šiuo skaitmeniu, išsilaikė in corpore per visas negandas, yra ne tik nerimta, bet ir nevyriška.

Ir išsitiesei visu ūgiu, nepajusdamas net kelio skausmo.

Kelnės kaip kelnės – jos nebenaujos, per kelius išskydusios, išblukusios. Net ir ta žaizda, kuri iš pradžių painiojo mintis, vertė susirūpinti, iš tikrųjų buvo ne tokia jau baisi, lengvai prijaukinama. Juk nelipsi ant scenos, nesitampysi, nešoksi kazoko ar polonezo.

Susirūpinti tave vertė jau nebe Karlo Markso teiginys, kaip, užuot aiškinus pasaulį, jį pakeisti, o daug paprastesnis ir žmoniškesnis dalykas, kaip su tokiu dviračiu pasiekti tą mokyklą, tą progimnaziją, kurioje gyvenai ir dirbai, iki kurios dar nemažas gabalas kelio.

Tik tada, kai ne tiek stumdamas, kiek nešdamas ant vieno ir kito peties tą suniokotą savo vargšę „Omegą", tu visai pamiršai kojos skausmą ir kai išvydai ką tik praūžusio karo suluošintą ir šiaip taip vėl sulopytą savąją mokyklą, tasai nelemtas Karlo Markso teiginys apie pasaulio pakeitimą, įstūmęs tave į griovį, vėl iškilo tavo sąmonėje. Iškilo visu savo grėsmingu ir nuožmiu kategoriškumu. Gal ir dėl to, kad pastaruoju metu vis atkakliau ir smarkiau pradėjo bruzdėti, maištauti tavo dvasia, kuriai pasidarė ankšta dialektinio ir istorinio materializmo katile ir kuri vis priekabiau ir kritiškiau ir net su aiškiu nepasitikėjimu ėmė žiūrėti į visokius „manifestus" ir klaidžiojančias po Europą „komunizmo šmėklas". O visam tam pagrindą teikė rimtos filosofinės studijos „Arpo" Testamento šviesoje. Todėl ir dabar išvydęs savo varganą mokyklą, siūlančią po ilgos alinančios kelionės poilsio ir nusiraminimo oazę, tu, išmetęs iš galvos visus marksus ir jų pretenzijas pakeisti pasaulį, atsikvėpei su dideliu palengvėjimu. Ir nieko daugiau nelaukdamas, paguldei tą aštuoniuke paženklintą dviratį ant žemės, o pats nuleidai pavargusias kojas į griovį. Argi aš neturiu teisės pailsėti, kai kelionė jau kone baigta ir mokykla jau ne už kalnų? Pasiguodei tais žodžiais ir visa esybe pasinėrei gęstančiuose saulėlydžiuose. Ir taip sėdėjai tuščia be minčių ir jausmų galva, tik pasiruošęs vėl pakilti ir baigti tą savo kelionę. Tačiau tave aplenkė Karlas Marksas. Ir tarsi per galvą šliojo tuo savo kategorišku it botagu teiginiu originalu: „Die Philosophen haben die Welt nur verschieden interpretiert, es kommt aber darauf an, sie zu verändern".

Šie žodžiai, ištarti tokiu įsakmiu, nepripažįstančiu prieštaravimo balsu vėl privertė tave, pakilusį eiti, nuleisti kojas į tuščią griovį ir kviestis į pagalbą ištisą plejadą kitų filosofų. Jie nesibrangino ir atskubėjo tau į pagalbą. O jų buvo daug ir visokių, pradedant Platonu, Aristoteliu ir Demokritu, baigiant

Dekartu, Leibnicu, Spinoza, Loku, Hėgeliu, Šopenhaueriu, Fojerbachu ir Nyče. Ir visi jie tik aiškino pasaulį, net nemėgindami jį keisti patys arba siūlydami tai daryti kitiems. Net ir Fojerbachas, kuris žmogaus koncepciją išsprendė „genialiu“ kalambūru „Der Mensch ist, was er isst“.[13]

Vos ištarei šį pagarsėjusį kalambūrą, tu pajutai vilkišką alkį. Bet, atrodo, kad tave užvaldė ne tiek fiziologinis, kiek dvasinis alkis, nes netrukus jį nugalėjo nuovargis. Ir tavo akys ėmė merktis. Dar kartą tu pakartojai tą pragaištingą Markso teiginį, mėginai jį pasvarstyti, bet galvoje ir kojose pajutai tokį silpnumą, jog šonu nuvirtai prie suluošintos „ Omegos“.

Tu ir plunksnos broliai

Tave, nepatogiai įsitaisiusį ir miegantį prie savo „žirgo“, paskandino naktis, pažadino rytas ir užklupo... einantys į progimnaziją vaikai, kurie nedrįso tavęs žadinti. Jie tik spoksojo į tavo naujai nušvitusią asmenybę ir žvairakiavo vienas į kitą, nesumodami ką su tavim, užtiktą tokioje keistoje padėtyje, daryti. Tave pažadino tik pats progimnazijos direktorius Ignas Dulieba:

- Kur taip prisisiurbei, drauge politrukai?

Šie mokyklos vadovo žodžiai ne tik grąžino tave į tikrovę, bet ir susilaukė žaibiškos tau neįprastos reakcijos:

- Jeigu aš tau politrukas, tai tu man vojenrukas.

Tas netikėtai išsprūdęs iš burnos „vojenrukas“ tau pačiam buvo ir įsakmus akstinas dėti visas pastangas, kad kuo greičiau atsisveikintum su dabartine progimnazija ir patektum į universitetą, kur pasiruoštum įrodyti koks absurdiškas yra sumanymas keisti pasaulį pagal Marksą, ir pranašiškas numatymas, jog, baigęs aukštąją mokyklą, tapsi ne tik prancūzų kalbos mokytoju, bet ir „vojenruku“, tai yra karinio parengimo mokytoju. Tačiau tuo metu tai dar buvo ateities klausimas. O dabarties? Dabarčiai svarbiausia buvo baigti kitus mokyti, o visu rimtumu pradėti mokyti save patį. Ir tai tau pavyko: išsikovojęs atleidimą iš mokytojo pareigų, su puikia Saločiaus valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininko Jono Veblausko charakteristika po stojamųjų egzaminų tu patekai universitetan. Studijavai prancūzų kalbą ir literatūrą, nors iš tikrųjų visos tavo dvasios ir fizinės galios buvo nukreiptos ten, iš kur nesunkiai galėtum įrodyti, jog bet koks pasaulio pakeitimas pagal Marksą yra utopiška idėja, nieko bendro neturinti su mokslu. Juk nepakeisi pasaulio, nepakeitęs paties žmogaus, jo prigimties, jo psichikos. O ką apie

[13] *Žmogus yra tas, ką jis valgo (vok.).*

žmogaus prigimtį byloja genetika ir didieji genetikai – Mendelis, Morganas, Veismanas? O tą, kad ji nepakeičiama.

Šitokią dilemą ir tokią išvadą, tapusias tau kone idėe fixe, tu nusinešei ir į universitetą, į kurį patekai nuslėpęs, jog Antrojo pasaulinio karo metais kurį laiką triūsei Vokietijoje atlikdamas sukarintą darbo prievolę. Kodėl nuslėpei, pats negalėtum tiksliai atsakyti. Juo labiau, kad tame valsčiuje, kur dirbai ne tik mokytoju, bet ir mokytojų politinio švietimo ratelio vadovu, tavo „nuodėminga" pažintis su kapitalistiniu pasauliu buvo žinoma ir pakenčiama.

Šis sugrįžimas į praeitį tau, savom žirklėm vis sunkiau karpant kelią iš Pasvalio link Klėtelės prie kapelių, leido tau dar daugiau atsipalaiduoti, pasinarsinti ir net kuriam laikui pamiršti tą grėsmingą Damoklo kardą, kabantį virš tavo galvos. Leido netgi gimti ir kone subręsti minčiai – va dirbu, kuriu, diskutuoju, kritikuoju patį Marksą ir spjaunu į Barzdą viso pasaulio avantiūristams, kagėbistams ir užkietėjusiems sadistams. O tie, kurie ant Tauro kalno tave daužė, spardė ir gyvybę atimti ketino, buvo sadistai ar tik statistai?

Toks netikėtas minčių posūkis vėl privertė tave ieškoti atramos praeityje. Juk tu niekad nebuvai drebučiai ar koks ištižęs vėjarodis. Net ir tada, kai tau valstybiniame Kapsuko vardo universitete kiekviena diena galėjo būti paskutinė, tu įsigudrindavai pademonstruoti, kad ne visi Lietuvos studentai nuo Internacionalo garsų yra apkurtę ir nuo Stalino saulės apakę. Pirmiausia savo kailiu tuo įsitikino filosofas Irmija Zaksas, kai tu per vieną jo vadovaujamą istorinio materializmo seminarą tarsi koks Pilypas iš kanapių visų kolegų nuostabai ir išgąsčiui pareiškei, kad, tavo supratimu, istoriją kuria ne masės, o asmenybės. Tam įrodymui tu pasirėmei 1789 metų Didžiąja Prancūzų Revoliucija. Argi ji būtų įsiliepsnojusi, jeigu ne tokie padegėjai, kaip Maratas, Robespjeras, Sen Žiustas, Damulenas... Irmija Zaksas iš pradžių, tarsi pasiduodamas pakėlė prie kaktos ranką, paskui suraukė tarpuakį ir minutę kitą neteko amo. Atgavęs amą ir kvapą, jis netvirtu balsu ėmė aiškinti, kad tokia tavo nuomonė atspindi idealistinį požiūrį. O idealistinis požiūris gali ar negali būti teisingas? – nauju klausimu tu nedavei jam atsipeikėti. I. Zaksas prasižiojo kažką sakyti, bet jį nutraukė skambutis. Tada jis lengviau atsikvėpė ir pareiškė, kad apie asmenybės vaidmenį istorijoje pakalbės kitą kartą. Ir paskubomis susiglobęs nuo katedros savo popierius išdūlino iš auditorijos. Tačiau tarpduryje dar stabtelėjo, vikriai atsigręžė ir pareiškė:

- Prie asmenybės ir masių vaidmens istorijoje mes dar sugrįšime.

Bet kiek tu prisimeni, to nebuvo padaryta. O ir tu to klausimo kitą kartą nebekėlei, nes šiaip ar taip Irmija Zaksas nebuvo kirvis. Žodžiu, tavo

valia asmenybės prioritetas septintoje Vilniaus Kapsuko vardo universiteto auditorijoje buvo įteisintas.

Ši dvikova su žinomu marksizmo-leninizmo specialistu Irmija Zaksu ne tik neatšaldė tavęs nuo teisybės paieškų, bet ir įgrūdo į rankas rusų filosofo Nikolajaus Berdiajevo knygą „Filosofija neravenstva", kur suradai ir įsidėmėjai, kad „Karlas Marksas buvo garsus sociologas, bet labai silpnas antropologas". Žodžiu, ignoravo žmogaus psichologiją. Tada tau iškilo svarbiausias ramybės neduodantis klausimas – ar gali žmogus sukurti komunistinę visuomenę, kurioje viešpatauja didysis principas – iš kiekvieno pagal sugebėjimus, kiekvienam – pagal poreikius, jeigu ignoruojama žmogaus prigimtis? O kokia toji žmogaus prigimtis? Ogi tokia, kad savimeilė visada nustelbia artimo meilę. Todėl ir jo indėlis įgyvendinant didįjį komunizmo principą augs aritmetine progresija, o poreikis augs geometrine progresija. Žodžiu, kiekvienas gviešis pasiimti daugiau naudos, negu pats jos įdėjo į visuomeninį produktą. Va ir būk gudrus. Va ir keisk žmogų ir kartu su juo ir visą pasaulį, kaip moko Marksas. Keisk tą, kas anot garsiųjų genetikų, nekeičiamas.

Vėl ir vėl susidūręs su tokiomis problemomis, tu niekaip negalėjai sutalpinti galvoje minties – nejaugi to nesupranta tie garsieji pasaulio intelektualai, kurie kone springdami žarsto liaupses Sovietų Sąjungai ir jos diktatoriui Stalinui, jog ten esą kuriama komunistinė visuomenė, išsvajotas žmonijos rojus. Baisiausia ir liūdniausia, kad tarp jų buvo ir daug tavo gerbiamų rašytojų bei filosofų, kaip antai Romenas Rolanas, Tomas Manas, Teodoras Dreizeris, Ernestas Hemingvėjus, Anri Barbiusas, Bernardas Šo, Žanas Polis Sartras, Alberas Kamiu, Lionas Foichtvangeris, Lui Argonas, Martinas Andersenas Neksė, Džekas Londonas, Polis Eliuaras... Beje, pastarasis Stalino smegenis net pavadino „meilės smegenimis". Bet jį pralenkė Kenterberio klebonas Hiuletas Džonsonas, kuris Stalino „humanizmą" sulygino su Kristaus humanizmu.

Visa tai buvo ir įvyko dar tau studijuojant ar kiek vėliau, kai nebijojai ir nevengei rizikuoti, kadangi toli gražu nebuvai įsitikinęs, ar tau pavyks užraukti universitetą, dėl tos nuslėptos praeities. Todėl ir laukiamo bei tikro mokslo toje aukštojoje mokykloje nepasisėmei. Vargu ar kitaip galėjo būti, kai per visą studijų metą tave persekiojo laikinumo jausmas. Ypač po to, kai tavo draugą, su kuriuo ramiai žingsniavai Lvovo gatve, pasigrobė staiga sustojęs „lendliziškas viliukas". Tu tąsyk, užuot jau vienas skubėjęs į universitetą, atsirėmei į artimiausio namo kampą ir kartojai:

- Va ir gyvenk, va ir žinias semk, va ir gyvenk!..

Tasai laikinumo jausmas kiek susilpnėjo paskutiniame, tai yra penktame studijų, ne studentavimo kurse. Tada suėmei save į nagą ir tuos varganus savo

mokslus užraukei, nejausdamas nei džiaugsmo, nei dėkingumo. Bet ką reiškia visos pastangos prie finišo juostelės, kai kone visus studijų metus buvo šuva ant savo uodegos nusinešęs? Vienintelis tikresnis dalykas, kurį tu išsinešei iš universiteto auditorijų, buvo mokslais ir menais pagrįstas nepasitikėjimas sovietine santvarka ir marksizmu-leninizmu. Ir dar to negana – marksizmas-leninizmas tavo sąmonėje jau buvo patyręs nokautą. Jis tik nebuvo dėl suprantamų priežasčių viešai afišuojamas. Tačiau vienokia ar kitokia forma neišvengiamai pralįsdavo. Ypač tavo kūryboje, kuri chruščiovinio atodrėkio metais pamažu pradėjo išeiti į viešumą. Ir to viešumo pirmoji kregždė buvo 1957 metais nutūpusi ant savaitraščio „Tarybinis mokytojas“ puslapių nedidelė novelė „Jos lieka“. Nors tame kūrinėlyje, laimėjusiame pirmąją premiją, tu atidavei tam tikrą duoklę oficialiajai politikai, tačiau dėl jos nejautei ypatingų sąžinės priekaištų, kadangi pirmenybę atidavei ne tiek ideologijai, kiek tos komunistinės ideologijos aukai. Beje ir deja, šį dviprasmišką tavo laimėjimą apkartino netikėta tėvo mirtis, dėl kurios tu pajutai apkartinusią daugelį dienų kaltę. Juk tėvas buvo tikroji tiek komunistinės ideologijos, tiek ir komunistinio režimo, kurio negalėjo priimti nei kūnu, nei dvasia, tikroji auka. Net ir 1960 metų rudenį pasirodęs tavo apsakymų rinkinys „Senis po laikrodžiu“ tau neatnešė tikro kūrybinio džiaugsmo. Ir jau vien dėl to, nes jautei, jog šis laimėjimas atmieštas neleistinu kompromisu su sąžine. Ir nuolaida toms jėgoms, su kuriomis jauteisi esąs pašauktas kovoti. Beliko laukti, laikytis ir neplaukti pasroviui. Taip ir darei arba stengeisi daryti. O tam tu turėjai daugelio metų liūdną patyrimą. Juk ne kas nors kitas, bet tik tu daugiau negu dvidešimt metų – nuo 1936 iki 1957 – rašei pats sau, net rimtai nepagalvodamas apie tų rašinių publikavimą. Todėl tiek išlaukęs ir dar nepraradęs imuniteto naujam laukimui bei išbandymui, tu, jau galėdamas vieną kitą kūrinėlį publikuoti, galvojai ne tiek apie tavęs laukiančius pavojus, kiek apie tai, kas nebuvo pasakyta iki šiol. Ir kaip užliūliuoti cenzūros budrumą. Ir metus kitus tau neblogai tai pavykdavo - ir vilkas likdavo užganėdintas ir avis nesuėsta, nors kai kada ir apdraskyta. Ir tai tęsėsi tol, kol spaudoje nepasirodė tavo apsakymas „Kūdikėlis“. Vos tasai „Kūdikėlis“ egzistencinio nerimo ir siaubo apimtas suriko žurnale „Pergalė“, tuojau pat savaitraštyje „Literatūra ir menas“ kupinu pasipiktinimo aidu „Atsakymas trečiajam herojui“ atsiliepė žinomas ir gerbiamas partiniuose sluoksniuose kritikas ir socialistinio realizmo sargas Vytautas Radaitis. Ir to dar neužteko - „Kūdikėlis“ buvo triukšmingai atitemptas į Rašytojų sąjungos rūmus, kur iškilmėms skirtoje auditorijoje įvyko atviras partinis susirinkimas, skirtas ne jo krikštui, o tik pristatymui. Pristatymui, kaip politiškai neišnešiotą individą. O tu, pametęs bet kokį atsargumą, apdairumą bei sveiką protą, puolei jį ginti ir įrodinėti, kad jis visiškai sveikas, normalus

ir net idėjiškai subrendęs pilietis, tik jo kritikas per apmaudų neapsižiūrėjimą, skubėjimą ar vištakumą jį sumaišė su kažkokiu kitu naujagimiu.

Tavo kalbą sutiko visuotinė tyla. Ir niekas nežiūrėjo į nieką. Tarsi niekas ir nepažino nieko. Tik tada, kai tyla pradėjo spengti visų ausyse, atsistojo „Baltųjų rūmų“ atstovas, kurio tu dar nepažinai, ir kupiną pasipiktinimo žodį baigė tuo, kad tu nieko nesupratai ir nieko nepasimokei. Tai turėjo reikšti, kad tolesnis tavo kūrybinis kelias nebus rožėmis klotas. Panašiai turėjo reikšti ir jaunos kritikės Aušros Sluckaitės tau skirti žodžiai: „Nuostabiai kalbėjot, tik ne toje auditorijoje“. Ji tuos žodžius tarė tada, kai visi skirstėsi iš salės ir kai net palankūs tau plunksnos broliai ir seserys staiga paspartintai subrendo politiškai ir paliko tave vieną, stovintį prie Rašytojų Sąjungos durų ir nieko nelaukiantį. O kai su visais nuėjo ir Aušra S., tu dar ilgai tarsi kompensaciją jutai jos karštų lūpų prisilietimą prie savo dešinės ausies.

Iš to gausaus susirinkimo tu galėjai padaryti tik vieną teigiamą išvadą: jeigu tave kas žodžiu ar raštu kritikuoja, tu nesigink, nesidraskyk, išminties nedemonstruok, teisybės neieškok, o tik muškis į krūtinę ir atgailauk – esu kaltas, esu labai kaltas ir didžiausios bausmės vertas. Bet taip elgtis neleido tau savigarba ir žmogiškasis orumas. O tokia žmogaus, ypač kūrėjo savigarba valdžios vyrams ir moterims buvo ne kas kita kaip kapitalizmo restauravimo užmačios ar buržuazinės praeities recidyvai. Tad nevalia tarybiniam piliečiui su visu tuo taikstytis.

Kada kritiko Vytauto Radaičio budrumo dėka per „Kūdikėlio“ demaskavimą paaiškėjo, kad tu pateisini ir reabilituoji Lietuvos banditus ir banditizmą, į tave buvo atkreiptas ypatingas valdžios organų dėmesys. Na, suprantama, kad tas dėmesys pirmiausia užkliuvo už tavo valdiškos tarnybos. Mat neseniai, kada iš tavęs dar buvo tikimasi susilaukti blaiviai mąstančio piliečio ir socialistinio realizmo šalininko, tau buvo patikėtos atsakingos ir garbingos prozos konsultanto Rašytojų sąjungoje pareigos. Rimtai spustelėjus iš aukščiau, teko tų garbingų pareigų atsisakyti. Ir ne bet kaip, o savo paties pareiškimu, idant nebūtum visai sukompromituotas išmetimu. Žodžiu, dar kažkam ten aukštai įtakingam ir galingam tavęs pagailo, kaip kūrėjo, bet nepakankamai politiškai, idėjiškai subrendusio Tarybų Sąjungos piliečio. Tačiau tu buvai jau toks užkietėjęs antitarybininkas, jog, užuot kapstęsis ir kilęs į viršų, į Stalino saulę, vis giliau grimzdai į antisovietinio bei buržuazinio objektyvizmo liūną. Argi tai neliudija tasai apgailėtinas faktas, jog tu savo daugiau negu dviprasmiškoje apysakoje „Trys dienos ir trys naktys“ be jokio atsakomybės jausmo pirmą kartą visoje tarybinėje literatūroje viešai iškėlei dar ne tik nepribrendusį, bet ir itin žalingą klausimą – „Tebūnie išklausoma ir antroji

pusė“ („Audiatur et altera pars“). Kas tai? Paprasta provokacija ar negudrus savo erudicijos demonstravimas? Neveltui komunistų partijos organo „Tiesos“ vyriausiojo redaktoriaus Genriko Zimano ištikimas kadras Antanas Balsys savo straipsnyje „Literatūriniai kojūkai ir tikrovė“ įrodė, kad tu esi ne tik, kaip buvo jau visiems žinoma, lietuviškojo banditizmo advokatas, bet ir tarybinės visuomenės žmonių susvetimėjimo išradėjas: „Šimtai buržuazinių filosofų ir propagandistų, sociologų ir literatūros kritikų daug metų ieškojo tarybinės visuomenės susvetimėjimo bruožų. O jie visiškai netikėtai, išrikiuoti į darnią formulę, kartu su sąmonės srautu prasiveržė J. Mikelinsko apysakos herojaus lūpomis“ (žr. „Tiesa“, 1969 m. sausio 26 d.).

Žodžiu, tu apšmeižei tarybinę visuomenę kaip dar niekas kitas iki šiolei. Argi gali būti didesnis šmeižtas, kaip pavaizduoti pažangiausius pasaulyje tarybinius žmones, žmones, kuriančius išsvajotą beklasę komunistinę visuomenę, svetimus vienas kitam? Tarsi jie būtų suvaryti į gardą laukiniai žvėrys, kurti žmonijai rojaus.

Taigi ar Partija ir Vyriausybė galėjo toleruoti tokį subjektą, tokį tipą? Žinoma, ne! Visa tokių tipų laimė, kad nebėra mūsų tarpe Tautų Vado ir gulagų Genijaus Stalino, o vien leipėjo „Mažosios žemės“ mito kurpėjas.

O tau nieko kito neliko, kaip dingti jiems iš akių. Jiems? Kokiems? Tiems, kurie troško tavo mirties. Tegul ir ne visam laikui. Svarbiausia nesimaišyti jų akyse. Taip ir padarei. Štai kodėl ir dabar, užuot sėdėjęs šalia to paniurėlio „Zilo“ vairuotojo, kuris įbedęs akis į plentą, smunkantį po besočiais sunkvežimio ratais, dūmojo apie savo pakaruoklį brolį, savom žirklėm karpai kelią link Klėtelės prie kapelių.

Žodžiu, tąsyk tu keliavai į tėviškę ne tik gniuždomas to, ką prieš dieną kitą išgirdai ant Tauro kalno iš Vytauto M., bet ir persekiojamas aitrių prisiminimų ir ypač dar slegiamas minties, kad dabar tėviškėje neberasi viso to, ką rasdavai anksčiau. Anksčiau, kol dar tėviškėje gyveno geroji visur suspėjanti, viską matanti ir žinanti tatulytė Varutė, tu joje rasdavai poilsį, ramybę, užuovėją, įkvėpimo šaltinį, atgaivą kūnui ir sielai. O nūnai iš anksto jau žinojai, kad tave ten pasitiks sena motina, išvarginta vienatvės ir beviltiškos kovos su žiurkėmis, kurios, išvaikiusios iš gryčios ir seklyčios katę su kačiukais, dieną naktį triukšmingai švenčia savo laukinę pergalę. Ir jeigu ne sūnaus, tavo brolio Kazimiero, apsigyvenusio kaimynystėje, nuolatinė pagalba, būtų tų ilgauodegių šlykštynių persekiojimo nebeišlaikiusi. Tiesa, visaip motiną ramstė ir geroji tavo sesutė Paulė.

Nors ir iškamuotas varginančios kelionės, iškankintas juodų minčių, prasidėjusių Vilniuje ant Tauro kalno, tu važiavai ir savom žirklėm žirgliojai

link Klėtelės prie kapelių ne kaip į tremties, o kaip į Pažadėtąją žemę. Ėjai, važiavai, vargai, bet ir vėl kūrei planus kaip jau ne kartą. Ir beveik taip, kaip tais palyginti gerais laikais, kai dar nebuvo to kraupaus susidorojimo su „tavim" ant Tauro kalno. Keliavai į tėviškę, kur tavęs laukia nesulaukia Klėtelė prie kapelių, nors ten seniai jau nebėra darbštuolio tėvo, budinčio per grėsmingas audras su kibiru vandens prieklėtyje, nebėra ir it bitutė skraidančios gerosios „tatulytės", niekada nepamirštančios paženklinti visų sodybos durų Trijų Karalių ženklais, nebėra ir brolių Kazimiero ir Valantino, susikūrusių atskirus gyvenimus, nebėra ir visur suspėjančios ir viską mokančios vikriosios sesutės Povilytės, besirūpinančios sostinėje ne tiek savo, kiek artimųjų sveikata ir laime. Tačiau išliko toji namų Dvasia, neleidžianti niekur nuklysti nuo nerašyto, bet iš kartos į kartą einančio šeimos įstatymo – laikykitės, vaikučiai, vienas už kito. Žodžiu, vienas už visus, visi už vieną. Nevenkite net pasiaukojimo, jeigu to pareikalauja lemtis ir Tėvynės laisvė. Vos tik šovė tau galvon mintis apie laisvę, tu prisiminei tą klaikų Rašytojų sąjungos plenumą, kuriame buvo pasmerktas tavo ką tik dienos šviesą išvydęs romanas „Už horizonto – laisvė". O pirmasis akmenį metė tavo draugas Vytautas Sirijos Gira, kuris oriai nukulniavo į tribūną ir garsiai pareiškė, kad tu parašei fašistinį romaną. O žodis fašistas tais laikais reiškė kone rimčiausią kandidatą į nesančių bedarbių partiją. Ir pareiškė visiškai nedvejodamas tasai kūrėjas, kuris rašydamas savo garsųjį romaną „Adomas nori būti žmogum", gabalais nešdavo tą savo „Adomą" tau, kad jį įvertintum ir padrąsintum. Iš kur to Vytautėlio nūnai toks pasitikėjimas savo politine branda ir skoniu? – tu klausei pats save. Tikriausiai iš begalinio noro visiems pademonstruoti savo budrumą. Mat, jau kuris laikas veržte veržėsi į komunistų partiją. O tam reikalinga Pavliko Matrosovo politinė branda. Tad ką reiškia toks menkas faktelis, jeigu jūs abu kartu su dramaturgu Jokūbu Josade, gyvendami Žvėryne, ne vieną kartą ir ne vienus metus draugiškai patikėdavot vieni kitiems savas mintis apie gyvenimą, literatūrą ir net politiką? O kur dar tie „Adomo" gabalai, kuriuos nešdavo paskaityti ir aprobuoti?

Tai tokia buvo tavo ta kelionė iš Tauro kalno link Klėtelės prie kapelių, kai ieškojai ramybės kaip adatos šieno vežime. Sustojai prie „savo" miško, iš kur anksti pavasarį, kai pasaulis dar tau atrodė pilnas paslapties, kaip gautas iš Amerikos neatplėštas laiškas, išgirsdavai gegutę ir ieškodavai kišenėje centų. O iš tikrųjų prie šios nedidelės, bet gražios medžiais apaugusios pamiškės sodybos tave sustabdė seniai nugarmėjusių dienų į praeitį įprotis, kai grįždavai namo tais retais šeštadieniais arba švenčių dienomis, sustoti prie pat kelio įsitaisiusios kalvės. Sustodavai, oriai įžengdavai į vidų ir jos savininkui įduodavai į rankas komunistinį laikraštį „Izvestijas". Keistas žmogus buvo tas

„Izvestijų“ gerbėjas ir skaitytojas Antanas Mačėnas. Turėjo auksines rankas, darbščią žmoną Mortą, dvi gražias dukras ir sūnų, gražų, pasiturintį gyvenimą ir ... laukė ateinančių komunistų. Bent taip žmonės šnekėjo. Ir tai dar ne viskas – jo brolis Benediktas, gyvenantis kitoje to miško pusėje, už Yslikio upelio buvo stambus ūkininkas, turėjo aukščiausią Saločių valsčiuje perkūnsargį ir moderniausią jaują, ir ranka rankon, koja kojon ėjo su viršaičiu ir kitais įtakingais ne tik vietos, bet ir apskrities veikėjais. Broliai nebendravo – tarp jų, atrodo, juoda katė buvo kelią perbėgusi. „Izvestijas“ Antanas Mačėnas liovėsi skaityti tik tada, kai 1940 metų birželio keturioliktosios naktį Benediktą ištrėmė į Sibirą, o jį patį su visa šeima, sodyba ir kalve netrukus įgrūdo į kolchozą, kur jis Dievui ar pačiam velniui atidavė dūšią.

Tai jis, Antanas ir jo brolis Benediktas, kartu su dar vienu stambiu ūkininku, vadinamu komjaunuolių inkubatorium, tavo sumanytos trilogijos „Kur lygūs laukai“ vieni iš svarbiausių prototipų. Beje ir deja, dėl šių „herojų“ daug kas manė, kad ir tave palaužė sovietinė valdžia.

Įžengus į mišką tavo prisiminimai kiek atlėgo, atvėso ir tu net prisėdai ant griovio krašto, įsiklausydamas į nuslinkusių į praeitį dienų ir naktų aidą. Vėl pakilęs po trumpo poilsio eiti, tu kone atsitrenkei į paliegusią laukinę obelį, daugelį metų budinčią prie baigiančios užakti žvyrduobės. Bailesni ar prietaringesni žmonės naktį ir net dieną stengdavosi šią laukinę obelį aplenkti. Mat ant vienos jos šakos prieš daugelį metų pasikabino muzikantas, devynių amatų meistras, svieto perėjūnas Nikodemas Geiba, kuris iki šių dienų neduoda žmonėms ramybės – įtraukia į žvyrduobę, moterims užverčia sijonus ant galvos, vėlai grįžtantiems iš atlaidų ar turgaus stabdo arklius arba įvaro priemėtį.

Negalėjai pasigirti ir tu ypatingu Nikodemo draugiškumu, mat vieną naktį, kai gerokai pavėlavęs grįžai iš patakių, jis, pasivertęs briedžiu ar stirna, perlėkė per tave ir šlamu šlamu nušlamėjo medžių viršūnėmis, o tu pasijutai begulintis šalia savo dviračio. Parsiradai namo nei gyvas, nei miręs. Tik išgėręs stiklinę antrininko, atgavai amą.

Pakaruoklio Nikodemo dvasios neišgąsdintas, nenuskriaustas ir nesustabdytas, išėjęs iš „savo“ miško ir net nestabtelėjęs prie to uosio, ant kurio kadaise buvai išpjovęs gražiausios pasaulyje mergaitės vardą, tu pirmiausia šį kartą išvydai ne didžiuosius sodybos medžius, o kapelių guotą, panašų į didžiulį žalią ežį. Ir kurį laiką žvelgei negalėdamas atplėšti akių tarsi pirmą kartą matydamas, nors prieš tai visą laiką skubėjai. Skubėjai net prisėdęs pailsėti. Skubėjai ne tik kūnu, bet ir dvasia. Skubėjai visa savo esybe, visu savo gyvenimu. Ir vis dėlto iš tikrųjų traukei koją už kojos. Tai tos žolės,

didelės ir mažos, liaunos ir stangrios, kibios ir slidžios, pernykštės ir šiųmetės, atsiradusios kolchozui šią tavo šeimos išpurentą žemę užleidus miškui, tarsi tarpusavyje susitarusios, atkalbinėjo, baugino: „Jeigu šitie su tavimi lengvai būtų susidoroję pačiame didelio miesto centre ant visų akyse stūksančio Tauro kalno, tai čia, prie tų kapelių, tavęs lauks, tykos, bet ir žinos, kaip tave likviduoti niekuo nerizikuodami. Taigi, gerais žmogau, tu lendi jiems tiesiog į nasrus".

Tegul ir taip – pašoko tavo galvoje beužsnūstanti iš nuovargio kovoje su piktžolėmis mintis, o ką aš turiu daryti? Jeigu visi tokie gudrūs pasakykit! Tu sustojai vidury didelio lauko ir nebenuleidai akių nuo tų kapeliuose išlikusių trijų kryžių, kurie gaivioje žalumoje stovėjo išdidūs, galingi, amžini. Ir tu stovėjai, tarsi laukdamas, tikėdamas išganingo patarimo. Ir sulaukei. Tačiau sulaukei ne patarimo, o visam laikui įstrigusios išminties, kuri nuskambėjo vakaro tyloje, kai didžiulė it žmogaus likimas saulė jau slėpėsi už kapelių medžių kaip netikėtas priekaištas: „Si Sokrate ouvre sa porte, il trouvera le sage assis sur la marche de son seuil. Si Judas sort ce soir c`est vers Judas que ses pas le meneront!"[14]

Štai kaip! Tad ir negalvok, kad nuo paties tavęs niekas nepriklauso.

Tuos belgų dramaturgo Moriso Meterlinko žodžius, rastus Džonso romane „Ulisas", tu pakartojai balsu žvelgdamas mintyse į tuos tris išlikusius kapinėse ąžuolinius kryžius, į atslenkančią prietemą ir į be galo ištįsusius medžių šešėlius. Prisiminei, pakartojai ir paklausei pats savęs: kuo čia dabar dėtas tas Sokratas ir tas Judas? Dabar, kai jau esi čia ir nepasuksi kitur? Sokratas – išminčius, Judas – išdavikas. Arba-arba? Kito kelio nėra. Tu jau jį pasirinkai. Jeigu jau esi čia, vadinasi, apsisprendei dalytis likimu su Sokratu.

„Ulisas", kur tuos dramaturgo Moriso Meterlinko išmintingus žodžius radai, į tavo rankas pateko poeto Aleksio Churgino dėka.

Ir net pacitavo jo pavadinimą: „Savom žirklėm į Delfus, arba Minčių pabiros nelygiame kelyje į „Lygius laukus".

Tu klauseisi jo pagyrų ne tiek susidomėjęs, kiek sunerimęs, nes gerai žinojai ir pats jau savo kailiu buvai patyręs, kad pas mus dažnai „rimti" dalykai prasideda nuo pagiriamojo žodžio. O gal ir dėl to jis tavo straipsnį giria, kad panaudojai kaip motto jo verstą Nikolos Bualo poezijos posmą:

„Skubėkit pamažėliais ir įtempę valią.
Braukykit kuo daugiau, šlifuokite detalę,
Pridėkit žodį kitą, jei prispaus bėda,
Ir nepraraskite kantrybės niekada".

[14]*Jeigu Sokratas atvers savo duris, jis ras išminčių, sėdintį ant jo būsto slenksčio. Jeigu šį vakarą Judas išeis iš savo namų, tai jo paties žingsniai jį nuves pas Judą! (pranc.).*

Kad ir ką žmonės besakytų ar begalvotų, ši netikėta pažintis atvėrė tau kelią į jo gausią įvairiakalbę biblioteką. Ir pirmiausia į tavo rankas pateko prancūzų kalbon išverstas airių rašytojo Džeimso Džioso romanas „Ulisas". O vėliau tokiu pat būdu iš ten pas tave atėjo ir prancūziškai prabilęs Samuelis Beketas. Dar artimesnė ir glaudesnė tavo pažintis su Aleksu Churginu tapo tada, kai jis vieną gražią dieną trumpai drūtai pareiškė:

- Tu turi būti dėkingas gensekui Sniečkui.

- Aš?! – pastatei tu akis ir ausis. – Kas čia dabar?

- Taip, tu, - ir jis čia pat gatvėje prie centrinio knygyno papasakojo, kaip viename CK pasitarime ar susirinkime, kuriame buvo ne kartą ištarta tavo pavardė, Antanas Sniečkus pareiškė: „Užteks linksniuoti šitą pavardę, lyg nebūtų svarbesnių reikalų". Ir nebelinksniavo. Nuo to laiko.

Po to jūs dar dažniau susitikdavote, bet dėl viso pikto žingsniuodavot Gedimino kalno pilies papėdėje arba palei Vilnelę. Ten aptardavot R. Rolano, A. Žido, A. Marlo, Ž. P. Sartro, A. Kamiu, S. Beketo, L. Argono, S.D. Perso, R. Eliuaro ir daugelio kitų kūrybą. Apie šiuos ir kitus prancūzų rašytojus jųdviejų nuomonės ne visada sutapdavo. Ypač apie R. Rolaną, Ž. P. Sartrą, L. Argoną, P. Eliuarą, kurie, tavo supratimu, pernelyg didelę duoklę atidavė Stalino kultui. Tačiau jūs abu buvote šventai įsitikinę, kad rusų rašytojo Maksimo Gorkio romanas „Klimo Samgino gyvenimas" dar toli gražu pagal savo reikšmę ir prasmę pasaulinėje literatūroje reikiamai neįvertintas. Iš lietuvių kūrėjų bei plunksnos brolių jam didžiausias autoritetas buvo Algirdas Julius Greimas. Kritikas ir semiotikas. Apie Čiurlionį Aleksys Churginas kažkodėl vengdavo kalbėti, nors tau jo gyvenimas ir kūryba kur kas buvo įdomesnė negu, sakysime, Vasilijaus Kandinskio ar Marko Šagalo, kurie ne kartą iškildavo jųdviejų diskusijose apie tapybą.

Apskritai paėmus, tu nevengei bendrauti su Aleksiu Churginu. Iš dalies gal dėl to, kad jis ne kartą tau ir kitiems duodavo suprasti, jog literatūros ir meno klausimais rimtai galima pasišnekėti tik su tavim. O tai maloniai glostydavo ir tavo savimeilę. Reikia pasakyti, kad Aleksys Churginas žinojo daug. Ir apie visus ir viską. Ir ne tik kaip eruditas, bet ir kaip ekspertas. Ir apie tave jis, ko gero, žinojo ne ką mažiau, negu tu apie save. Jeigu būtų buvę kitaip, argi jis būtų tau patikėjęs, kad ir „Baltuosiuose rūmuose" buvo nuspręsta tavęs nebelinksniuoti?

Tą „Ulisą", gautą iš Aleksio Churgino, tu, pasinaudodamas kelių kalbų žodynais, taip ilgai graužei, kankinai, jog jis suiro į kelias dalis. Suprantama, tu tokios knygos negalėjai jam grąžinti. Juo labiau, kad ji nepasižymėjo kokybe, patvarumu ir tada, kai tu pirmą kartą paėmei ją į rankas. Bene

kilogramą sverianti knyga garsėjo tik turiniu, o forma buvo panaši į išplėštą iš vanago nagų vištą. Dar šiurpesnė jos išvaizda pasidarė po ilgalaikių tavo studijų. Norom nenorom tau teko susirasti gerą knygrišį, kad tam „Ulisui“ padarytų plastinę operaciją. Susiradai draugų padedamas tos srities chirurgą ir už apvalią rublių sumą „Ulisas“ atrodė kaip naujai gimęs. Tokią knygą ne gėda buvo ir grąžinti. Tik gaila, kad sutartu laiku nuvykęs, atradai tik namų šeimininkę. Prisistatei, bet ji nepasakė net savo vardo, nors matėtės pirmą kartą. Apie knygos atnaujinimą net neužsiminei. Neužsiminei ir po kokio mėnesio sutiktam Aleksiui Churginui, kurio galva buvo prikimšta naujų idėjų.

Taip ir nepavyko tau sužinoti jo nuomonės ne tik apie Džeimsą Džoisą, bet ir apie atnaujintą „Uliso“ knygą. Pagrindinė tam priežastis buvo ilgalaikis kasmetinis tavo užsidarymas Klėtelėje prie kapelių, kur bendravai tik su savo knygų herojais.

Jonas MIKELINSKAS

Vilnius, 2000–2008

NAUJŲ PATIRČIU NEĮMANOMA NEI PASVERTI, NEI APČIUOPTI

Svečiuose – prozininkė, dramaturgė, kritikė, vertėja Aušra Marija SLUCKAITĖ-JURAŠIENĖ

Neseniai turėjau gražią progą pabendrauti su Tomu Venclova. Pažinojau ir dar vieną asmenybę iš Jūsų kurso – šviesios atminties Juditą Vaičiūnaitę. Teko girdėti, jog Jūsų trijulė neretai buvo įvardijama buržuaziniais inteligentais. Jūsų kolegų kilmę žinau, na, o kokioje šeimoje užaugote Jūs? Ar joje susiformavusios pažiūros dažnai trukdė, vertė prisitaikyti, nutylėti, kad ne tik diplomą gautumėte, bet ir neprarastumėte galimybės ateityje siekti kažko didesnio?

Gimiau ir augau tarnautojų šeimoje. Regis, taip atsakydavau į privalomą sovietinių anketų klausimą apie socialinę kilmę. Mano tėvas Antanas Sluckas, aukštaitis, kilęs “iš pa Utenas”, nuo Kuktiškių, dirbo Lietuvos geležinkelių valdyboje, buvo asmeninio (dabar būtų – kadrų) skyriaus viršininku Kaune, paskui Vilniuje, o sovietmečiu tapo “niekuo” (apie tai būtų atskira istorija). Motina Aleksandra Marcinkevičiūtė, pradėjusi studijuoti Vytauto Didžiojo universitete Teologijos–filosofijos fakultete, “gyvenimo sąlygų verčiama”, kaip rašė autobiografijoje, studijas turėjo nutraukti. Dirbo raštvede, beje, dvejus metus Šiauliuose. Po karo mokytojavo, dėstė anglų kalbą. Šeimos nuostatos buvo aiškios ir tvirtos – “nepriklausomybinės”, jei taip galima pasakyti, vengiant subanalinto žodžio “patriotinės”. O gyventi reikėjo okupacijos sąlygomis, sučiauptomis lūpomis, po prievartos ženklu. Ką tai reiškia, manau, aiškinti nereikia. Visi mes lankėm “tarybines” mokyklas, “tarybinius” kapsukų ar panašių vardų universitetus, gynėm diplominius (mano buvo apie Balio Sruogos lyriką), įkišdami kokią marksizmo–leninizmo “klasiko” citatą. Jeigu tai vadintina prisitaikymu, jo tiek buvo. Bet iš esmės likau “neprisitaikiusiųjų” kastoje, o tokius iš tolo uoste užuosdavo režimo ir komjaunimo veikėjai, priklijuodami buržuazinių inteligentų etiketę. Tatai sklandžios karjeros nežadėjo.

Turėjote visus duomenis taptiliteratūros mokslininke. Niekas nesiūlėstoti į aspirantūrą?

Nežinau, ar turėjau duomenų lite-

Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė Vilniuje

ratūros mokslui; tiesą pasakius, nesu mokslininkės tipas. Bet turėjau išmintingus, pasišventusius literatūros dėstytojus (J. Lebedys, M. Lukšienė, A. Rabačiauskaitė ir kiti), kurie norėjo, kad eičiau į aspirantūrą, nors buvo gana aišku, kad ten nebūsiu priimta. Universiteto komjaunimo organizacija man (kaip ir mano kurso draugei J. Vaičiūnaitei) iš anksto ruošė kaimo mokytojos dalią – kuo toliau nuo sostinės. Aplinkybės susiklostė kitaip.

O kaip pavyko tapti Grožinės literatūros leidyklos redaktore? Juk tais laikais ir į tokias tarnybas taikantys buvo gana rimtai persijojami? Būtų įdomu išgirsti vieną kitą prisiminimą iš jaunosios redaktorės susitikimų su Vincu Mykolaičiu-Putinu, kurio paskutinius rinkinius redagavote. Kokiais atsimenate Ievą Simonaitytę, Juozą Grušą, Antaną Miškinį, Vytautą Sirijos Girą, su kuriais taip pat teko turėti nemažai panašių reikalų? Ar būsimieji klasikai Jonas Juškaitis, Sigitas Geda, Juozas Aputis ir kiti, kurių knygas rengėte, labai skyrėsi nuo tarpukaryje subrendusių kūrėjų? Turiu omenyje žmogiškąsias savybes, didesnę ar mažesnę pilietinę drąsą.

Studijuodama penktame kurse, iš reikalo, jei nepasakius iš vargo, pradėjau ieškoti darbo. Buvau priimta į Grožinės literatūros leidyklą jaunesniąja redaktore. Reikia pabrėžti, kad

tuo metu leidyklai vadovavo jau kitokie žmonės, nei saugumo generolo Aleksandro Gudaičio–Guzevičiaus laikais. Ir baimės buvo kiek mažiau. Direktorius buvo Jonas Čekys, vyriausiasis redaktorius - šviesios atminties Jurgis Tornau, lietuvių literatūros skyriaus vedėjas - poetas Alfonsas Maldonis. Šiems žmonėms ne mažiau už karjerą rūpėjo lietuvių kultūros reikalai, ir jie savo darbuotojus vertino jau ne "pagal socialinę kilmę" bei "organų" charakteristikas. Jie ir apgynė mane nuo komjaunimo organizacijos pastangų išguiti iš leidyklos. Bet tai seni laikai, ir sunkoka, net kiek nuobodu, į juos šiandien grįžti. Todėl ir į platesnius pasakojimus apie redaktoriavimo darbą nesileisiu.

Dirbau leidykloje gana ilgai – dvylika metų. Bendravau su daugeliu literatūros klasikų. Taip, redagavau paskutiniuosius V. Mykolaičio–Putino rinkinius "Būties valanda" ir "Langas", lankydavausi pas jį Tauro gatvėje ir žavėdavausi jo aukšta inteligencija, tauria ir sykiu paprasta laikysena. Priimdavau į jį nukreiptas cenzorių strėles: išsikvietę į Glavlitą, jie man, o ne jam grūmodavo kumščiais už tarybiniam poetui neleistiną pesimizmą, kuris smelkė jo lyriką. Esu gavusi iš jo malonių laiškų, kaip ir iš kitų mano redaguotų autorių (Juozo Baltušio, Kazio Borutos, J. Grušo, o ir iš jaunesniųjų rašytojų, anot Jūsų, būsimųjų klasikų. (Beje, ypač smagūs, trykštantys sodriu sąmojum buvo J. Baltušio laiškai, rašyti iš Kauno klinikų).

Leistis dabar į prisiminimus apie rašytojus, su kuriais teko dirbti (A. Miškinį, I. Simonaitytę, V. Sirijos Girą, Just.Marcinkevičių, M. Sluckį ir kt.), būtų atskiras darbas. Ir ne apie visus galėčiau daug ką papasakoti – gal vieną kitą įdomesnį epizodą. Daugelį susitikimų, gyvų pokalbių, atsivėrimų užklojo dešimtmečiais sugulusios užmaršties dulkės. Viena galiu pasakyti: mano laikais redaktorius nebebuvo tas pirminis ideologinis cerberis, atsakingas už kūrinių "idėjinį lygį", koks jis turėjo būti Stalino režimo metais. Kiek žinau, dauguma leidyklos redaktorių stengėsi padėti autoriams išvengti cenzūros pavojų, apginti juos, o ne durti pirštu į "idėjines" jų klaidas. Redaktoriams labiau rūpėjo sutelkti dėmesį į kalbos ir stiliaus dalykus, kaip normaliai ir turėjo būti.

Kas Jums buvo svarbiausia?

Svarbiausia ar brangiausia iš redaktorės darbo man buvo tai, kad autoriai manimi (daugiau ar mažiau) pasitikėjo, pasikliaudavo mano skoniu, patarimais, ir beveik su visais mano redaguotais rašytojais užsimezgė šilti žmogiški santykiai, gerokai prašokę oficialų bendravimą, o dažnu atveju peraugę ir į bičiulystę, ypač su mano kartos rašytojais – J. Apučiu, J. Juškaičiu, S. Geda, Leonidu Jacinevičium ir kitais, jau nekalbant apie mano artimą draugę J. Vaičiūnaitę.

Maždaug įsivaizduoju, ką septintojo dešimtmečio pradžioje reiškė tapti kritike. Kokius persijojimus per tuolaikinį sietą teko patirti knygos „Kritikos štrichai" rankraščiams? Turbūt nesuklysiu pasakęs, kad būta ir drąsesnio varian-

to, kad ne iš karto viską užrašėte taip, kaip buvo reikalaujama? Kita vertus, ir toje knygelėje ganėtinai originalus žvilgsnis.

Ar ne tų, kurie tuomet sprendė, priekaištai sulaikė nuo tolesnių kritikos darbų? Ar galite įvardinti, kas prikišo Jums beidėjiškumą, estetizavimą, kas pirmasis pasakė populiarią anuomet frazę ***Yra nuomonė***?

Taip, tikrai taip, mano pirmoji knygelė "Kritikos štrichai" neišėjo tokia, kaip norėjau. Teko, kai ką prasijoti, ir kai ką, kas man buvo prieš plauką, pridėti. Nenoriu leistis į detales, nes toji knygelė man nekelia malonių prisiminimų, neturiu kuo didžiuotis. Nors Vytautas Kubilius vis dėlto mane pakrikštijo kritikos žanro poete, užrašydamas man savo knygą, ir nuolat ragino imtis platesnių drobių. Bet antrosios kritikos knygos "Amžinieji kolumbai" jau pačioje užuomazgoje nepavyko įtraukti į išleidimo planus. Taip ir liko tekstai išbarstyti rankraščiuose ir žurnalų puslapiuose.

Septintajame dešimtmetyje rašyti sąžiningus kritikos straipsnius buvo tolygu mokytis ekvilibristikos meno – pasakyti, ką galvoji, ir nepasakyti, kas neleistina, o neleistina buvo daug kas. Sveikam praplaukti pro Scilę ir Charibdę, arba – kaip kartais sakydavom – prastumti dramblį pro adatos skylutę. Ypač jei rašei apie "buržuazinius" rašytojus (Balys Sruoga, Kazys Binkis, K. Boruta ir kt.) su privalomais jiems prikišti "klasiniais ribotumais", apie tuos, kurie, kaip, sakykim, V.Mykolaitis-Putinas "neatstovavo magistralinei tarybinės literatūros linijai", cituojant vieno žurnalo redaktoriaus žodžius. Šiandien visa tai skamba absurdiškai, ir gali kilti klausimas, kam tada iš viso reikėjo tuos kritikos straipsnius rašyti. O rašėm (sakau daugiskaita, nes turiu galvoje ir kitus literatūros darbininkus) skatinami tylios rezistencijos impulso: išsaugoti nuo sovietinės niveliacijos ir puoselėti okupacijos sąlygomis lietuvių kultūrą; kad žolė prasikaltų ir pro betoną, kaip sakė profesorė Vanda Zaborskaitė po vienos mano publikacijos. Gal šiandien ir kiek donkichotiškas atrodo toks savo misijos pajautimas, bet jis buvo. Deja, rašoma tada buvo sausai, košiant žodžius pro sukąstus dantis, pseudomoksliškai analizuojant turinį ir menines priemones. Laisviau, eseistiškai rašyti įmanoma pasidarė tik aštuntojo dešimtmečio pradžioje (tada paskelbiau kelis portretinius eskizus – apie J. Grušą, Petrą Vaičiūną ir kt.). Bet ir tai buvo savotiškas būrimas iš kavos tirščių – praleis ar nepraleis, kas užklius, kokia bus konjunktūra (tas magiškas politinės situacijos barometras). Gal ir nenuostabu, kad tie konjunktūriniai žaidimai ėmė kelti alergiją, ir nuo literatūros kritikos taip atgrasė, kad nenorėjau prie jos grįžti net gyvendama Vakaruose. O įvardyti tuos, kurie mane kaltino beidėjiškumu (ypač už apysaką "Miesto madrigalai"), estetizavimu, formalizmu ir kitom nuodėmėm, neverta, nes ne visi jie buvo dogmatikai, literatūros "stribai" (kurių, žinia, netrūko). Kai kurie rašiusieji "auklėjamąsias" pastabas arba vadinamas vidines recenzijas

buvo (ir tebėra) gana simpatiški žmonės, savaitraščių ar žurnalų redakcijoms vadovavę poetai ar socrealizmą perkandusios universiteto dėstytojos. Jie nesiekė tave visiškai "paskandinti". Matyt, tiesiog laikėsi principo: nukirpdami vieną avelę, išsaugodavo kitų, o ir savo kailį. Blogesnės nuomonės esu apie tuos aukštose kėdėse sėdėjusius funkcionierius ir partijos veikėjus, kurie, anksčiau draudę ir baudę, šiandien patys energingai mojuoja trispalve, sako patriotines kalbas, įnirtingai rašo memuarus, siekdami išbaltinti savo anuometinę veiklą: girdi, viską darėm Lietuvos labui; taigi, suprask: ir smaugėm, ir pjovėm vardan tos Lietuvos.

Ar daug būta pavojingų žaidimų su režimu? Apginant literatūrą, kalbą, lietuvių kultūrą.

Ar būta pavojingų žaidimų su režimu? Manau, taip. Turint galvoje, kad galų gale atsidūriau egzilyje "be teisės grįžti" į tėvynę, kol istorija nepasitvarkė savaip.

Kaip tapo temaištininko (viliuosi, kad nejžeisiu režisieriaus) žmona? Tikras faktas ar legenda, kad tuokėtės Aušros vartų koplyčioje? Niekas neišdavė?

Į Jūsų klausimą, kaip tapau maištininko Jurašo žmona, prisipažinsiu, nežinau kaip atsakyti. Papasakoti to "tapsmo" istoriją gal labiau tiktų žurnalui "Žmonės" ar kokiam kitam asmeniškumais besidominčiam leidiniui, nei Jūsų almanachui. Jums galiu atsakyti trumpai: iš meilės ir drįstu pridurti – iš didelės meilės, kuri padėjo išsilaikyti pavojaus, kone visuotinio smerkimo, praraja žiojėjančios nežinios ir emigracijos šalčio akivaizdoje. Taip, tuokėmės Aušros vartų koplyčioje. Tai ne legenda, bet legenda apaugo pačio fakto aplinkybės: baltais žirgais pakinkyta karieta, aukso raidėm išrašyti kvietimai, pasiųsti net aukščiausiajai valdžiai ir t. t. O iš tikrųjų tai buvo kukli ceremonija, kurioje dalyvavo gal dešimt ar dvylika artimesnių žmonių – tie, kurie nebijojo ateiti. Gi tie garsūs pakvietimai tebuvo mūsų bičiulio dailininko V. Antanavičiaus sukurtas mudviejų ekslibrisas. Išduoti mūsų sutuoktuvių planų, pranešti į saugumą niekam net nereikėjo vargintis: viską darėm atvirai kaip laisvi žmonės (gal tai labiausiai ir kurstė gandus).

Ar, pradedant bendrą gyvenimą, Jums jau nebuvo paslaptis Jono Jurašo įsitikinimai?

O dėl J. Jurašo įsitikinimų, man atrodo, ir klausti neverta. Vargu ar kam buvo paslaptis Jurašo įsitikinimai (vartojant politine prasme šį sovietmečiu pamėgtą žodį), kai jo statomi spektakliai nuo pat pradžių kėlė režimui įtarimą, buvo cenzūruojami, kai kurie vos pradėję gyvuoti uždaromi. Beje, čia galiu paminėti, kad pirmas Jurašo spektaklis, atvėręs jam kelią į staigų pripažinimą ir paskyrimą Kauno akademinio teatro meno vadovu, buvo pastatytas Šiaulių dramos teatre. Tai buvo A. Arkanovo ir G. Gorino pjesė "Žiūrėk, Europa!"

Perėjote dirbti į Jaunimo teatrą turbūt ne be vyro paskatinimo? O gal ir dėl kitų priežasčių?

Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė (viduryje) Santa Monicoje (JAV) tarp bičiulių. Iš kairės: Elena Vizgirdienė, dailininkas Viktoras Vizgirda (stovi), už V. Vizgirdos matyti istoriko Vinco Trumpos nosis, Daneta Railienė, Monika Lembertienė, rašytojai Bronys Raila ir Bernardas Brazdžionis, dailininkė Ona Paškevičienė (tupi), Aldona Brazdžionienė, rašytoja Alė Rūta (Arbienė), dailininkas Mykolas Paškevičius; stovi kažkieno giminaitė iš Lietuvos. 1989 m. vasario 24 d.

Pereiti iš „Vagos“ leidyklos dirbti į Jaunimo teatrą manęs niekas nepaskatino. Priežastis buvo kita: keitėsi leidyklos vyr. redaktorius. Į šias pareigas buvo skiriamas buvęs universiteto komjaunimo organizacijos, o vėliau partijos veikėjas, bandęs mane pasiųsti perauklėjimui į kaimą. Supratau, kad dirbti negalėsiu. Anksčiau ar vėliau jis būtų pasiekęs to, ko negalėjo prieš dvylika metų – atleisti mane iš leidyklos.

Atrodo, kaip tik tuomet šalia Jūsų jau buvo pastovus būrelis jaunų menininkų, kurie dalydavosi samizdato lektūra, skaitė įvairiais keliais gaunamą išeivijoje gyvenančių autorių kūrybą, draudžiamus rusų poetus, diskutavo apie pasaulio kultūros vėjus. Kokie tų dienų prisiminimai? Kas tapo bendraminčiais tuomet, kai jais tapti buvo nemažas rizikos laipsnis?

Jaunų menininkų būrelis, kaip Jūs sakote, šalia manęs radosi daug anksčiau, septintojo dešimtmečio pradžioje, gana greitai po universiteto baigimo. Tai buvo “neprisitaikiusiųjų”, atskalūniškai nusiteikusiųjų kelių bičiulių maža grupelė, kurią jungė laisvesnio intelektualinio bendravimo siekis, panašūs literatūriniai, meniniai interesai. Iš to meto galėčiau paminėti kelias pavardes: J. Vaičiūnaitė, Juozas Tumelis, prancūzistė Laima Rapšytė, T. Venclova, Romas Katilius; kiek vėliau - Vincas ir Saulė Ki-

sarauskai. Samizdato tada dar nebuvo, ir išeivijos knygos dar nepasiekdavo. Susitikdavom sporadiškai, dalijomis ranka nurašinėjama neprieinama poezija (Vytauto Mačernio, tuo metu ir Pasternako, Mandelštamo), nespausdintais vertimais (Camus "Sizifo mitas") ir kt. Kartais skaitydavom savo ir ne savo eiles romantiškai prie žvakių, sėdėdami ant grindų. Mumis netruko susidomėti KGB, įtardamas slaptą organizaciją. Teko vykti "pokalbiams", slapstyti bičiulių eiles, rankraščius, knygas. O tų eilių būta ne tik su užkoduotomis potekstėmis, bet ir žaismingai absurdiškų.

Išeivijos literatūra ir "Metmenų" žurnalas ėmė pasiekti mane po vadinamojo Amerikos lietuvių "krepšininkų" apsilankymo Lietuvoje. Apie 1965–1966 metus. Tada jau galėjau dalytis su savo jaunais autoriais (S. Geda, Marcelijus Martinaitis, J. Aputis, L. Jacinevičius ir kt.) "Metmenimis" ir egzilio poetų (Alfonso Nykos–Niliūno, Henriko Nagio, Algimanto Mackaus, Kazio Bradūno ir kitų) knygomis. Plėtėsi, tvirtėjo ryšiai ir su bendraminčiais dailininkais (P. Repšys, R. Gibavičius, V. Šerys, Vildžiūnai, Steponavičiai ir kt.). Buvo ir dar viena išskirtinė artimesnių kultūrinių interesų ir polinkų - architektų, inžinierių - saujelė, tarpusavyje vadinama "tarakonais" (E. Cukermanas, vėliau atradęs save tapyboje, T. Baginskas, J. Šliogeris ir jų gyvenimo draugės). Jie mėgo Vakarų džiazą (tada sunkiai prieinamą, beveik užgintą deficitą), rafinuotą sąmojų ir tamsius, dengiamos "tarakoniškos" spalvos drabužius. Anuometinės visuomenės kontekste, jie buvo inteligentai iki pat panagių. Dabar, atsigręždama į tuo laikus, matau, koks vis dėlto nemažas buvo tas nematomais bendrų interesų ryšiais saistomų mano kartos žmonių voratinklis. Kita vertus, kaip jis sutrūkinėjo, mums su Jurašu atsidūrus sovietinio gyvenimo paraštėje, kai su mumis bendrauti tapo rizikinga, ir paramos ranką ištiesė tik patys ištikimiausieji.

Kažkur esu skaitęs ar girdėjęs, kad vienokia ar kitokia bendraminčių kompanija ne visada rinkdavosi tik vieno ar kito bičiulio bute, - būta ir pakankamai drąsių pasisėdėjimų tuometpopuliarioje „Neringos" kavinėje.

Kas iš tų dienų atsivėrimų įsiminę visam likusiam gyvenimui?

Juoda skara, juodos kojinės – jaunystėje mėgta spalva. O dabar?

Pilko sovietinio gyvenimo fone "Neringos" kavinė septintajame dešimtmetyje buvo spalvingesnė vieta, kur buvo galima sutikti įvairaus amžiaus, įskaitant ir prieškario, inteligentų, menininkų, rašytojų, šiokios tokios varganos bohemos atstovų. Kas be ko, - ir saugumo agentų. Čia vykdavo įdomesni, kiek laisvesni pokalbiai, karšti ginčai, viešesnis kultūros žmonių pasibendravimas. Užsukdavom čia ir mes su J. Vaičiūnaite, jos seserim pianiste Dalia, kartais su T. Venclova, mėgusiu, ypač kai lyja, "išlenkti konjako taurelę". Griežtai reglamentuotoje, uždaroje visuomenėje iš tų pasisėdėjimų "Neringoje" buvo daromos toli einančios išvados apie bohemišką, dekadentišką mūsų gyvenimą, netinkantį "tarybi-

Aušra Marija ir Jonas Jurašai prie alyvų krūmo Merkinėje. 2008 metai

nio žmogaus moraliniam veidui". Tai pačiai grafai, matyt, priklausė ir mano juodos kojinės bei juoda skara, įsiminę ne vienam iš tų laikų ir gandais atvilniję iki Jūsų. Kas gi šiandien atkreiptų dėmesį į juodą skarą ir juodas kojines, kai Vilniaus gatvėmis būriais vaikšto jaunimas "gotiškais" juodais drabužiais, sunkiais batais, Nesferato stiliaus makiažais, su auskarais nosyse ir lūpose?

Daug įvairiausių insinuacijų Jūsų, ypač J. Jurašo atžvilgiu, buvo prigalvota tarybų Lietuvoje. Ko gero, jos Jūsų ir nepasiekdavo. Kad būtanelengvairten, Vakaruose, jokios abejonės, tai akivaizdu kiekvienam, nors trumpam atsidūrus toli nuo tėvynės, tarp svetimų. Kaip vis dėlto J. Jurašui pavyko įsitvirtinti? Atrodo, prie tos sėkmės nemažai prisidėjote ir Jūs, ne viena proga vyro pavadinta įkvėpėja, patarėja ir kritike?

Ne tik juoda skara, bet ir juoda šlovė išlydėjo mane ir Joną iš sovietmečio Lietuvos ir aidu vijosi gyvenant Vakaruose. Pagal sovietinę logiką turėjome būti viešai smerkiami, kad kiti būtų atgrasinti nuo maišto ir menkiausio noro iškišti nosį į užsienį. Ir tos insinuacijos nestebino, kai apie jas tekdavo išgirsti. Liūdino, kad tuos sovietinių žurnalistų kurpiamus šmeižtus ir paskalas turėjo girdėti mano tėvas ir sesuo, likę tėvynėje.

Kaip Jurašui pavyko pasireikšti Vakarų teatro pasaulyje, taip pat ir apie jo pastatymus įvairiuose teatruose parašiau knygoje "Po Dvynių

ženklu". Tad čia nesikartosiu. O dėl to, kiek prie jo sėkmės aš prisidėjau, – ne man spręsti. Rūpinausi uždirbti duoną, kad jis turėtų laisvas rankas kūrybai, ir tiek.

„Laisvoji Europa" – neeilinis puslapis Jūsų gyvenime. Akivaizdu, jog toji veikla, užtrukusi porą dešimtmečių, nemažai prisidėjo prie Lietuvos laisvės bylos. Kita vertus, per ją patyrėte labai daug įvairiausių šmeižtų, juodinimo. Prisiminkite keletą šviesiausių tos veiklos puslapių.

"Laisvosios Europos" radijuje išdirbau du dešimtmečius. Pradžioje gerą dešimtmetį Niujorke, kaip speciali korespondentė, paskui – kaip vyresnioji redaktorė Miunchene. Kad šis radijas kėlė ypatingą įtūžį sovietiniam režimui, plačiai žinomas faktas.Tą liudijo ir kurtinantys (beje, ir brangiai sovietams kainavę) mūsų laidų trukdymai. Būta daug įvairių pastangų radiją griauti iš išorės tiesiogine prasme – pasikėsinimais, ir iš vidaus, infiltravimais, šantažais ir panašiai. Dirbusiems tame radijuje negailėta šmeižtų, grasinimų. Žmonės, išleisti iš Lietuvos "pasiganyti" Niujorke, bijodavo su manim susitikti. Tokia "raupsuotosios" savijauta, tegu ir primetama iš režimo pusės, nebuvo maloni. Bet darbas buvo įdomus, intensyvus. Verta, atrodė, pagarsinti persekiojamų disidentų bylas, ginti žmogaus teises, populiarinti pogrindžio leidinius. Ilgą laiką turėjau valandinę kultūros programą, stengiausi "grąžinti" Lietuvai išeivijos rašytojų, menininkų kūrybą. Turėjau sukaupusi gana nemažą archyvą unikalių interviu su egzilio rašytojais, dailininkais, su žymiąja archeologe Marija Gimbutiene, profesoriais Vytautu Kavoliu, Algirdu Julium Greimu bei kitais mokslininkais, mus jau palikusiais. Gaila, radiją uždarant, man nepavyko to archyvo išsaugoti – vadovybei tai neatrodė vertinga.

Malonu ir tai, kad, grįžus į Lietuvą, teko ir vis dar retsykiais tenka sutikti žmonių, kurie atpažįsta mane iš balso.

„Varpai" neatsitiktinai surado Jus. Prieš porą dešimtmečių per „Laisvosios Europos" radiją nuskambėjęs platus pasakojimas apie Lietuvoje atnaujintą literatūros almanachą buvo pirmoji leidiniui skirta recenzija. Nors ir pavėluotai, noriu padėkoti už ją. Tuomet tai buvo ir svarbu, ir netikėta. Gal pamenate, kokiomis aplinkybėmis „Varpai" pasiekė Miuncheną?

Bandau prisiminti, kokiu būdu mane pasiekė atgimę "Varpai". Tie – 1989-ieji - metai buvo tokie gausūs svarbių įvykių, kad jie sukasi atmintyje kaip svaiginanti karuselė, neleisdami susikaupti. Tais Sąjūdžio įsisiūbavimo metais po ilgų ir sunkių pastangų, po keturiasdešimties aktorių paskelbto atviro laiško spaudoje, pagaliau mums buvo leista aplankyti Lietuvą – penkiolikai metų praėjus po emigravimo. Šis netikėtas grįžimas užtemdė daugelį kitų įspūdžių. Tada lankėmės ne tik Vilniuje. Žiūrėjome 600-ąjį Jurašo kažkada pastatytos Kazio Sajos pjesės "Šventežeris" spektaklį, ir tai buvo jaudinanti

šventė Kauno dramos teatre, kurį 1972 metais turėjo palikti Jurašas. Po jos, kauniečių pasiūlymu, vykome aplankyti visų Lietuvos teatrų. Pagerbę Juozą Miltinį ir Panevėžio teatrą, sustojome ir Šiauliuose. Ar ne tada kažkas iš Šiaulių teatro aktorių ar šiauliečių įteikė man "Varpus"? O gal jie buvo perduoti per rankas man į Miuncheną? Atsimenu, kad almanachas man padarė puikų įspūdį. Todėl ir pristačiau jį per "Laisvosios Europos" radiją. Malonu, kad šį faktą dabar prisiminėte.

Jau Lietuvoje buvote užsirekomendavusi ir kaip nemažai žadanti prozininkė. Atsidūrus Vakaruose, buvo didesnės galimybės išleistinai ąknygą, tačiau, regis, prozininkė Sluckaitė ilgesniam laikui buvo padėjusi plunksną. Ką tas nerašymo laikotarpis davė?

Kai, kone pusę savo gyvenimo pragyvenus slogioje sovietijoje, staiga atsiduri demokratiniuose ir - jei norite – kapitalistiniuose Vakaruose, tas svaiginantis šuolis prilygsta šokui. (Tai visai kitas efektas nei emigruojantiems dabar). Atsiduri ne tik kitoje kultūroje, kitos kalbos erdvėje, bet ir, sakytum, skirtingoje, totalitarizmo nepažinusioje civilizacijoje, kur tos pačios sąvokos turi kitą prasmę, kur tavo sukaupta patirtis geriausiu atveju atrodo egzotiška. Brandžiame amžiuje atversti visai naują gyvenimo puslapį nėra taip paprasta, kaip gali atrodyti (čia nekalbu apie buitinę pusę). Bet naujo pasaulio, kitų kultūrų pažinimas – masinantis dalykas. Jis įtraukia, bombarduoja naujais patyrimais, pripildo tave iki tol nepažinta energija ir panardina į totaliai kitą dimensiją. Pats gyvenimo aktyvumas, įspūdžių ir impulsų absorbavimas atstoja kūrybą. Gyvenau Niujorke, Miunchene, vėl Niujorke. Nemažai keliavau, ne tik po Europą, po Ameriką, bet po Japoniją ir kitas tolimas šalis. Tai, ką man davė naujos patirtys per kelis dešimtmečius, neįmanoma nei pasverti, nei apčiuopti. Žinau, kad jos man davė daug: padarė mane kitu žmogumi. Iš esmės tuo pačiu, bet ir kitu.

Suprantama, kad "įsigyventi" svetimose visuomenėse buvo nelengva visom prasmėm (materialine, psichologine etc.). Nuolat kintančioje aplinkoje savos kalbinės ir kūrybinės terpės nebuvo. Literato požiūriu, darbas radijuje – savotiškai surogatinis rašymas į eterio erdvę, nelyginant spiritizmo seansas, kaip kartais juokaudavau po ilgos darbo dienos. Dalykiškas pranešimų pobūdis blokuoja vaizduotę. Savam kūrybiškam rašymui tai neskatino, nors laikas nuo laiko šį tą parašydavau (porą pjesių), išleidau dvi knygas ("Po Dvynių ženklu", "Miesto madrigalai").

Jūsų kūryboje visko yra: ir novelečių, ir trumpų apysakų, ir poetinių miniatiūrų, ir pjesių, libretų, esė, impresijų, ir teatrologinė studija. Kas pačiai, kaip kūrėjai, artimiausia? Kas anksčiau ir kas dabar tampa pagrindiniu impulsu renkantis vienokį ar kitokį žanrą, temą?

Prie rašymo dažniau ėmiau grįžti, kai baigiau darbą radijuje. Smagu pagaliau turėti laisvo laiko. Nelaikau

savęs profesionalia rašytoja. (Manau, kad rašančiųjų, kurie gali save vadinti tikrais rašytojais, iš viso labai nedaug). Per visus gyvenimo mėtymus ir vėtymus rašymas man tapo savotišku hobiu. Matyt, žmogaus prigimčiai ar jo dvasios sveikatai reikalingas vienoks ar kitoks kūrybinis pasireiškimas. Užuot išsiuvinėjusi kokią bajorišką nosinaitę, parašau poetinės prozos atkarpą, miniatiūrą ar noveletę. Pažaidžiu su kitais žanrais. Pasaulyje tiek prirašyta (šedevrų ir visokio šlamšto), kad nei kuo nustebinsi, nei kuo praturtinsi. Kartais galvoju, kad nuo tos gausybės rašančiųjų, nuo išprakaituojamos jų energijos tik pavojingai didėja klimato atšilimas.

Pastaraisiais metais man įdomiau pasidarė maišyti žanrus, sukergti tai, kas tikrai buvo, ką atsimenu, su tuo, kas galėjo būti ir kas išgalvota. Gal paprasčiausia tai būtų pavadinti esė. Bet tie mano esė apie sutiktus gyvenime žmones man pačiai primena margus atsiminimų ir išmonės kentaurus, lakstančius vaizduotės ir pasąmonės pievose. Tas pats ir su atsiminimų epizodais, kurie virsta nedidelėm (auto)biografinėm novelėm (teatleidžia man tikrieji novelės meistrai už mano įžulumą). Impulsai, renkantis, kaip Jūs klausiate, žanrą ar temą dažnai būna rimti ir taurūs – paliudyti kokį mūsų, o ir ne vien mūsų kultūros gyvenimo reiškinį, priminti apie kokį primirštą ar mažai žinomą kūrybos žmogų arba prisiminti žymią asmenybę, žodžiu, suteikti papildomos medžiagos mūsų kultūros istorijai. Kitas dalykas, kad tie taurūs tikslai mano rašymuose, žiūrėk, ir išvirsta į beletristinius etiudus (o tai jau skamba nerimtai). Jei ką galiu pridurti savo pasiteisinimui, tai nebent, kad - ką berašyčiau, man visada itin svarbu išbaigta struktūra, stiliaus kultūra, sakinio intonacija, kalba. Turbūt tai galima būtų pavadinti tiesiog literatūros amatu. Bet apie visa tai tegu kalba naujausia mano knyga "Egziliantės užrašai".

Atskirai, plačiau norėtųsi pakalbinti apie Jūsų darbus scenai, įgyvendintus J. Jurašo.

Manasis dramaturgės kelias, jei taip galima pasakyti, mandingneatsiejamas nuo J. Jurašo. Bendros idėjos, bendri sumanymai, bendras fantazavimas. Malonumas dirbti kartu, nepaisant karštų ginčų, mažų konfliktų ir ašarų. Pradėjome "bendradarbiauti" dar prieš emigravimą iš Lietuvos, tomis grėsmingomis persekiojimų ir bedarbystės dienomis, kai reikėjo susigalvoti kokių žaidimų. Tada kartu kūrėme F. Molnaro knygos "Palo gatvės berniūkščiai" inscenizaciją, pavadintą "Didysis dykvietės žaidimas". Toji inscenizacija, kuri tapo beveik ir režisūriniu scenarijum, liko gulėti tuometinės Kultūros ministerijos stalčiuose. Nežinau, ar ji buvo kada iš ten ištraukta, bet girdėjau, kad po kažkiek metų šia tema Jonas Vaitkus pastatė spektaklį. Antrasis mudviejų bendras sumanymas buvo pjesė apie Gulago politkalinius "Zekai", paremta žinomo disidento Aleksandro Ginzburgo kalinimo istorija ir kitų buvusių politkalinių (tarp jų ir Simo Kudirkos) pasakojimais. Ją Jurašas pastatė 1981 metais Niujorko užbrodvėjiniame

teatre "Theater for the New City". Kai iš Miuncheno vėl grįžome gyventi į Niujorką, kilo mintis parašyti pjesę apie poetę Mariną Cvetajevą, kurią labai norėjo suvaidinti talentinga amerikietė aktorė Laura Esterman. Pjesė "Marina: sielos valanda" buvo pastatyta 1996 metais HB Studijoje, Manhattane.

Du mūsų su Jurašu bendri "projektai", kaip dabar mėgstama sakyti, buvo įgyvendinti Lietuvoje. Tai mano pjesė "Smėlio klavyrai" pagal J. Bobrowskio romaną "Lietuviškieji fortepijonai" ir jo poeziją. "Smėlio klavyrus" Jurašas pastatė 1990-aisiais, pirmaisiais atgautos nepriklausomybės metais, Kauno dramos teatre. Mums tai buvo vienas gražiausių, įsimintiniausių bendro darbo vaisių. Kai Jurašo dėmesys nukrypo į operos pastatymus, parašiau libretą pagal P. Merimee apsakymą "Lokys". Muziką sukūrė Bronius Kutavičius. Opera pastatyta LOB teatre 2000 metais. Būta ir kitų neužbaigtų ir nerealizuotų sumanymų. Plačiau apie Jurašo pastatymus rašiau savo knygoje, kurią gražiai pavadinote teatrologine studija, nors teatrologė niekad nebuvau.

Kas Jums emigracija? Kaip ši sąvoka atrodo, praėjus trims dešimtmečiams po to, kai teko ne tik palikti namus Vilniuje, bet ir viltį kada nors į juos sugrįžti?

Egzilis – tai gyvenimas, padalytas perpus. Tai - šizofreniška susidvejinimo savijauta. Tai - plačiaekranis patirties horizontas ir prarastas pusiausvyros, pastovumo centras. Tai - kontrapunktinė mąstysena ir "daugiamatis matymas, kuris bent iš dalies kompensuoja psichologinę dislokaciją ir suteikia žvilgsniui naują perspektyvą", kaip sako kultūrinis hibridas Edwardas Saidas.

Tikrasis egzilis prasideda tada, kai dingsta galimybė (ar kategoriškai jos atsisakoma) grįžti į išeities tašką, į tai, kas vadinama gimtaisiais namais. Grįžimas po daugelio metų jau nepanaikina atskirties slenksčio. Laikas renčia neperžengiamus barjerus, ir suartėjimas įmanomas tik tam tikrais sąlyčio taškais. Turbūt lengviau būtų pradėti visai iš naujo, taip, kaip pradeda emigracijoje gimę ir pirmą kartą prarastą tėvų rojų atradę vaikai. Jiems nereikia vilkti paskui save sunkaus čia išgyventos praeities šėšėlio ir seikėti tikrovės patyrimų dvigubais matais.

Kur dabar Jūsų namai? Kaip paskirstote metų laiką tėvynėje ir svetur?

Namai man virto sąlygiška sąvoka. Dvasiniai namai. Buvimo namai (būstas). Keliaujantys su tavim namai, kaip sraigės kiautas. Ar - filosofinė amžina benamystė ir amžinas tikrųjų namų ieškojimas.

Vis dėlto grįžti ir grįžti į tėvų žemę, grįžti į savo kalbos erdvę, kad galėtum kvėpuoti visais plaučiais ir svaigti nuo deguonies pertekliaus. Nes jei yra nepakitę dydžiai birioje kaip smiltis laiko slinktyje, tai man – gimtoji kalba ir protėvių kapavietės.

2008 m. rugsėjis

Kalbėjosi LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Iš rašytojų laiškų

AUŠRAI MARIJAI SLUCKAITEI

VINCAS MYKOLAITIS – PUTINAS

Vilnius, 1962 .01 .17

Aušrai Sluckaitei.

Susirgęs negalėjau anksčiau Jums padėkoti už malonius linkėjimus mano gimimo 69-tųjų metinių proga. Miela išgirsti nuoširdaus pritarimo žodį, kai kartais imi jaustis niekam nebereikalingas ir nebeįdomus. Dėkoju Jums už tokį žodį!

V.Mykolaitis-Putinas (parašas)

Kačerginė, 1965. 03. 21

Miela Aušra,

Dėkoju Jums už laišką, knygą ir "Sukilėlių" recenziją. Viskas čia man labai įdomu.Kny-ga "Manoji Lietuva" suredaguota gražiai, nors šiaip beveik nieko naujo neduoda. Toks jau visų jubiliejinių leidinių pobūdis.

Mano atostogos, gal dėl blogo oro, iš tiesų nieko gero man nedavė. Sveikata nepasitaisė, dirbti nieko negalėjau, nors šiaip sąlygos buvo neblogesnės, negu pereitais metais. O vis dėlto pernai ir užpernai padariau nemaža. Išverčiau gerą gabalą "Pono Tado", rašiau atsiminimus, daviau pluoštą eilėraščių. O šįmet štai tik pastarosiomis dienomis parašiau keletą eilėraščių. [...] Dar keletą ketinu parašyti. Tokiu būdu susidarys rinkinėlis, jei jūsų cenzoriai neišbraukys. [..]

Pasiekia mane paskatinimai ir prašymai baigti "Sukilėlius".

Štai vienas senas, 80 metų, žmogelis Amerikoje per savo giminaitį klausia, ar jis dar sulauks antrosios dalies. "Sukilėliai" jam esanti "gražiausia knyga pasaulyje". Deja, aš jos jau tur būt nebaigsiu. Kyla man prietaringų minčių, kad tas mano kūrybos pripažinimas reiškia jau mano gyvenimo pabaigą. Pastatytas taškas. Aš laimingas, kad tokio pripažinimo sulaukiau. Kitiems būva priešingai. Kad tik tas pripažinimas būtų ilgalaikis, kad nesibaigtų kartu su gyvenimu.

Savo naująjį eilėraščių rinkinėlį, be abejo jau paskutinį, noriu pavadinti "Nenoriu išnykti"...[...] Jeigu ko reiks, kreipsiuos į Jus. Dėkoju už pažadą padėti.

Linkiu Jums daug gero, sveikatos (nerūkykit!) ir geros nuotaikos.

V. M.–P. (pasirašyta inicialais)

JUOZAS BALTUŠIS

Vilnius, 1964. 08. 28

Miela drauge Aušra!

Grąžinu, kaip buvau ketinęs, V.Mykolaičio–Putino eilėraščių tekstus. Pasidariau kopijas, o darydamas jas – dar kartą iš visos širdies pasidžiaugiau jų grožiu, minties gilumu. Koks tai vis dėlto didelis poetas! O man jis šiuo metu – pats didžiausias visoje mūsų literatūroje. Kad tiktai likimas pratęstų jo dienas ir metus. Labai jau niūru būtų likti su mieželaičiais ir bložėmis. Beje, paguodai visų egzistuoja ir sparčiai dirba Justinas Marcinkevičius – poetas, kurį statau tuoj po V.Mykolaičio–Putino. Pagal talentą, žinoma, pagal polėkį. Su laiku J.Marcinkevičiaus kūryba duos daug džiaugsmo, įneš naujos šviesos. O dabar pirmuoju buvo ir lieka V.Mykolaitis–Putinas – didis, šviesus, neprilygstamas. [...]

Stipriai apkabinu Jus, daug gero, Aušra, tausokite sveikatą, nes žadu rašyti toliau, o kas redaguos? Reikia gyventi reikalingiems žmonėms!

Jūsų – Juozas Baltušis (parašas)

Kaunas, 1965. 06. 1

Miela Aušra,

atėjo pas mane Požėlos vardo spaustuvės direktorius Afanasjevas, su kuriuo kadaise dirbau raidžių rinkėju, o su juo dar meistras Cimleris ir atnešė abudu man knygelę "Valiusei reikia Alekso". Aiktelėjau iš nustebimo ir pasigėrėjimo. Jaugi gražumėlis, jaugi išleidimo puikumėlis! Kaip gyvas dar nemačiau šitaip išleistos nė vienos mano knygelės, net negalvojau, kad šitaip skoningai ir kultūringai galima išleisti. [...]

Dar kartą dėkoju už viską. Kai pamačiau šitaip išleistą knygą, tuoj kilo noras vėl rašyti ką nors naujo. Ir rašysiu, žinoma, dieve tik padėk man greičiau sugrįžti į normalias vėžes.

Iki!

Jūsų – Juozas Baltušis (parašas)

Kaunas, 1966. 02. 5

Miela Aušra,

būk pasveikinta! Rašau Jums iš nuolatinės savo gyvenamosios vietos – Kauno klinikų, ir rašau todėl, kad sveikata gerėja, yra grėsmė, kad dar sugrįšiu į Vilnių ir užgriūsiu Jus su rankraščiais. Taigi rašau, ruošiu dirvą užgriuvimui. Begulinėdamas varau įspūdžius iš Amerikos, jau nebedaug liko, tik pataisinėti ir duoti mašininkei. Manau, vasario gale atiduosiu Jums. Ar dar nepergalvojote, neatsisakysite redaguoti? O gal aš Jums jau per prastas? Mat nuolat sergu, aimanuoju, dejuoju, verkšlenu ir stenu. A?

Išgulėjau čia beveik mėnesį. Aušra, o iš pradžių man buvo nelabai gera. Pirmą savaitę išgulėjau visai kaip lapas. Savijauta buvo tokia, tarytum kas uždėjo ant krūtinės lentą, o ant tos lentos susėdo visos buvusios mano uošvės. Kvapo nėr, ir sveikatos šaukti nėr, o jos sėdi ir sėdi. Na, šiaip taip, Kauno profesorių ir injekcijų pagelba, pasisekė nustumti šitas uošves. Dabar vaikštau ne vien koridoriais, bet išeinu ir į kiemą pavandravoti, o šiandien jau leido man eiti į teatrą. Žiūrėsiu premjerą "Antonijus ir Kleopatra", ir žiūrėsiu ne vienas, o su viena tokia... och, och, kokia! O po nedėliai mane jau žada išrašyti ir namo parvaryti. Grįšiu apie vasario 10 dieną. Pasiilgau Vilniaus, savo rašomojo stalo ir draugų, o taipogi savo kaktusų, kurie, manau, ilgisi manęs.

Ligoninėje labai smagu. Daug surandama vėžio susirgimų. Kai tik ateina į rentgeną žmonių būrys, žiūrėk, jau ir vėžininkų yra. Šiurpas krečia, kai matai tokį žmogų, kuriam niekas nieko nesako, o aš žinau: pasmerktas, greit mirs. Viešpatie dieve, kada pagaliau bus surastas priešnuodis prieš šitą žmonijos rykštę? Išrandame visokiausių mandrybių, o žmones gelbėti – neišmokstame!

O dar čia pasitaiko romantikų. Vieną atvežė, išgėrusį vandenilio peroksido. Žmona parsinešė plaukams dažyti, o jis supyko ant žmonos ir išmaukė pilną stiklinę. Ko čia jam nedarė, net vamzdelį kvėpuoti į prapiautą gerklę įstatė, bet nebepakilo romantikas. Nuvežė jį į atskirą korpusą, uždengę balta drobule. O tą pačią dieną į jo vietą atvežė kitą romantiką, irgi iš meilės kažko išgėrusį. Bet šis atgavo sąmonę greit, o atgavęs tuoj įkando piršlą seselei: kam, girdi, gaivinai! Atėjo žmona, pasižiūrėjo ir sako: "Parodykite šitą durnių psichiatrui, o man jo nebereikia!" Ir nebelankė daugiau. Užtat lankė jaunutės merginos, ir taip bučiavo didvyrį, kad pliaukšėjo visas koridorius. Jį jau išrašė, o išeidamas jis pranešė: "Vis tiek dar ko nors išgersiu!". Aš jam patariau panaudoti vandenilio peroksidą, bet jis kažkodėl neužsirašė, tik numojo ranka. Matyt, vėl išgers kokios lazurkos. Kad panos vėl bučiuotų...

Taigi. O Kubilius rašė "Tiesoj", kad dabar meilės nebėra. Kur tau nebėra!

O kaip Jūs įsikūrėte naujoj vietoj? Ar taip pat šalta, ar dar šalčiau, negu senojoj?

[...]

Daug, daug gero.

Jūsų – Juozas Baltušis (parašas)

(Kalba ir rašyba netaisyta – amj)

KAZYS BORUTA

Gagrai, Rašytojų kūrybos namai,
1964. 09. 28

Maloninga Redaktore,

Pakelui kaulų neišbarsčiau ir sveikas gyvas atsiradau Gagruose. Pakrantėje – nuščiuvę palmės ir kiparisai, jūrose – saulė, o virš

kalnų rūksta debesys. Bet aš ten dar neužsirangiau ir negaliu atsiusti sveikinimų iš Kapkazo kalnų. Laukiu korektūrų. Kai tik gausi – atsiusk. Būsiu čia ligi 29/10.

Daug geriausių linkėjimų su visa širdim –

Kazys Boruta

Gagrai, 1964 (mėnuo ir diena neįskaitoma)

Oi, miela martele, brangi redaktore! Kokią gerą žinią Tu atsiuntei! Tik gaila, kad neprisiuntei korektūrų. Per porą dienų "avio" pasiekia. O aš – mačiau "L ir M" (Literatūroje ir mene – amj.) – baisiai nepatenkintas, ir norėjau iš naujo parašyti. Bet tokia jau mano senatvės yda. Parskrisiu į Vilnių spalio 20 vakare, jei "TU" priims. O Tau linksmo skrydžio I Adriatikos pakrantes! Su visa širdim, martele! –

KB (pasirašyta inicialais)

(Mano pastaba: tuo metu redagavau jo poezijos rinktinę "Suversti arimai", kuri turėjo pasirodyti po ilgos priverstinės tylos; kalintas, amnestuotas 1949 m., Boruta ilgokai negalėjo spausdintis. Rinktinės pasirodymo jis nekantriai laukė. Į gyvenimo pabaigą rašytojas išties turėjo polinkį perrašinėti anksčiau parašytus kūrinius, dažnokai juos ir apgadindamas. Rinktinei išėjus, Boruta po pusmečio mirė.)

JUOZAS GRUŠAS

Kaunas, 1967. 08. 25

Miela Aušra,

Gavau Jūsų malonų laišką. Labai džiaugiuos, kad pjesė "Meilė, džiazas ir velnias" atiduota gamybai. (Tikrai kas nors išeis!) Tikiu, kad ir rūbą skoningą Jūs parinkote.

Bet štai kas: man sakė, kad dailininkas padaręs "Meilė, džiazas ir velniai". **Velniai** tai jau keičia prasmę. Tai patys džiazistai. O **velnias** – blogio dvasia. Gilesnė filosofija. Kaip ten yra?

Labai nuoširdūs linkėjimai. Ir nuo Grušienės.

Jūsų J.Grušas (parašas)

1968. 04. 3

Miela redaktore, jei Jūsų neapsunkintų, perskaitykite šį mano apsakymą ir patarkite, ar galima iš jo ką nors padaryti. "Pergalė" nespausdino.

Jūsų J.Grušas (parašas)

Kaunas, 1966 m. gruodžio 1 d.
A. Sluckaitei, J. Vaičiūnaitei, S. Gedai, J. Apučiui,

Mano mieli Draugai,

Nuoširdžiai dėkoju Jums už labai gerą ir malonų laišką, kuris mane giliai sujaudino. Džiaugiuosi, kad mano galvojimas yra taip artimas Jums, jaunimui. Tur būt, ta palaimintoji kūryba, talpinanti savyje visus žavesius, suartina mus, nors metai ir smarkiai skiria. Ką gi, juk grožis lygiai priklauso ir jauniems ir seniems.

Spaudžiu Jums rankas, sakau ačiū už Jūsų draugiškumą, už entuziazmą, už talentus, už jaunystę.

Laimingas būsiu, jei mane kada aplankysite.

Jūsų J.Grušas (parašas)

BRONYS RAILA

Los Angeles, 1996. 05. 22

Mieloji p.Aušra,

Dėkui už laiškelį ir informacijas apie ,,naują gyvenimą". Beveik norėčiau Jums pavydėti laisvės ir kelionių. Šių pastarųjų jau, deja, negaliu sau leisti. Mano sveikata ėmė prastėti, ir jau gerokai vargina vėžiukas kairėj kojoj. [...]

Gaila, kad dėl to neteks nukeliauti į Lietuvą pasižvalgyti. Čia aš kaltas, kad per ilgai laukdamas pavėlavau. O kvietimų iš ten vis nestinga. Bet mano skepticizmas dėl dalykų raidos Lietuvoj vis didėja. Ne mano vieno.

Gaila Marijos G. Bet Lietuvoj ji lieka gyva. [..]

Turbūt pamiršot ar negavot paskaityti mano recenzijos apie Jūsų

knygą. Buvo įdėta Vilniaus ,,Atgimimo" savaitraštį Nr.31, 1995.09.6 d., pavadinta ,,Nesibaigianti dviejų teatralų drama"... [...]

Jei sveikata netrukdys, laisvalaikiu mėginsiu surašyti savo literatūrinius ,,memuarus". Apie politikos ir rezistencijos istorijas būtų per platu. Tegu kiti toliau kaunasi...

Bučiuoju–Bronys R.

JURGA IVANAUSKAITĖ

laiškas, rašytas į Miuncheną, po apsilankymo Vokietijoje.

1991.03.10

Mieli Aušra ir Jonai,

štai jau visa savaitė, kai aš – Vilniuj ir niekaip negaliu suprasti, kas gi yra sapnas: tas beveik idiliškas srūvenimas per spalvų, kvapų, garsų, daiktų gausybę TEN, Vokietijoje, ar – prislėgtas ir jau seniai nebe herojiškas kentėjimas ČIA, Lietuvoj?! Šiaip ar taip, atrodo, kad šie du sapnai – tikrai skirtingiausių Dievų sapnuojami. Kontrastas tarp TEN ir ČIA – tiesiog pritrenkiantis. Jis toks nebuvo, kai 1989 m. grįžau iš Amerikos. (Gal tuomet kiekvienas Lietuvos žmogus turėjo nepaprastai ryškią Viltį ir tiesiog švytėte ja švytėjo.) Dabar tie žmonės bevilčiai, pavargę ir baisiai pikti. Parduotuvės visiškai tuščios, jau 9 val. vakaro gatvės irgi visai ištuštėja, sienų tinkas kažkodėl lupasi lyg visi namai būtų apsikrėtę odos liga, o senamiesty nepaliaujamai dygsta didžiulės šiukšlių krūvos.. Net naktį sapnuojasi nežinia ką reiškiančios nykios, pilkos tuštumos, o vos tik atvažiavus galvoje įsijungė saugikliai: vis pabundi naktį ir įsiklausai – ar nekaukia sirenos, ar neatvažiuoja tankai, ar nesproginėja, ar nešaudo... Čia visi taip gyvena, išties, himnu galėtų tapti Zbigniew Herbert ,,Pranešimas iš apsupto miesto" – optimizmo, man rodos, belikę tiek, kiek jo paskutinėse eilutėse...

Labai dažnai su ilgesiu judu prisimenu. Ir jei Kinijoje man didžiausią įspūdį padarė Šanchajus, Amerikoje – New York, tai Vokietijoje – Jurašai! Dar truputėlį su Jumis pabendravau ,,Metuose" skaitydama ,,Po Dvynių ženklu" ir nekantriai laukiu tęsinio. Rytoj – kovo 11, Nepriklausomybės aikštėje marširuoja Lietuvos savanoriai ruošdamiesi šventiniam paradui ir jau pradeda šviesti saulė.

Lauksiu kokios nors žinutės ir susitikimų rudenį Lietuvoje –

Jurga

SIGITO GEDOS

laiškai, siusti į Miuncheną (1994) ir į Niujorką (1996–1998)

Vilnius 94 balandžio 3,
Šv.Velykų rytą, 6:15

Miela Aušra,

Žinodamas, kad šiandien išvažiuoji ir, kai vakar po skambučio, dar sužinojau, kad arti mirties Ditos sesuo, sakau, parašysiu šį nemigos rytą kelis žodžius Tau, o sykiu ir kažkam kitam, kas praėję, kas nebegrįš, kas galbūt vadinasi visai banaliai ar nesvarbu kaip – mūsų jaunystė, gyvenimas, buvę metai etc.

Kažkas iš didelių žmonių yra rašęs, jog prieš savižudybę visada turėtume pagalvoti, kiek daug nematomų gijų sieja mus, vienus su kitais, artimesnius su tolimesniais vienos žemės žmones. Gal taip nematomos šaknys ir jų ataugos jau po žeme sieja šiuos vienoj dangaus ir žemės zonoj alsuojančius gyvūnus, augalus, mineralus.

Atsimenu, kai prieš 14 metų (balandžio pradžioje) mirė mano vargšė Motina, teturėdama 65 metus ir pagimdžiusi, išauginusi 7 vaikų, neturėjau kam paskambinti. Paskambinau Ald. Liobytei, ir jinai teparašė vėliau man atviruke kažką panašaus į žodžius: ,,Nesigailėk dabar tų meilės žodžių, kurių gyvai nesi išsakęs...“ Mintis buvo į tą pusę. Mat dažnai imu galvoti apie tai, kad tik nedaugelis žmonių kažin kokiu plotu įeina į mūsų vidaus pasaulį. Švariai, skaisčiai, o jeigu ir su kokiom nuodėmėm ar nuklydimais – tai žmogiškais ir suprantamais. Nedaug esti žmonių, kurie nesubjauroja mūsų vidaus, nepalieka karčių nuosėdų. Dar mažiau, kurie palieka skaisčias, mylimas, seseriškas pėdas.

Tarp tų žmonių tebelieki, Aušrele, ir tu, tamsioji mano Sesuo! Turėjau ir tebeturiu gyvenime 4 seseris ir 3 dukras, - gal dėl to tiek daug manyje moteriškumo, nors ir nešioju kažin kokią man nelabai mielą "vyro" kaukę.

Tiek mano velykinių atsisveikinimų ir pasveikinimų Tau. Daugiau neberašysiu, nes galiu susibanalinti pats, bet pernelyg atsiskyrimų būta mūsų gyvenime – nepasakius kažko, ką galbūt verta pasakyti.

Širdingai liekąsTavo
Sigitas

Vilnius,
96. 01. 4

Miela Aušrele,

Ačiū už laišką, atėjo tik šįryt, manydavau prieš tai, kad jums nelabai sekasi įsikurti. Galgi pasisekė? Dieve, duok. Ir darbo kokio nors, mielesnio širdžiai. Čia irgi galima būtų gyventi, bet – labai purto. Kaip slyvas nuo medžių. Pradedu susitaikyti su mintim, kad lieka tik kažin kokio komedianto dalia. Paguodžia dar kartais kieno nors kito gražūs, teisingi raštai. Ar ne tu kitados sakydavai (gal jau maišau?), kad velionis Putinas nušvisdavo, gatvėj pamatęs gražų žmogaus veidą? Tai ir čia smagu, bet retai pavyksta. Dar guodžia gili, kaip seni žmonės sakydavo, smetoniška žiema. Ar matote sniegą Niujorke? Juokinga. Turėtų būti. Regis, ir aš pats mačiau, bet tik per televizorių... Pagalvojau (kažkurį vakarą) skaitydamas tavo knygą, kad būtų geriau (ar lengviau?) – jeigu vis ką nors užrašytum. Ypač kažkokias kasdienes detales, pastebėjimus. Iš kurios pusės žvirblis atskrido?

Nakvodamas pas tokį sutrikusį švedų mokytoją Karlskronoj vis žiūrėdavau, kaip meiliai mėlyna skepeta jis užklostydavo savo paukščiukus narvelyje ant palangės. Ryte sakydavo: ,,Dabar giedos!'' Tai reiškia – čiulbės. Užklostyti negieda, nors ir gražiausia saulė šviestų. Taip ir mes visi abiejose pasaulio pusėse.

Mūsų draugai ir pažįstami dar vis gyvi (nieko sau!), o toks ,,čiūdnas" diedas Anglickis atšventė 90-tį ! Nieko sau gyvena Ir dar giriasi berašąs ! Kur jau !

Nors ir ilgai keliauja laiškas, bet vis vien – gerų 1996-jų Jums Abiems ir Joriui, žinoma –

Sigitas

P.S. Petras grįžo iš Amerikos, o man Jus aplankyt mažai šansų.

Vilnius, 96.12.19

Miela Aušrele, šįryt atėjo laiškas, t.y. sveikinimas. Širdingai dėkoju, džiaugiuosi, kad žadate būti Vilniuje. Gal pasimatysime? [...] Pas mus keičiasi valdžios, bet laiškai ,,blogai vaikšto", sunku net suprasti kodėl. Kitados gale laiško parašydavau ,,mūsų paštas dirba gerai". Dažnai (ar man vaidenasi) padėdavo. Turim daug naujų

ministrų, verda naujos ir senos aistros. Tęsiasi amžinieji žmonių gyvenimo karai, pasikeitęs tik patsai vajavojimo būdas. Ko norėt? Šis bei tas pasirodo iš tų dalykų, kurie kitados traukdavo. Pavyzdžiui, Bitės V. plona knygeliūkštė ,,Užpustytas traukinys". V.Daujotytė išleido irgi labai ploną, bet pošiurpę pokalbių su veliove Janina Degutyte knygelę ,,Atsakymai". Gal Tu ir žinojai, bet aš tai jau tikrai daugelio jos gyvenimo (skaudžių) dalykų – ne. Jau išniro ir mano sudarytas dvikalbis R.M.Rilkė. Tai va – gyvename ir Ne-atsisveikinam.

Jeigu laiškas suspės –

Gerų 1997 Jums Visiems!

Sigis

Vilnius, 97 gruodžio 31

Miela Aušrele,

tai matai, kad rašau Tau laišką? Ar čia tokia (retro) laiškų liga man atkrito? Gal ir gerai. Be jokių didelių permainų ir tikslo. Jeigu man kas nors parašytų laišką be tikslo tikslelio, - taigi ir aš pats apsidžiaugčiau. Kaip privalu – Jonui linkėjimai, bet tegul viską priima kaip nuo žmonos brolio! Tiesiog – seserišką laišką, nežinau, gal jau šiais laikais ir tai įtartinai skamba? Teskambie! Kai miegodavau Vokietijoj, v.Vakarų Berlyne arba Tubingene, - visad skambėdavo varpai. Vartaisi žmogus nuo vieno šono ant kito ir – tiek. Kad negali užmigti? Sako, išvalo orą, visatą? Mane tiesiog žadindavo ir – keldavausi toks apsimiegojęs!

Mano rašysena slenka žemyn, slenksčiais. Gal tai nereiškia, jog netrokštu garbės? Savimeilė tai tebepaliko, nors a.a.V.Kavolis ir norėjo ją išgrūsti iš meno žmonių sąmonės. Tikriausiai, kad 99% meno yra iš savimeilės, bent jau iš savigarbos, padorumo. Jeigu tą išginsi – liks paistalai. Apie ką? Jei žmogus garbingai įteisini save, tai tuo pačiu teigi ir šiokią tokią artimo garbę (vertę).

Visus mano raštus dabar permušė A.Šenderovas. Apie kurį andainykščiam laiške buvau užsiminęs. Kažkur giliai ,,turiu" muziką, nors šiaip jau esu ,,be klausos".

Dažnai pasiilgstu Tavęs: nenusakomas jausmas. Kaip plaukų, balso, šypsenos. Kas apibrėžia žmones? Ateis laikai ir pamatysim, kad viską apibrėždavom ne iš tos pusės. Žmonių evoliuciją labiau lėmė šypsena, negu pažiūros.

Ir šitam ,,mano" pasauly ilgiuosiu to, kas truko akimirksnį. Tai kam tada visas ilgai trunkantis gyvenimas?

Ar trūkinėjanti logika nėra artėliau gyvenimo?

Buvo žmonių mano gyvenime, gal ir tavo? – su kuriais galėdavau pasišnekėti. Mes esam tokia išmirštanti žmonių rūšis, populiacija, kuri visai neaišku – ką paliks?

Aš palikau Tėvą, kuriam dabar arti šimto metų, palikau vaikus, kurie jau gelbstisi patys...

Nesu šiurpiai tikintis, nors buvo momentų (1985–1986 metai), kai, regis, matydavau angelus. Bet apie tai nepatogu kalbėtis.

Regis, lieka ta ,,nepatogi" žmoniškumo zona, kur dar egzistuoja 3–4 broliškumo ir seserystės esencijos. Ar dar yra vertybių, kurias galėtume apginti, niekam to net neatsakydami? O vien tyliu susitarimu?

Tavo Brolis Sigitas

P.S. Perskaičiau ką parašęs ir pajutau, kad myliu Tave seseriška – beveik babiloniška meile.

S G

Vilnius, 98 sausio 27

Miela Aušra,

[...] Aš jau darausi valdiškas žmogus, rašau mašinėle!. Naujųjų metų tarpas kažkur nuplaukė, vėl jau pilki dienos darbai, – neleidžia atsipūsti! Naujas mūsų prezidentas tik blykstelėjo ir – nebėr. Vėl jau sėdi štatuose, o pas mus viskas sproginėja, lekia į orą. Mūsų mielas bičiulis Jonas J. šįryt dar daugiau pasakė: ,,Velniai žino, kas čia ėmė darytis... Skiriasi kaip pasiutę... Ta vyrą pametė, tas paną susirado (ir mini garsias pavardes), – tai ką čia mums apie lietuvių poezijos erotiškumą ar seksualumą bekalbėti!? Vadinojamės eilėmis!

Klausi apie Vienuolio inscenizaciją – baigiau, padariau, dabar vargsta toks rež. A. Pociūnas Šiauliuose. Nieko gero nesitikiu. Skundžiasi aktoriais, – kad nenori dirbti, kad ,,laukia nurodymų", žodžiu, judu su Jonu geriau tą teatro virtuvę pažįstate, nėra ką aiškinti. Aš galiu džiaugtis gal tik tiek, tik dėl to, kad ,,sumokėjo"! Parašiau vieną pjesę, kurią pavadinau ,,monodrama" – F. Jakšiui – ,,Strazdelio gyvenimas", lyg ir ,,koliažą" iš išeivijoje skelbtų Maciūno surinktų dokumentų – kiek ir kokių bylų per gyvenimą turėjęs A. Strazdas... Nežinau, kas iš to išeis. Betgi – šiek tiek ,,sumokėta"! Kada ir kur bus kas nors pastatyta – nežinau.

Akademiniam dramos teatre mačiau O. Koršunovo ,,Apie Zucco" (Kolteso pjesę), toks trenksmingas teatro šou. Trunka dvi valandas, regis,

dar ir 20 minučių. Pusvalandžiu drąsiai galima būtų sutrumpinti. Neišbaigtas daiktas, bet esama labai smagių etiudų. Vaidina mūsų senas pažįstamas Vyt.Kalinauskas, nutaisęs tokią Miltinio ,,miną". Be abejonės, tas režisierius dabar ,,žvaigždė". Po prizų Prancūzijoje jam atsiveria, kaip sakoma, daug sceninės erdvės. Dieve, duok!

Iki kovo mėnesio, regis, visai netoli, tad džiaugiuosi, kad judu čia turėsite darbelio!

Širdingai jūsų
Sigitas

Iš ***JUOZO APUČIO*** *laiškų*

Zervynos,
1994.02.4
penktadienis

Miela Aušra,

Niujorkas, Miunchenas, Santa Barbara – tiesiog nuostabu (reikia keisti rašalą, ir jis dabar mėlynas – tokio čia teturiu) – Tavo noveletes skaitau savo kaime, Zervynose. Dabar čia pabūsiu dažniau, nes išėjau iš redaktoriaus kampo, o likau tik pusinis (pusės etato) prozos redaktorius. Kontoroj beveik nesėdėsiu.
[...] Šitą laišką atvešiu į Vilnių negreitai, tad ir išsiuntimo data bus kita. Pavasarį mėginsiu čia, kaiman, įsivesti telefoną. Tyloj gūdu. Akinamai balta, o Ūlos vaga juoduoja tarp sniegų lyg gyvatė. Tas vanduo yra lyg koks keistas padaras: šaltas (žiemą), atgrasus, o vilioja. [...]

Sudie. Tokia tyla dabar naktį, pusę vienvoliktos, kad... Žodžiu, tyla!

Juozas

Miela Aušra,

Sveika gyva! Kad vargu ar mes tarėmės dėl ,,Ich – Feuerbach". Ir man nėra svetima sklerozė. Dabar sutarkim šitaip: atsiusk Tu man, jeigu tiks, sunaudosime (koks žodis!), o jei ne – tai žiūrėsime, ką daryti.

Be to, per tą laiką gal ir paaiškėtų, kam pasižadėjai... Gerai?

Gandrai, rupūžės, į mano paruoštą lizdą nusispjovė pro sparną. Dar ruošime ir kitiems metams – dabar matome, kad ne viską gerai padarėme.

Tavo ,,rankdarbiai" visai simpatiški. Taip sako žmonės, kurie paskaito ,,Metus".

Sudie
Juozas

1996.05.31
Aušra,

Jei šis popierėlis nepasieks Tavęs svarbiąją dieną, tai būk pasveikinta ir pagodota keliom dienom po to. Prisimenu su bendrais pažįstamais Tave, pašnekam, pasidyvijam, kad laikas eina sau be mūsų valios.

Mes ir čia pamaži skirstomės labai greitai, jeigu kartais ir pasitaiko sueiti į didesnį būrį – vieno nervai nelaiko ilgiau būti, kito kitokia sveikata ar nesveikata, trečias skuba anūkų (amžius) lesinti.

Šiemet šiek tiek teko vėl pabūti su literatūra: pakartotinai ,,Baltos lankos" išleido dvi apysakas – ,,Prieš lapų kritimą" ir ,,Skruzdėlynas Prūsijoje", o RS leidykla sudarė sąlygas debiutuoti – jau turiu signalinį romano ,,Smėlynuose negalima sustoti" egzempliorių. Ir ,,Metai" vasarą spausdins keturias noveles, be to, tenai bus ir toks mano pasišnekėjimas, kuriame Tave išaukštinu aukščiau už Žorž Sand!

Žinai, smagumas apėmė vėl atėjus į literatūrą, nors vienam pava... (čia toks neįskaitomas žodis: gal pavakariui?) Kuo toliau senstu, tuo labiau panašėja raidės.

Per Petro Repšio sūnaus Algio laidotuves mačiau Gražiną (adresatės sesuo – past.).

Teisybė: Dievas lamdo stipriuosius, talentinguosius. Baisi, baisi toji Petro nelaimė. Be abejo, žinai, kad jo Algis (30-ties metų) sudegė Petro bute...

Didžiumą laiko leidžiu kaime, Zervynose, Varėnos raj. Didžiumą savaitgalių.

Bjaurus mūsų tas planetos ženklas, bet gimėm pusėtini.

Tegu Tau viskas tvirtai, gerai sekasi.

Juozas

GINTAS KRAPTAVIČIUS

Gintas Kraptavičius gimė 1969 metais Marijampolėje. Mokėsi Marijampolės 5-ojoje vidurinėje ir Vilniaus J. Tallat-Kelpšos aukštesniojoje muzikos mokykloje. Studijavo Lietuvos muzikos akademijos Klaipėdos fakultete. Po studijų grįžo į gimtinę, kur dirba muzikos mokytoju ir dar keliuose, su muzika susijusiuose darbuose.

Kūrybą vadina esminiu žmogaus skiriamuoju bruožu. Nors ir rašo, ir muzikuoja, pagrindine savo kūrybos sritimi įvardija muzikos ir garso meną. Su įvairiais projektais dalyvauja Lietuvos eksperimentinės muzikos ir garso meno scenoje nuo 1994 metų. Nuo 1999 metų kaip Gintas K. su įvairiais projektais dalyvauja tarptautinėje garso meno ir eksperimentinės muzikos scenoje. Muzikinėje kūryboje naudoja skaitmeninius garsus, grynuosius tonus, triukšmą, mikrogarsus, atlieka įvairias su garsu susijusias akcijas, audiovizualinius performansus, kuria garso instaliacijas, garso takelius filmams. Jo garso darbai publikuoti įvairiose leidybinėse firmose, pristatyti tarptautiniuose elektroakustinės, eksperimentinės, elektroninės muzikos festivaliuose, naujųjų medijų meno parodose, radijo laidose ir žurnaluose, skirtuose garso menui ir šiuolaikinei muzikai.

Kai išraiškai pritrūksta garsų ar garsas tampa tyla, pasitelkia plunksną. G. Kraptavičiaus eilėraščiai spausdinti savaitraštyje „Šiaurės Atėnai“.

POSTEREZIJA.
BALTASIS SĄSIUVINIS

///
Žiūriu į drumzliną vandenį
Papūsk vėjau
Aš matysiu dugną

///
Kaip apdainuoti mirtį ?
Giesme rauda
klyksmu
malda
linksmu spiričiueliu
malda
tyla?

///
Šaltyje užsimerkiau
Ir šiek tiek sušilau
Atsileido kūnas
Ramu
Miriau?..
Gyvenu?..

///
Krintančios
juoko kaskados
primena…
norisi pažiūrėt -
- neatsigręžiu

///
Žvakė
Simbolizuojasi
Su Dienos šviesa
Ir vis
šiek tiek jaukiau
Gyvenant tamsoje
Kine
Ne
Fuck

Koks skirtumas
Kaip tu leidi dienas ir naktis
Vis tiek niekas neįsiklausys
Į tavo širdies mintis

Todėl -
miegok ramiai
. . .
. . .
. . .

///
Pasigėriau su jūros ežiais
Ežiai šiaušiasi
Rodo savo spyglius
Leidžia baltas išskyras
O aš stebiu apsiblausęs.
Gurkšteliu pats
Kliūsteliu jiems
Ir pakreipęs galvą žiūriu
Švento Vito šokį
Girtų jūros ežių
mirties konvulsijas
Savo romantiškas
Romantikos prostitucijas.
Ir nesuprantu :
kas čia girtas -
aš ar ežiai ?
Miršta jie
ar tai mano banali pabaiga ?

Graikija, 1999

///
Vaikščioja mirtimi užsikrėtę žmonės.

///
Gyvenimas būtų visai gražus dalykas, jei kartas nuo karto nebūtų to milžiniško pasišlykštėjimo savimi.

///
Yra priešmirtiniai kliedesiai. Yra ir pomirtiniai kliedesiai. Pasaulis dabar tai išgyvena. Priešmirtiniai kliedesiai buvo 1920-1940.

///
- Ar tu tiki Dievu?
- Tikiu.
- O žmogumi?

///
Šiandien mačiau gražią moterį. Tai buvo nuostabu! Gražūs ir negražūs žmonės egzistuoja tartum atskirai nuo paties savęs. Grožis nepriklauso atskiram žmogui. Gali gėrėtis formų tobulumu, nematydamas paties žmogaus. Bjaurų žmogų turi stebėti kaip negražų daiktą, ir jis negali nieko sakyti, prieštarauti, jis tarsi kaltas dėl savo bjaurumo. Gražų žmogų irgi gali stebėti, jeigu jis leidžiasi stebimas, nes jis gali to ir nenorėti, tai jo teisė. (Bjaurus žmogus tokios teisės neturi.) Gali mėgautis nematydamas grožyje subjekto, o tik objektą. Objektyvus grožis, - tai kažkas tokio, ko žmogus nesuvokia protu.

///
Visi dideli žmonės sėdėjo mokyklų galiniuose suoluose.

///
- Tau patinka pankrokas?
- Tau patinka duona?

///
Jis gulėjo aukštielninkas. Gulėjo savo geležinėje lovoje ir galvojo. Savaime suprantama – galvojo apie žmogų. Tai vienintelis įdomus ir slaptingas galimų apmąstymų objektas. Tik žmogus tvarko gyvenimą remdamasis jausmais, tik žmogus gali rinktis, ką valgyti - mėsą ar daržoves. Tik žmogus gali diskutuoti apie Dievą. Taigi jis gulėjo ir mąstė. Jau seniai buvo išniekinęs pasaulį, ne paniekinęs, bet išniekinęs. Paniekinęs - tai reiškia, kad esi aukščiau pasaulio, jo reikalų ir tu tik jį šaltakraujiškai niekini, o išniekinęs – tai kažkas panašaus į išprievartavimą, tai - malonumas, kažkas panašaus į saldų keršto malonumą, tai - mėgavimasis išniekinimu. Išniekindamas, savaime suprantama, tu esi to pasaulio dalis, nes, nebūdamas jo dalimi, negali išniekinti. Išniekindamas juokiesi, šaipaisi iš pasaulio, bet kartu ir supranti, kad, jei nebūtų pasaulio, tai nebūtų ir tavo patyčių objekto, ir tada dingtų tavo malonumas, o ir tu pats taptum niekuo. Taigi jis

gulėjo ir mąstė apie žmogų, apie pasaulį, kurio dėka žmogus gali iškilti. Jis negali niekinti žmogaus, nes tai jau Dievo privilegija. Jam belieka niekinti pasaulį, nes tiktai taip jis pasijunta kažkuo. Pažiūrėjęs į save ar į Dievą (jei tai įmanoma), jis vėl pasijunta esąs niekas. Gulėjo ir mąstė apie viską ir apie nieką.

///
Kodėl Jėzaus nepažino po prisikėlimo Marija (Jn 20;14) ir jo mokiniai (Jn.21; 4)?

///
Tuščias kryžius šaukiasi tavęs.

///
Sunkiausia - užmiršti vakarykščią dieną ir neturėti į ją jokių pretenzijų. Jei vakarykštė diena tave valdo, - tave valdo nuodėmė. O jei ta diena buvo be nuodėmės ar šiaip puiki diena, norėdamas tą laimę pakartoti, ją tik sudaužysi. Be galo sunku išmokti gyventi taip, kad tavęs nevaldytų vakar diena, kad tu apie ją negalvotum, o jei pagalvotum, tai tik kaip apie nepakartojamą dalyką ir iškart užmirštum.

///
Žmogus, kol gyvena, turi kažką veikti. Jisai, pavyzdžiui, pjaudavo žolę. Išeidavo rytą į laukus, pažiūrėdavo į kylančią saulę, prisimerkdavo, akys pritvinkdavo ašarų, tuomet paimdavo dalgį ir pjaudavo, pjaudavo. Vakarop kūnas pailsdavo.Tada jis sustodavo. Kepure nusišluostydavo nuo kaktos prakaito lašus, atsirėmęs į dalgį nudelbdavo akis į žemę ir žiūrėdavo. Akys nepritvinkdavo ašarų.
Rytą - į saulę , vakare - į žemę. Taip ir pragyveno gyvenimą. Paskui numirė. Laimingas buvo žmogus. Tiesa, neparašiau, ką jis veikdavo žiemą. Galų gale koks skirtumas, ką veikdavo. Svarbiausia, kad jis nesiblaškė ir pragyveno laimingą gyvenimą.

///
Stipri arba silpna prigimtis.

///
Kai kas nors beldžiasi į tavo duris, tu gali atidaryti arba neatidaryti jų. Ar yra trečias variantas?

///
Grožis neturi lyties.

///
Kai aš bijojau ištarti žodį "Dievas ", vartojau žodį "muzika ". Kai išmokau tarti žodį "Dievas ", "muzika" tapo nereikalinga.

///
Garbė ir pinigai - artimiausi pasaulio giminaičiai.

///
Žmonės, sudėję savo viltis į pinigus ir šlovę (nors šiais laikais daugiausia į pinigus, nes pinigai dažniausiai reiškia ir šlovę), parodo ne tik gyvenimo nesuvokimą, bet ir netikėjimą į viltingą gyvenimą po mirties, į tikrąją laimę (apgaulinga laimė, jei ji su pinigais ateina ir išeina).

///
Dievo jutimas – tai panašu į stovėjimą sraunioje upėje. Tu žinai, kad tai yra, tu jauti šaltį, jauti siautulingas sroves, jauti Dievą, kuris yra nepažinus iki galo. Ir tu niekam kitam negali parodyti šio savo Dievo, šio jutimo, nes, tau pasėmus upės vandens į rieškučias, jis išbėgs pro tarpupirščius. Taip ir stovi, jausdamas Dievą ir gana kvailai atrodydamas kitiems.

///
Žmonės per daug tvirtai įsitikinę, kad jie gyvena.

///
- Kiek žmogus didelis?
- Tiek, kiek jis pakelia meilę.
- Kiek žmogus menkas?
- Tiek, kiek jis turi išdidumo atsisakyti meilės.

///
Jei sapnas nėra realybė, kodėl po sapne padaryto blogo veiksmo pabudę jaučiame sąžinės priekaištus ?

///
- Aš įsimylėjau.
- Paskaityk O.Wilde, – praeis.
- Ar įmanoma meilę užgesinti meile?

///
Kur daugiausia gyvybės: Platono filosofijoje, Tom Waits muzikoje ar Kafkos pasakyme "praėję metai, išskyrus penkias minutes, buvo ištisas košmaras"?

///
Egzistuoja vietos (kapinės, bažnyčios, rūsiai), kuriose beveik visi žmonės bijo naktį praleisti. Baimės instinktas – kas tai?

///
Jausmų sugrįžimas.

///
Didelis absurdas – žmogui didžiuotis prieš kitą žmogų (bet kuo).

///
Gotika - tai menas tų, kurių protas pažeistas svajonių ligos (arba serga svajonėmis)

///
Ar verta meluoti? Juk gyvenimas - pakankama apgaulė, kam į visa tai įvesti dar vieną apgaulę.

///
Tuomet viskas buvo tarp realybės ir sapno, nes sapnas buvo realybė, o realybė - sapnas. Taip ir vaikščiojau savo sapne–realybėje, nesiekdamas kojomis žemės, skraidžiojau padebesiais, kol nebuvau, kaip Liuciferis, žiauriai nutrenktas ant žemės.

///
Jaunystės receptas – šypsena ir kuo daugiau meilės visiems.

///
Mes mylime grožį tol, kol nepradedame jo naikinti, griauti. Po to mes jį mylime dar labiau.

///
Sokratas manė, kad laisvė - tai galimybė atlikti gerus darbus. Aš manau, kad XXI a. kai kas pasikeitė: laisvė - tai galimybė atlikti blogus darbus.

///
Baisu, kai pats tampi savo pozos auka.

///
Pirmiausiai būna ilgas vidinis nepasitenkinimas (nesuprantama). Tai norėdamas suprasti, tu pereini į antrą fazę – tiesos suvokimą.Trečioji fazė - nepasitenkinimas, bet - žinant, kaip ir ko siekti. Tai jau ne anarchinė destrukcija. Atvirkščiai: tai - statymas, kūrimas. Bet kadangi daugumai tiesa nežinoma, jiems tai atrodo kaip destrukcija. Kadangi gyvendamas teisingai, tu nesitaikstai su visuomenės nuomone, - tai juos žeidžia.

///
Kaip gerai, kad mes dabar kalbamės. Tik kalbamės. Kaip paprasta … Visa, kas yra paprasta, ir yra didžiausias stebuklas. Ne daiktų materializavimas, ne kelionės laike, ne... Kalbėjimas, žiūrėjimas, šypsena – visų didžiausia, tai yra stebuklas.

///
Reikia iš daugelio pavadinimų išrinkti Gyvenimo pavadinimą. Kaip laikraščio antraštę.

///
Laiką jis pradėjo pastebėti, kai pamatė tėvą nešiojant akinius.

///
Dabar turi būti tuštuma , kad būtų vietos viskam.

///
Helenizmo laikotarpiu stoicizmas egzistavo todėl, kad nebuvo dantistų.

///
Svarbiausia gyvenime yra ištarti žodžius: "Svarbiausia gyvenime".

///
Kažkas rašo, kad New Yorke vyrauja maišatis. Aš galiu pasakyti, kad Lietuvoje vyrauja mėšlas. Marijampolė – vienintelė šizofrenijos oazė. Ir nieks nepasakys, kas geriau. Ar mėšlas, ar šizofrenijos oazė.

///
- Tu visą laiką apsimetinėji, kažką vaidini...
- Aš bandau vaidinti save.
- Tai būk savimi.
- Po to, kai tampi kaltas, tu negali būti savimi, tik gali bandyti vaidinti save.

///
Išgirdę filosofinę mintį, visi pradeda linkčioti galvom. Tai lyg slaptas ženklas, lyg užslėptas simbolis, pagal kurį norima save priskirti išrinktiesiems.

///
Jis tol skendo savo mintyse, kol jį ištraukė iš Šešupės.

///
"Visi, kurie į jį pažiūrėdavo atviromis akimis, sakydavo: mes kalti. Visi, kas į jį pažiūrėdavo primerktomis akimis, sakydavo: jis kaltas."

///
Jis gyrėsi ir gyrėsi, aukštindamas save. Tuomet uždaviau provokuojantį klausimą: „Tai jūs esate laimingas žmogus?" Jis nusišypsojo, skėstelėjo rankomis ir tarė: „Taip, laimingas". Ir, o Dieve, nuo šios akimirkos man jo pagailo.

///
Smėlio laikrodis, saulės laikrodis, mechaninis laikrodis, elektroninis laikrodis, atominis laikrodis – laiko nekintamumas tarsi ignoruoja juos ir visą žmonijos pažangą.

///
Pasidariau nuobodus – pradėjau galvoti, kokius savo norus pildysiu , kai turėsiu daug pinigų. (Kažkodėl visi tikisi, kad ateis laikas, kai jie turės gausybę pinigų, jie tuo netgi neabejoja).

///
Tik užvertęs galvą į žvaigždes išgirsti žiogų cikadas.

///
Froidas tik dar kartą įrodė išpažinties būtinumą. Daugiau nieko.

///
Čechovas sakė:
- Išmesk raktus į šulinį ir būk laisvas.
Nepadės, pas tėvą yra atsarginiai.

///
Kodėl aš jau ne taip aštriai įžvelgiu tikrovę? Kodėl būtis ir tiesa apsitraukė migla? Seniai neberašau muzikos. Natos ir ritmas sudėlioja mintis ir suvokimus į tam tikrą sistemą, kuria galėjau naudotis spręsdamas apie aplinką, esamybę ir reikšmes. Dabar viskas apsiblausė grožio migla. Matau švytinčią miglą, ne tiesą ir, pavadindamas ją grožiu, bandau tarsi mėgautis ja. Ne, tai nėra naujas etapas, tai - posūkis į šalį. Labai gaila, kad aštrų suvokimą pakeitė miglotas grožis. Grožis - tarsi rūkas virš vandens. Jei jo nebūtų, galėčiau pasilenkti ir aiškiai pamatyti save vandens paviršiuje. O dabar ežerą dengia švytintis rūkas – jo nei nupūsi , nei nustumsi, nei pasieksi, jis egzistuoja ir esi priverstas juo grožėtis. Laukime, kol suskambės muzika.

LAIMA PETRAUSKIENĖ

VOKIETIS

Apsakymas

Pradedu standartiškai. Visiškai standartiškai. Net pačiai neįdomu taip pradėti. Šimtus kartų skaityta ir girdėta. Bet man tai nesvarbu. Man svarbu užfiksuoti tai, ką įsiaudrinusios mano smegenys išmetė į atsiminimų krantą, kai aš sirgau. Kol visko nepamiršau, kol tai, ką jos išmetė, dar plūduriuoja kažkur smegenų paviršiuje, kol nenugrūsta giliai, giliai, ir kol nedingo iš mano pačios suvokimo lauko, reikia skubiai užrašyti. Nes jau maniau, jau buvau įsitikinusi, kad daug ko nebepamenu ir daug kas negrįžtamai žuvo kartu su mano žūstančiais neuronais. Bet pasirodo, kad ne viskas. Ir ačiū Dievui, ir ačiū tiems mano nukankintiems, besižudantiems ir dar tebegyvuojantiems neuronams.

Aš sergu. Purto šaltis ir laužo sąnarius. Bet ne vien tik tai. Galvoje pašėlusiu dažnumu stuksi neuronai, vis garsiau ir garsiau. Ir sukasi pastarųjų dienų įvykiai vėl ir vėl, ir vėl. "Nepjaustyk pjuvenų, – pati sau cituoju Karnegį, - ir mesk kuo greičiau iš galvos tuos nelemtus įvykius, nes susirgsi dar labiau". Bet neišeina. Nes "pjuvenos" su Karnegiu sėdi smegenų žievės viršuje. Ir aš galiu juos valdyti. O tas purvas, tos niekingos ir šlykščios intrigos, kurios buvo šalia manęs taip arti, jau spėjo nulįsti giliai, giliai. Ir aš jų jau nebegaliu suvaldyti.

Galvoje stuksi ir stuksi neuronai. Stuksi smarkiai, tikrai per smarkiai, netgi trupu-

Biomedicinos mokslų daktarė, dirba VU Ekologijos institute. Pirmosios publikacijos – 2006 metais.

tėlį gąsdinančiai. Reikėtų išgerti raminančių, gal stuksėtų mažiau. Bet kartu su stuksėjimu pradeda plaukti vaizdai. Tokie ryškūs praeities vaizdai, kad aš net apstulbstu. Dabar jau tikrai raminančių nebegersiu. Nes dabar man pačiai be galo įdomu – kas dar išnirs iš seniai seniai pamirštų įvykių? Ir kokie praeities lobiai, kurie, atrodo, buvo lyg ir amžinai pražuvę, vėl ims ir atgis? Taip aiškiai, lyg viskas būtų įvykę tik vakar…

Universitete mus mokė, kad smegenyse atsispaudžia viskas, beveik viskas. O aš tuo netikėjau. Kaip gali atsispausti viskas, kai tiek daug įvykių? Dabar apsidžiaugiu – vadinasi, nemelavo. Apsidžiaugiu ir dėl savo pačios neuronų - jie iš tikrųjų sugebėjo viską užrašyti, smulkmeniškai ir tiksliai viską užrašyti. Aš matau veidus, šypsenas, girdžiu žodžius… "Keista, - galvoju, - kodėl būtent ši istorija išplaukė į smegenų paviršių? Juk buvo mano gyvenime žymiai svarbesnių istorijų. Kodėl būtent ši?"

Ak, taip! Dar kartą galiu pasidžiaugti savo neuronais. Jie labai gerai suprato, ko man reikia šiuo momentu, būtent šiuo momentu. Man dabar reikia ko nors romantiško, ko nors, kas kažkiek atsvertų tą bjauriai juodą nuotaiką. Ir jie išmetė šią istoriją. Ji romantiška. Tikriausiai dėl to, kad neišsipildžiusi. Ir galbūt todėl, kad neišsipildžiusi – be didelių nusivylimų. O tos, reikšmingesnės – daugiau ar mažiau išsipildžiusios. Ir kupinos nusivylimų. Nebe tokios romantiškos arba visai neberomantiškos.

***

1983-ųjų Albena – modernus Bulgarijos kurortas su daugybe turistų iš visos Europos ir net iš toliau. Mini Europa vienoje vietoje. Mes sėdime lauko kavinaitėse, mes visados įsitaisome prie staliuko, kuris arčiausiai gatvės. Gėrimės ir stebimės praplaukiančia marga turistų minia, veidais, šypsenomis, judesiais. Tai tarsi kažkoks gyvasis filmas, slenkantis mums prieš akis. Mes – iš totališkai unifikuoto pasaulio, ir mums be galo įdomu. Be galo. Mes dar nežinome, mes dar net nesvajojame, mes neįsivaizduojame, kad tą Europą kada nors irgi pamatysime. Mes labai smalsios.

Jau buvome keliose kavinėse, bet mus labai traukia ant jūros kranto stovintis baras "Piratų laivas". Įspūdingas, gražus, meistriškai pastatytas medinis piratų laivas, tarsi netyčia audros išmestas ant jūros kranto. Iš mūsų turistinės grupės ten jau kai kas spėjo pabūvoti ir labai išgyrė. Šeštadienio vakarą išsiruošiame su Danute į barą.

Deja, įėjimo bilietų nėra. Visi parduoti, nes baras nedidelis. Mes labai nusivylusios.

-Gal kas nors išeis? Gal verta palaukti? – klausiam durininko.

-Gal... – atsako jisai.

Mes stovime netoli jo ir kalbamės. Po kiek laiko jis klausia:

-Jūsų tokia graži kalba. Iš kur jūs?

-Iš Lietuvos, - atsakome. Jis kalba lyg ir maloniai, bet jo fizionomija mums labai nepatinka. Labai.

Ačiū Dievui, gan greitai pakliūvame į vidų.

Viduje "Piratų laivo" gražu ir jauku. Permetame nedidelę salę akimis – taip, atrodo, mes dvi vienintelės iš sovietinio bloko. Salytėje linksmas, bet nevulgarus siautulys, lankytojai šoka ir tarpusavyje linksmai kalbasi. Šoka absoliučiai visi, ar turi poras, ar ne, ir po vieną, ir po du.

Pasiimame po firminį kokteilį, siurbčiojame ir žiūrime. Mums įdomu, kaip linksminasi tie, iš už geležinės uždangos. Aš kol kas tebuvusi tik Lenkijoje.

Mums iš kairės prie gretimo staliuko sėdi atletiškas, aukštas, gražus ir simpatiškas vokietis. Čia, Albenoje, vokiečių labai daug, jie visi gražūs, aukšti ir atletiški. Tarsi būtų suvažiavę dievai žino kiek krepšinio rinktinių... Šitoks palyginimas man labai patinka, nes mokykloje aš žaidžiau krepšinį ir turėjau kažkokį atskyrį. Ir esu gimusi ir užaugusi krepšinio sostinėje – Kaune.

Bet kalbant apie vokiečius, beldžiasi prisiminimai iš sostinės kitos – iš Maskvos.

Aš Maskvoje. Einu pėsčiųjų tuneliu nuo Gorkio gatvės iki Raudonosios aikštės ir spėlioju, kuri grupelė žmonių, einanti į mano pusę, yra tos ar kitos tautybės. Nustatau iš toli, ir kai mes prisiartiname vieni prie kitų, klausausi jų šnekos prasilenkiant. Nė karto nesuklydau nustatydama vokiečius. Net keista, bet nė karto. Nors gyvenau Maskvoje du metus ir daugybę kartų žaisdavau šį fizionomistinį žaidimą. Kažkoks griežtumas ir šaltis, kažkiek paniekos supančiai aplinkai būdavo jų veiduose.

Tačiau Maskvoje besilankantys vokiečiai dažniausiai būdavo pagyvenę, o čia Albenoje – jauni, gražūs ir simpatiški. Be jokio šalčio veide. Gal kad Albenoje, ne Maskvoje? O gal dėl to, kad jauni? Ir kai kurios istorijos jų veiduose jau nebeatsispindi?

"Piratų laive" prie mūsų kaimyno iš kairės prisėda visa vokiečių šeimyna. Matyti, kad seni pažįstami, klega, juokiasi. Iš dešinės – didelė prietema, visi skęsta dūmų debesyje.

Vokiečių šeimyna išeina, žavusis vokietis lieka vienas. Erdvę netoli jo iškart okupuoja "profesionalė". Bet kažkodėl vokietis ja nesidomi.

Tačiau mes jau, atrodo - ne, ne atrodo, o tikrai - jau nebe vienintelės iš sovietinio bloko. Dešinėje, toje prietemoje, tame dūmų kamuolyje, jau sėdi jaunas vyras, turintis kažkiek kazachiškų bruožų. Tokio tipažo nesumaišysi niekaip su jokiais kitais. Aiškių aiškiausias sovietinis. Jis dažnai ir reikšmingai žvilgčioja į Danutę. Nenuostabu – ji tikrai graži.

Kai mes pagaliau įsidrąsiname ir išeiname šokti, jis prisigretina prie Danutės, šoka greta. Matau, kad jie kalba ir šypsosi. Po šokio prisėda prie mūsų staliuko ir atneša mums du kokteilius. Tokius pačius, firminius.

Jis atrodo malonus ir nuoširdus. Jis džiaugiasi, kad sutiko mus, "saviškes" ir turi su kuo pasišnekėti. Kalbamės apie Bulgariją, Albeną. Pasakoja apie daug ką, taip pat apie savo viešbutį – kokia to viešbučio restorane gera muzika ir kaip ten malonu pašokti. Mes neištvėrę pasigiriame, kad pas mus muzika irgi labai gera. Net daugelis kapitalistų ateina vakarais jos pasiklausyti. Ir, žinoma, pasakome, koks mūsų viešbutis.

Po keliolikos minučių jis maloniai pasišalina, kažką paaiškinęs, kad kažkur dar turi eiti.

"Keista, -pagalvoju.- Taip ilgai žvilgčiojo į Danutę ir taip greit pabėgo". – Bet tuoj pamirštu apie tai. Yra įdomesnių dalykų.

-Tu žinai, ką jis man pasakė, kai šokome? – juokiasi Danutė . – Jis pasakė, kad iš išvaizdos mus sunku atskirti, ar mes iš Tarybų Sąjungos, ar ne. Bet jau iš elgesio – tai visai lengva. "Sėdit čia tokios ramios ir kuklutės, kuklutės. Ir nešokate."

Pirma apibūdinimo dalis mums visai patinka. O antrąją tuoj pataisysime.

Siurbčiojam ruso–kazacho pastatytą kokteilį. Nustatom, kad jis stipresnis, nei mūsų. O pavadinimas tai tas pats... Kažkodėl barmenas mums buvo paruošęs silpnesnį. Kaip moterims?

Bebaigiant antrąjį kokteilį, šokam tikrai laisvai. Dabar jau niekas mūsų neatskirtų. Ir neatskiria, nes klausinėja, iš kur. Čia visi bešokdami vieni su kitais pasišneka. Visai nesilaiko įsikibę savo partnerių. Linksmai maišosi baro erdvėje ir be galo linksmai šypsosi vieni kitiems. Taip linksmai, kaip pas mus nieks nesimaišo. Tarsi didžiausias džiaugsmas, kad jie ėmė ir mus sutiko. Maišomės baro erdvėje ir mes, šypsomės. Prie manęs priartėja norvegė, klausia iš kur aš. Aiškinu, kad iš Lietuvos. Suprantu, kad ji nežino, kur ta Lietuva, bet kažkodėl nedrįsta dar kartą paklausti.

"Aha, ir jie su kompleksais, - apsidžiaugiu. Nenori pasirodyti, kad nežino geografijos". Paaiškinu, kur ta Lietuva, ji šypsosi dar gražiau.

Staiga pastebiu, kad mūsų kaimynas vokietis nenuleidžia nuo manęs akių. Žinau, kad šoku gražiai...

Grįžtam į savo vietas. Kokteilis beveik baigiasi, ir Danutė nori namo. Bet aš sakau:

-Truputį palauk, aš dar noriu pašokti su tuo simpatišku vokiečiu.

-Ką tu čia kalbi? – nesupranta jinai.

-Dar pasėdim trupučiuką, - kartoju, bet daugiau nieko neaiškinu. Ką aš žinau, o gal jis ir nepakvies manęs šokti.

Vokietis pakviečia. Matau, kaip iš nuostabos ištįsta Danutės veidas. Tikriausiai galvoja, kad aš truputį ragana.

Vokietis be galo apsidžiaugia, kad aš kalbu angliškai.

-Tie bulgarai... - truputį paniekinančiai sako jis, - su jais niekaip nesusišnekėsi.

Susipažįstam. Jis sako savo vardą. Kažkoks netradicinis, sunkiai suvokiamas. Klausiu dar kartą, muzikos garsai vėl viską užgožia, negirdžiu. Tiek to. Mano atmintyje taip ir liks: Vokietis.

Jis inžinierius ir netoliese esančiame miestelyje padeda bulgarams įrenginėti kažkokią gamyklą. Savaitgaliais visada atvažiuoja į Albeną pailsėti ir pabendrauti su žmonėmis. Aš suprantu – su vokiečiais.

Atrodo, kad jam įdomu bendrauti ne tik su vokiečiais. Jis labai nuoširdžiai, kaip ir tie, šokantys bare, džiaugiasi, kad sutiko mane. Toks nepaprastai didžiulis džiaugsmas, kad, štai, ėmėm ir susitikom. Džiaugsmas, išreikštas šypsena, akimis ir žodžiais. Taip, bendravimo skirtumas tarp jų ir mūsų vis dėlto yra. Mūsiškiai žymiai santūresni. O jisai nieko neslepia – jei jam malonu su manimi bendrauti, tai tą jis nesivaržydamas parodo. Ir ima berti man komplimentus - kad aš gerai kalbu angliškai, kad aš gražiai šoku, kad aš gražiai šypsausi, ir aplamai – aš žavinga. Ir dar kažką, ir dar kažką...

Ir visai nesvarbu ką. Kokie bebūtų komplimentai, vis tiek supranti, kad jie didele dalimi yra melas. Bet šįkart svarbu – kaip. Kaip jis tuos komplimentus išsako. Jis juos išsako su tokiu malonumu, kad man taip dar niekas nėra išsakęs. Švytėdamas iš pasitenkinimo, jis pila ant mano galvos ištisą komplimentų jūrą. Aš apstulbusi šoku tos įstabios jūros bangose ir atrodo, kad kas minutę darausi vis gražesnė ir gražesnė... Šitiek komplimentų mūsiškiai pažeria nebent tuomet, kai jie būna gerokai nusišnioję. Bet vokietis negirtas visai. Nė trupučio.

Blaivūs mūsiškiai sako komplimentus arba varžydamiesi, arba drąsiai, bet profesonaliai donžuaniškai. Pastarieji švilpia pro mano ausis, manęs neužkliudydami. Nes aš egoistė. Šiuo požiūriu siaubinga egoistė. Man reikalingi komplimentai, kurie būtų sakomi man, tik man, o ne kartojami jau kokį tūkstantį ir pirmąjį kartą.

O kaip sako komplimentus ne mūsiškiai? Čia tai aš turiu tokį lyg ir brangakmenį savo archyve. Nė viena Lietuvos moteris tokio neturi, galiu eiti lažybų.

Aš sėdžiu prie ilgo stalo prestižiniame Maskvos restorane. Mes švenčiame Vytauto disertacijos gynimą. Aš ką tik Maskvoje, ir pažįstu tik čia sėdinčius lietuvius. Rusų nepažįstų nė vieno. Tiesiai prieš mane, kitoje stalo pusėje sėdi rusas. Sprendžiant iš jo elgesio, labai savimi pasitikinčio, jis kažkoks super super mokslų daktaras arba super super vadovas.

Jis kviečia mane šokti. Neatmenu, kokius komplimentus jis man sakė, kai šokome, ir ar iš vis sakė. Atmenu tik tiek, kad su palengvėjimu atsidusau, atsisėdusi į savo vietą, nes jis jau buvo per daug paėmęs ir šokti su juo man buvo visai nemalonu.

Bet jis ne iš tų , kurie sako komplimentus į ausį arba prie ausies. Ne, ne, tikrai ne. Jeigu jau jis ką nors sako, tai turi girdėti visi. Jis tuoj pasakys tuos, jo manymu, pačius nuostabiausius komplimentus man taip, kad girdėtų visas ilgas stalas. Visi, sėdintys jam iš kairės ir iš dešinės. Jis kelia tostą ir kalba atsistojęs.

-Aš noriu išgerti už moteris, už žavias, gražias moteris, - sako jis žiūrėdamas tiesiai į mane. – O po to jau tiesia taurę į mano pusę, norėdamas susidaužti su manimi ir sako kai ką tik man. Bet girdi visi. Visas ilgas stalas. Iš dešinės ir iš kairės:

-?? ????? ?????????? ??? ????? ?????? ???? ?? ?????.

Aš sustingstu. Iš netikėtumo, iš gėdos, iš pykčio. Aš net nematau aplinkinių reakcijos. Girdžiu tik, kaip Danutė šnibžda man į ausį:

-Kiaulė, kiaulė. Bet tu nekreipk dėmesio, jis ir šiaip kiaulė.

Bet to dar negana. Griausmingajam tosto sakytojui to negana. Jis pasipiktinęs, kad mano ranka nekyla susidaužti su juo. Ir apskritai – aš net drįstu jam nenusišypsoti, šitam super super mokslų daktarui. Jisai tiek pasipiktinęs, kad net pradeda mane tujinti:

-Tai ką, aš negaliu tavęs palyginti su pačiomis gražiausiomis Permės bobomis??? Juk jos pačios gražiausios visoje Rusijoje!

Pasakyčiau kai ką, kas tiesiog degina liežuvio galą. Bet aš esu pas Vytautą svečiuose ir negaliu sau to leisti.

Padėtį gelbsti kažkas iš pačių rusų:

-Tai baigsi pagaliau tu tą savo tostą ar ne? Mes norime išgerti.

O mane mikliai kviečia šokti šalia sėdintis lietuvis. Aš jam esu be galo dėkinga. Nes nereiks matyti bent jau kurį laiką fizionomijos, sėdinčios tiesiai prieš mane.

Super super mokslų daktaras greitai visiškai ir kiauliškai nusigeria. Jį išveža. Restoranas prestižinis, incidentai nepageidautini. Erdvė prieš mane tampa švari.

Bet apskritai balius buvo labai šaunus. Buvo daug įdomių, simpatiškų žmonių. Aš daug šokau ir klausiausi kitokių komplimentų. "Bobos" komplimentų atšvaitai greitai išnyko nuo mano veido.

O dabar aš tą įvykį kartais pasakoju kaip egzotišką sovietinių laikų anekdotą, ir

visi labai skaniai juokiasi. Tai tarsi antikvarinė brangenybė mano atsiminimų dėžutėje.

Vokietis maudo mane komplimentų jūroje ir žiūri į mane tokiomis akimis, tarsi aš būčiau aštuntas pasaulio stebuklas.

Žinoma, galėtų ir nežiūrėti į mane taip, tarsi aš būčiau aštuntas pasaulio stebuklas. Puikiausiai žinau, kad nesu tas pasaulio stebuklas. Galėtų žiūrėti kiek kitaip...

Bet šokti su juo man patinka. Netgi labai patinka. Šokdama su tuo aukštu, atletišku vokiečiu aš jaučiuosi mažytė, visai mažytė ir trapi. Labai moteriška. O to nuostabaus jausmo jaustis mažytei ir trapiai gyvenimas man pagailėjo dovanoti. Tikriausiai ne vien tik man, bet ir daugeliui buvusių ir esamų krepšininkių...

Aš einu Vilniaus gatve. Man dvidešimt metų. Pasaulis nuostabus. Ir diena taip pat.

Mane kalbina vyriškis. Galima sakyti, kad mes šiek tiek pažįstami. Jis tikriausiai gyvena per keletą namų nuo manęs, nes mūsų žvilgsniai šioje gatvėje jau buvo susidūrę. Jis kalbina labai gražiai, tiesiog išradingai. Mes kurį laiką einame gatve ir šnekamės, bet kai jis nori man skirti pasimatymą, aš sakau:

-Klausykit, jūs neįsižeiskit, bet gal jūs paaiškintumėt tokį keistą dėsningumą. Na, kodėl apie mane visą gyvenimą būtinai turi suktis bent jau kokiais trim centimetrais mažesni vyrai?

Aš jau jį išmatavau žvilgsniu. Jis mažesnis kokiais penkiais centimetrais. O be to, aš jau vaikštinėju su labai simpatišku vyruku. Tik viena bėda – jo ūgis tip top kaip mano. Ir kai aš užsidedu batelius bent jau su dviejų centimetrų pakulne, mane iškart meta į kuprą.

Kalbintojas juokiasi. Ačiū dievui, neįsižeidė. Jis man tuoj viską išaiškins:

-O aš mąstau taip. Jei aš mažas ir žmona bus maža, tai kokie bus vaikai?

Keista... Niekuomet nebūčiau pamaniusi, kad vyriškis, kalbindamas merginą gatvėje, jau galvoja apie vaikus. Tikriausiai pajuokavo. Meistriškai pradėjo kalbą, meistriškai ir užbaigė.

Vokietis prisėda prie mūsų staliuko. Trečiąkart gaunam tos pačios rūšies kokteilį. Jis žymiai stipresnis už antrąjį, pastatytą ruso.

-Bjaurybė barmenas, - neiškenčia Danutė. - Ar jo pridedamo alkoholio kiekis priklauso nuo tautybės?

Barmenas tikriausiai žaidžia panašų žaidimą, kaip aš Maskvoje... Ir dar prieš įpildamas alkoholį, apskaičiuoja būsimų arbatpinigių tikimybę bei jų dydį. Tikriausiai šio vyruko hobi yra psichologija ir tikimybių teorija. O gal ir dar kai kas…

Mes išeiname iš baro negirti, bet truputį linksmučiai. O lauke, pasirodo, prilyta ir prie pat baro telkšo balos. Puikiausia proga vokiečiui paimti mane ant rankų ir pernešti per balas. Kabu vokiečiui ant kaklo, vėlgi jausdamasi visai mažytė. Prisimenu kai ką iš labai romantiškos ir labai storos knygos, kurią, nepaisant jos storumo, su-

krimtau per vieną naktį, nes romantiškos knygos naktį atrodo dar romantiškesnės. Joje buvo pasakyta: "O, praėjusių laikų moterys! Minkštos kaip voveraitės jūs kabėdavote vyrams ant kaklo". Jaučiuosi kaip dama iš tos knygos... kaip voveraitė kybu vokiečiui ant kaklo.

Traukiame ilga, plačia alėja, vedančia į mūsų viešbutį. Mums reikės pereiti beveik per visą Albeną, nes mūsų viešbutis viename miesto gale, o baras – kitame. Bet kelias neprailgsta. Mes daug kalbame, juokiamės, niūniuojame. Aš prisimenu "Lorelei", kurią išmokė vokiečių kalbos mokytojas dar mokykloje. Dainuojame duetu, o Danutė mums kaip ir akompanuoja – žodžių nežino, bet pritaria niūniuodama.

Vokietis apstulbęs:

-Jūs be klaidų padainavote "Lorelei". Kodėl jūs nekalbate vokiškai?

-"Lorelei" mes dainavome mokyklos festivalyje ir begalinę daugybę kartų repetavome. Vokiečių kalbos mokytojas įkalė į atmintį tą "Lorelei" taip, kad ir vidury nakties pažadinta galiu atsiminti. O kalbėt aš jau beveik viską pamiršau. Tos dvi kalbos yra panašios, ir aš sąmoningai išmečiau vieną iš galvos. Kad nesusimaišytų. Mano galva per daug siaura dviems panašioms kalboms,- sakau juokdamasi.

Vokietis irgi juokiasi. Bet, jo manymu, mano galva nėra per siaura.

Pasakau tik vieną sakinį vokiškai:

-Vokiškai atsimenu tik tiek, kad jau užmiršau vokiškai.

-Viskas gerai, - juokiasi jis. - Tik žodžių tvarka kiek neteisinga.

Ir pataiso. Jis švelniai nubrėžia ore brūkšnį – tarsi visą sakinį – ir atsargiai, atsargiai - kad manęs neįžeistų - ir žodžiais, ir judesiais sudėsto tuos žodžius ten, kur reikia.

Aš skubiai užgarantuoju, kad tikrai vokiškai nieko, ničnieko nebeatsimenu, tik tą sakinį. Jei jis mane ir toliau ims taip švelniai mokyti vokiečių kalbos, tai aš nesu tikra, ar neišsikraustysiu dėl jo iš proto. Man jau visko kažkiek per daug. Ir to vokiečio žavumo, ir komplimentų, ir aštunto pasaulio stebuklo. O dabar, prašom, dar priedo ir šitokio švelnumo. Ačiū, tikrai visko per daug. Aš gal visai neplanavau išsikraustyti iš proto čia, šitoje Albenoje, ir dar dėl kažkokio vokiečio. Ir visai ne dėl to aš atsidūriau "Piratų laive", kad man reikėtų kažkokio užsieniečio. Man tiesiog buvo įdomu. Čia šimtai gaudančių užsieniečius ir jų turtus, ir tegu sau gaudo, man jų nereikia. Visai netrokštu išmaut į jokį užsienį ar užsikart vokiečiui ant kaklo. Nieko blogo nematau, kad su kažkuo pašokau, pakalbėjau, truputį paflirtavau, ir kad tas kažkas palydi dvi damas į viešbutį. Dabar vidurnaktis ir padorios damos turi būti palydėtos iki viešbučio.

Mes draugiškai sutariame, kad toliau kalbėsime tik angliškai, bet dainuosime visomis kalbomis. Taip, bet dabar jau truputį kvepia paraku. Kaip elgtis toliau? Aha, galima, pavyzdžiui, patarškėti apie tą jų žodžių tvarką.

-Šiaip jau man vokiečių kalba patinka labiau už anglų,- sakau jam.- Ir aišku kaip tarti, ir aišku, kaip rašyti. Ir dainuot gali plačiau išsižiojęs, ne taip, kaip angliškai. Bet gi ta nelaiminga jūsų žodžių tvarka! Vieną vienintelį veiksmažodį reikiai iškaišioti per dievaižin kiek vietų. Ir kai galvoji apie tą iškaišiojimą, tai pamiršti, ką norėjai pasakyti. Ir dar tas nelaimingas jūsų "nicht" sakinio gale. Jau suprantu, visiškai suprantu ilgo teigiamo sakinio prasmę, ir staiga gale – "nicht". Viskas apsiverčia aukštyn kojomis, ir daryk kūliaverstį. Kol aš savo galvoje tą kūliaverstį padarau, tai pražiopsau kitą sakinį.

Mes juokiamės, dar kažką tarškame ir tarškame visai neesminio. Kiek vėliau kompanija vėl užsinori dainuoti, o aš jau lyg ir užsirekomendavau kaip chorvedys. Bet dabar jau visai vaikiškai pradedu galvoti ką dainuoti, o ko ne. Ak, taip, galima padainuoti: "For tonight we`ll merry be, tomorrow we`ll be sober". Žodžiai į temą, ir jie abu su Danute juokiasi. Bet žodžių niekas nežino, ir aš priversta dainuoti solo. Su savo žuvies balsu. Nepasakyčiau, kad man didelis malonumas dainuoti solo. Geriau jau duetu arba choru.

O ką padainuoti toliau?

Atsimenu tik "Zwei roten Lippen und ein roter Aragona". Bet šito tai jau tikrai dainuoti nebegalima. O šito - "Es gibt nur einmal" - dar labiau. Po velniais, viskas apie meilę, ką aš moku dainuoti vokiškai, ką mane išmokė mano mama. Bet jinai dar išmokė ir "O, Tannenbaum". Gal ši kiek neutralesnė. Gal sudainuoti šitą?

Mes vėl dainuojame. Tik "Tannenbaum" melodiją jis vedžioja kiek skirtingai, nei aš esu išmokinta. Bet nieko, disonansai madoje. Nors ir traukiam kiek disonansu, bet... vokietis sutirpsta visai.

Žioplė! Geriau jau reikėjo dainuoti "Zwei roten Lippen" arba bet ką, tik ne "Tannenbaum". Galvojau apie kažkokius niekus, o pamiršau vokiečių nacionalinius jausmus. Pamiršau, ką reiškia vokiečiams "Tannenbaum". Tikrai per siaura galva.

Dabar labai gerai suprantu - jam iš tikrųjų liūdna šitame mažame Bulgarijos miestelyje. Gražiam vokiečiui iš gražaus Kelno miesto. Jis ilgisi savo tėvynės, ir "Tannenbaum" tik dar labiau įpylė benzino į ugnį. O čia vėl kažkokios nereikšmingos balutės, ir aš vėl atsiduriu ant vokiečio rankų ir kaklo. Vėl kabu kaip minkšta voveraitė ir skrendu per balas. Ne vien per balas, jau truputį padebesiukais, nes vokietis taip sutirpęs, kad tirpdo ir mane. Nors ir visai nenoriu skristi padebesiukais, nes tai neįeina į mano šio vakaro planus – visokie ten skraidymai padebesiukais. Geriau tegul greičiau pastato ant žemės.

Vokietis pastato. Ir po kelių žingsnių užduoda man klausimą. Jis irgi kažką pajuto. Tas klausimas vėlgi toks atviras ir nuoširdus, kad aš eilinį kartą apstulbstu. Prarandu žadą. Ir dėl klausimo, bet dar labiau dėl to, kaip jis užduotas. Klausimas sako, kad viskas iš jo pusės šį vakarą buvo nuoširdu ir tikra, o iš mano – galbūt nelabai. Ir jam kilo noras pasiaiškinti, ar iš tikrųjų taip yra, ar jis neklysta.

Jei būtų uždavęs šį klausimą truputį kitaip, tai aš tikrai būčiau atsakius, kad yra taip, kaip jam atrodo - kad jis neklysta. Nes nemėgstu meluoti. Net vyrams. Nepaisant to, kiek jie yra primelavę man. Nepaisant to. Bet dabar aš visiškai susimaišiau ir nežinau, kaip atsakyti - ar taip, ar ne. Ar aš žaidžiu, ar ne. Ar rimtai, ar nerimtai. Dabar jau tikrai nieko nebežinau…

Bet jis ir nereikalauja atsakymo. Jis paklausė taip keistai suraukęs kaktą ir pasakė tą sakinį lyg sau, lyg man. Tiesiog garsiai pagalvojo. Labai nustebęs, kad taip gali būti. Ir pasižiūrėjo į mane vaikiškai nustebusiomis akimis.

Aha, brangioji, prisižaidei. Neveltui vokietis uždavė tau tokį klausimą. Iš pačios iš esmės. O dabar kapanokis, jei prisižaidei.

Ir kodėl šitoj srity man amžinai viskas išeina atvirkščiai? Jei noriu "ne", tai išeina "taip". O kai noriu "taip", tai visuomet bus "ne". Visada bus šnipštas, jeigu noriu "taip". Amžinas visuotinės kiaulystės dėsnis.

Staiga pamirštu visas pasaulio kalbas. Ir visas dainas. Ir tyliu. Dabar tegul jis kal-

ba. Arba dainuoja. Kaip nori. Nes man jau visko per daug. Visko per daug iš to didelio vokiečio. Jeigu tiek daug jame visko yra, tai tegu ir kalba, ir dainuoja. Jeigu jau toks grynuolis. Toks... toks rimtas žaidėjas.

Bet tyli ir jis. Abu tylim. Ir aš visai nebežinau, kaip bus toliau, ničnieko nebežinau. Mano visi šio vakaro planai tikrų tikriausiai subyrėjo. Dabar jau, atrodo, yra būtent taip, kaip aš nenorėjau ir neplanavau.

Kad ėmiau ir išsikrausčiau iš proto...

Prie viešbučio atsisveikiname.

Ir staiga...

... ir staiga neaišku iš kur, tarsi iš nematomo pavirtęs matomu, tarsi vaiduoklis, pro mus praeina žmogus-šešėlis. Juk niekas nesekė iš paskos – gatvė plačiausia ir toli matyti. Praeina visai pro mus, tiesiog nemandagiai per arti. Lyg ir duoda ženklą, kad mes neužsimirštume. Kad be meilės aukštumų, žvaigždžių ir šviesų, ir visokių skraidžiojimų po debesiukus, be voveraičių ar dar kitokių gyvių, ant žemės gyvuoja ir turi teisę gyvuoti visokie šešėliai, netgi žmonės-šešėliai.

Vokietis tikriausiai pagalvoja: " Nebūtina "šešėliuoti" taip jau visai šalia. Gatvė tai plati."

O aš jau žinau, kas tai.

Bet vis dėlto viliuosi - o gal... dar klystu?

Deja, neklystu.

Žmogus-šešėlis stovi prie viešbučio administratorės ir kalbasi su ja šypsodamasis. Pažįstami.

Kai aš imu raktą, jis irgi šypsodamasis, taip keistai - absoliučiai be jokios intonacijos - bet labai aiškiai, kad nesugalvočiau praleisti nė vieno, nė vienintelio žodelyčio, sako man rusiškai:

-Ak, tai jūs pagaliau sugrįžote?

Aš pasisuku į jį, vis dar besišypsantį. Mūsų veidai dabar labai netoli vienas nuo kito. Žvilgsniai susiduria labai trumpam. Aš greit nusisuku, nes man nemalonu žiūrėti į šitą veidą. Bet su nustebimu spėju užfiksuoti, kad jis visai gražus, netgi malonus. Tik lūpų kampučiuose kažkas vos-vos nemalonaus. Tikriausiai nuo per daug ilgai laikomos šypsenos.

Nieko neatsakau. Susitvardau. Retkarčiais gerai, kad mano lėtas charakteris. Padeda kai ko išvengti. Bet jei jis mokėtų skaityti mano mintis, tai išgirstų: "Suski, tu suski nelaimingas. Vyrišką profesiją išsirinkai - slampinėti paskui kitus ir žiūrėti kas, kada ir su kuo bučiuojasi."

Aš susinervinusi, aš pažeminta. Mano neuronai ima mušti pašėlusiu dažniu. Man greitai einant viešbučio koridoriumi, jie irgi greitai išmeta kelias išvadas.

Pirmoji išvada.

Aiški, visiškai aiški mums pastatyto antrojo kokteilio paskirtis. Kazachiškų bruožų "mūsiškis" išklausė mūsų viešbučio pavadinimą. Numetė žmogų-šešėlį reikiamoje vietoje. Per daug ilga ir plati gatvė, kad sektum iš paskos. Toli matyti. Padaryta mikliai. Ir vargo mažiau.

-Naivios kvaišos! - siuntu ant savęs ir Danutės. - Koks rusų turistas dėl keliolikos minučių bendravimo statys du nepigius kokteilius, kai visiems mums, sovietiniams, tekeičia tik 120 rublių? Jei jau pastatys, tai sėdės ir kalbės iki vakaro pabaigos. Ir dar prašysis į viešbutį.

Antroji išvada.

Tavo fizionomistinė intuicija, kuria retkarčiais pasigiri, čia visai negalioja. Rusokazacho veidas buvo tikrai malonus ir šypsojosi jis visai nuoširdžiai.

-Kodėl, kodėl?- klausiu savo neuronų.

-Todėl, kad čia reikia subtilesnių specialistų. Jie dirba kapitalistams, o ne tau, sovietinei. Ištampo savo grimasėles taip, kad sunkiai atskirsi. Ir mandagūs labai. O tu pripratusi prie lengvai atskiriamų, standartinių ir grubių.

-Deja, taip,- sutinku atsidususi.

Aplink mus pastoviai sukasi du daugiau nei standartiniai. Du lietuviai, deja, iš mano gimtojo Kauno. Dirba grubiai. Ir fizionomijos – kaip rusai sako – prašosi plytos. Visai veltui gauna pinigus, tikrai veltui. Mums jie visiškai nepavojingi, nes per daug aiškūs. Bet gal kokią kvaišą ir suvedžiojo, ką gali žinoti. Ir ataskaitą parašys – tiek ir tiek, taip ir taip.

O šitie gauna žymiai daugiau. Todėl ir dirba, ir treniruojasi, ir tampo savo šypsenas prieš veidrodį. Gal kokie talentingi aktoriai, kurių talento nieks neįvertino, susiradę kitą, daug pelningesnį amplua. Prie progos labai šauniai pasišaipys iš tų netalentingųjų, kurie liko dirbti kokiame nors sudulkėjusiame teatre ir būtent dėl to savo netalentingumo gauna tik kapeikytes. Taip jiems ir reikia, durniams. Tegul jiems tiek ir temoka. O mes - saulėtoje Albenoje, mes talentingi, mes gaunam už savo talentus daug ir dosniai.

Iki trečios, pačios svarbiausios, apibendrinančios išvados dar gana tolokas kelias – ilgas, ilgas koridorius, po to – liftas. Su šia išvada aš jau įšoku ne į savo mokslinę sritį – įšoku į matematikų daržą. Ak, žinau, kad mokslininkams labai nepatinka, kai kas nors svetimas braunasi į jų sritį. Bet juk šita jų sritis tokia begalinė, kad gal jie ne taip jau labai ir supyks. O čia dar moteris – trauk ją velniai – tikriausiai kokia kvaiša – įšoko ir iššoks tuoj atgal.

Taigi, priartėju prie tos srities, kurioje dirba matematikai ir, atrodo, turės darbo be galo. Su skaičiais, kurie netoli begalybės. O ten, netoli begalybės, yra labai įdomių dalykų, todėl jie dirbs ir dirbs be galo su tais begaliniais skaičiais.

Priartėju prie globalinės išvados.

O gal ne visai globalinės? Pusiau globalinės?

Ne, globalinės. Prisimink Trockį. Ir su Antanu Smetona visai neaiškūs reikalai. Ir su daug kuo.

Taigi, priartėju prie trečios - svarbiausios ir globalinės išvados.

Stop. Liftas jau sustojo devintame aukšte.

Trečioji išvada, kurios skaitmeninė išraiška artėja prie begalybės.

-Paskaičiuok, - įsiutusi sakau Danutei, kai grįžtu į kambarį – paskaičiuok, kiek tų suskių sėdi vien šitoje Albenoje, jei vienam vokiečiui iš Federatyvinės Vokietijos tenka du sveiki suskiai, dalis "profesionalės", dalis barmeno, dalis baro durininko ir dalis viešbučio administratorės? Tai čia tiek, kiek aš žinau. O kiek dar nežinau? O dar po plačiais sovietinio bloko horizontais? O po visos mūsų motinos žemelės skliautais?

-T-a-a-i p, - nutęsia ji. - Skaičiai įspūdingi. – Jos išvada visai praktiška: - Todėl ir kelialapius gavome taip sunkiai.

-Ar įsivaizduoji, - ironiškai klausiu Danutės, kai jau gulime lovose ir mano didysis įsiūtis kiek aprimęs, - ar įsivaizduoji, kaip įdomu? Tokie du lyg ir ne visai reikšmingi

įvykiai – tu pasibučiuoji su simpatišku vokiečiu, po to tau nusišypso beveik simpatiškas saugumietis – ir tu jau matai visą žemės rutulį su visomis jo globalinėmis problemomis.

- T-a-a-i p, - nutęsia dar kartą ji. Šįkart jaučiu, kad miegas jai žymiai svarbesnis dalykas, nei mano globaliniai žvilgsniai, juosiantys žemę.

-Neini? – klausia sekančią dieną Danutė, kiek nusivylusi mano sprendimu. Jai vokietis irgi labai patiko, ji mano, kad aš darau kvailystę, neidama į pasimatymą. – Kodėl?

-Negaliu pakęsti šitoje srityje nei klausytojų, nei žiūrėtojų. O jie tikrai bus.

Danutė nežino, ką aš galvojau šią beveik bemiegę naktį, tiksliau pusę nakties, nes grįžome labai vėlai. Mano atmintyje iškilo daug kitų panašių istorijų, švelnesnių ir baisesnių, kurias žino visas Vilnius. Daug, be galo daug minčių sukosi mano vargšėje smegeninėje tą naktį. Mintys klaidžiojo visiškai nelogiškai ir logiškai, chaotiškai, nenuosekliai ir nuosekliai, difuziškai, ir dar velniai žino kaip. Kairėn, dešinėn, skersai, įstrižai, geometriškai ir stereometriškai.

Ir jeigu bandyčiau užrašyti, kaip aš tąnakt galvojau, tai...

...tai dabar, atrodo, rašyčiau taip, kaip pasižadėjau nerašyti – labai chaotiškai. Velniai griebtų, siaubingai banalu, bet – niekada nesakyk niekada.

Bet nebūtina gi rašyti, taip, kaip tu mąstei. Galima išgriebti esmę, pačią esmę, be visokių detalių, nors, kaip žinome, detalės irgi svarbios, kartais netgi esminės.

Neįmanoma aprašyti taip, kaip aš mąsčiau. Nuo tų supainiotų prisiminimų srauto, nuo tų vingių, vingelių, bangavimų, svyravimų, neryžtingų tūpčiojimų, grįžimų atgal, vėl pirmyn, nuo geometrijos ir stereometrijos mano mielieji gerieji neuronai sustreikuos. Jie gali imti ir nuo perkrovos nusilaužti kokią kojytę arba rankytę ir nebegalės priimti ar perduoti impulsų. O tada man bus blogai, visi žino, kaip būna blogai, kai sustreikuoja neuronai.

Tai kaip gi dėstysime mintis, brangute?

Geriausiai būtų, geriausiai būtų... aprašyti. Laisvu, improvizaciniu stiliumi, sakykim džiazuojant. Nors aišku, kaip dieną, kad jeigu jau kas skaitytų, tai iškart apšauktų epigonizmu.

Nusispjaut. Dabar svarbu pačiai save pagaut už uodegos, kol viskas negrįžtamai nenulindo į tuos smegenų sluoksnius, iš kurių niekaip neištrauksi, su jokiais pyragėliais neišviliosi.

Ne, vis dėlto, gal parašykim operos libretą.

Uvertiūra. Pliažas, jūra, saulė. Lauko kavinė, stiklas vyno, bokalas alaus.

Pirmas veiksmas. Neapsimesk, kad nežinai kaip bus šįsyk. Labai aišku, kaip bus. Neužteks bučinuko, nesvaičiosi apie voveraites, neaiškinsi apie tą jo "nicht". Ir "nein" neišeis sakyti. Sakysi "ja". Tik negalvok, kad jis neves tavęs į tą kapitalistų viešbutį. Ves. Ir tu eisi. Nes tarp jūsų tokia trauka ir tokia įtampa, kad visi izoliaciniai sluoksniai bus pramušti ir perdegs labai staigiai. Ir tu negalvosi apie jokius saugiklius, saugančius nuo perdegimo.

O kaip toliau. Kaip toliau vyks veiksmas?

Kaip tu galvoji mylėtis viešbutyje, kurio sienos iš mikrobetono? Tai yra, iš betono ir mikrofonų mišinio.

Galima patylėti.

Taip, patylėti galima, bet man atrodo, kad tiksliau būtų išsireiškus, jog ten sienos iš mikro-foto-kino-audio ir dar velniai žino kokio – betono.

Taip..., čia jau viskas. Pasakysiu taip, kaip nemėgstu sakyti – šakės, šakės ir viskas, ir dar kartą šakės. Nieko neišeis. Taigi geriau neerzink vokiečio, kuris tau taip labai patinka. Negadink jam sveikatos, nežaisk su juo toliau. Juk puikiausiai atsimeni jo klausimą, užduotą prieš atsisveikinant, todėl nežaisk.

Libreto rašymas užstringa pirmo veiksmo pradžioje. Dekoracijos netinkamos atlikėjams. Pardon.

O toliau – kas toliau? Toliau vėl chaosas. O gal iš to chaoso atplaišėlių pavyktų sudėlioti bent apytikrę mozaiką?

Ką tie suskiai galėtų tau padaryti? Sukompromituoti tavęs lyg ir neturėtų, nes niekam nepriklausai. Charakteristikoje, kuri dabar guli pačioje įtakingiausioje Lietuvos įstaigoje, parašyta: "???????? ?????????. ??????? ??????? ?? ???????? ??????????? ??? ?????? ?? ???????". Bet mažų mažiausia pasiūlymas bendradarbiauti su jais bus, o tikriausiai kas nors ir daugiau. Jie sugeba ką nors sugalvoti gudriai ir šlykščiai. Ir tu nenori, taip nenori, kad nėra cenzūrinių žodžių apsakyti, kaip tu nenori turėti su jais jokių reikalų. O reikalų turėti reikės ir ne su tokiais, kurie čia tau šypsosi. Nors ir dirbtinai, bet šypsosi.

Nevaizduok lengvabūdės. Ar vienos dienos nuotykiai tau? O po šito, o po šito... ne, nerandu žodžių kaip apibūdinti. Nuotykis – negaliu sakyti, nes aišku kaip dieną, kad tai ne nuotykis. Kaip ten sakoma? Aha, trumpalaikiai ryšiai. Bet ir šis išsireiškimas man visai nepatinka. Ir pasimylėjimas man nepatinka, nes tai kvepia kažkokia technika ir kažkokiu darbu, susijusiu su ta technika. Tiek to, geriausiai padėsim daugtaškį. O po šito... man bus labai liūdna skirtis, nes jis per daug man patinka.

Bailė nelaiminga. Pasakyk, kiek jau kartų pabėgai nuo to, kas tau labai patiko?

Eik po velnių. Čia tau ne biologinė statistika.

Toliau, kas toliau? O toliau galima hipotetiškai apsvarstyti tokią labai labai mažą tikimybę, bet visuomet reikia apsvarstyti visokias tikimybes. Kad jis užsinorės tave vesti ir tu išvažiuosi į Federatyvinę Vokietiją. Gyvensi tame jo name, apie kurį jis pasigyrė, važinėsi mašina, apie kurią jis taip pat pasigyrė. Ir dar viso kito jis turi daug. Ar kažkaip panašiai, bet pasigyrė.

Taip, kurgi ne. Vyrai būtinai turi girtis. Rodyti plunksnas. Ir tik ši vienintelė pokalbio vieta mane ėmė ir suerzino. Pučiasi, čia prieš mus, sovietines. Nors žino, puikiausiai žino, kaip mes gyvename.

Blaiviai mąstančiai moteriai ši pokalbio vieta būtų labiausiai patikusi. O kad su tavimi kažkas ne taip, tai kaltink save, ne vokietį. Esi biologė ir negali suprasti, kad šitoks gyrimasis yra tiesiog biologiškai užkoduotas? Nepatinka plunksnų rodymas? Tai prisimink epizodą iš pelėdų meilinimosi repertuaro, jos, išmintingosios, rodo svarbesnius dalykus, nei plunksnos. Praktiškasis patinas sumedžioja pelę ir atneša parodyti savo išrinktąjai. Štai, žiūrėk, kaip aš greitai pagavau tokią didelę, riebią pelę! Aš labai gerai moku medžioti ir puikiausiai sugebėsiu tave aprūpinti. Juk taip?

Ilgesys... Ar ištvertum tą ilgesį? Argi? Juk ne taip seniai neištvėrei. Federatyvinė – tai ne demokratinė, iš kur dar gali imti ir atvažiuoti. Išvažiuosi – ir schluss, brangioji. Užsitrenki duris, lyg įėjusi pro pragaro vartus. Prisimink, kai begaliniai troškai išnykti iš Vilniaus kur nors labai toli, ir ta proga tau tiesiog buvo paduota ant lėkštu-

tės. Stebėtinai laiku paduota. Jei būtum mistikė, pasakytum, kad kažkokia ranka tau ją ištiesė. Išvažiavai toli, už keliolikos tūkstančių kilometrų ir taip puikiai atsijungei nuo to viso pragaro, kurį palikai, kad net pati nustebai. Tarsi to pragaro ir nebūta. Tarsi jis – kažkoks košmariškas sapnas, susapnuotas ir pamirštas, pasilikęs ten toli, nerealybėje. Tačiau jau po vieno mėnesio, po vieno vienintelio mėnesiuko tu taip užsinorėjai grįžti namo, kad net sunku apsakyti. Nors puikiausiai žinojai, kad tas pats pragaras laukia tavęs sugrįžus. Puikiausiai žinojai. Ar ne taip?

Ką dar pamiršai? Ak taip, apie svarbiausią dalyką pagalvojai paskutinėje vietoje, gal nebūtų reikėję kankinti tų savo neuronų nei skersai, nei įstrižai, nei geometriškai, nei stereometriškai. Gal jau pamiršai po kokių įvykių tu čia atvažiavai? Taip greit pamiršai? Atvažiavai sumušusi visus skyrybų ilgumo rekordus. O ką darai dabar? Po savaitėlės neri stačia galvą į kitą pragarą? "Lopinėlis žydro dangaus" ir – ilgi reikalai su suskynu. Gal tu dar bandysi meluoti pati sau, jog nežinai, kad vyrai myli tik gražias, sveikas, besišypsančias moteris. Ir gražiai šokančias. Kai tave pašokdins suskiai, kai jie dar patampys tavo neuronus įvairiom kryptim, tai gal ir tavo žaviajam vokiečiui nelabai norėsis į tave žiūrėti ir sakyti tau komplimentus?

Taip... Nusiramink, nusiramink. Pamiegok nors truputį. Jau aušta, greit bus visai šviesu.

O vis dėlto - kokią išvadą tu dar padarysi? Kad labai šaltai svarstant, filosofiškai ir iš tolo žiūrint, tas suskis padarė lyg ir gerą darbą. Tėviškai pamokino: "Stok, dukrele, tvirtai savo kojelėmis, dar virpančiomis nuo skraidymo po padebesiukais, stok tvirtai ant tarybinės žemelės, nes debesėliai ne tau. Debesėliai ne tau, brangioji."

Viskas lyg ir aišku. Viskas? Ne viskas? Kas dar, po velnių?

Ai, toliau nebenoriu, nebegaliu...

Guliu pliaže po skėčiu. Guliu čia, pliaže po skėčiu, o noriu, siaubingai noriu būti ten, toje lauko kavinėje, prie plaukymo baseino, kur sėdi vokietis. Gal nueiti nors trumpam, nors ką nors sumeluoti, ką nors pasakyti, kad jis negalvotų apie mane taip, kaip paklausė prieš atsisveikindamas?

Bet aš žinau, aš labai gerai žinau...

...jeigu aš dabar nueisiu nors trumpam, nors minutėlei pasakyti jam ką nors, bet ką, tai aš visiškai nežinau, kaip bus toliau. Nes aš už save neatsakau. Jis galės paimti mane ant rankų ir nešti kur nori - į dangų ar į pragarą, ar dar dievai žino kur, kur tik panorės. Ir aš visiškai neturėsiu jėgų jam pasipriešinti. Visiškai. Absoliučiai. Ir nė vieno, nė vienintelio centimetro, nė vieno, nė vienintelio milimetro į priekį aš negalvosiu. Ir nė vienas, nė vienintelis mano neuronas, nė vienas blaiviai kalbantis neuronas nebus manęs pačios išgirstas.

Aš gyvensiu tik ta akimirka. Tik ta. Nes jis man patinka taip, kaip niekad niekas nepatiko. Ir, deja, niekas taip nepatiks po to...

Aš neinu. Bailiai dezertyruoju iš meilės fronto...

Guliu pliaže po skėčiu, prie gražaus Juodosios jūros kranto, gražiame Albenos kurorte, ir mano galvoje vis skamba ir skamba klausiama jo frazė, pasakyta dar kiek prieš atsisveikinant:

-Ar jūs kartais... nežaidžiate su manimi?

Žinau, kad dabar jis sėdi ten, toje lauko kavinėje, tikriausiai kiek nervingai barbena pirštais į stalą ir galvoja: "Taip, aš buvau teisus. Ji viso labo tik pažaidė su manimi."

O toliau... Kas toliau?

Dunda dunda ilgas traukinys Vilniaus link. Saldžiai miegam po šiltom antklodėm. Kertam Rumunijos sieną. Miegą nutraukia... miegą nutraukia..., na, tiek to, neatmenu, kas pirmas – muitininkas ar pasienietis; pavadinkim matematiškai – numeriais. Taigi, mane žadina – pramerkiu vieną akį – Dieve mano, koks gražus rumunas Nr. 1. Vos pradedu snausti, vėl žadina. Pramerkiu kitą akį – Dieve mano, dar gražesnis Nr. 2, nei Nr. 1. Vėl smengu į saldžius sapnus, kuriuose vis rodosi Vokietis. Pradundam Rumuniją ir vėl kertam kitą jos sieną. Žadina vėl. Dabar jau iškart pramerkiu abi akis. Ir tikrai nenusiviliu – Nr. 3 dar gražesnis už abu pirmuosius. Toliau nemiegu – laukiu Nr. 4. Viešpatie, šitas, tai jau visai, jau visai super žvaigždė iš super filmo.

Ir krisdama vėl į sapnus pagalvoju: "Reikės, būtinai reikės kitąmet nuvažiuoti į Rumuniją. Jeigu ten tokie visi gražūs, elegantiški ir mandagūs, ir taip žaviai besišypsantys, kaip visi šitie Nr. 1-4, gal pavyks greičiau užmiršti Vokietį."

Deja, į Rumuniją nenuvažiavau nei kitąmet, nei kada nors vėliau. Vokietis taip ir liko pats žaviausias ir simpatiškiausias vyras mano atminčių stalčiukuose.

Toliau dundant gražesnių ir simpatiškesnių vis mažėja, mažėja, mažėja... O privažiavus visiems mums gerai žinomą sieną, visų Nr. žvilgsniai maždaug tokie: "Ar čia tu, ar ne tu? O gal kokia Mata Hari? O ką slepi po antklode? Ko miegi, kai tarybinis pasienietis turi ištyrinėti tavo įtartiną fizionomiją?"

Kai grįžtu į Vilnių, draugės man sako:

-Išgražėjai labai. Gal kokį bulgarą įsimylėjai?

Ir aš suprantu, kad mano veide išliko Vokiečio sakytų komplimentų atšvaitai.

Išliko ilgam.

***

Karo metais mano mamą buvo įsimylėjęs vokiečių karininkas. Jis buvo mano tėčio viršininkas ir būvodavo mūsų namuose (sakau – mūsų – nors manęs tuomet dar nebuvo, aš dar kažkur gerokai ateityje). Tėtis buvo agronomas ir atsakingas už maisto produktų pristatymą. Čia jokio kolaboravimo nebuvo - valgyti reikėjo tiek vokiečiams, tiek rusams, o tėtis produktais padėdavo ir žydams.

-Aukštas lygis, -pasakė patį pirmąjį kartą vokiečių karininkas, atsidūręs mūsų namuose, - jaučiuosi visai kaip Vokietijoje.

Mama buvo labai gera šeimininkė ir laisvai kalbėjo vokiškai. Tuometinėje Lietuvoje daug kas buvo vokiška. Vokiškos vaikų auklėjimo knygos, vokiškos konservavimo knygos, rankdarbiai pagal piešinius iš vokiškų knygų.

Mama buvo labai graži...

Vokiečių karininkas pradėjo lankytis mūsų namuose ne tik tuomet, kai reikėjo turėti reikalų su tėčiu. Tačiau mama labai mylėjo tėtį ir jokių ragų jam nestatė. Įsižeidęs vokiečių karininkas nutarė atkeršyti. Jis iš gana aukštos tarnybos Kaune tėtį ištrenkė dirbti į patį nuošaliausią Lietuvos kampą.

O dabar, kai rašau šias eilutes, kai jau nėra ko pasiklausti ir paabejoti, kaip ten iš tikrųjų buvo, aš klausiu pati savęs – ar iš tikrųjų jau taip labai šis veiksmas buvo padarytas iš keršto? O galbūt iš meilės? Jeigu jau nepriklauso man, tai tevažiuoja kuo toliau. Kad aš nematyčiau jos savo akyse, tokios gražios, laisvai kalbančios vokiškai, ir dainuojančios "O, Tannenbaum". Nes man per daug skauda širdį žiūrint į ją.

Jeigu būtų norėjęs keršyti, buvo ir kitų būdų.

Staiga suprantu, kokią paslaugą mūsų šeimai padarė vokiečių karininkas. Nesvarbu, ar iš keršto, ar iš meilės, bet padarė. Atėjus rusams, tėtis iš tos tarnybos Kaune tikrai būtų keliavęs arba į kalėjimą, iš kurio retai tuo metu kas begrįždavo, arba visa šeima būtų keliavusi pas baltas meškas.

Viešpatie, ir ką dabar mala tie mano analitiškieji neuronai? Kokią dar išvadą jie be galo nori išmesti mano rankomis ant balto popieriaus lapo? Keista, juk ši istorija tokią daugybę metų pragulėjo be jokių aptarimų, atrodė neliečiama ir nenuginčijama. Gal nereikia liestis prie senų istorijų, nereikia jų perrašinėti? Reikia sustoti, reikia sustoti. Baigti pagaliau tą istoriją, kurios aš niekaip negaliu užbaigti. Tie įžūlieji neuronai mals ir mals, ir aš niekaip negalėsiu sustoti ir pabaigti.

Bet jie nesustoja. Nes jie dirba logiškai ir nuosekliai. Ir mano, kad jie turi teisę taip dirbti. Jie sako... Jie sako: jei ne vokiečių karininkas, kuris buvo įsimylėjęs tavo mamą, tai... tai...

...tai...

...tai tavęs ...

...tai tavęs...

...galbūt nebūtų...

...buvę šioje Žemėje.

Nes, kaip pati supranti, mala jie, kad vaikučiai be tėvelių negimsta. Tėveliai, kurie sėdi kalėjimuose, tėveliai, kurie Sibire, kurie būdavo atskirti nuo savo žmonų, taip pat savo žmonoms vaikučių padaryti negalėdavo.

Gal ir keista, gal be galo keista – bet be padėkos mamai ir tėčiui už tai, kad aš esu šiame pasaulyje – man tikriausiai reikėtų padėkoti ir tam vokiečių karininkui. Už tai, kad jo keršto (ar meilės?) dėka mama ir tėtis galėjo likti kartu po karo.

Be galo įdomūs tie gyvenimo vingiai... Nesu mistikė. Tačiau kažkiek mistikos manyje slypi. Ir kartais kai kurie sutapimai atrodo mistiški.

Dabar, kai toli, toli praeityje mano tėtis, kai toli praeityje mamą mylėjęs vokietis, kai praeityje yra mano mama, kai kažkur Kelne ar kur kitur gyvena kiek senstelėjęs žavusis vokietis, sutiktas Albenoje, aš klausiu pati savęs: ir kodėl aš nė karto nesuklydau nustatinėdama vokiečius Maskvoje? Juk begalinę daugybę kartų žaidžiau šitą įdomų fizionomistinį žaidimą. Keista...

Laima PETRAUSKIENĖ

KETURI APSAKYMAI

LIAM O'FLAHERTY

LAIŠKAS

Vasaros popietis. Giedras mėlynas dangus buvo dėmėtas nuo spurdančių vieversių. Nebuvo ir vėjo, tarytum ir jis būtų klausęsis to jų švelnaus čirenimo. Nuo mirguliuojančios žemės kilo menki dūmai, tartum smilkalai, kuriuos daugybė dvasių siunčia lyg kokią džiaugsmo rapsodiją. Tokia ramybė apglėbė pasaulį! Rodos, visur buvo tik meilė ir grožis, kvapus vasaros oras ir laimingų paukščių džiūgavimas. Susimąstę klausėsi visi vieversių čirenimo. Net raguotos sraigės guli išsitiesusios ant pilkų akmenų, užsidėjusios ant kuprų savo namus.

Jokio aiškesnio garso. Nieko, kas primintų žiaurų vėjo siautėjimą ir griaustinius. Nesimaišo joks išskirtinesnis triukšmas, kuris galėtų sugriauti tą tobulą darną. Net ir tie menkučiai vabzdžiai, tingiom kojom apžergę žolės stiebelius, atrodo lyg kokie milžinai ir gamtos pasididžiavimo padarai.

Visu ūgiu linguodami, žolės stebeliai kelia džiaugsmingą ir švelnų garsą, panašų į įsimylėjusios merginos dūsavimą.

Po tais čirenančiais vieversiais nedideliam laukely dirbo ūkininkas su savo šeima. Tėvas dirbo, motina ir keturi vaikai. Jie šviežia žeme apkapstinėjo bulvių daigus. Visi jie gerai nusiteikę. Geras dalykas dirbti ten, tame laukely, kai vieversiai čirena. Taip. Galbūt Dievas bus parūpinęs muziką paprastoms jų širdims pralinksminti.

Motina ir antroji duktė kubrino pirmosios ir ravėjo vagose piktžoles. Tėvas atsargiai barstė apie daigus tą brangų molį, kurio vyriausiasis sūnus prikrapštė akmenuotose galulaukės duobėse. Dvylikmetis jauniausiasis sūnus, užsidėjęs ant asilo pintinę, gabeno jūros smėlį iš pat atokiausio laukų kampo. Jie maišė

tą smėlį su juoduoju moliu. Jauniausiasis vaikas, dar beveik visiškas kūdikis, tripinėjo vis arti motinos, atsidėjęs raškė piktžoles ir vis siūlė motinai paimti iš jo kaip dovaną.

Dirbo jie tylėdami; tik vieną kartą tėvui netyčia sprustelėjo nuo akmens kastuvas ir vagoje išjudino iš vietos jauną daigą. Tėvas tada šūktelėjo. Sužiūro visi.

- Garbė Dievui aukštybėse! – persižegnodama tarė motina.

Tėvas laikė rankose tą bulvės daigą, o plonos šaknys buvo aplipusios naujomis mažytėmis bulvelėmis, mažesnėmis net už tuos mažuosius akmenukus. Sėkla jau davė vaisius ir dauginosi. Staiga vyriausiasis sūnus, jau tikras bernas, pasispjaudė delnus ir susimąstęs tarė:

- Ak! Jei dabar būtų Marija, tai ir jai būtų malonu pasižiūrėti naujų bulvių. Atsimenu, va, praeitą žiemą šičia pat ji draikė jūrų žoles.

Po tų žodžių visi tylėjo. Jis pašnekėjo čia apie vyriausiąją dukterį. Anksti pavasarį ji išvažiavo į Ameriką. Nuo pat tada iš jos tebuvo gautas tik vienui vienas laiškas. Kaimyno duktė neseniai atrašė namo ir sakė, kad Marija be darbo. Kur kunigas jai buvo prirodęs, tą pirmąją savo vietą – tarnaitės vietą turtingos moteriškės namuose, - ji paliko.

Motina nuleido galvą ir liūdnai sumurmėjo:

- Dievas geras. Gal šiandien gausim iš jos laišką.

Tėvas vėl pasilenkė, smarkiai bestelėjo kastuvu ir šiurkščiai sušnibždėjo:

- Dirbkim.

Jie pajudėjo. Vyriausiasis sūnus susimąstęs valandėlę dar žiūrėjo į tolimas kalvas.

- Ji perdaug išdidi rašyti, mama, kol neturi pasiųsti pinigų. Aš žinau Mariją. Ji visad būdavo išdidi.

Visi sulinko prie darbo, ir tripinėjęs berniūkštis vėl pradėjo nešti motinai piktžoles dovanų. Motina staiga sugriebė kūdikį į glėbį ir pabučiavo jį. Tada ji tarė:

- Ak! Gieda jie ten lyg angelai. Tikri angelai. Argi ne geras Dievas, kad davė jiems tokius balsus? Jei ji išgirstų, kaip tie vieversiai gieda, tai ji, tikriausia, parašytų. Bet dideliuose miestuose nėra vieversių.

Niekas neatsakė jai. Bet iš tiesų vieversiai lyg ir nebe taip smagiai čireno. Dangus pasidarė toks begalinis, tokia tuščia ir pavojinga begalybė. O spurdančių paukščių muzika įgavo kažkokį įtampos pilną ritmą. Visi jie jautė tai, visi, išskyrus tą tripinėjantį kūdikį, kuris nekaltai sau vis dar tebenešė motinai piktžoles dovanų.

Staiga linksmi vaikų balsai susimaišė su džiaugsminga vieversių giesme. Tai visi liovėsi dirbę ir sustojo. Dvi mažos mergaitės bėgo gatvele į laukus. Pro

tvoros išlenkimus jie matė mirguliuojant siaura gatvele bėgančių mergaičių baltus žiurstukus ir auksaplaukes galveles. Tos auksaplaukės galvos spindėjo saulėje. Jos bėgo linksmai sau šūkaudamos, tralialiuodamos savo vaikiškais balsais. Tai buvo tie dar kiti du vaikai. Jos grįžo namo iš mokyklos.

- Kas gi jus atneša į laukus? – sušuko motina, kai jos buvo dar gerokai toli.

- Laiškas, - sušuko viena, šokdama per tvorą į lauką.

Tėvas numetė kastuvą ir nusikosėjo. Motina persižegnojo. Vyriausiasis sūnus įbedė savo lopetą žemėn ir tarė: „Ką tu pasakysi!"

- Taip, laiškas iš Marijos, - tarė antroji mergaitė, taip pat jau lipdama per tvorą ir geisdama būti kartu su seserim ir kartu perduoti geras žinias. – Laiškanešys davė mums.

Jos nunešė laišką tėvui. Visi susispietė apie tėvą prie tvoros ten, kur krūva akmenų. Tėvas atsisėdo, kruopščiai nusitrynė pirštus į šlaunis ir paėmė laišką. Visi jie suklaupė apie jo kelius. Kūdikį motina paėmė ant rankų. Visi tylėjo. Pagarsėjo kvėpavimas. Tėvas kelis kartus pasukiojo laišką rankose, apžiūrinėjo jį.

- Aišku, jos ranka rašyta, - pagaliau tarė jis.

- Taip, taip, - tarė vyriausiasis sūnus. – Tai atidaryk, tėte.

- Dievas siunčia mums gerą žinią, - tarė tėvas, lėtai plėšdamas voką.

Tada jis sulūkuriavo, nedrįsdamas žvilgterėti vokan. Tai viena mergaitė tarė:

- Žiūrėk, žiūrėk. Viduj yra čekis. Aš mačiau prieš saulę.

- Argi? – tarė motina.

Staigiu judesiu tėvas ištraukė, kas buvo voke. Čekis buvo sulenktam laiške. Niekas nepratarė nė žodžio. Kol jis paėmė čekį ir tarė:

- Dieve brangus, dvidešimt svarų.

- Brangutė ta mano, - tarė motina, pakeldama akis į dangų. – Brangenybė ta mano, kurią išnešiojau savo įsčiose. Mano tas turtas saldžiausias.

Apimti džiaugsmo, vaikai ėmė isteriškai juoktis. Tėvas nusikosėjo ir žemu balsu tarė:

- Už tiek pinigų gali būti arklys. Arklys.

- Oi! Tėte! – tarė vyriausiasis sūnus. – Dveigis, o mes pajūry jį pralamdysim. Aš prajodinėsiu jį, tėte. Tada turėsim arklį, kaip kaimo žmonės. Ar ne puiki Marija? Ar aš nesakiau, kad ji laukė, kol turės pinigų pasiųsti? Tikras arklys!

- O sau įsitaisysiu asilą, tėte, - tarė antrasis berniukas.

Ir jis iš džiaugsmo sušuko.

- Nusiramink, - liūdnu balsu ramiai tarė motina. – Ar ten nėra laiško nuo mano tos brangutės? Tai ar nepaskaitysite man laiško?

- Še, - tarė tėvas. – Imkite ir kuris nors paskaitykite. Man dreba ranka.

Ji drebėjo, o jo akys buvo pilnos ašarų, tai jis nieko ten neįveikė pamatyti, vien tik dėmes.

- Aš paskaitysiu, - tarė antroji duktė.

Ji paėmė laišką, žvilgterėjo į vieną šoną, į kitą ir staiga pravirko.

- Kas yra? – piktai paklausė vyriausiasis sūnus. – Duok man.

Jis paėmė laišką, peržvelgė, ir jo veidas sustingo. Visų veidai sustingo. – Skaityk, sūnau, - tarė tėvas.

„Brangieji Tėvai", pradėjo sūnus. „Ak, mama, aš tokia viena". Viskas čia, viskas padengta dėmėmis, tartum ji būtų čia ant to popieriaus verkusi. „Tėte, ko aš... ko aš iš viso... iš viso..." sunku išskaityti... taip... „ko aš iš viso atkeliavau į tą baisią vietą? Sukalbėk už mane kiekvieną vakarą poterius, mama. Pabučiuok už mane berniuką. Atleisk man, mama. Jus mylinti duktė Marija".

Kai jis baigė, įsivyravo ilga tyla. Pirmasis sujudo tėvas. Iš lengvo jis pakilo, rankoje vis dar tebelaikydamas čekį. Tada jis tarė:

- Laiške nebuvo nė žodžio apie pinigus, - tarė jis su abejone balse. – Kodėl gi dabar šitaip?

- Dvidešimt svarų, - skardžiu balsu tarė motina. – Ne per savaitę šitiek uždirbo.

Ji čiuptelėjo iš sūnaus laišką ir paslėpė prie krūtinės.

Tėvas iš lėto nuėjo patvoriu, sausu balsu šbabždėdamas sau:

- O-ja-je! Iš godumo aš jau nebeklausiu savęs, kodėl neįrašyta. Dvidešimt svarų.

Nuėjo jis tiesus is sustingęs, lyg įšėlęs girtas žmogus.

Kiti dar tebesėdėjo tylėdami ir galvodami. Jie jau nebegirdėjo vieversių. Staiga vienas pakėlė galvą ir nusigandęs tarė:

- Ką gi tėvas ten daro?

Visi sužiūro. Tėvas iš to lauko buvo išsukęs aukštėliau į uolynus. Visiškai nejudėdamas stovėjo jis ten ant uolos, sudėjęs rankas ir nuleidęs ant krūtinės galvą. Nugara atgrįžta į juos, bet jiems buvo aišku, kad jis verkia. Šitaip, be kita ko, jis stovėjo prieš metus, kai jų arklys pastipo.

Tada vyriausiasis sūnus murmtelėjo keiksmažodį ir pašoko ant kojų. Jis stovėjo sukandęs dantis ir žibančiu laukiniu žvilgsniu akyse. Jauniausiasis berniukas numetė piktžolę ir visu įnirtimu pradėjo verkti.

Tada motina sugriebė jį į glėbį ir nevilties pilnu balsu sušuko:

- Ak, paukščiai, paukščiai, ko jūs dabar dainuojate, kai mano širdį šaldo liūdesys?

Dabar visi jie kartu pradėjo balsu dejuoti, ir šiurkštus jų verksmo balsas kilo į dangų iš laukų, kurie dabar staiga pasidarė bjaurūs ir apleisti. Aukštyn ten, aukštyn, kur vieversiai dar tebečireno džiaugsmingą savo giesmę.

Varpai 2009

FRANK O'CONNOR

SARGYBINIS

Kunigui MacEnerniui buvo aišku, kad seselei Margaretai sunku išlaikyti sielos ramybę. Moteriškė vieniša, ir jis pats vienišas. Jis mėgo savo mažąją parapiją šalia didžiulės karinės stovyklos netoli Salisburio, jis mėgo kraštą ir žmones, ir tą mažąjį savo daržiuką (net ir po porą kartų per savaitę kareivių apgrobiamą), bet jam trūko draugų. Be jo šeimininkės, vienintelės airės, su kuria jis galėjo pasikalbėti, ir poros kareivių stovykloje dar buvo trys seselės vienuolyne, todėl jis dažnai ir lankėsi ten vakarieniauti ir vienuolyno sode atkalbėdavo maldas.

Bet ir čia jo ramybei vis grėsdavo seselės Margaretos triukšmingumas. Prieš karą dar motinos ir broliai užsukdavo į vienuolyną ar po keletą dienų praleisdavo viešbutyje, o kiekvieną savaitę iš namų ateidavo vis ilgi, pilni gandų laiškai, iš kurių seselės sužinodavo, kokios politinės intrigos Padžiui Dunfiui padėjo paskirti save Benlikio srities inspektorium kovai su inkštirus sukeliančia muse. Dabar tiek jau metų, kai niekas iš Airijos nebebuvo užsukęs. Abiejose kanalo pusėse laiškus cenzūruodavo smalsios merginos, jaučiančios, kur kvepia skandalu, ir visus gandus užsmaugdavo paralyžius. Seselė Margareta buvo paliesta skaudžiau už kitas, nes Dublino cenzūroje sėdėjo mergina iš jos gimtojo miesto, o ta, seselės Margaretos tvirtinimu, buvo tikra skandalų medžiotoja. Tą darbą ji atlikinėjo patenkinta.

- Ak, tėve Mykolai, - nudejavo ji vieną vakarą, kai jie vaikščiojo sode, - man rodos, kad aš padariau didžiulę klaidą. Didžiulę klaidą! Nežinau, kaip čia iš tikro yra, bet man rodos, kad anglai neturi jokio būdo.

- Ak, dabar gi! Aš negalėčiau šitaip pasakyti, - giliu ir niūriu balsu tarė kunigas Mykolas. – Jie turi savo tokių mažų būdo pasireiškimų, o mes – savo. O jei daugiau vieni kitus pažintume, tai vieni kitus net pamėgtume.

Norėdamas parodyti, ką iš tikro turi galvoj, jis papasakojo jai apie seną kunigą Daną Murfį, praleidusį visą gyvenimą misijų darbe, ir apie vyskupą. Vyskupas buvo padorus, garbingas mažaūgis žmogus, bet visiškai nepajėgus suprasti airių kunigų. Vieną vakarą senis kunigas Danas atėjo pas kunigą Mykolą ir papasakojo, kad jis esąs siunčiamas namo. Iš vyskupo jis buvo gavęs laišką, baisų laišką, tokį blogą laišką, kad negalėjo net parodyti jo. Tame laiške viską nusvėrė ne tai, kas ten pasakyta, bet tai, kaip išreikšta. O kai kunigas Mykolas vis reikalavo parodyti tą laišką, tai tada senis prašnibždėjo, jog vyskupas laišką pradėjęs kreipimusi „Brangusis Murfi".

- Ak! – šūktelėjo seselė Margareta, plekšteldama ranka sau per burną. – Negali būti, tėve Mykolai!

Matydamas, kad ji ne ką daugiau čia suprato už kunigą Daną, kunigas Mykolas paaiškino jai, kad šituo būdu anglas kreipiasi į kiekvieną, išskyrus ypatingus draugus.

- Ak, aš tai šitaip jau nepasakyčiau, - piktai pareiškė ji. – „Brangusis Murfi“? Ak, tamsta nustebinai mane, tėve Mykolai! Kas čia toks per rašymas kunigui! Kaip gali laukti, kad paprasti žmonės gerbtų religiją, jeigu jie vienas su kitu šitaip elgiasi? Ak, štai tau ir pasirodo anglas! Iš tiesų nežinau, kaip juos galima pakęsti.

Seselė Margareta buvo geriausia jo draugė bendruomenėje, ir jis buvo tikrai susirūpinęs, kad ji taip mano.

- Ak, žiūrėk tu man! – su priekaištu tarė jis. – O kaip gražiai su jais sutaria seselė Teresė ir seselė Bonaventūra!

- Rodos, neturėčiau šitaip kalbėti, - žemu, tęsiamu balsu tarė ji, - bet atleisk man, Dieve, negaliu kitaip. Man rodos, kad seselė Teresė ir seselė Bonaventūra yra apsimetėlės.

- Tu – nepakenčiama, - liūdnokai tarė jis.

- Ak, ką čia dabar, čia tik tuščios kalbos, - sušuko ji, kaprizingai mostelėdama ranka. – Jos yra apsimetėlės. Jos – šunuodegės. Visur jos nusileidžia anglų vienuolėms. Ak, jos nėra savarankiškos! Gal tamsta nepatikėsi.

- Daugeliu atvejų mes visi turime nusileisti artimo meilės vardan, - tarė jis.

- Aš, tėve, negalėčiau pasakyti, kad čia būtų kokia nors artimo meilė, - atkakliai atkirto ji. – Aš laikau tai bailumu. Kodėl mes vis turim taip daryti, kaip anglės nori? Jos sako, kad esu neištikima ir provokiška, o aš joms sakau: „O ką gi jūs iš viso esate padarę, kad aš turėčiau kitokia būti?“ Jos sako, kad jie atnešė mums civilizaciją, kai mes dar buvome laukiniai. Ar jūs girdėjote kada nors savo gyvenime šitokį begėdiškumą? Nuogi laukiniai, nusiteplioję visi, kai mes iš tikro esame buvę šventųjų ir mokslavyrių sala!

- Taip, žinoma, gana teisingai sakai, - tarė jis, - bet reikia neužmiršti, ką ir jie iškenčia.

- Ak, o ką mes esame iškentėję? – greit paklausė ji. – Ak, tėve, čia tik gražios kalbos, bet man neaišku, kodėl mes vis turim aukotis. Kodėl jie nepagalvoja apie visas tas baisybes, kurias yra padarę mums? Aš užsiprašiau iš namų Airijos istoriją, tėve, ir kai kitą kartą pradės kuri nors kabinėtis prie manęs, tai aš parodysiu jai juodu baltame.

Tėvas Mykolas staiga sustojo ir susiraukė.

- Kas yra, tėve? – susirūpinusi paklausė seselė Margareta.

- Aš kažką jaučiu, - tarė jis. – Nesistebėsiu, jei paaiškės, kad kažkas taršėsi mano svogūnuose.

Svogūnai buvo didžiausias tėvo Mykolo rūpestis. Jis augino jų ten, kur vienuolyno daržininkui neaugdavo, bet tuo auginimo noru degdamas užmiršo, kad čia pat stovykla ir kad už žemos tvoros vaikšto sargybiniai.

- Jie tik ir laukia, kol aš pradingsiu iš akių, - tarė jis, o paskui priklaupė ir pridėjo ausį prie žemės. Kaip iš kaimo kilęs, jis dar iš vaikystės dienų žinojo, koks garso laidininkas yra žemė.

- Teisingai spėjau, - išdidžiai sušuko jis, pašokdamas ant kojų ir puldamas prie dviračio. – Jei aš nutversiu juos, tai ateityje jie paliks mane ramybėje. Aš tau, sesele, paskambinsiu.

Po minutėlės, sulinkęs prie dviračio rankenų, jis spaudė jau pakalniui namo. Pravažiuodamas stovyklos vartus, jis pastebėjo, kad nėra sargybinio, ir daug jam nereikėjo susivokti, kodėl jo nėra. Nebesuvaldydamas savo įniršio, prie vartų jis nusviedė dviratį ir nuskubėjo į daržą. Sargybinis, nedidukas šviesiaplaukis žmogiūkštis, mėlynakis toks su rūpesčio išraiška veide, nusviedė saują svogūnų, kuriuos jis nešėsi. Jo šautuvas stovėjo prie sienos.

- Aha! – tarė tėvas Mykolas. – Tai tu čia esi tas žmogus, kurio aš vis laukiau, ar ne? Tai tu, vyruti, vis vogdavai mano svogūnus! Eik šen! – piktai tarė jis, čiupdamas sargybinį už rankos ir atlauždamas ją užpakalin. – Tu eisi su manim į stovyklą.

- Eisiu, eisiu, - siaubo apimtas sušuko sargybinis, stengdamasis išsilaisvinti.

- Ne, - užrėkė tėvas Mykolas, - tu eisi.

- Na! – rėkė sargybinis. – Paleisk mane! Ką gi aš padariau?

- Ką tu padarei? – pakartojo kunigas, suimdamas jį už peties ir papurtydamas. – Tu nevogei mano svogūnų!

- Nepurtyk manęs! – surėkė sargybinis. – Elkis kaip civilizuotas žmogus. Aš neėmiau tavo svogūnų. Aš net nežinau, apie ką tu čia kalbi.

- Tu nešvarus mažasis angle melagi! – sušuko tėvas Mykolas. – Ką gi tu ten laikai rankoj, jei ne juos? Argi aš nematau, kad tave Dievas nubaustų!

- Ak, šituos? – tarė sargybinis, tartum tik dabar būtų praregėjęs. – Vaikai numetė, tai aš susirinkau.

- Tu susirinkai! – sušuko tėvas Mykolas, kumščiu mostelėdamas atgal ir priversdamas sargybinį riestis. – Tu net nežinojai, kad tai svogūnai!

- Aš neturėjau laiko pasižiūrėti! – isteriškai šaukė sargybinis. – Pamačiau tam kruvinam tavo darže vaikus, raunančius tas kruvinas daržoves. Liepiau jiems išeiti, jie neklausė manęs. Tada išvariau juos, tai jie ir numetė, va, šituos. Ką gi tai reiškia, kad tampai čia mane? Aš tik gera norėjau tau padaryti. Aš turiu pagrindo apskųsti tave.

Tėvas Mykolas tą valandą toli gražu nepagalvojo apie tokius dalykus, ir vaikino begėdiškumo buvo jam jau perdaug.

- Ką tu padarysi? – netikėdamas sušuko jis, jau nusimesdamas apsiaustą. – Tu apskųsi mane? Aš sutvarkysiu dešimt tokių kilbukų kaip tu ir, pasidėjęs ant kelių, perlaušiu tave. Kruvinas tu angliškas vagišiau! Nusivilk palaidinę!

- Negaliu, - tarė sargybinis. – Aš esu tarnyboje.

- Kelk rankas! – riktelėjo tėvas Mykolas.

- Aš nesimušiu su tavim, - suspiegė sargybinis.

- Nešvarus tu angliškas bailiūkšti, - tarė kunigas, - kelk rankas ir imkis kaip vyras! – Ir jis trenkė sargybiniui kumščiu, o tas nusvirduliavo iki sienos. – Ar tu mušiesi? – suriko jis.

- Žinai, kad aš negaliu muštis, - atsigaudamas ir keldamas rankas apsisaugoti nuo smūgių, žemu balsu pasakė sargybinis. – Jei būčiau ne tarnyboje, tai parodyčiau tau, ar aš bailys, ar ne. Tu – bailys, o ne aš, airiškas beproti tu. Tu žinai, kad aš tarnyboje. Tu žinai, kad aš negaliu atsikirsti. Tu tikras pasipūtėlis, tu žinai, kad tavo padėtis geresnė, tu supranti, kvailas tu mergvaiki!

Sargybinio balso gaida sulaikė kunigą. Mažasis vyrukas, nors jau netoli ašarų, vis dar neparodė jausmingumo. Tėvas Mykolas šitokio mušti jo nebedrįso.

- Išeik, sviltuke tu! – piktai sumurmėjo jis.

Sargybinis pažvelgė į jį veriamu žvilgsniu, pasiėmė šautuvą ir nuėjo keliu į stovyklos vartus. Tėvas Mykolas stovėjo ir žiūrėjo į jį. Jis buvo įpykęs. Jis norėjo muštis, ir jei sargybinis būtų šėręs atgal, jis būtų sudrapalijęs jį. Visi MacEnerniai buvo šitokie. Jo tėvas buvo ramiausias žmogus visoje Kleros apskrityje, bet ir tas, jei tik bus progos, mušis ir maišan įkištas, ir surištas.

Parėjo jis namo, bet buvo perdaug suerzintas, kad galėtų vietoje nustigti. Tai pagaliau nuėjo prie telefono ir paskambino seselei Margaretai. Gilus jo balsas dabar buvo beveik visiškai nebetekęs jokio jautrumo.

- Ak, tėve, - susijaudinusi sušuko ji, - argi buvo kas nors?

- Taip, - sugriaudė jis. - Kareivis iš stovyklos.

- O ką padarei jam? – paklausė ji.

- Daviau jam antausį, - atsakė tėvas Mykolas.

- Ak, - sušuko ji, - jei aš ten būčiau buvusi, tai būčiau užmušusi jį!

- Ir aš būčiau taip padaręs, tik jis nesimušė, - pasakė kunigas. – Jei šiomis dienomis nušaus mane iš už tvoros, tai bent žinosi, kas nušovė.

- Ak, ar tai nėra perdėm angliška? – paniekinamai tarė ji. – Tiek jie iš seno jau pučiasi savo drąsumu, o kai tik kas nors pakelia ranką, tai jie perdaug išdidūs muštis.

- Teisybė, - tarė jis, galvodamas, kad neteisybę sako. Seselės Margaretos pritarimo pakako pamatyti savo klaidą. Jis buvo pasielgęs negarbingai. Pats

neseniai kalbėjo apie artimo meilę, dabar pats įžeidė žmogų dėl jo tautybės, uždavė jam, kai tas negalėjo gintis, kad kiek dar, būtų net sužalojęs jį, o viskas dėl saujos svogūnų, tevertų šešiapenio! Gražiai pasielgta kunigo! Tikras pavyzdys nekatalikams!

Tą naktį vos pajėgė šiek tiek užsnūsti, vis galvodamas apie įvykį. Kad galėtų bent nueiti į stovyklą ir tą žmogų atsiprašyti! Jis tvirtai pasižadėjo sau padaryti šitaip, jei tik dar kada nors sutiktų jį. Šitai truputį apramino, o atlaikęs mišias jis jau neblogai jautėsi. Anksti rytą, auštant pasivaikščioti jam visad būdavo malonu, dauboje - tas mažas raudonų plytų pastatais kaimas, apsuptas juoduojančių medžių, lyg kokia kūdra, ir ta pablyškusi žaluma, ir tie šen ten lygumon su karučiais atlinguoją senoviškieji keltai. Jie, vargšai, taip pat turi bėdos su anglais. Beveik jau buvo grįžusi jam gera nuotaika, kai tarnaitė Elzė pranešė, jog jį norįs pamatyti karininkas iš stovyklos. Karininkas buvo aukštas, gerai atrodantis jaunas vyras, maždaug tokio amžiaus, kaip ir jis, ypač staigių, bet malonių judesių žmogus.

- Labas rytas, padre, - kietu balsu tarė jis. – Mano pavardė Hovė. Atėjau pasikalbėti dėl tamstos daržo. Man rodos, mūsų vyrukai yra pridirbę tamstai bėdų.

Tuo metu tėvas Mykolas labai troško aprodyti jam savo daržą.

- Ak, - šypsodamasis tarė jis, - ar čia ne mano kaltė pakišti jiems pagundą?

- Na, - šiek tiek nustebęs tarė Hovė, - labai puiku, kad tamsta šitaip žiūri į reikalą, bet stovyklos komendantas kitaip žiūri. Jis siūlo aptverti spygliuota viela.

- Elektrizuota? – pašaipiai paklausė tėvas Mykolas.

- Ne, - tarė Hovė, - paprasta spygliuota viela.

- Nenaudinga, - skubiai tarė tėvas Mykolas. – Dėl to nesivarginkite. Ar išgersite lašelį airiškos?

- Man dar per anksti, - atsakė Hovė, žvilgterėdamas į savo laikrodį.

- Tai – kavos, - tarė kunigas. – Iš šių namų niekas neišeina be niekur nieko.

Jis šūktelėjo Elzei, kad duotų kavos, o pats pasiūlė karininkui cigaretę. Hovė jaudindamasis barkštelėjo ją į kėdę ir užsidegė.

- Dabar, - reikalus tvarkančio žmogaus balsu tarė jis, - dėl to vaikino, kurį sugavote vakar vakare. Kiek jis pridarė žalos?

Klausimas sujudino tėvo Mykolo budrumą. Jis nustebo, iš kur kapitonas Hovė bus sužinojęs.

- Koks vaikinas? – paklausė jis, nerodydamas smalsumo.

- Tas vaikinas, kurį sumušėte, - tarė Hovė.

- Tas, kurį aš sumušiau? – nustebęs pakartojo tėvas Mykolas, bet jį ypač nustebino, iš kur tas jaunas vyras bus tiek daug sužinojęs apie tą reikalą. – Kas sakė, kad aš sumušiau jį?

- Jis pats pasisakė, - tarė Hovė. – Jis tikėjosi, kad tamsta dėl jo pasiskųsi, tai

pats išsidavė. Atrodo, kad tamsta labai išgąsdinai jį.

Nežinia, kiek ten labai tėvas Mykolas išgąsdino sargybinį, bet sargybinis dabar dar labiau išgąsdino jį. Atrodė, kad reikalas jau baigtas, o jei tik jis bus per mažai atsargus, tai netrukus turės eiti liudyti prieš sargybinį. Atrodo, kad anglai laukia, jog žmonės ateitų prisipažinti.

- Tai kodėl jis tikėjosi, kad aš eisiu skųstis? – painiodamasis paklausė jis. – Kada, sakote, šitai atsitiko? Vakar vakare?

- Šitaip man buvo pasakyta, - greit atsakė Hovė. – Kodėl? Ar dažnai šitaip atsitinka?.. Turiu galvoje Kolinsą, tą vaikiną, kurį vakar vakare sugavote vagiant svogūnus, - tarė jis keldamas balsą.

- Ak, ar tai jo pavardė tokia? – tarė kunigas. – Žinoma, aš nesu tikras, kad jis vogė. Svogūnai jau buvo nuvogti, bet čia jau kitas reikalas.

- Bet aš supratau, kad sugavote jį vagiant, - suraukęs kaktą tarė Hovė.

- Ak, ne, - rimtai tarė tėvas Mykolas. – Ne vagiant. Prisipažįstu, aš šitaip apkaltinau jį, bet jis tuojau pat išsigynė. Tuojau pat! – rimtai pakartojo jis. – Atrodo, pagal jo pasakojimą, jis ten užmatė darže kelis vaikus ir išvarė juos, o kai jie bėgo, tai primėtė svogūnų, o jis surinko. Žinoma, galėjo būti atėję vaikiūkščiai iš kaimo.

- Pirmą kartą girdžiu, kad galėjo būti kas nors iš kaimo, - nustebęs tarė Hovė. – Ar matėte čia kada nors vaikų, padre?

- Ne, - prisipažino tėvas Mykolas, - bet tai nereiškia, kad jų nebuvo čia.

- Aš paklausiu jį, - tarė Hovė, išsiėmė užrašų knygutę ir įrašė joje keletą eilučių. – Bet tai nelabai svarbu. Kas mums labiausiai rūpi, tai – kad jis pasišalino iš sargybos. Už tai, žinia, jis galėtų būti sušaudytas.

- Pasišalino iš sargybos? – išsigandęs pakartojo tėvas Mykolas. Šičia tai jau blogiau negu jis galėjo įsivaizduoti. Tiesiog baisu. Dėl savo blogo būdo nelaimingas berniokas neteks gyvybės! Jis pakankamai jau nubaustas. – Kaip jis pasišalino iš sargybos? – mikčiojo jis.

- Nutvėrėte jį savo darže, - stačiokiškai tarė Hovė. – Tuo metu galėjo būti užklupta ir užimta visa stovykla.

Išsikankinęs tėvas Mykolas vos tik neprasižiojo paprašyti nekalbėti niekų. Pačioje Anglijos širdyje karinę stovyklą ims kas nors užklups ir užims, kol sargybinis įsmuko į gretimą daržą pasirauti svogūnų! Bet, va, tai vis reiškia anglus.

- Ak, ką jūs sakote! – įsakomu balsu tarė jis. – Man rodos, čia kažkur bus klaida. Aš niekad nesakiau, kad nutvėriau jį darže.

- Ne, - suerzintas atkirto Hovė. – Jis sakė šitaip. Kodėl? Ar ne darže nutvėrėte?

- Ne, - atkakliai tarė tėvas Mykolas, jausdamas, kad nebėra ko čia ilgiau užuolankom vaikščioti. – Nenutvėriau. Supyko žmogus ir prišnekėjo niekų.

Laimingu sutapimu tą akimirką įėjo Elzė su kava, ir tėvas Mykolas galėjo nukreipti akis į ją, o ne į Hovę, kuris, jam buvo aišku, įtardamas seka jį. Jis galvojo, kad tikrai verta stebėti jį, jei jis atrodo taip, kaip jaučiasi.

- Ačiū, - tarė Hovė, sėsdamasis atgal į kėdę, jau su kavos puoduku rankoj. – Ar norite pasakyti, kad tą vaikiną apmušėte per daržo tvorą? – negailestingai paklausė jis.

- Klausyk, mano drauge, - nevilties apimtas pasakė tėvas Mykolas. – Aš pasakysiu tamstai, kad tas žmogus bus išėjęs iš galvos. Visiškai aišku, kad jis yra beviltiškas nervų ligonis. Šitaip jis nekalbėtų, jeigu būtų buvęs kada nors muštas. Duodu garbės žodį, kad viskas čia žvėriškai perdėta! Nedažnai aš pakeliu kumštį prieš žmogų, bet kai jau pakeliu, tai palieku žymę. Prisipažįstu, kad pagrąsinau jam, jog taip duosiu, kad net galva nusiris, bet grąsinau tada, kai galvojau, kad jis rovė svogūnus. – Susijaudinęs jis atrėjo į Hovę, kol sustojo jau visiškai prie jo, tokia didelė stora žmogysta, ir staiga pajuto ašaras akyse. – Blogai pasielgiau. Nesivaržydamas prisipažįstu tamstai. Neturėjau kaltinti žmogaus be jokių įrodymų. Baisiai pasielgiau.

- Aš dėl to perdaug nesijaudinčiau, - linksmai tarė Hovė.

- Aš jaudinuosi, - jausmingai ištarė tėvas Mykolas. – Gailiuosi sakydamas tai, bet tada aš prikalbėjau baisių žodžių. Teisybę sakant, kai tamsta atėjai, tai aš jau buvau svarstęs, ar neverta tik man nueiti į stovyklą, susirasti ir atsiprašyti.

Jis nutilo ir grįžo į savo kėdę. Tada susigriebė, kad jis beveik jau bepradedąs verkti.

- Keisčiausia byla, kokią tik iš viso esu turėjęs, - smagiai pasakė Hovė. – Aš pradedu galvoti, ar mes ne veltui čia šnekam. Kaip tas vaikinas atrodė? Aukštas, tamsus, Čarlio Čaplino ūsais?

Tėvas Mykolas akimirką pajuto, kad ateina atoslūgis, nes jis pagalvojo, jog čia galų gale bus įvykusi tapatybės klaida. Jis nė nepastebėjo spąstų, kol jau buvo per vėlu.

- Teisingai, - tarė jis.

- Klausyk, padre, - tarė Hovė, kėdėje gerai palinkdamas į priekį ir staiga suspausdamas žandus, lyg žiurkių spąstus. – Kam čia pasakoji man visą tą melą?

- Melą? – išraudęs sušuko tėvas Mykolas.

- Žinoma, melą, - tarė Hovė. – Prakeiktą melą, aiškų melą! Tamsta žinai, kad Kolinsas yra žemo ūgio, šviesus, nusiskutęs.

- Ak, iš kur aš čia beatsiminsiu? – atsiduso kunigas. – Nekreipiu tiek daug dėmesio į tą keletą svogūnų.

- Norėčiau žinoti, kiek dėmesio tamsta skiri tiems plepalams, kurių čia pripasakojai man, - suprunkštė Hovė.

Tėvas Mykolas neatsakė jam. Jei Hovė būtų airis, jis nebūtų uždavęs tokio

kvailo klausimo. O kai jis ne airis, tai nesuprastų nė atsakymo. Visi MacEnerniai buvo šitokie. Tėvo Mykolo tėvui, padoriausiam žmogui visoje Klaros apskrityje, už melagingą priesaiką savo kaimyno naudai buvo grąsinta teismu.

- Vienu žodžiu, - tyčiodamasis tarė Hovė, - iš tikrųjų buvo taip, kad tamsta ėjai namo, radai aprautą savo daržą, pasakei labanakt sargybiniui ir paklausei jį, kas čia bus šitaip padaręs. Jis pasakė tamstai, kad čia buvo keli vaikai iš kaimo. Na, dabar, kai jau baigėm, tai sakykit, ar neateitumėte kurį nors vakarą į valgyklą papietauti?

- Mielu noru, - su staigiu palengvėjimu tarė tėvas Mykolas. – Užsimuštinai norisi su kuo nors pasikalbėti.

- Užeikite ketvirtadienį, - tarė Hovė. – Duosime tamstai svogūnų. Tikiuos, kad nepripažinsite jų.

Tada jis išėjo, įtartinai ir šiurkščiai, bet kartu ir linksmai kvatodamasis. Tėvas Mykolas kvatojosi drauge su juo, bet neilgai. Jis paskambino vienuolynan ir paprašė seselę Margaretą. Toji buvo vyriausioji jo patikėtinė.

- Ar atsimeni vakarykštį sargybinį? – paklausė jis jokios išraiškos neturinčiu balsu.

- Taip, tėve, - nervingai tarė ji. – O kas su juo atsitiko?

- Vos neareštavo jo.

- Ak! – ištarė, o patylėjusi paklausė: - Tai už ką gi, tėve?

- Už vogimą mano svogūnų ir už pasišalinimą iš sargybos. Buvo pas mane karininkas, kuris tą reikalą aiškina. Atrodo, kad jis gali būti sušaudytas.

- Ak! – tankiai kvėpuodama tarė ji. – Argi ne baisu?

- Blogai, - neaiškiai sutiko jis.

- Ak, - sušuko ji, - ar tai nėra perdėm angliška? Turtingi gali daryti, ką tik jie nori, o vargšas žmogus gali būti sušaudytas, kad pasivagia keletą svogūnų! Man rodos, jiems niekad neateina į galvą, kad jis gali būti alkanas. Ką tamsta pasakei jiems?

- Nieko, - atsakė tėvas Mykolas.

- Tamsta gerai padarei, - verksmingu balsu ištarė ji. Aš tai dar būčiau pripasakojusi jiems krūvą melo.

- Aš ir pripasakojau, - tarė tėvas Mykolas.

- Ak, - sušuko ji. – Visiškai netikiu, kad tai būtų nuodėmė, tėve. Man nesvarbu, ką tamsta galvoji. Esu tikra, kad čia yra artimo meilę rodantis darbas.

- Tai ir aš šitaip pagalvojau, - tarė jis, - tik nelabai kaip išėjo. Tas karininkas man patiko. Aš dar matysiu jį, tai gal įveiksiu kaip nors, gal užglostysiu.

- Tai aš tuoj pradedu noveną, - tarė ji tvirtai.

ERSKINE CALDWELL

MANO TĖVO POLITINIS PASKYRIMAS

Po vakarienės mes sėdėjome priekinėje verandoje, kai gatve atėjo Benas Simonsas ir pasuko į mūsų kiemą. Mano tėvas visą vakarą blogai jautėsi ir balsiai ne ką tekalbėjo, nors girdėjau, kad kartas nuo karto jis vis suburbėdavo vienas sau. Visa bėda prasidėjo tą pat rytą, kai tik mama šoko ant jo, kad jis neturįs jokio darbo ir kad net nesidairąs kokio nors. Bardamasi ji užpakaliniame kieme gainiojo jį iš kampo į kampą, vis skųsdamasi, kad ji visą laiką turinti imti plauti ir laidyti skalbinius, o jis retai kada teuždirbąs. Tas mamos barimasis ilgainiui įsiėdė mano tėvui, tai jis ir pasakė, kad jei ji jau šitaip, tai jis išeisiąs, padarysiąs šiek tiek pinigų ir parodysiąs jai, ką jis galįs padaryti. Tuojau pat jis išsiuntė Handsomą ir mane pririnkti užsakymų gervuogėms. Jis įsakė mums pririnkti kuo daugiau tų užsakymų, grįžti ir pasakyti jam, kiek galionų sudarys tie užsakymai. Mes su Handsomu praleidom visą popietį, eidami per miestą nuo namų prie namų ir klausinėdami žmones, ar jie nenorėtų pirkti šviežių gervuogių. Dauguma norėjo, nes kaina buvo žema, o be to dar atsižvelgta ir į tai, kad mano tėvas buvo liepęs sakyti žmonėms, jog uogos bus švarios ir tarp jų neropinės skruzdėlės. Sau galvoje jis buvo jau apskaičiavęs, kad tuo atveju, jei jis galėtų parduoti dvidešimt penkis galionus uogų po dvidešimt penkis centus kiekvieną, tai susidarytų truputį per šešis dolerius. Jis sakė, kad bet kam šitiek per dieną paimti reiškia krūvą pinigų. O kai surinks šitiek ir parodys mamai, tai ji nustebinta atsiims visus koliojimus, kurių ji šiandien rytą prisakė tame užpakaliniame kieme. Mes abu su Handsomu pagaliau jau turėjome užsakymų dvidešimčiai galionų, prižadėję, kad uogos bus pristatytos kitą dieną iki vakarienės. Kai grįžome ir pasakėme, kad užsakymų gavome tik dvidešimčiai galionų, tėtė buvo truputį nepatenkintas, nes, kaip jis sakė, tai reiškia, kad jis tesudarys vos penkis dolerius, o ne virš šešių, kaip buvo apskaičiavęs. Šiaip ar taip, jis sakė, tai vis dar krūva pinigų tik už vienos dienos darbą, tai Handsomui ir man liepė rytoj anksti eiti į užmiestį ir pradėti uogauti. Kai nugirdo mama, atėjo ir treptelėjo koja. Ji pasakė mano tėvui, kad nei Handsomui, nei man neleisianti eiti laužyti sau nugarkaulių ir rinkti ten tų uogų, kurias jis paskui pardavinės, o, be kita ko, pririnkti dvidešimčiai galionų reikėsią savaitės laiko. Tėtė tuoj pakaltino mamą, kad ši trukdanti jam, ir tą vakarą per visą vakarienę jie vienas kitam jau nebepratarė žodžio. Kai išėjom į prieangį, mano tėvas pradėjo pats sau vienas burbėti. Dar jis tebeburbėjo, kai ir miesto policininkas Benas Simon-

sas įėjo kieman.

- Labas vakaras, žmonės, - tarė Benas, žengdamas laiptais.

- Labas, Benai, - atsakė tėtė. – Prašom čia, sėskite.

Mama dar nieko nesakė, nes ji visad įtaringai žiūrėjo į tokius politikus, kaip Benas Simonsas, kol tie nepasisakydavo, ko nori.

- Gražus vėsus vakaras, ar ne tiesa, ponia Stroupiene? – tarė Benas, patamsyje graibstydamasis kėdės.

- Taip atrodo, - sutiko mama.

Valandėlę niekas nebeprabilo. Benas kelis kartus krankštelėjo, prasivalydamas gerklę, nes atrodė, kad jis norėjo kažką pasakyti, bet vis dar bijojo praverti burną.

- Ar labai šiom dienom užimtas, Benai? – paklausė jį tėtė.

- Tai tikrai užimtas, Morisai, - tuojau atsakė šis, tartum tik ir laukęs, kad kas nors duotų progos prabilti jam. – Atrodo, kad nebėra net laiko atsisėsti minutei pasilsėti. Truputį nusnaudžiu, truputį sugriebiu ką nors užkąsti, o šiaip visą laiką – dirbk, dirbk ir dirbk, nuo ankstaus ryto iki vėlaus vakaro. Dar užvakar, štai, žmona net sakė, kad aš dvidešimt metų prieš laiką nuvarysiu save į karstą, jei nesiliausiu taip smarkiai dirbti. Turiu sargybą eiti gatvėse, turiu prižiūrėti, kad daboklė būtų švari, suimdinėti, sekti už užstatą paleistuosius, ir Viešpats vienas tik žino, ką dar daugiau. Aš jau visiškai nusivariau, Morisai.

- Gal tau reikia padėjėjo? – paklausė mano tėvas. – Štai, imkim, pavyzdžiui, mane, tai aš vis po truputį turiu laisvo laiko. Žinia, nedaug teturiu, nes vis užimtas savais reikalais, bet kartais vis tiek laiko to lieka truputis, jei tau praverstų mano pagalba.

Benas kėdėje palinko į priekį.

- Teisybę sakant, tai aš dėl to šįvakar ir užėjau čia su tavim, Morisai, pasimatyti, - tarė jis. – Man malonu, kad tu šitaip kalbi.

- Benai Simonsai, - prabilo mama, - aš nežinau, ką tu sugalvojai, bet, kas ten bus ar nebus, tik jau kad vėl nebūtų koks nors negražus dalykas, kaip anąkart, kai teko girdėti apie tavo planus pardavinėti šeimoms plačius karstus. Kam netrūksta galvoj, tas nenorės turėti tokio karsto, kuris vis atidarinėjamas, kai miršta kitas šeimos narys.

- Ką aš turiu sugalvojęs, tai nieko bendro neturi su tokiais dalykais, ponia Stroupiene, - tarė Benas. – Apie ką dabar aš kalbu, tai – politinis paskyrimas.

- Kokios rūšies ten tas politinis paskyrimas? – paklausė ji, sustabdydama savo supamąją kėdę ir sėdėdama rami ir tiesi.

- Tai yra, va, šitaip, - tarė Benas. – Vakar vakare posėdžiavo miesto taryba

ir nutarė išleisti potvarkį, tvarkantį palaidų šunų reikalą. Tik prieš porą dienų užtikau ir nušoviau pasiutusį šunį, o miesto taryba galvoja, kad vis dėlto pavojinga, kai tiek daug dar šunų palaidų laksto. Jie pavedė man vykdyti tą potvarkį ir uždaryti kiekvieną šunį, kurį tik nutversiu gatvėje. Tarybininkams pasakiau, kad aš ir taip vos pajėgiu viską apeiti, tai jie sutiko paskirti žmogų tokiems benamiams ir valkatoms tvarkyti.

- Žmogų benamiams ir valkatoms tvarkyti! – tarė mama, pakildama iš kėdės. – Tai, tamsta Benai Simonsai, sėdėsi čia ir sakysi, kad mano vyras yra tokios rūšies žmogus, kuris tinka būti šungaudžiu! Geriausia, ką aš galiu sugalvoti, tai paprašyti tamstą išeiti iš mano namų!

- Na palaukit truputėlį, ponia Stroupiene, - gynėsi Benas. – Jei pradėsim iš pradžių, tai čia visiškai ne mano sumanymas. Vienas tarybos narys pats pasiūlė Morisą, kaip idealų šitokiam paskyrimui pilietį, ir jie nubalsavo...

- Šunys tai papratę trintis apie mane, - tarė mano tėvas. – Visą gyvenimą šitaip yra man buvę. Atrodo, kad šunys patys, be niekur nieko, su manim...

- Nutilk, Morisai! – sušuko jam mama. – Niekad dar nesu girdėjusi šitokio nusižmoginimo!

- Bet, ponia Stroupiene, - tarė Benas, - daugelis pačių žymiausių politikų pradėjo šungaudžiais. Galima sakyti, kad dauguma didžiųjų senatorių, kongresmenų, šerifų šungaudžiais pradėjo savo karjerą. Kažin ar šiandien rasi krašte aukštą vietą užimantį politiką, kuris nebūtų šungaudžiu pradėjęs savo karjeros.

- Aš netikiu! – paprieštaravo mama. – Aš visada daug geriau žiūrėjau į politikus.

- Su politikais – keisti dalykai, - tarė Benas. – Atrodo, kad tikrieji politikai nesilaiko tų taisyklių, kurios tinka kitų užsiėmimų žmonėms. Politikas gali ankstyvąją savo karjerą pradėti šungaudžiu ir staiga iškilti. Štai čia ir yra ta ypatybė, kuri politiką padaro verslu.

Po to mama jau tylėjo, ir aš girdėjau vėl jos kėdę girgždant. Lengva buvo suprasti, kad ji dabar smarkiai galvoja apie tai, ką pasakė Benas.

- Kuo daugiau galvoju, - prabilo mano tėvas, - tuo labiau patinka ta mintis. Jau senas laikas, kai galvoju vis, kad man reikėtų vis labiau įsijungti į viešąjį gyvenimą. Toks stumdymasis diena iš dienos, šen truputį, ten truputį, ne taip ir patinka man, pasakysiu.

- Tai tamsta, Morisai, turėtum tą paskyrimą priimti, - greit patarė Benas. – Tamstai tai būtų didelis dalykas. Turėtum priimti.

Mano tėvas tebesėdėjo ramus ir stengėsi tamsoje įžiūrėti mamos veidą. O ji vis tebelingavo priekin ir atgal, vis ir vis stengėsi cypinti tą savo kėdę, taip vis tvarkingai, kaip iš krano tekantis vanduo.

- Na, - lėtai tarė tėtė, nepermatomoje šviesoje dar vis tebesistengdamas pamatyti mamos veidą, - man rodos, tai jau šitas, ką reikia priimti. – Jis laukė, ar neišgirs, ką mama žada daryti. O ji visiškai nekreipė dėmesio į jo sakymą. – Tai aš tą paskyrimą priimsiu.

- Tai puiku, Morisai, - skubėdamas tarė jis, prieangiu jau eidamas į laiptus. – Tai puiku. Man malonu, kad tu šitaip apsisprendei. Tai aš ryt tuoj po pusryčio lauksiu mieste.

Benas žengė į laiptus. Jau pasiekė jis patį apatinį, kai mano tėvas pašoko ir šūktelėjo jam.

- Benai, - susirūpinęs tarė jis, atsidurdamas šalia ano, - kiek gi ten įstaiga algos moka?

- Algos?

- Taigi, - tarė tėtė. – Kiek aš gausiu algos, tvarkydamas tuos benamius ir valkatas?

- Na, - pamažu pratarė Benas, - ten iš tiesų tai ne alga.

- Tai kas ten? Kaip jūs vadinate tai?

- Tai – atlyginimas už atliktą darbą, Morisai.

- Atlyginimas?

- Taigi, Morisai. Tai šituo būdu apmokami geriausi politiniai darbai. Mokamas atlyginimas.

- Tai kiek aš gausiu to atlyginimo? – paklausė tėtė.

- Po dvidešimt penkis centus nuo kiekvieno sugauto ir uždaryto šuns.

Mano tėvas kurį laiką nieko neatsakė. Jis stovėjo ir žiūrėjo į gatvės tamsą. Benas jau suko gatvėn.

- Rodos, man čia bus šioks toks smūgis, - tarė tėtė, - nes aš tikėjaus kiekvieną šeštadienį vis gauti šiokią tokią algą.

- Bet tie atlyginimai, Morisai, tai toks dalykas, kad tavo uždarbiai gali būti neriboti. Kai tau mokama alga, tai tu visad žinai, kad niekad negausi daugiau negu ta nustatyta suma. O jei tu gauni atlyginimą, tai tavo uždarbiai tada neriboti.

- Tikra tiesa! – nušvisdamas tarė mano tėvas. – Apie tai aš ir nepagalvojau.

- Na, - tarė Benas, jau žingsniuodamas gatve, - tai rytoj pasimatysim. Labanakt.

- Labanakt, Benai, - šūktelėjo tėtė jam. – Brangus žmogus esi, kad davei man progos gauti tokį darbą.

Laiptais mes grįžome prieangin. Mama jau buvo dingusi, nuėjusi vidun gulti.

- Gerai išsimiegokim, sūnau, - tarė jis man. – Rytoj žada būti daug darbo.

Reikia, kiek tik galima, geriau pailsėti. Eime.

Suėjome vidun, nusirengėme ir atsigulėme. Ilgą laiką mano tėvas blaškėsi ir vartėsi, ir užmigdamas girdėjau, kaip jis kalba vienas sau ir dar vardais mini visus jam žinomus miesto šunis.

Kitą rytą, kai tik papusryčiavome, tėtė užsidėjo skrybėlę, ir mes išėjom miestan pasimatyti su Benu Simonsu. Eidami gatve jau negaišome veltui laiko, tėvas liepė man atsiminti tą Sparkį, kudlotą šuniūkštį, kurį matėme snaudžiantį Franko Beano prieangyje.

Pagaliau kirpykloje suradome Beną Simonsą beskutamą. Kai mes įėjome, jis buvo išmuilintas ir kurį laiką nieko negalėjo pasakyti. Kai tik jis atsitiesė, tuojau pamojavo ranka tėtei ir man.

- Labas rytas, Morisai, - tarė jis. – Jau pasiruošęs pradėti darbą?

- Nekantriai laukiu pradėti, Benai, - atsakė tėtė jam.

- Aš tuoj baigsiu, - pasakė Benas.

Kai tik jis pakilo iš kėdės ir užsidėjo skrybėlę, liepė tėtei eiti ir žiūrėti, kur šunys palaidi laksto gatvėmis, ir uždaryti juos didžiojon daboklės vienutėn.

- Tai ir viskas? – paklausė tėtė.

- Tai maždaug ir viskas, - tarė Benas.

Pradėjome mes nuo miesto krašto, pamažu eidami ir vis dairydamiesi šunų. Šitokį ryto metą dauguma jų dar miegojo, nes gatvėj nė vieno dar nesimatė. Maždaug po pusvalandžio mano tėvas siektelėjo kišenėn ir išsiėmė dešimtcentį.

- Štai, sūnau, - paduodamas man tarė jis, - pabėgėk iki mėsininko parduotuvės ir paimk tiek mėsos, kiek už tokį pinigą duos. Nereikia, kad būtų šviežia, tik kad būtų didelis gabalas.

Nubėgau gatve, gavau gerą gabalą mėsos ir atnešiau tėvui, kurį buvau palikęs besėdintį magnolijos pavėsy. Jis jau buvo užsnūdęs, bet pašoko plačiai atmerktom akim, kai tik papurčiau jį ir parodžiau mėsą.

- Tai privers juos atkreipti dėmesį, - uostydamas tarė jis. – Eime, sūnau!

Nuėjome kita gatve, o mano tėvas švitavo tą mėsos luitą čia priekin, čia atgal. Tik žvilgterim, o ten jau iš paskos besivelkąs kažkieno paukščiams medžioti laikomas margelis ir beuostąs mėsą.

- Tai ir viskas, ko mums reikėjo, sūnau, - tarė mano tėvas. – Tokiu metu nieko nėra geriau, kaip šitoks geras gabalas mėsos.

Jis švilptelėjo tam paukštiniam šuniui. O šuo sukarpė ausimis ir pabėgėjo artyn. Netrukus dar kažkieno šuo užuodė mėsos kvapą, tai ir tas pradėjo bėgti paskui mus. O kol mes pasiekėme geležinkelio perėją, paskui mus tipeno jau septyni šunys. Tėtė buvo gerai nusiteikęs, o man liepė bėgti greičiau ir atidaryti tos vienutės duris. Kai jis atėjo, tai suvedė tuos šunis vidun,

o pats išsmuko, kol jie dar nespėjo sugriebti to luito mėsos.

- Jei dar vienu daugiau, būtume uždirbę du dolerius, - tarė jis. – Tai krūva pinigų tik už tai, kad praėjai viena gatve ir sugrįžai kita. Aš jau pradedu suprasti, kaip čia yra su politinės įstaigos elgesiu su žmogum. Dabar tai jau su niekuo pasauly nebenorėčiau mainytis darbais. Tai bus bene geriausias būdas politikui užsidirbti pragyvenimą.

Su tuo mėsos luitu mes paėjėjome kita gatve ir, dar nebaigus eiti pro vieną bloką, iš pastato išspruko kažkieno paukštinis ir jau kiceno paskui mus. Kai pasukome atgal į daboklę, suskaičiavau, kad mus seka penki šunys. Tyčia pasukome pro Franko Beano namus, kad jo Sparkis turėtų progą pajusti mėsos kvapą ir prisijungtų prie mūsų. Kai šituos uždarėme kartu su kitais, mano tėvas atsisėdo ir degtuku ėmė smėlyje skaičiuoti.

- Truputį daugiau kaip trys doleriai, - tarė jis, nusviesdamas degtuką. – Tai jau krūva pinigų, uždirbta per tokį trumpą laiką. Jei ryt šitiek uždirbsim, turėsim jau šešis dolerius. Iki šeštadienio vakaro bus kokie aštuoniolika ar dvidešimt dolerių. Tai jau daugiau pinigų negu aš tikėjausi pamatyti savo gyvenime. Einam! Eikim namo pietų. Jau metas pietų.

Parėjom namo ir sėdom prie stalo jau, o mama netarė nė žodžio, o mano tėvas nedrįso prasižioti. Baigę valgyti išėjome pasėdėti kinamedžio pavėsy.

Maždaug po valandos pamačiau – atskuba gatve Benas Simonsas. Mano tėvas buvo įmigęs, bet aš prižadinau jį, nes man rodėsi, kad Benas bus benorįs dėl ko nors itin rimto pamatyti jį. Benas užmatė, kad mes čia po kinamedžiu, tai ir atskubėjo tiesiai per kiemą.

- Morisai, - tarė jis, smarkiai dusuodamas ir sunkiai gaudydamas kvapą, - iš kur tu ištraukei visus tuos šunis, kurie uždaryti daboklėn?

- Ak, šituos, - tarė mano tėvas, pasiremdamas ant alkūnės. – Tai aš čia susėmiau juos, kaip, rodos, ir reikėjo. Taigi čia mano darbas uždaryti visus tuos benamius ir valkatas, kurie palaidi maišosi gatvėje. Tai juk tie valkatos ne karvės, ne arkliai, ne kiti kokie galvijai.

- Bet tu, Morisai, uždarei burmistro Footo branginamąjį medžioklinį! – susijaudinęs pasakė Benas. – Be to, Josė Hendriksienė sakė, kad dingęs jos medžioklinis, ir tą aš suradau daboklėje kartu su kitais. Pono Beano tas gerasis paukštinis taip pat ten. Visi iki vieno ten esantys šunys kam nors priklauso, o, be to, savininkai už juos yra sumokėję po du dolerius šuns mokesčių. Tu negali imti ir uždarinėti šunis, už kuriuos apmokėta!

- Taigi jie palaidi lakstė gatvėmis, - tarė tėtė. – Išėjau, porą kartų perėjau pasidairydamas ir pasitaikė atsidurti kaip tik ten, kur daug šunų, o tie taip elgėsi, tartum neturėtų namų. Mano pareiga buvo uždaryti juos, ir aš šitaip pasielgiau.

- Kaip tu uždarei juos daboklėn?

- Na tai aš nuvedžiau juos ten, Benai. Šunys visad, būdavo, seka paskui mane. Aš jau vakar sakiau tau.

- Tu neviliojai jų?

- Nepasakyčiau, kad tiesiog šitaip buvo, - tarė mano tėvas. – Bet man atėjo taip į galvą, tai ir pasiėmiau gabaliuką mėsos.

- Aš taip ir galvojau, - tarė Benas, nusiimdamas skrybėlę ir nosine šluostydamasis veidą. – Aš numaniau, kad čia kažkas ne taip.

Ilgą laiką niekas neprakalbėjo. Po valandėlės Benas užsidėjo ant galvos skrybėlę ir įsižiūrėjo į mano tėvą.

- Man rodos, Morisai, nuo dabar jau aš pats kaip nors sutvarkysiu tą šunų reikalą, - tarė jis. – Tau gal perdaug užims laiko eiti tas šungaudžio pareigas.

- O kaip dėl mano jau uždirbto trijų dolerių atlyginimo? – paklausė tėtė. – Man priklauso tas atlyginimas, o gal sakysi, kad ne?

- Tai aš nepasakysiu, kad visiškai šitaip, - tarė Benas. – Nemanau, kad dabar miesto taryba dar būtų pasiryžusi išmokėti pinigus. Kai pristatysiu tą atlyginimo sąskaitą, burmistras Footas dar gal panorės atleisti mane , kad leidau tau uždaryti jo tą prizais apdovanotąjį paukštinį šunį. Dabar aš pirmą kartą įsitikinau, kad politika nėra gera, kai vienas politikas užmina kitam politikui ant kojos pirštų. Man rodos, bus geriau, jei tuos reikalus paliksim, kaip jie yra. Aš nenoriu, Morisai, dėl tavęs netekti darbo.

Mano tėvas palinksėjo ir vėl atrėmė galvą į kinamedžio kamieną.

- Man rodos, kad tu čia, Benai, teisingas, - tarė jis. – Atrodo, kad būti politiku reiškia šitam darbui skirti visą savo laiką. O aš, šiaip ar taip, vis dėlto šito nenorėčiau.

VILLIAM SAROYAN

DŽIMO PATROSO GRUMTYNĖS SU MIRTIMI

Džimas Patrosas yra padavėjas Omaro Chajamo restorane San Franciske. Jis yra gero būdo keturiasdešimt ketverių metų graikas, nors atrodo žymiai jaunesnis. Truputį žemesnis negu vidutinio ūgio, bet ne toks jau striumbis, kad jį palaikytum mažu vyru. Gero sudėjimo, o patarnauja prie stalo apsukriai ir mandagiai. Jis nusimano, kaip čia kam pagelbėti ir nepasirodyti įkyriu, o jo elgsena iš prigimties gera.

Kaip ir dauguma dėl kuklaus pragyvenimo dirbančių žmonių, jis yra lošikas ir turi tokią nuojautą, kad kurią nors dieną pasiseks ką nors užmušti ir įsigyti tiek pinigų, kiek jam reikia jų. Kasdien jis seka arklių lenktynes, o čia prisėda palošti žirgyno. Iki šiol jo pasisekimas dar vis nebuvo geriausias pasauly, bet kas šešios ar septynios dienos jam vis pasiseka užgriebti kiek lenktynėse, ir tai palaiko jo dvasią.

Kaip ir dauguma žmonių, kurie visad būna perdaug užimti, kad galėtų dar ir padykinėti, Džimas turi ką papasakoti apie save.

Man labiausiai patinka jo pasakojimas apie tai, kaip jis Česteryje, Pensilvanijoje 1918 metais per gripą vos nenumirė.

Aš susirgau, sakė jis. Kai rytą atsikėliau, jaučiausi labai silpnas, bet susiruošiau eiti į darbą. Kai moviausi kelnes, nudribau, bet atsikėliau. Nežinojau, kas čia yra. Nebegalėjau pastovėti. Buvo tokia tvarka: jei dirbi vyriausybei ir nepasirodai darbe, jie atsiunčia ką nors sužinoti, kas atsitiko. Bandžiau atsikelti, bet buvau per silpnas. Nusikrapščiau iki lovos ir nudribau ant jos. Kitą dieną atėjo gailestingoji sesuo ir paklausė:

- Kas atsitiko?

- Nežinau, - atsakiau. – Ryt ateisiu į darbą.

Ji apžiūrėjo mane ir pasakė, kad aš turiu eiti į ligoninę. Atsikėliau iš lovos ir pasakiau:

- Dabar aš eisiu į darbą.

Kai nudribau, gailestingoji sesuo padėjo man atsikelti ir pasakė:

- Na bent nesikelk iš lovos.

Popiet užėjo šeimininkė ir tarė:

- Vaikeli tu mano, kaip laikaisi?

- Motin, - pasakiau, - aš nežinau.

Buvo toks daktaras iš Smirnos, tai aš paprašiau:

- Motin, pasakyk daktarui, kad užeitų ir apžiūrėtų mane.

Tai tas graikas daktaras apžiūrėjo mane. Jis liepė važiuoti į ligoninę. Taigi, jei aš jau ligonis, tai reikia važiuoti į ligoninę, bet aš pasakiau tada:

- Ne, aš būsiu šičia.

Jie išėjo, bet po valandos sugriuvo vidun sargybą einantis policininkas, valdinis daktaras, dar du policininkai ir gailestingoji sesuo, o ta tarė man:

- Kelkis.

- Ko gi man keltis? – paklausiau. – Aš dirbu vyriausybės žinioje.

- Mes žinom, - tarė jie. – mums įsakyta. Mums reikia paimti tave į ligoninę.

- Ne, - pasakiau. – Aš noriu vėl eiti į darbą.

Atsikėliau, tik negalėjau paeiti. Taigi, jei aš jau ligonis, tai reikia važiuoti į ligoninę.

- Nugabenkit laivu mane į geriausią Filadelfijos ligoninę, - paprašiau.

- Filadelfijoj visos ligoninės perpildytos, - tarė daktaras. – Mes pasirūpinsim tavim.

Taigi policijos automobiliu jie nugabeno mane į ligoninę. Bet kokia gi ten ta ligoninė? Tvaartas. Vienas didelis kambarys, vidury – praėjimas, o abiejuose šonuose – lovos. Paguldė mane lovon, ir aš pradėjau laukti. Tris dienas jie nedavė man nieko valgyti ir net vandens gerti. Tik grūstų ledų. Vieną vakarą žiūriu – gailestingoji sesuo atneša valgyti, bet ką gi ji ten atneša? Žuvies uodegų. Gailestingoji sesuo pastatė lėkštę, o aš žiūriu į tas žuvų uodegas.

- Kas gi čia? – paklausiau.

- Maistas, - atsakė gailestingoji sesuo.

- Maistas? – nusistebėjau. – Prašau nusinešti.

Pradėjau dairytis ir svarstyti. Kas čia per vieta? Kam čia tos žuvų uodegos?

Buvo ten tokia tamsoka gailestingoji sesuo, iš išvaizdos, sakytum, graikė, tai aš kreipiausi į ją.

- Ar tu graikė? – paklausiau.

- Aš esu graikė, - atsakė gailestingoji sesuo.

- Ši vieta nepatinka man, - pasakiau. – Ar jie čia nori nužudyti mus?

Ji pasakė man, kad ši vieta yra lyg ir pereinamoji. Šičia – visi didžiausi ligonys. Visos ligoninės perpildytos, ir visi miršta. Bet ši vieta blogiausia.

Jei man jau reikia mirti, tai mirsiu namie, ne skerdykloje.

- Aš esu graikas, - tariau gailestingajai seseriai. – Aš noriu eiti namo. Šįvakar atnešk man drabužius, aš apsirengsiu ir eisiu namo.

- Gal dėl to neteksiu ir darbo, - tarė gailestingoji sesuo, - bet atnešiu tau drabužius. Ar tu manai, kad pajėgsi paeiti?

- Paeisiu, - pasakiau jai. – Prašau atnešti man drabužius.

Taigi naktį atnešė ji man drabužius ir padėjo apsirengti. Kai pabandžiau atsistoti ir pradėjau griuvinėti, ji pagelbėjo man. Visi čia serga, bet jie suprato, ką aš darau.

- Džimai, - sakė jie. – Kur tu eini?

- Einu namo, - sakiau aš. – Jei man jau reikia mirti, tai aš mirsiu namie.

Bandžiau eiti, bet nugriuvau, ir serbė mergina pradėjo verkti.

- Pabandyk eiti, - sakė ji.

Ji nuėjo su manim iki durų. Prieš save nieko negalėjau įžiūrėti, bet ji pastovėjo su manim, kol įtraukiau truputį šviežio oro. Tada jau pradėjau matyti. Bet ką aš mačiau? Viskas apsnigta.

- Kaip tu pareisi? – paklausė mergina.

- Namo tai aš pareisiu, - atsakiau.

Ji uždarė duris ir nuėjo sau. Atsisėdau ant laiptų ir man pradėjo merktis akys. Pradėjau galvoti apie Graikijoje prabėgusias dienas, kai, būdavo, lakstau kalnuose, valgau uogas ir geriu upių vandenį. Tada kažkas uždėjo ranką ant peties. Tai buvo karininkas.

- Kas yra? – paklausė.

- Einu namo, - atsakiau.

- Ar tu iš tos ligoninės? – dar pasiteiravo.

- Čia ne ligoninė, - atsakiau. – Čia – skerdykla.

- Užeik pas mane, - tarė.

Įstaigoje pasakė:

- Sėskis.

Jis paskambino telefonu ir kažkam pasakė, kad, kai autobusas suks į Česterį, paimtų mane. Kai užsuko šoferis, paliepė:

- Pargabenk namo šitą žmogų. Palydėk iki durų.

Autobusas buvo pilnas namo važiuojančių darbininkų. Autobuse užmigau ir nusvirau italui vyrukui ant kelių. Šis pasakė:

- Nieko tokio, mano drauge. Nieko tokio.

Kai šoferis pažadino mane, autobusas jau buvo tuščias. Šoferis palydėjo iki durų. Tas iš Smirnos graikas daktaras papasakojo graikams, kad aš mirsiu, tai toks graikas vyrukas šeimininkei pasakė, jog aš jau miręs. Kai ji pravėrė duris, nežinojo ar čia aš, ar mano dvasia. Ar jūs žinote ką apie Lozorių? Aš buvau panašus į Lozorių. Iš mano veido bebuvo likę tik barzda ir kaulai.

Jis buvo sakęs jai, kad miriau.

- Ar jūs pažinojote tą vaikinuką? – kalbėjo jis. – Savo paties rankomis vakar užkasiau jį. Džimas Patrosas. Jau nebelaukite jo.

Taigi ji buvo labai išsigandusi.

- Nebijok, motin, - pasakiau. – Tai aš, Džimas Patrosas. Aš nemiriau dar.

- Vaikeli tu mano, - tarė ji. – Kaip laikaisi?

- Sergu, motin.

Ji nugabeno mane į kambarį ir paguldė lovon. Buvau užsimerkęs, bet girdėjau:

- Vaikeli tu mano, kuo aš galėčiau tau padėti?

- Motin, - tariau jai, - prašau nueiti apačion ir atnešti vištienos buljono.

Taigi ji nuėjo į apačią ir atnešė man dubenį vištienos buljono. Išgėriau tą buljoną ir užsimerkiau miegoti. Naktį kažkas pradėjo kilti mano viduje, kažkas toks šaltas, tai visą naktį negalėjau miegoti.

Kažkas, rodos, liepė man nemiegoti. Rytą užėjo šeimininkė ir tarė:

- Vaikeli tu mano, kuo aš galėčiau padėti?

- Motin, - pasakiau aš, - prašau nueiti apačion ir atnešti vištienos buljono.

Taigi ji atnešė man vištienos buljono. Maždaug po valandos ji vėl užėjo ir tarė:

- Vaikeli tu mano, jei dar ko nors norėtum, tai sakyk.

Ji verkė.

- Motin, - tariau aš, - neverk dėl manęs. Jei man reikia jau mirti, tai aš mirsiu. Atėjom į šį pasaulį vieną kartą gyventi. Prašau atnešti man dar vištienos buljono.

Iki pat nakties kas valandą ji nešė man vištienos buljoną.

Naktį vėl atėjo tas graikas daktaras ir valdinis daktaras pažiūrėti manęs. Aš buvau užsimerkęs, tai jie galvojo, kad negirdžiu. Jie pasakė, kad devintą valandą ryto aš jau būsiu miręs.

- Na, - tariau pats sau, - aš nežinau. Gal daktarai ir žino?

Kai jie išėjo, užbėgo šeimininkė ir pradėjo verkti.

- Vaikeli tu mano, vaikeli, - kalbėjo ji.

- Motin, - pasakiau aš, - nėra čia ko. Dėl manęs neverk.

Ji išėjo, o po valandos grįžo.

- Vaikeli tu mano, - tarė ji.

- Motin, - pasakiau aš, - dėl manęs netrukdyk sau miego. Eik miegoti. Aš girdėjau, ką sakė daktarai. Nieko čia tokio.

Ji išėjo, bet po valandos vėl grįžo. Girdėjau, kaip ji vaikštinėjo namuose.

- Vaikeli tu mano, - kalbėjo ji, - gal galiu kuo nors padėti?

- Viskas bus gerai, motin, - pasakiau aš. – Eikite miegoti.

Tai šįkart ji nuėjo miegoti. Mano kūne vis aukštyn kilo šaltis. Tai gąsdino mane, dar niekad šitaip nebuvo buvę. Nežinojau, kas čia yra. Paskui pradėjo

kraujuoti nosis. Iš pradžių net nežinojau, kad ji kraujuoja, o kai tik pridėjau prie veido ranką, tai ten buvo šilta ir šlapia, ir tada užuodžiau kraujo kvapą. Lašėjo gana smarkiai. Pasilenkiau po lova pasiimti puodo ir ilgą laiką ten lašinau kraują. Kai jis ilgą laiką taip varvėjo, pradėjau geriau jaustis. Viskas praėjo, išvarvėjo pro nosį su krauju. Kambaryje buvo tamsu, bet man buvo aišku, kad aš vėl matau. Jau buvo dingęs ir mano vidų apėmęs šaltis. Jutau alkį, bet buvo nakties metas, todėl atsisėdau lovoje ir laukiau ryto. Rytą girdėjau, kaip šeimininkė vaikštinėja prie mano durų. Daug kartų praėjo, o paskui sustojo, tai aš ir pasakiau:

- Viskas gerai, motin. Aš dar nemiriau. Galite įeiti.

Tai ji įėjo, bet buvo labai išsigandusi. Parodžiau jai kraują. Man buvo gėda, ir aš pasakiau jai:

- Prašau atleisti man, motin. Niekaip negalėjau kitaip.

- Vaikeli tu mano, - tarė ji. – Vaikeli tu mano. Kaip jautiesi? Ar geriau?

- Jaučiuosi labai alkanas, motin.

Ji nuėjo apačion ir atnešė man vištienos buljono. Bet aš buvau labai alkanas, tai ji visą rytą laipiojo čia viršun, čia apačion, nešiodama man vištienos buljoną. Kai atėjo daktarai, aš sėdėjau lovoje. Jie tikėjosi rasti mirusiojo lavoną.

- Kas gi čia dabar? – pasakė jie.

Apžiūrėjo jie mane vėl, bet dabar man jau nieko blogo nebebuvo.

Man jie nepatiko, ir aš jiems nepatikau.

Valdinis tas daktaras užsirašė kažką savo knygutėn ir išėjo. O tas daktaras iš Smirnos vaikščiojo po kambarį. Pagaliau jis tarė:

- Noriu paklausti. Tik prašau sakyti tiesą.

- Kas yra?

- Kiek metų turėjai, kai palikai senąją tėvynę?

- Septyniolika.

- Gerai, - tarė jis. – tai ir yra tas klausimas. Kiek metų turėjai, kai pradėjai mūvėti batus?

- Tėvas nupirko batus, kai buvau trejų. Bet aš įmečiau juos spinton ir basas išbėgau į kalnus. Graikijoj nenešiojau batų.

- Štai kur visa priežastis, - tarė daktaras.

Jis išėjo.

- Matote, - užbaigdamas savo pasakojimą, tardavo Džimas, - mano kojomis iš žemės perėjo į mane senosios tėvynės jėga. Jei būčiau nešiojęs batus, manęs jau nebūtų.

Iš anglų kalbos vertė
Kazimieras BARĖNAS

INEZA JUZEFA JANONĖ

RAUDOS

I

šaltas patalas
nebeteikia paguodos
kaip ir krėslo tyla
ar užuolaidos
saulėj liepsnodamos
gedulingos atrodo
tu vedlys man buvai
tau sekiau
iš paskos
lyg varpelis
švelniai
tilindžiuodama
tavo veidui
pamiršus save
tykiai kraustaus iš proto
viršum beržo dangus

Varpai 2009

susiklostė
kaip žydintis sodas
o vis tiek nepaguodžia
vien atodūsis liko
lyg nuodėgulis
juodas

II

mudviejų
peiliai šakutės valgymo reikmenys
stalčių tamsoj
uždaryti
vienas ant kito
glėbiais
suguldyti
tarsi konclagery tūno visi
kam reikalingi jie
jei užmiršti

rūbai
Tavieji
bet kaip
ant grindų
suversti
pėpso
įskaudinti
ir vieniši

peralky
pelės
juos verčia
brizgais

mūsų namai -
ne namai
o kapai

entropija
tvyro

ir šiam
sakiny

ką tik ištaręs
tuoj pat užmiršti

III

pajūry vien tik smėlis
neaprėpiamas smėlis

vėl šaukiu
tavo vardą
šaukiu
ir sakau tau:
Alkestidė esu
jeigu mirti reikės
mirsiu aš
mylimasis
ne tu

ne vien žodžiais
mane tu
mylėjai

sukurti viens kitam
mūsų kūnai ant smėlio
tviskėjo

o likimas taip lėmė
likimas taip lėmė
ne mane
o tave
jis išsivedė
Mirusių slėnin

siaubo vandenys
Stikso upėje

Varpai 2009

tavo veidą
užliejo

išnykai
amžinai
iš akių

man tu gero
vien gero linkėjai
kad drąsiau
eičiau
tau

iš paskos
savo baimę
ir neviltį
pagaliau nugalėjusi

pajūry
neaprėpiamas smėlis

skaudžiai
liečiasi pėdos
prie jo

IV

kai paguodos nėra liūdesy
aš - erinija
keršto deivė
kraupi
plaikstos vėjy plaukai
kaip gyvatės nuodingi
lyg pasiutęs šuva
tau lekiu iš paskos
gerklę perkąsti taikausi
nėr tarp mūsų taikos

kedru

tyruose
augusį medį
niekiu pavertei tu
graužki savo nagus
tau atleista nebus

kančių piestoj
su Juo
mes abu
sugrūsti

mesk į šalį apgaulę
graužki savo nagus

tau atleista nebus

aš – erinija
keršto deivė
kraupi
vėjy plaikstos plaukai
kaip gyvatės nuodingi
lyg pasiutęs šuva
tau lekiu iš paskos
gerklę taikausi perkąsti

graužki savo nagus

tau atleista
nebus

V

suprasti negaliu
kad tu jau miręs
su manimi esi kasdien
aš nepaleidžiu
tavo rankos riešo
ilgiau negalime
be vienas kito tverti

Varpai 2009

arčiau savęs
mane tu prisitrauki
nurenginėji
glostai mano plaukus
įsirausiu krūtinėn tavo
mes glaudžiamės
prie vienas kito kūnais
gosliais
šiltais
abu tokie patrauklūs
gražūs
visai nuogi
kaip Ieva su Adomu
lyg būtume iš naujo gimę
mes obuoliu gardžiuojamės
aš dievinu tave
o tu mane
nenorime
iš Rojaus sodų eiti
ta nuotaikų kaita
gelmė
kaitra
ir amžinumas
pats supranti
yra
tikriausio meno rūmai

o, Dieve, niekas nebeguodžia
man nerimo išėstos akys
nesieja su žmonėm
kurie man sako
kad Hade skirta mudviem susitikti
pamiršus žemės džiaugsmą
užnuodijus jį sopuliu
ir gėla

vis tiek geriau nei niekur

Varpai 2009

PADANGĘ RAIŽO ŠAKALAI, ŽEMĘ - KIRMINAI

Į literatūros kritiko Alfredo GUŠČIAUS klausimus atsako rašytojas Jonas UŽURKA

Istorinės prozos mėgėjai prieš dešimt metų buvo maloniai užganėdinti – knygynuose pradėjo rodytis mažai žinomo (negirdėto lig tol) rašytojo Jono Užurkos romanai apie Lietuvos tolimąją praeitį, jos valdovus, karvedžius, kunigaikščius. Šiandien šio prozininko romanais jau galima užpildyti knygų lentynos vieną sekciją.

Pirmuoju klausimu, suprantama, norius užinoti priežastis, paskatinusias Tave, gerbiamas Jonai, gilintis ne į dabarties, bet į tolimos praeities dalykus ir ne į „eilinių“ žmonių, bet į pirmųjų valstybės asmenų, į valdovų, karvedžių, kunigaikščių likimus. Kokios tos priežastys, kokie motyvai nulėmė būtent šitokį, tematinį, istorinės prozos pasirinkimą? Ar rinkdamasis tokį teminį praeities „pjūvį“, vadovavaisi kokia nors „kelrode žvaigžde“? Turiu omeny kokį nors lietuvių ar užsienio autoritetą – prozininką, dramaturgą o gal ir mokslo vyrą/moterį?

Mano gyvenimas susiklostė panašiai, kaip ir daugelio pokario vaikų. Tėvai 1944 m. vasarą, puolant raudonajai armijai, traukėsi iš gimtojo Vilniaus, kuriame tėvo šaknys nuo 1795 m. Didi garbė ir palaima man suteikta gimti gilių istorinių šaknų baltų žemėse, nuostabiame Dzūkijos krašte, tauriame gamtos glėby, dorų žmonių apsupty – Dusmenyse. Toliau - mano gimtųjų Dusmenų aštuonmetė, Onuškio vidurinė, aukštieji karo mokslai Leningrade, ne vieneri metai už speigračio, beveik dešimtmetis Vidurinėje Azijoje, Afganistane... Ir tik daugiau nei po dvidešimties metų, nuo 1989-ųjų, aš vėl savo gimtinėje – Lietuvoje. Sugrįžęs įsisukau į Sąjūdžio sūkurį, dešimtmetį paskyriau atkuriant Lietuvos kariuomenę ir pagaliau, atidavęs duoklę karybai, pasišvenčiau kūrybai. Ketvirtį amžiaus savo gimtąjį kraštą mačiau iš šalies, iš toli. Kamavo tėvynės ilgesys, už tai „mainais“ gavau pažintį su įvairių tautų žmonių gyvenimu, jų istorija, kultūra, tradicijomis. Pastebėjau, kad net ir užguitų tautų žmonės labai didžiuojasi savo praeitimi, domisi ir ganėtinai giliai žino savo istoriją. Na, o to meto „didžiosios“ tautos atstovai pašaipiai žiūrėjo į „mažesniuosius“ brolius. Ne tik žeidė neteisingas, istoriškai iškreiptas

požiūris į mūsų praeitį. Tai buvo ir bene didžiausias akstinas dar giliau studijuoti savo tautos praeitį – kokie mes iš tikrųjų, iš kur, kas mes, juolab, kad mane nuo vaikystės traukė istorijos pažinimas, todėl kaip įmanydamas, kiek turėdamas galimybių, rinkau istorines žinias apie Lietuvą, jos valdovus, gyniau juos ginčų metu. Apgailestavau, kad bibliotekose, knygynuose apstu istorinių knygų apie mūsų artimų ir tolimų kaimynų tautų praeitį, o apie mus, mūsų valdovus - nė vienos. Aš jau tuo metu rimtai pagalvodavau, kad kada nors tikrai parašysiu bent vieną knygą mūsų tautos istorine tematika. Mano svajonė pildosi su kaupu. Užsibrėžiau tikslą per dešimtį metų įvykdyti savo autorinį kūrybinį projektą „Lietuvos istorija romanuose", skirtą Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Nuvijęs visas abejones, ėmiausi darbo ir pradėjau įgyvendinti savo sumanymą. Šiuo metu jau išleisti istoriniai romanai: „Mindaugas – karališkasis kraujas", „Gediminas – nevainikuotas karalius" (su juo tapau istorinio romano konkurso laureatu), „Vytautas Didysis – nuo bėglio iki monarcho", „Sumaišties metai", „Tvanas – Lietuvos didybės griūties pradžia", „Lietuvos kariuomenės atkūrimas", o iki 2009-ųjų liepos išvys šviesą ir „Sofija Vytautaitė...", ir „Netimeras...", ir „Kęstutis". Kaip karys negaliu plačiau ir giliau nepažvelgti ir į Vorkslą, ir į Žalgirį ar Salaspilį. O rašau apie valdovus ir karvedžius todėl, kad, mano manymu, būtent per juos galima ir giliau, ir prasmingiau pažvelgti į praeitį, į jų gyventą laiką, į jų santykius su kaimynais. Pagaliau, jeigu ne talentingi bei sumanūs valdovai–karvedžiai, argi tauta galėtų išsilaikyti, gyvuoti? Ir dar - aš per valdovus bandau perteikti ir padarytas jų klaidas, kad dabartiniai mūsų vadai jų nekartotų, kad prisimintų Vytauto Didžiojo žodžius: „Be tėvynės mes – niekas".

Tai ir yra mano kūrybos tematikos pasirinkimo pagrindiniai motyvai bei priežastys. Suprantama, ir aš žavėjausi atskirais mūsų klasikų kūriniais istorine tematika. Nuo jaunystės autoritetais buvo A. de Sent-Egziupery, E. Hemingvėjus, Č. Aitmatovas, mūsų Maironis, Vincas Krėvė. Žaviuosiu itin širdingai, kruopščiai ir tikslingai dirbančiu istoriku Gediminu Ilgūnu, savo giminės „genealogines šakas" aukštinančiu filosofu Arvydu Šliogeriu, praeities ir dabarties sąsajas subtiliai nagrinėjančiais prozininkais Vytautu Bubniu, Petru Dirgėla, Justino Marcinkevičiaus istorine trilogija, Sigito Gedos poezija bei jo pasaulinės klasikos meistriškais vertimais. Man labai imponuoja šviesios asmenybės, mokslo istoriko, etnologo Liberto Klimkos veikla, parodanti, kiek daug gali nuveikti ir vienas žmogus. Garbingų, sektino pavyzdžio šviesuolių turime visose gyvenimo kūrybos srityse, jų balso net klykiantys, kniaukiantys „ingų", „yvų" ir kitų vienadienių „žvaigždžių" kauksmai nenustelbia.

Ar galėčiau teigti, kad vienas iš svarbiausių motyvų, nulėmusių Tavo kuriamos istorinės prozos pobūdį (būtent istorinių asmenybių – karalių, didžiųjų kunigaikščių, monarchų),

buvo Tavo paties asmeniniai polinkiai, charakterio bruožai, pasukę Tave jaunystėje link karybos, neramaus karininkiško gyvenimo „ant ratų“. Juk ir Mindaugo, ir Gedimino, ir Kęstučio, ir Vytauto, ir Jogailos, ir kitų didžiūnų, kuriuos Tu vaizduoji, gyvenime karai, kelionės, technika užpildė didžiąją dalį jų biografijos. Nors Tave nuo herojų skiria ilgi šimtmečiai, bet psichologiškai Tau jie artimesni, labiau suprantami, nei, sakykim, man, grynam civiliui.

Dar vaikystėje išgirdau savo tetulės Teofilijos Dragūnaitės–Vaičiūnienės ištartus pranašiškus žodžius mano motinai: „Tavo Jonukas bus karininkas“. Pranašystėmis netikiu, kadangi esu įsitikinęs, jog likimą nulėmė tekantis mano gyslomis kraujas, genai. Nuo 1863 m. sukilimo savo giminės kiekvienoje kartoje aptikau arba karininką, arba menininką. Pusę gyvenimo atidavęs karybai, antrą pusę pašvenčiau kūrybai. Man regis, kad asmenybę galutinai suformuoja jo pasirinkta mėgiama profesija. Skaitytojai dažnokai priekaištauja, kad mažokai rašau apie meilę, apie dvarų intrigas. Galvoju – kiti gal apie tai parašys įdomiau, o aš rašysiu apie tai, ką gerai išmanau kaip karys profesionalas. Be jokios abejonės, man karvedžių (o juk kiekvienas kunigaikštis, valdovas privalėjo juo būti) gyvenimas suprantamas kur kas geriau negu kitam, nepatyrusiam ne tik ilgo kario gyvenimo, bet ir neturinčiam baisaus karo patirties. Ne tik mene, visur, galima save atskleisti tiktai remiantis savo pašaukimu, tuo, ką geriausiai išmanai. Negi aš galėčiau imtis meno kritiko darbo, aktorystės? Aišku, ne. O prabilti Mindaugo, Gedimino, Vytauto lūpomis turiu daugiau galimybių, galiu įsijausti net ir į Čingischano, ir į Aleksandro Neviečio, ir į Galičo Danilo, ir į kitų kailį, kadangi teko artimai susipažinti su šių vadų tautų karų istorija, pažinti jų būdą, papročius. Aš manyčiau, kad ta tematika, kuria rašau, man tikrai geriau pažįstama ir širdžiai bei protui artimesnė, negu, kaip pats sakai, civiliui.

Istorija dar nuo senovės graikų laikų yra vadinama gyvenimo mokytoja. Išeitų, kad ir istorinių kūrinių autoriai gali būti šitaip vadinami. Daugiau nei prieš 70 metų žymus mūsų rašytojas Balys Sruoga parašė straipsnį „Istorinė teisybė dailiojoj literatūroj“, kurį užbaigė tokiais žodžiais: „Kai mūsų rašytojai atgaivins mums praeitį, kai mes pajusime jąplastančią gyvą mūsų kraujuje, kai rašytojai įskiepys mums amžių vidujo patyrimo išmintį, mes gal tik tuomet teišmoksime skirti amžinuosius tautos sąmoningo gyvenimo pradus nuo šiokiadienės menkystos šiukšlių. Didelis daiktas išmokti žiūrėti istorijai į akis ir drauge ją justi savyje“. Gražūs žodžiai, bet ar ne per dideli uždaviniai rašytojams? „Atgaivinti praeitį“ nėra taip paprasta, nes nuo B. Sruogos laikų ir po jų nuolat iškyla rašančiojo kompetencijos, šaltinių studijavimo, „herojų paieškos“ (anot istoriko A. Bumblausko), meninės ir istorinės tiesos santykio ir kitokios problemos. Atsimenu: vienoje karštoje – sąjūdinėje – diskusijoje filosofas Romualdas Ozolas tiesiai pareiškė, kad lietuviams istorinis romanas yra būtinas, bet „rodos, dar tikrai neįveikiamas“. Kai Tu imiesi naujo istorinio

romanosumanymo,kokiusuždavinius sau iškeli, į ką orientuojiesi?

Taip, istorija vienintelė ir teisingiausia mokytoja. Tai – aksioma. Rašytojai, ypač rašantys savo tautos istorine tematika, mano galva, turi būti ne tik istoriškai „pasikaustę", bet ir patys pačia kilniausia šio žodžio prasme privalo būti išaugę savo tautos patriotais, suaugę su jos šaknimis. Manyčiau, kad rašytojai gal yra ne tiek mokytojai, kiek dvasiniai vedliai iš praeities į dabartį, į tautos brandą, išmintį, ateitį. Aš kartais net pagalvoju, ar netiktų ir apie tautos istoriją, jos praeitį kalbėti taip, kaip į Anapilin iškeliavusį genijų – tik pagarbiai, nes mes esame tik dulkelės praeities galybės skraistėje. Ir tai ne skambūs žodžiai. Deja, istorija dažnai iškraipoma. Paskaitykime apie mus istorinio turinio knygas, rašytas ne mūsų tautos šaknų autorių, - kiek jose nepagarbos mūsų valdovams, tautai, įvykių piktybiškų iškraipymų, falsifikatų. Tavo cituojamoms B. Sruogos mintims negalėčiau nieko pridurti – sakralios mintys. Galiu tik patvirtinti, kad menininkui duotas talentas, įžvalga ir plunksna - kaip ginklas kario rankose, o gal ir pavojingesnis. Todėl itin daug priklauso nuo rašytojo atsakingumo, kompetencijos, gyvenimiškos patirties, bet bene daugiausia nuo autoriaus pilietiškumo bei nuo dvasinių-moralinių savybių. O iš kuriančių istorine tematika, ypač rašančių apie savo tautą, reikalaujama dar daugiau, kadangi mūsų tautos dokumentinė istorija dar tik formuojasi, tik pamažu išnyra iš praeities rūkų, tik valosi nuo užmaršties apnašų. Kaip tą „kūdikėlį" pastatysime ant kojų, taip jis ir eis. Todėl rašytojams itin būtina pasikliauti savo erudicija, intuicija, patirtimi ir padorumu. Negi galima laukti, sustabdyti kūrybos procesą iki tol, kol mokslininkai, istorikai aptiks nepaneigiamą faktą, dokumentą, daiktą? Čia kaip fantastinėje literatūroje – ar ne per įžvalgių fantastų knygas žmonės senų seniausiai pabuvojo ne tik nežinomų genčių buveinėse, okeanų dugne, susitiko su ufonautais, skraidė po Visatą, nors tuo metu, oi, kaip nesaldu buvo tų kūrinių autoriams, ir ne tik nuo kritikų.

Na, o ar lietuviams įveikiamas istorinis romanas, ar ne – laikas parodys. Ar ne perdėtai kai kas sumenkina savo galimybes ir eina į mūšį, iš anksto save pasmerkę? Ar užsieniečių parašyti istoriniai romanai apie jekaterinas, henrikus bei karolius, apie skitus, romėnus bei seldžiukus kuo nors pranašesni už jau pasirodžiusius ir pasirodančius lietuviškus istorinius romanus? Šitaip teigiu ne dėl to, kad pats rašau.

Gal aš ir maksimalistas, tačiau ir toliau stengsiuosi kuo giliau, tikroviškiau ir kuo garbingiau atspindėti savo tautos praeitį. Ilgam suerzino vieno žinomo intelektualo pasakymas: „Negi aš turiu didžiuotis mūsų baudžiauninkiška praeitimi?" Tuoj šią nuostatą pasigavo ir, ciniškai šaipydamasis iš mūsų tautos kultūros paveldo, antrino per televiziją išsiviepęs „mankurtas" šoumenas, kurio šaknys eina, beje, ne iš mūsų tautos. Nuoširdžiai atsakau, kad tikrai ne į tokius „mankurtus" orientuojuosi. Antai, graikai apie mitinį

savo herojų Ikarą kalba tik pagarbiai, o jei pajuokauja, tai su saiku. O štai vienas mūsų rašytojas vienoje radijo laidoje, diskutuodamas apie S. Darių ir S. Girėną, apie Žalgirio kautynes, kikendamas, skleisdamas nepagrįstas abejones, menkino mūsų tautos didvyrius. Tavo aukščiau cituoti B. Sruogos, žmogaus, praėjusio pragarą, žodžiai - šventi. O gal ir kitus, ypač kai kuriuos kūrėjus, intelektualus, aukštus valdininkus reikia pravaryti bent pro to pragaro vartus, kad suvoktų mūsų tautos istorinio išlikimo kainą, atsipeikėtų iš miesčioniškai seklios egzistencijos snaudulio?

Lietuva dėl istorinių ir geopolitinių aplinkybių pavėlavo įsėsti į pirmojo Europos atgimimo – Renesanso – važį/vežimą. Analizuodamas Lietuvos senovę, Vincas Mykolaitis-Putinas 1934 m. teigė, kad „mūsų praeitis buvo giliai aistorinė (t.y. neistorinė - A.G.). Ji mum nesukūrė, ar bent nepaliko jokių žymesnių savo kultūros paminklų. Mes neturime savo epo, savo rašto, savo monumentų (paminklų - A.G.). Mes nieko tikra nežinome nė apie savo senolių religiją. Mes net nežinome savo garsiųjų kunigaikščių vardų, kaip juos tardavo mūsų žmonės lietuviškai. Atrodo, kad mūsų senovės kultūra visiškai nesirūpino tauta kaip kolektyvu – buvusiomis ir būsimomis kartomis“. Putinas nėra vien tik pesimistas, jis senovėje randa ir vertingų dalykų – liaudies dainų melodingumą ir poetiškumą, šokių įvairumą, medžio drožinių, metalo, molio dirbinių, audinių raštų subtilumą, turtingumą, lietuvių kalbos formų gausumą. Tačiau, anot jo, „visa tai nėra sąmoningi kultūros padariniai, o tautų kovos ir lenktyniavimo arenoj nulemia tiktai sąmonė. Visi tie liaudies išsaugoti mūsų kultūros turtai yra savaime tautoj išaugę, kaip puikiausi žiedai trąšioj pievoj“. Putinas sielojasi dėl to, kad tautos likimus spontaniškai rūpinosi tik pati liaudis, o vadai, diduomenė, „valdantieji sluoksniai“, plėsdami valstybės teritoriją, nesistengia darytį įtakos kitų tautų gyventojams, bet priešingai, „patys nuostabiai greitai asimiliuojasi ir nutausta. Tautinės lietuviškosios dvasios Lietuvos valstybėje berods nebūta“. Putinas nurodo tokio reiškinio priežastis – vėlyvas Lietuvos krikštas, vanguskrikščioniškai helenistiškosios kultūros priėmimas, kuris būtų žymiai anksčiau išmokęs lietuvius rašto, būtų paskatinęs kurti, puoselėti ir saugoti kultūros turtus.

Tau, rašančiam apie mūsų praeitį, turbūt irgi pavojinga nukrypti į „garbingos senovės“ aukštinimą? Kiek pastangų reikalauja objektyvumas, istorinės tiesos siekimas?

Drįstu paprieštarauti Tavo cituojamam įžymiam rašytojui. Akivaizdu, kad mes, lietuvių tauta, turėjome ir savo rankomis statytas pilis, ir valdovų rūmus, kuriuose, beje, anksčiausiai Europoje buvo statomi muzikiniai spektakliai (opera). Turėjome ir didžiausius Europoje ne tik medžiaginius turtus, bet ir meno lobynus, turėjome net ir vadinamąsias Radvilų kronikas, ne kryžiuočių atneštas, iš kurių ne tik slavų „lietopiscai“ kūrė savo istorijas. Mes turėjome ir savo nuosavus tautinius herbus, vėliavas, valdovus, savitą seniausią humanišką tikėjimą, visa tai ne iš ko nors pasisavinę, bet sukūrę savo protais ir rankomis. Beje,

kodėl Putinas ignoruoja garsiuosius Lietuvos Statutus, klojusius pamatus demokratinei valstybės sanklodai ir dariusius didelę įtaką visai tuometei Europai? O štai kai kieno vis dar aukštinama Rusija yra pasisavinusi net vardą iš Kijevo Rusios, taip pat Bizantijos tikėjimą, herbą, jau nekalbant apie lietuvių neįkainojamus turtus. Negi ir toliau, pesimistiškai dejuodami, kelsime istorinę klastą aukščiau už doras mūsų protėvių kūrybines pastangas? Kodėl nesusimąstome, kad ligi šiol mūsų galingų ir garbingų valdovų kilme bando didžiuotis ne vienas kitatautis? Mūsų tauta išaugino ne vieną karalių, karalienę, ne vieną carą ir carienę - ištisas galingiausias dinastijas - ne tik kaimynams. Taip, kad būta galingos dvasios ir ne vien tik per Mindaugą, Gediminą, Vytautą, Kęstutį, Radvilas, ir toli gražu ne visi asimiliavosi. Silpnavalių asimiliacija įvyko ne per seniausiai, ji lokaliai ir dabar vyksta, - laisvoje ir demokratiškoje Lietuvoje. Ir tegu. Tai – natūralus generacinis apsivalymas. Pagaliau ar ne visos tautos tam tikrais istoriniais periodais atsidurdavo ant išlikimo ribos? Mes irgi ne išimtis ir jeigu nebūtume turėję gilių ir itin tvirtai sveikų etninių šaknų, argi būtume išlikę lig šiol garbinga, stipria tauta? Pergyvenę tragiškuosius istorinius laikmečius, mes nesustabdomai keliamės.

Na, o kalbant apie, atseit, krikštu atneštą mums civilizaciją, panašiai kaip kitados apie atneštą komunizmo šviesų rytojų, būkime atsargesni. Mums jau prieinamas pasaulio, ypač Europos istorijos mokslas kiek kitaip visa tai vertina. Ar ne ant Egipto, Atėnų, Romos civilizacijų griuvėsių buvo kuriama krikščioniškoji „civilizacija“, gimusi tolimoje mums tiek geografiškai, tiek dvasiškai „šventojoje“ žemėje? Ar ne per gūdžių viduramžių inkvizicijų laužus iškeliavo į dausas ne tik Aleksandrijos knygos, bet ir tūkstantmečius kurtas mokslas, žinios bei jų genialūs autoriai? Ar ne todėl dar mes mažai žinome apie savo tautos istoriją, kad ir Vatikano bei kiti bažnytiniai archyvai uždari ne mažiau negu KGB? O kaip buvo diegiama „istorinė tiesa“ mums ir apie mus? Ogi kryžiuočių kalavijais nešamu krikštu ir okupantų tankais grūdama ideologija, politika, vienų naikinant mus kaip beteisius „pagonis“, o kitų - kaip nacionalistus.

Beje, didžioji žmonijos dauguma išlaikė ligi šiol savitą istorinį dvasinį tikėjimo ryšį su supančiu pasauliu, neįsileido despotiško vergiško svetimo tikėjimo. Tik vergą įmanoma klupdyti prieš save, priversti bučiuoti auksu puoštas rankas. O ir vadinamosios Radvilų kronikos, gal ir ne tik jos, yra surašytos mūsų tautos iškilių šviesuolių, o ne jėzuitų ar „lietopiscų“. Prisiminkime ir lietuviškosios pirmosios knygos skaudų gimimą, lydimą vyskupų persekiojimų, carinių draudimų. Jau atstatome, nors ir vangiai, ne tik valdovų rūmus, ne tik rašytinius šaltinius, bet ir savo gilią atmintį, išlikusią ne tik dokumentuose, bet ir perduotą iš lūpų į lūpas.

Tegaliu tik patvirtinti, kad nežinojimas, ypač pataikavimas, atveda prie savęs žeminimo, prie nepilnavertiškumo. Ar ne todėl dažnas net

ir mūsų valdžios vyras perdėm susigūžęs, nes jis nepažįsta istorijos, nežino savo savasties? O nežino todėl, kad neskiria dėmesio mūsų tautos istorijai, jos pažinimui ir populiarinimui. Nepelnytai žemintis ir žeminti – negarbinga. Pagarbiai ir išdidžiai apie save kalbėti – mūsų teisė ir pareiga. Kodėl mes Vytautą Didįjį ligšiol netituluojame karaliumi, ko žvalgomės? Direktyvų iš Maskvos, iš Vatikano laukiame? Juk Vytautui, nepriklausomai kam patinka ar ne, pats šv. Romos imperatorius Zigmantas pasirašė raštą (dekretą) dėl karaliaus titulo suteikimo. Imperatoriaus įsakymu jau vežė įteikti į Vilnių ir raštą, ir karūną, ir kitas karališkąsias regalijas, tačiau pusiaukelėje plėšikai užpuolė imperatoriaus delegaciją, apiplėšė, pavogė ir... dingo, o Vytautas tuoj pat mirė. Ar dėl tų plėšikų nusikaltimo mes ligi šiol anuliuojame imperatoriaus dekretą, pataikaujame plėšikams? Beje, ne tik Gediminas titulavo save „Lietuvos ir Rusios karaliumi", taip oficialiuose istoriniuose šaltiniuose yra, taip juos ir kiti valdovai titulavo. Ar šitaip mes patys nerevizuojam ir nediskredituojame savo tūkstantmetės praeities? Petras Pirmasis (ir ne tik jis) pasiskelbė caru, imperatoriumi pats, nepriklausomai nei nuo Vatikano, nei nuo kitų, ir nieko! Arba dar: Jogaila ne tik mūsų tautos puoselėtoją Kęstutį klasta ir intrigomis sunaikino, bet ir daugiau bėdų atnešė Lietuvai, o mes kažkodėl tik šnabždamės apie tai. Manau, laikas pradėti mąstyti drąsiai ir pilnavertiškai, o ne smulkmeniškai baudžiauninkiškai. Daug pavojingiau ne pervertinti save, nukrypstant į žilą senovę, o nepelnytai nusižeminti, žemintis. Štai ko aš noriu, ko aš siekiu. Be jokios abejonės, kūrybos objektyvumas reikalauja daug daugiau pastangų negu kad tiesos iškraipymas, negu susimenkinimas ta prasme, kad autorius visą kūrybinį laiką yra tarsi prižiūrimas griežtos istorinės tikrovės cenzoriaus akies. Autorius kiekviena mintim jaučia atsakomybę ir prieš skaitytoją, ir prieš savo sąžinę. Jeigu mes jau sutarėme, kad literatūra – mokytoja, rašytojas – vedlys, tai būkim malonūs garbingai ir pateisinti šiuos iškilius žodžius ir mūsų pačių prisiimtą misiją.

Pats minėjai, kad į Lietuvą grįžai jau „įsisiautėjus" Sąjūdžiui. Turbūt ir pačiam anuomet teko susimąstyti apie tai, kas šiandien jau yra akivaizdi tiesa – lietuvių tautos Sąjūdį, Atgimimą pagimdė/sukūrė istorinės atminties ir istorinio teisingumo prabudimas inteligentijos ir didžiosios tautos dalies sąmonėje. Sakau „prabudimas", kadangi buvo prisiminta tai, ką jau seniai skelbė, teigė, aukštino Simonas Daukantas, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka ir kiti mūsų šviesuoliai. Teisingumo, laisvės, nepriklausomybės siekis niekuomet nebuvo tautos gelmėse užgesęs, tiktai buvo iš pradžių carinės Rusijos valdžios, vėliau sovietinės santvarkos bei ideologijos draudžiamas, visaip kompromituojamas. Devintojo dešimtmečio antroje pusėje „Pergalės" žurnale, savaitraščiuose „Literatūra ir menas" , „Gimtasis kraštas" pradėjo rodytis „iš koto verčiantys" straipsniai ir pokalbiai – apie tolimąją Lietuvos praeitį, pokarį (1945-1953 metus), rezistenciją,

apie „baltąsias“ dėmes mūsų istoriografijoje, mokykliniuose vadovėliuose, rašytojų kūriniuose. Sujudimas buvo galingas, štai vienas tos „dainuojančios revoliucijos“ rezultatas - lietuvių kalba valstybine buvo paskelbta dar paskutiniais sovietų valdžios metais – atkakliu rašytojų, kalbininkų, pažangiųjų patriotų reikalavimu.

Taigi laisvę, nepriklausomybę (trečią sykį per visą lietuvių tautos istoriją) vėl išsikovojome. Į visa tai atsižvelgus, galima pasvarstyti ir apie Tavo kuriamų romanų pobūdį, kryptį. Ką pasakytum oponentui, jei šis imtų abejoti Tavo romanų tematika, herojais, pradėtų teigti, jog šiandien reikia rašyti ne apie žilą senovę, valdovus ir kunigaikščius, bet apie dabartį, apie mūsų amžiaus žmogaus gyvenimą, jo problemas?

Pasakysiu tiesiai šviesiai - jeigu ne Tavo minėti šviesuoliai, jeigu nebūtų parašyta apie mūsų praeitį nė žodžio, jeigu nebūtų išlikęs bent sakinys, jeigu nebūtų nei gyvos tautosakos, nei knygnešių, aukojusių savo gyvybes vardan mūsų ateities, tai jau nebebūtų nei mūsų kalbos, nebebūtų kam ir atsikelti, pagaliau nebebūtų ir mūsų pačių tokių, kokie dabar esame. Nė vienos tautos, kurios praeitį užgrobėjai sugebėjo ištrinti iš žmonių atminties, privertė pamiršti savo kalbą, jau nebėra pasaulio žemėlapiuose. Būkime atviri ir mudu, - ar ir aš, pokario vaikas, nekalbant apie vėlyvesnes kartas, būčiau mąstęs kaip dabar, jeigu nebūčiau nuo vaikystės žinojęs savo šeimos, giminės ir, kiek tai buvo įmanoma, savo tautos istorijos. Taip, jau trečią kartą prisikeliame iš gūdaus tamsos, melo, falsifikato letargo, o tai reiškia, kad mes turime itin galingas istorines šaknis, kurių dauguma nebežino, o kai nebežino, tai ir žinoti nenori. Mano giliu įsitikinimu, kuo gilesnės kūrėjų žinios apie savo savasties ir apie pasaulio istoriją, tuo talentingesni jų kūriniai, na nebent gal sunkiau suprantami abejingam pesimistui. Apie kokį laikotarpį jie berašytų – šiandieną, rytdieną – jie remiasi pamatinėmis vertybėmis, o jomis remiantis formuoja ir savo herojų charakterius, montuoja įvykius, ryškina aplinką ir t. t.

Mes neatsiradome vakar ir neatsiradome tuščioje vietoje. Juk ne tik psichologinė herojaus būsena turi turėti „kažkokį“ sąryšį su „kažkuo“. O tas „kažkas“ tai ir yra mūsų praeitis, - mūsų dabarties pamatas. Neįmanoma dengti stogo, neturint nei pamatų, nei sienų. Mūsų pamatai – mūsų giliai galinga ir garbinga tautos istorija, o didžiausi akmenys, granitų luitai sienose – mūsų valdovai, karvedžiai. Ir ne tik valdovai, bet ir mokslininkai, įvairių sričių kūrėjai, šviesuoliai - mūsų tautos žmonės. Baudžiauninkų, ypač dvasinių, aišku, būta, bet kažkodėl, kaip pastebiu, jų daugiausiai atsiranda šiandien, laisvoje, demokratiškoje Lietuvoje. Ar ne tik dėl žinių apie save trūkumo, dėl savo nepilnavertiškumo? Bet ir šita liga praeis, nenusiminkime. Kviečiu kūrėjus prie arklo. Dar tik pradedamas arti platus mūsų praeities pūdymas, dar tik įleidžiamas noragas į mūsų tautos istorines gelmes. Drąsiau arkime, tokia orė rankų nesuteps, - kas prisiliečia prie mūsų istorijos, tas tik pajaunėja,

atgauna jėgas, plačiau išsiskleidžia. Jūs tik pažiūrėkite, kaip vis dažniau „didžiųjų“ mūsų kaimynų garsūs piliečiai didžiuojasi istorine giminyste su mūsų valdovais, karvedžiais, ieško mumyse savasties. O mes patys? Nesimaitindami praeitimi būtume tarsi nukirsti nuo šaknų. Tai ar gali vešėti gyvenimo medis, ypač kūryba, nemaitinama savasties pažinimo ir praeities šaknų? Tik turint tvirtą atspirties pagrindą į mūsų garbingai gilią praeitį, galima vystyti kūrybą ir šiandienos, ir rytdienos tematika, tik tuomet nėra pavojaus „nugrybauti“ pavojingais dvasiniais šunkeliais. Susitelkę tą pagrindą ir stiprinkime pirmučiausiai.

Daug rašytojų, kurie ryžtasi kurti istorinę prozą, stengiasi praeitį maksimaliai transformuoti, jiems autentiškas istorinės medžiagos vaizdas neberūpi, į pirmąjį planą jie kelia stilistines-kompozicines gudrybes. Meninę žaismę, realistinių ir sąlyginių klodų sudėtingą pynimą, netgi tikrą mistifikaciją, yra pamėgęs ir Petras Dirgėla, tačiau jis „žaidžia“ tikslingai, kadangi jo romanų formos įmantrumai visada pagrįsti giliais filosofiniais istorijos, žmogaus gyvenimo prasmės ieškojimais. Šio rašytojo talentas buvo pastebėtas ir įvertintas nacionaline premija. O štai Marius Ivaškevičius, rašydamas apie visai neseną praeitį – apie tarpukario Lietuvą, apie pokarį, partizaninį karą – siekia ne be istorinės tiesos, bet meninio efekto; jo romano „Žali“ hiperbolizuotame fokuse ir pokarinė tikrovė, ir istorinė asmenybė – rezistencijos vadas generolas Jonas Žemaitis - įgauna iškreiptas, groteskiškas formas. Kitas jaunosios kartos prozininkas Audrius Jakučiūnas laikosi nuostatos (pavyzdžiui, romane „Servijaus Galo užrašai“), kad istorija bei apskritai socialumas yra tiktai tai, ką jaučia individas, ką rodo jo akiratis, kad ir labai ribotas. Romane simboliniu pavadinimu „Tėvynė“ A. Jakučiūnas vaizduoja mūsų amžininką, kuriame herojui tėvynę atstoja jo ...lova, iš kurios jis pagiriodamasis neišlipa visą dieną. Neišlipa, bet filosofuoja apie save, apie „tėvynę“, gyvenimą banalybių lygmenyje – musių gaudymo, panagių krapštymo, juodulių ant tapetų klijavimo ir panašiai. Kai kurie kritikai įžvelgia A. Jakučiūno „koncepcijoje“ originalią tikrovės sampratą, net mitinę potekstę. Aš viso to neregiu. Ar istorinė/gyvenimo tiesa ir meninė išmonė gali taip bravūriškai, kitaip sakant, taip neatsakingai, santykiauti?

Kompozicinės bei stilistinės ar kitokios gudrybės, korektiškai, vykusiai pritaikomos, gal pateisinamos ir rimtesnėje kūryboje, todėl šia prasme labai vertinu P. Dirgėlos meninius ieškojimus. Tačiau aš į pirmą vietą, gerbdamas ir praeitį, ir save, ir skaitytoją, statau autentiškumą, istorinę tiesą, ją, aišku, įvilkdamas į meninį rūbą. Mano galva, kitaip ir neįmanoma, nes priešingu atveju kūrinys taps falsifikatu. Drįstu teigti, kad pigus bravūravimas kompozicijomis, vaikymasis populiarumo pramanytais efektais, intrigomis ir panašiais šou elementais, gvildenant rimtą temą - negarbingas reikalas, nepateisinama tuštybė. Neketinu dalinti patarimų, kad nepasirodyčiau pernelyg protingu, tačiau šiuo konkrečiu atveju patarčiau kiekvienam,

ypač sėdančiam prie partizaninės mūsų tautos karo tematikos, perskaityti, išstudijuoti kovotojų už mūsų laisvę krauju rašytus dienoraščius, Deklaraciją. Ten ne šou scenarijai, ten – pilietiškumo testamentas ateinančioms kartoms. Patarčiau bent kelis mėnesius, pradedant kovu, pagyventi kur nors paraistėje ar pamiškėje, pasistačius lapinę, pabūti joje zvimbiant ne kulkoms, o tik uodams. Arba - užsidaryti kalėjimo kankinimo kameroje bent nakčiai, pasikalbėti su savo sąžine mirtimi alsuojančioje tyloje. Juk kiekvienas menininkas dažnai pasisako, kad tik „perleidęs per save" įvykius, išgyvenęs kartu su herojumi, gali šiek tiek atskleisti ne tik herojų, bet ir įvykių, aplinkybių autentiškumą. Taip, aprašyti reikia ir bailius, ir išdavikus – tokių visuomet būta, - bet tai reikia daryti atsižvelgiant į konkretų asmenį ir įvykį. O tyčiotis iš šventos laisvės - daugiau negu niekinga. Apskritai, mano galva, rašant apie konkrečias asmenybes, tokias, kaip Jonas Žemaitis, reikėtų bent akimirkai save pastatyti į tos asmenybės vietą ir po to gerai apsiuostyti – koks gi kvapas nuo tavęs sklinda? Jei ne parako, tai dzūkai apie tokius „herojus" atvirai sako: „Bezdukas ir tiek, anei grybas, anei ką".

Na, o apie romaną „Tėvynė" taip pasakyčiau - kai kas gyvenimo prasmę suranda ir prie šiukšlių konteinerių. Tačiau padangę raižo sakalai, o po žemę rausiasi kirminai. Panagių krapštytojams ir musių gaudytojams bei panašiems „filosofomanams" patarčiau bent į Bezdonis nukakti, jeigu nesugebama nukakti toliau bei pakilti aukščiau lovos. Šiuo atveju, manyčiau, ne apie intelektualumą reikia kalbėti, o apie dvasinį nuopuolį, mankurtizmą. Tėvynę, tautą gerbti įmanoma tiktai tada, jeigu sugebama gerbti savo tėvus, protėvius, jeigu pažįsti savo giminės šaknis, pagarbiai elgiesi. Dar viduramžiais riteriai privalėdavo mažiausiai iki septintos kartos savo giminę žinoti, o japonai ir dabar gali išvardinti keturioliktą giminės kartą. Štai čia ir slypi pagarbos formulė – per pagarbą tėvams, giminei, tautai įdiegiama pagarba ir tėvynei. Mankurtams tai netinka. O iš kur ir kaip atsiranda mankurtai, labai išraiškingai rašė Č. Aitmatovas.

Pokalbio pabaigoje iš literatūrinių padangių nusileiskime žemėn ir baikime jį „žemiškais" dalykais. Man yra tekę kalbinti daug ir įvairių rašytojų, bet rašytojo–karininko nepasitaikė. Patsai esi pirmasis. Tarnyba sovietinėje armijoje „prarijo" daug Tavo metų. Ačiū Dievui, kad grįžai gyvas, sveikas ir kūrybingas. Ir patriotiškas. Vadinasi, šito jausmo net „saldafoniškas" muštras negali išmušti. Todėl, manyčiau, pats buvai atsparus ir GRU, KGB struktūrų pinklėms, kurios, kaip ir visoje visuomenėje, taip tikriausiai ir armijoje buvo intensyviai pinamos?

Nemanau, kad esu tinkamas ekspertas profesionaliai analizuoti minimų struktūrų veiklą, niekaip nebendradarbiavus su jomis ir nedirbus jų sudėtyje. Ne paslaptis, kad GRU buvo labiau režiminė, uždara, riboto pavaldumo net ir centrinėms politinėms to meto instancijoms, strateginė kitų valstybių karinės žvalgybos struktūra. Beje, kiek teko girdėti, subyrėjus TSRS, GRU profesionalai buvo kviečiami į

kitų valstybių karinius štabus. Aukščiausio lygio profesionalų paruošimas yra brangus, todėl jie turi paklausą ir jais nesišvaistoma. Taip su profesionalais elgiamasi ne tik karinėje, bet ir kitose srityse. Na, o KGB, kaip žinoma, šniukštinėjo kiekvieną. Ši šlykšti represinė struktūra buvo plačiu tinklu išsikerojusi kiekviename rajone, kiekviename kariniame junginyje, skirtingai nuo GRU dirbusi ranka rankon su politinėmis struktūromis. Jeigu apie GRU kariai dažniausiai atsiliepdavo pagarbiai, tai apie KGB kalbėta paniekinančiai, jos tarnų šalinosi visi padorūs kariai. Kariniuose daliniuose jie su „zampolitais" šniukštinėjo kas ką kalba, ypač prie taurelės, rinko ne tik paskalas kompromatui, bet ir kyšius – juk jie buvo „filtras" kiekvienam, ypač karininkui, kylant karjeros laiptais. Afganistano karo metu apie pusmetį mano vairuotoju buvo šios struktūros siųstas kareivis. Sužinojęs apie tai iš savo bendražygių, atsikračiau juo, tai galėjau padaryti, nes jau buvo „pereistroikos" laikas. Beje, tas vairuotojas buvo mūsų tautietis. Niekad su juo susitikti nebeteko. Gal prie karinės temos grįžęs savo kūryboje ir prisiminsiu anekdotiškai kvailas, linksmas istorijas ir apie tai. Juk karių jumoras (ypač apkasų) visuomet būdavo sveikas, gyvybingas.

Berods, ruošiant kažkokius istorinius leidinius, bendradarbiavai su buvusiu Ateizmo ir Revoliucijos muziejų direktoriumi Antanu Martinioniu. Koks Tavo požiūris į tai, kad šiais laikais jis buvo užsidėjęs Lietuvos atsargos karininko uniformą ir net buvo apdovanotas Gedimino ordinu?

Nei įsijungęs į Lietuvos kariuomenės atkūrimą 1990 metais, nei lemtingąjį sausį stovėdamas su ginklu Aukščiausiosios Tarybos viduje, ne tik ašneieškojaupriešogretastovinčiame. Prisimenu ir a.a. A. Martinionį, kuris organizavo ir nuo 1990 metų leido atgaivintą prieškario istorinį tautinės minties karinį žurnalą „Kardas". Jis buvo vyriausiuoju redaktoriumi, redkolegiją sudarė likę gyvi prieškario ir vėlesnių laikų atsargos karininkai. Šioje srityje mes bendradarbiavome, aš rašiau į šį žurnalą. Tik daug vėliau sužinojau, ką veikė A. Martinionis sovietmečiu. Galiu tik patvirtinti tai, ką mačiau savo akimis: mano manymu, jis pasiaukojamai dirbo Lietuvos atkūrimui, paruošė ir išleido ne vieną istoriškai tautinę knygą. Atkurtos Lietuvos krašto apsaugos sistemoje A. Martinionis su manimi netarnavo, nepastebėjau, kad jis būtų dėvėjęs mūsų kariuomenės uniformą. Mūsų bendradarbiavimo keliai išsiskyrė man tapus Lietuvos atsargos karininkų sąjungos pirmininku (juo buvau vieną kadenciją), perėmus ir „Kardo" leidybą, paskyrus kitą redaktorių. Nežinau, kas teikėjį apdovanojimams Krašto apsaugos ministro sudarytai komisijai. Visa tai tikrai ne mano domėjimosi sfera.

Priminsiu skaitytojams, kad J. Užurka jau buvo kartą sugrįžęs prie savo autentiškos karinės patirties – su jumoristinio stiliaus knyga „Kaip karys Pūgžlys Husiną gaudė" (Kronta, 2005). O savo tarnybą sovietinėje armijoje ir nepriklausomos Lietuvos karinėje sistemoje aprašė autobiografinio pobūdžio trijose „Kario knygose". Gal kada nors prie šitos tematikos sugrįš ir kitokia literatūrine forma.

JONAS UŽURKA

Ištrauka iš rašomo romano

1009–ji.
Nuo Netimero iki Rimgaudo

Stebuklas

Kunigaikščiui Netimerui labai rūpėjo išsiaiškinti, negi negalima krikštytis, neatsisakius savųjų dievų ir juos tebeišpažįstant? Tai būtų geriausia išeitis ir nekiltų jokio pasipriešinimo - ne tik iš visų žmonių, bet ir iš vaidilų pusės. Kas čia blogo - išpažinti visus dievus? Tačiau tai dar reikės išsiaiškinti. Visų pirma, kas per žmonės šitie atvykėliai? Ir ar jie iš tikrųjų karalių pasiuntiniai, krikšto nešėjai, ar jie įgalioti, o jeigu taip, tai kieno? Prisiminė ir brolį Živinbūdą. Jautė, kad iš jo pagalbos vargu ar sulauks. Juk nė vieno kario, žygiuojant į krikščioniškus kraštus, neatsiuntė. O su tais kraštais ateity gyventi būtina taikiai. Ir kuo greičiau tai reikia padaryti... Per krikštą.

Daug, oi, daug minčių sukosi jo galvoje. Ypač šiomis dienomis.

Šių paslaptingų minčių jis jokiu būdu dar negalėjo niekam patikėti - ge-

rai pažinojo ne tik savo žmones, bet ir savo didikus, ypač vaidilas - jų nusistatymą prieš krikštą. Ir ypač vyriausiąjį krivį, aršų savų dievų išpažinėją.

O ar tai ir nepasitvirtino taip netikėtai šiems misionieriams atkeliavus? Antai, pats savo akimis matė, kaip vakar žmonės priešiškai nusiteikė, sužinoję, kad tie atvykėliai tiki kitam dievui, kad jie, atseit, jau nešė savo dievą ir į mūsų žemes. Oi, kaip visi pasišiaušė! Ir ši žinia kaip žaibas visus pasiekė.

Netimeras iš tiesų jau buvo pasiruošęs ir pasiryžęs pasikrikštyti, tik ligšiol nežinojo, kaip, kada? Vis tylėjo, vis dar lūkuriavo progos. Tai ar ne ta, ilgai laukta proga, dabar ir yra? Ar ne ją atnešė paties imperatoriaus siųsti pasiuntiniai? Tačiau dar klausimas, ar tai tiesa… Dar reikia galutinai išsiaiškinti, kas šie įtartini vyrai.

„ Ar iš tikrųjų jie ir yra karalių siųsti pasiuntiniai savo dievui skelbti? O jeigu jie - kokie nors šnipai iš tų žemių, ar kokie plėšikai? Bet jie į juos lyg tai ir nepanašūs. O gal paprasčiausi keliauninkai, elgetos? Ar mažai jų bastosi? Gal reiktų gerokai pagąsdinti ir išvyti iš savų žemių ar suimti ir įdarbinti prie pilies? Darbų - neaprėpiama galybė. Gal jie ir meistravoti moka, geriau už mūsiškius kalvius nukaltų kirvius plačiaašmenius, pjautuvus, ietigalius ar net žagrei noragą? Bet lyg ir nepanašūs nei į vienus, nei į kitus, nei į trečius. Ir elgesys jų geras, ir kalba gražiai, ir mane garbina, žemai lenkdamiesi - plėšikai ir valkatos bei juodadarbiai ne taip elgiasi…”- galvojo, svarstė kunigaikštis.

- Nuspręsiu susitikęs dieną su jų vyriausiuoju. Matysiu, ką jis po nakties šnekės, kaip kiti elgsis, - pats sau pasakė Netimeras ir užmigo. Užmigo greitai, nes jau buvo toli už pusiaunakčio.

Kietai, bet trumpai miegojo. Pabudo, skubiai nusiprausė, kaip buvo įpratęs, gražiai apsirengė ir, lydimas tarnų, suskubo į menę. Svečius Netimeras mokėjo ir priiimti, ir juos, jeigu to verti, pagerbti.

Tačiau, vos tik išėjo į koridorių, pro rūmų atviras duris išgirdo neįprastą, didelį triukšmą kieme. Tuoj pat prie jo pribėgo vyriausiasis pilininkas ir pranešė:

- Valdove, atvykėliai mūsų dievus veja, savo dievą atnešė ir jį siūlo priimti visiems ten, aikštėje. Žmonės labai supyko, sargybos vos atlaiko, ietis atstatę! Sudraskys į skutus… O jie pasikeitę, puošniai atrodo… Ką įsakysi daryti?

- Vesk kuo skubiau į menę! Kviesk ir visus didikus, - pats nuėjo į menę, gal pirmą kartą taip jaudindamasis ir dar nežinodamas galutinio savo sprendimo, kaip pasielgs su atvykėliais.

Nustebo lietuvių kunigaikštis, pamatęs į menę įeinant išsipuošusius misionierius ir pagalvojo:

„ Ne, čia tikrai ne klajūnai! Dabar, matydamas savo akimis, visiškai tikiu, kad jie gali būti ir pačio imperatoriaus ar karaliaus pasiuntiniai. Mačiau praeito žygio metu polianų žemėse tokiais rūbais apsirengusių. Dievo tarnais save vadino… Vargšais apsirengę jie buvo vakar, turbūt, kad kelyje nekreiptų į save dėmesio, kad neužsitrauktų pykčio, o ir duonos galėtų išsiprašyti bei pastogės".

Prisimena vakardieną: įėjęs arkivyskupas nusilenkė šių žemių valdovui. Tai padarė ir visi - dešine ranka padarė kryžiaus ženklą, kreipėsi:

- Karaliau, leisk nors čia mūsų Viešpaties Dievo vardu atlaikyti mišias ir pasakyti pamokslą, pašventinti rūmus, išvyti piktąsias dvasias, kurios apsėdusios ir…

Nedavė šnekos užbaigti... Išgirdę šiuos žodžius, sušurmuliavo menėje didikai, pasigirdo nepasitenkinimo balsai. Netimeras greitai suprato, kad tokiame būryje žmonių bus sunku kalbėtis, greitai ir įsakmiai prabilo:

- Mūsų visų akys mato, kad pas mus atvyko garbingi pasiuntiniai iš mūsų kaimynų žemių, todėl nedera, neišgirdus jų visų žodžių, ginčytis. Tolvydi, pasirūpink atvykusiais, kad sočiai pasistiprintų, o tu, - pažiūrėjo į pilininką, - kad saugiai jaustųsi. Tik išklausę šių pasiuntinių norus ir sužinoję apie atvykimo tikslą, saulei įdienojus visi nuspręsime, ką daryti, ką jiems atsakyti. Ar dera piktintis svečių papročiais? Jie pas mus gali laisvai, bet gera valia, juos rodyti.

Menė nurimo, pritariamai linkčiojo galvomis.

- O dabar prašau mane su... - sustojo akimis prie atvykėlių vyriausiojo.

- …arkivyskupas Brunonas, Bonifacas… - ištarė savo titulą ir vardą ateivis.

- … su Brunonu-Bonifacu palikti mudu vienus.

Menė ištuštėjo greitai. Visi šurmuliuodami išgužėjo pro duris, kurias ietimis ginkluoti vyrai netruko uždaryti.

Ir liko menėje du garbingi vyrai. Atsisėdo vienas priešais kitą.

- Aš esu lietuvių žemių kunigaikštis Netimeras, - prakalbo Netimeras, įdėmiai žvelgdamas į atvykėlį.

- Krikščioniškasis pasaulis jus vadina pagonių karaliumi, - nusprendė pamaloninti pašnekovą Brunonas, supratęs, kad turi reikalą su išmintingu vyru. Ir galingu.

- Tokių titulų niekad neturėjo mūsų žemių valdovai, tai ar verta kitaip, negu aš esu vadinamas, tituluoti? Girdėjau, kad tik krikščionių valdovai vadinami karaliais.

- Tas tiesa, nes tik krikštą priėmęs valdovas gali gauti jo šventenybės Popiežiaus palaiminimą. Uždedant ant galvos karališkąją aukso karūną su kryžiumi. O jau ir nebeliko žemių mūsų pasaulyje, kurias valdytų nekrikštyti valdovai. Neliko. Tik prūsai ir baltai, jūsų žemių žmonės, dar nešioja įgimtą

amžinąją nuodėmę. Mes, mūsų Viešpaties nuolankūs ir jo siųsti tarnai, atvykome į jūsų žemes, atnešėme Dievo palaiminimą, jo žodį, jo dvasią, - įsišneko arkivyskupas, ir būtų gal ilgai kalbėjęs, bet įsiterpė Netimeras:

- Tačiau jau pamatėte, kad mūsų žmonės nenori kito dievo. Mes per amžius garbiname savo…

- …atleisk, Viešpatie, karaliui už jo žodžius, bet per amžius visas pasaulis garbina ir turi tik vieną, amžinąjį Dievą, kurį ir jums atnešėme… Vardan tiesos, galiu pasakyti, kad ilgai spyriojosi pasaulis, irgi ne iš karto pripažino, išgirdo mūsų Viešpaties žodį, bet, susilaukę didelių bausmių, nelaimių, nulenkė galvas, atsisakė savo sugalvotų, netikrų dievų. Atsisakė garbinti stabus, išmetė, sudegino. Ir dabar laimingi gyvena, - barstė dar daug gražių žodžių arkivyskupas. Netimeras šį kartą nepertraukė. Įdėmiai klausėsi.

„ Įtikinamai šneka. Va, šiemet kokia buvo baisi sausra. Viskas išdžiūvo. Neturėsime ką ir valgyti žiemą. Gal ir tai yra bausmė? Gal iš tikrųjų jų Dievas galingesnis? Kiek mūsų vaidilos besimeldė, - dievai nepadėjo, Saulė neužsidengė lietaus debesimis, vėjas neatnešė vėsos, vandenys nepripylė bedžiūstančių ežerų… - klausydamasis misionieriaus, svarstė Netimeras. - Reikia rimtai aptarti, būtent dabar, kaip apsikrikštyti, kaip įsileisti jų Dievą. Gal ir nelaimės dings, ir mane karaliumi vainikuos, ir kitų žemių karaliai negrąsins ginklu. Taip, nelauksiu kitų progų, jų iš tikrųjų gali ir nebebūti“.

Ypač Netimerą jaudino ir vertė kuo greičiau apsispręsti ne tik Naugardo Rusios, bet jau ir Didžiojo Kijevo augimas. Rimtų rimčiausiai jau kilo grėsmė iš tos pusės. Ir kas jam gali padėti, didžiai bėdai užgriuvus?

- Aš pats apie krikštą seniai galvoju… ir jau šiandien esu pasiruošęs, bet mano žmonės - ne. Ką daryti? Be jų pritarimo, taip pas mus nuo senų senovės priimta, aš vienas negaliu nuspręsti.

- Ką daryti, karaliau, nežinai? Sudegink savo visus stabus ir pamatysi - įvyks šventas stebuklas!

- Sudeginti mūsų dievų atvaizdus? Jokiu būdu! Žmonės ir jus įmes už tai į ugnį! Gyvus supleškins!

Abu išmintingi vyrai daug kalbėjo, kaip padaryti stebuklą žmonių akyse, kad jie patikėtų.

- O jūs, karaliau, padarykite taip: pasakykite miniai, kad tegu dievai sprendžia, kurie iš jų galingesni. Užkurk du laužus. Į vieną mesk stabus, į kitą - mane. Jeigu stabai, jie juk mediniai, sudegs, o aš - ne, tuomet žmonės patikės stebuklu, mano Dievo galia ir sutiks krikštytis. O mes dar po to daug melsimės, pamokslus sakysime… Ir prieš tave neburnos. Patys skubės į Dievo glėbį, - kalbėjo Brunonas.

Netimeras tylėjo. Jis suprato Brunono pasiūlytą gudrybę. Galvojo. Iš

tiesų, kitos išeities nematė, o čia - gudrus sumanymas gali ir pavykti. Juo labiau, kad jis nedviprasmiškai prakalbo apie savo norą krikštytis.

- Bet ar aš galiu už viską, jeigu kas įvyks ne taip, atsakyti? Ne! Na, bet jeigu tu taip savu dievu įtikėjęs, aš sutinku pasielgti pagal tavo norą, - atsargiai, bet jau sutikęs su Brunono pasiūlymu, atsakė Netimeras. Pagaliau, jis bet kuriuo atveju lieka teisus.

- Viskas mūsų visagalio Viešpaties ir tavo, karaliau, rankose. Visų mūsų likimai yra, buvo ir bus tik mūsų Viešpaties rankose per amžių amžius.

Netimerui rūpėjo tik krikštas, todėl jis jokiu būdu tokios galimybės nutarė nepraleisti. Brunonas žinojo, kad tai padaryti bus sunku, kad tai labai pavojinga, ypač dabar, taip staigiai. Iš pradžių net truputį suabejojo, bet nutarė veikti ryžtingai ir neatidėliodamas, kol pagonis karalius pats parodė gerą valią. Argi galima laukti geresnės progos? Jokiu būdu! Todėl jau kuo rimčiausiai siūlė savo čia pat galvoje gimstantį planą, kaip žmones patraukti savo pusėn, nustebinti. O palenkti į savo Viešpaties pusę galima šiuos, kaip jau patyrė, užkietėjusius pagonis, ne maldomis ir pamokslais, o neįtikėtinais stebuklais.

Dar ilgai kalbėjosi, tarėsi kunigaikštis Netimeras su arkivyskupu Brunonu, kaip pradėti ir įgyvendinti sumanytą krikštą per Brunono išbandymą ugnimi. Tai buvo rizikingas sumanymas, todėl ir aptarė visas jo smulkmenas. Į pabaigą Netimeras pasikvietė ištikimiausią savo žemių vyrą, vyriausiąjį pilininką, sesers vyrą Tolvydį:

- Paruošk pavakariui aikštėje du laužus… Vieną - kaip visuomet, o kitą… - ir čia pat vos ne pašnibždomis aptarė kito, dvigubo laužo įrengimo gudrybę: žmogus jame turi išlikti nesudegęs, ir laužui baigiant liepsnoti iš jo išeitų gyvas ir sveikas. - Dar pasirūpink, kad kariai budriai saugotų aikštę, kad nė vienas žmogus nepriartėtų prie laužo...

Pilininkas greitai perprato valdovo ir atvykėlio gudrybę, jis tik ar ne vienintelis ir žinojo slaptą savo valdovo mintį apie krikštą ir per jį - savo žemių įtvirtinimą.

Pavakarys. Erdvioje aikštėje jau stovi du dideli laužai. Į aikštę išėjo išsipuošę misionieriai - Bonifacas, lydimas kunigų ir vienuolių, ir kunigaikštis Netimeras su savo palyda. Atokiau, už ietimis ginkluotų karių žiedo, susirinko minia smalsuolių - tokio reginio dar neteko matyti niekam ir niekada. Minią kunigaikščio šaukliai sudrausmino, prigrąsino valdovo žodžių klausytis abejomis ausimis.

Žmonės suprato, kad vyks kažkas svarbaus, tik beliko spėlioti, kas, ką jų valdovas sumąstė.

- Gal tuos atvykėlius degins?

- Ar kada nors deginome gyvus?..

- Tai jų dievus vysime ugnimi… Mūsų šventąja ugnimi…

- O gal mūsų dievus degins? - po šių žodžių per minią nuvilnijo nepasitenkinimo šurmulys. - Juk šitie ar ne taip šnekėjo?!

Daug apie ką dar kalbėjosi, šūkavo susirinkę žmonės, įdėmiai stebėdami, kas vyksta aikštėje.

Vos tik išėjęs į aikštę, arkivyskupas Brunonas tuoj pat atlaikė šventas mišias - žmonės girdėjo juos gražiai, darniai giedant, matė linkčiojant galvomis, klaupiantis ir stojantis, vis darant kryžiaus ženklą ant savo krūtinių. Žiūrėjo ir klausėsi su didžiausiu susidomėjimu - matė tokį reginį pirmą kartą. O ir jų valdovas stovėjo ir įdėmiai viską stebėjo. Tačiau, pradėjus Brunonui garsiai pamokslauti, žmonės dar labiau subruzdo, bet, žvilgčiodami į savo valdovą, šiaip taip išklausė visą pamokslą, tik tai vienur, tai kitur pusbalsiu reikšdami savo nepasitenkinimą.

Po Brunono kalbėjo jų valdovas. Netimeras išsakė savo, priešingas pamokslautojui, mintis. Minia jam karštai pritarė. Bematant prasidėjo garsus, viešas ginčas. Kiekvienas gynė savo dievus ir nenorėjo nusileisti, būti įtikinamas. Kartais rodėsi, kad pasiuntinio žodžiai įtikinamesni, svaresni, bet minia buvo savo valdovo pusėje. Buvo aišku, kad ginčas nepakrypo nė vieno naudai. Tuomet Netimeras garsiai kreipėsi į žmones:

- Aš kalbu visos mūsų sueigos vardu. Kaip nuspręsime, taip ir bus. Jūs visi girdėjote mūsų lūpomis kalbėtus mūsų dievų žodžius. Tačiau žodžiai taip ir neįrodė nei galios, nei teisybės. Nė vieno! Man dievai sako, kad tik stebuklas parodys, kieno tiesa. Ar sudegs mūsų dievų atvaizdai, ar sudegs štai šis jų dievo pasiuntinys, - parodė Netimeras ranka į arkivyskupą, kuris nuolankiai nulenkė galvą, - tesprendžia dievai!

Minia suūžė. Ilgai ir garsiai ūžė, it bičių avilys. Ir Netimeras, ir Brunonas atidžiai klausėsi. Aišku, kad jau dauguma jų pritarė kunigaikščio sprendimui.

Netimeras ir nelaukė, kol įsiplieks kalbos, nepasitenkinimas, davė ženklą Tolvydžiui.

Pilininkui mostelėjus ranka, kariai su deglais prišoko ir iš visų pusių uždegė laužus. Žmonės vėl nutilo, stiepėsi vienas per kitą, žiūrėjo išsižioję į aikštę. Pamažu pradėjo temti. Lengva tamsa kartu su dūmais dengė aikštę.

Laužams įsiliepsnojus, visi aiškiai pamatė, kaip vyriausiasis, puošniausiasis atvykėlis sumetė į laužą, anot jo, netikrus dievus –„medinius pagonių stabus“. Per aikštę nuvilnijo nepasitenkinimo ir net aršaus pasipiktinimo banga. Vietomis karštuoliai vos nepralaužė karių rato. Teko į kai kurias vietas skubiai mesti pastiprinimą, nors buvo sutarta stebėti be maišto ir sumaišties.

Tačiau ir šis triukšmas, kurio ir arkivyskupas, ir Netimeras labiausiai bijojo, greitai nurimo, nes daugelis akių pamatė, kaip ugnies šviesoje, blizgėdamas auksu, atvykėlių vyriausiasis, vos tik sumėtęs jų dievų atvaizdus, staiga ir pats šoko į antrojo laužo liepsnas ir dingo. Aiktelėjo aikštė ir nuščiuvo, nutilo, kad net vakaro tyloje girdėjosi tik sausų, storų laužo šakų traškėjimas. Į dangų kilo vis šviesesni dūmai, ilgi ugnies liežuviai, išmesdami milijonus žiežirbų.

Aikštė nuščiuvusi nutilo, jau net pasigirdo vienas kitas baimės apimtas balsas, gailestingas vaitojimas.

O tuo pat metu puolė ant kelių prieš antrą laužą visi misionieriai, gal net ir patys nesupratę, kas įvyko, ėmė gailiai raudoti, šauktis savo Dievo pagalbos, kuo garsiau, nutraukę minios gailesčio raudas, pradėjo giedoti psalmes, veržtis prie ugnies, bet ietys juos irgi stūmė atgal.

Visi apstulbę laukė - kas bus toliau, kuo visa tai baigsis?! Laukė ir savo valdovo ženklo. Ką gi jis darys? Bet kunigaikštis stovėjo ramus, įdėmiai žiūrėjo į abu laužus. Jo išdidi povyza bylojo apie čia vykstančias dideles permainas. Ir galbūt lemiamas.

Visi aiškiai matė, kad jų dievų mediniai atvaizdai, apimti ugnies, greitai virto pelenais. Pirmasis laužas, uždegtas kiek anksčiau, ir mažesnis, jau gęso. Su jų dievų atvaizdais jokių stebuklų neįvyko - jie sudegė, neparodę jokių ženklų.

Ir, misionieriams baigiant giedoti jau septintą psalmę, baigiant sugriūti antrajam laužui - visas laužo viršus jau buvo sudegęs, - visų didžiausiai nuostabai įvyko nematytas, neregėtas ir negirdėtas stebuklas - iš liepsnų, iš laužo ugnies staiga iššoko dar labiau nakties tamsoje blizgantis auksu jų Dievo pasiuntinys. Jų, atvykėlių Dievas, padarė stebuklą! Jis ir galingesnis. Argi kitaip gali būti? Juk štai jų pačių akys viską mato.

Tuo tarpu ir visi misionieriai šoko prie Brunono, matydami savo akimis ir netikėdami, kas jų akyse įvyko, apsupo jį, gęsino jau pradėjusias degti rūbų palas, čiupinėjo, ar gyvas ir sveikas jų arkivyskupas, puolė ant kelių, iškėlę į dangų rankas, garsiai meldėsi, vėl stojosi, kėlė ant rankų į nakties dangų savo auksu švytintį Dievo pasiuntinį.

Žmonės, išvydę šį reginį, įtikėję matytu stebuklu, irgi puolė ant kelių. O kunigaikštis sušuko taip, kad visi girdėtų:

- Šitą stebuklą matėme mes visi savo akimis! Teturime dabar vienintelį ir teisingą kelią - krikštytis. Visų, jų ir mūsų, Dievas yra vienas… Nuo šio vakaro, - mostelėjo ranka į misionierius, - Viešpaties siųsti pasiuntiniai bus mano globoje. Te nenukrenta nuo jų galvos nė vienas plaukas! O mes atsiduokime jų valiai būti paruošti krikštui, tegu netrukdomai jie atlieka savo pareigą!

Pasikvietęs vyriausiąjį pilininką, kažką jam dar sakė. Po to prie kunigaikščio priėjo ir arkivyskupas. Trumpai pasitarė.

Žmonės, nors ir garsiai tarpusavy kalbėdamiesi, bet labai romiai vieni būreliais skirstėsi į namus, kiti dėl matyto vaizdo dar ilgokai ginčijosi stoviniuodami vietoje. Bet ne piktai, ne grėsmingai ir neturėdami priežasties toliau atkakliai priešintis krikštui, o kartu ir gailėdami savo dievų.

Šį vakarą misionieriai jau buvo pagarbiai palydėti į jiems skirtus kambarius, nes jie nusipelnė jau ne tik šių žemių valdovo palankumo, o ir daugelio pilėnų pagarbos.

Po šių įvykių labai pasikeitė Lietuvos kunigaikščio Netimero žemių žmonių lig šiol buvęs romus, netgi nuobodus, gyvenimas. Misionieriai nenuilstamai pamokslavo. Toliau, už miesto ribų, dar retai išvykdavo. Taip įsakė pats kunigaikštis. Kol kas ruošė krikštui tik pilėnus ir aplinkinių gyvenviečių žmones.

Žmonės, iš pradžių juos sutikę gana priešiškai, pamažu priprato prie svetimšalių, su daugeliu net susidraugavo. Stebino ateivių išmintis, daugelio dalykų išmanymas. Lig šiol niekas taip įdomiai nepasakojo apie Pasaulį, tolimus kraštus, pilis, miestus, gražias bažnyčias ir dar labai daug apie ką - ir kaip kituose kraštuose žmonės apsirengę, ir kokius galvijus prisijaukinę, ir ką valgo, kokiuose namuose gyvena, kaip ginkluoti jų kariai, ir net kaip ugnį išgauna, ir geležį lydina. Tokių dalykų išgirdo, kad net nebesusigaudė, tikėti ar ne. Dauguma, aišku, tikėjo. Tik dar niekaip nesuprato, kaip galima užrašyti kalbą, žodžius.

Ypač daug klausinėjo apie jų Dievą. Ir jų pasakojimai apie savo religiją, savo Dievą, stebino ne tik prastuomenę, bet ir didikus, net ir patį kunigaikštį Netimerą ir jo šeimą bei tarnus. Visi su dideliu susidomėjimu klausėsi, tik Netimero brolis, kunigaikštis Živinbūdas nenorėjo girdėti apie svetimą dievą. Ar ne dėl to jis ir nesirodė Netimero pily? Sklido kalbos, kad jis net piktai pagrąsino misionieriams nesirodyti jo žemėse, nepakliūti į jo rankas. Tačiau šios kalbos buvo greitai užmirštos, nebent vaidilos pasipiktindavo, žmones pakurstydavo, bet Netimero ir jie vengė, ir viešai savo valdovui neprieštaravo.

Žmonės ir toliau su susidomėjimu klausėsi misionierių, stebėjosi, kad jie viską žino apie savo Dievą. Kur kas daugiau, negu jie, pilėnai, žino apie savo dievus. Gal todėl, kad jų dievų - daug, o atvykėlių - tik vienas. O gal, kad ir jų valdovas tą vakarą garsiai visiems pareiškė, kad nuo šiol visų žmonių Dievas yra vienas. Negi kunigaikštis irgi tiek žino, kiek ir šie atvykėliai? O gal net ir daugiau? Juk jis yra jų visų valdovas! Tai kodėl jis lig šiol tylėjo, nepaaiškino? Bet ar jam, nors ir savo valdovui, būtų patikėję be įvykusio stebuklo?

Ilgais rudens vakarais susirinkę į krūvą, pagonys klausėsi pamokslautojų, užsisėdėdami iki pusiaunakčių. Juos labai domino, iš kurgi kilo jie, žmonės, visi gyviai ir net augmenija, ir sausuma, ir šventi vandenys. Ir pagaliau jie dabar gavo atsakymus į šiuos amžinus jų klausimus, į klausimus, į kuriuos jų didikai, net pats vaidila, negalėjo lig šiol atsakyti. Nebent tai žinojo tik jų valdovas. Tai kodėl jis lig šiol tylėjo?

Gal seniai nebūtų taip aršiai spyriojęsi išpažinti kitą Dievą, jeigu jiems kas nors taip įtikinamai, įdomiai būtų papasakojęs apie žmonijos, pasaulio įkūrimą, apie jiems nežinomo Dievo visagalybę. Juk šis, visagalis Dievas, juos seniai valdąs, tik jie to nežinoję… O dabar sužinojo iš šių mokytų vyrų lūpų, kaip jie save vadina, misonierių, Dievo pasiuntinių. Juk ir jie kalba, kad miršta tik kūnas, o ne siela, kad siela irgi yra tiesa ir gėris, tik, kol ji kūne, - piktų dvasių, blogio apsėsta, ir, kad, mirus kūnui, siela keliauja į dangų, o ne persikelia į medžius ar net į gyvūnus. Nepatiko tik toji mintis, kad sielų laukia ne rami amžinybė, kaip moko vaidilos, o baisus teismas ir kančios. Kiti gi garsiai jau kalbėjo:

- Ar tik ne mūsų tėvų Dievas Praamžis ir yra tas jų garbinamas visagalis Dievas?!

Krikštas

Vis dažniau susitikdavo ir vis ilgiau užsibūdavo arkivyskupas Brunonas-Bonifacas Kverfurtietis pas lietuvių kunigaikštį Netimerą, vis daugiau kalbėdavosi. Per bendravimo laiką jau spėjo gerai vienas kitą suprasti. Juk siekė vieno tikslo - krikšto, per kurį Netimeras patektų į Europos karalijų bendriją. Ne nuo savų dievų bėgo, o skubėjo į sparčiai priekin žengiančią Europą, norėjo išvengti karų, prievartos ir, aišku, tapti karaliumi.

Tačiau gražų bendravimą aptemdė debesys - kilo karas tarp Henriko II ir misionierių patrono, Lenkijos karaliaus Boleslovo Narsiojo. Misionieriai dabar liko vienui vieni, be jokios paramos ir pagalbos. Visa laimė, kad Brunonas, tikrai to net nesitikėdamas, surado Lietuvoje patikimą bendramintį ir užtarėją. Todėl jis, rašydamas laišką Henrikui II, rašė apie šventos misijos svarbą ir gana sėkmingą jos pradžią pagoniškajame pasaulyje, didžiai apgailestavo dėl jo šviesybės, Henriko II, organizuoto karo prieš ištikimąjį ir dorąjį krikščionį, misijų į pagonių šalis rėmėją, Lenkijos karalių Boleslovą Narsųjį, kuris ir žemėmis, ir savo atsidavimu Dievui yra arčiausiai misijos,

ją visokeriopai rėmė ir palaikė, o dabar karas atima iš jo tokią galimybę. Viešpaties vardu prašė nutraukti bereikalingą karą, vėl grįžti prie Otono III pradėtos pagoniškųjų kraštų evangelizacijos - nešti ne kalaviją, o šventą žodį su kryžiumi.

Deja, taip netikėtai susiklosčius nepalankioms sąlygoms, be jokios abejonės, pasunkėjo ir Brunono misijinis darbas. O ši žinia galėjo greitai pasklisti ir po lietuvių žemes. Žinia apie karą. Todėl jis skubėjo vykdyti savo misiją, norėjo kuo greičiau krikštyti pagonių karalių, jo šeimą, jo didikus ir tarnus, o pagal galimybes ir visus žmones, kol įvykiai krikščioniškajame pasaulyje dar labiau nesusikomplikavo. Kas gali žinoti, kaip visa tai klostysis Europoje toliau? Ar neprasidės karo žygiai iš tos žemės? Tuomet ir kalbos apie krikštą negalės būti, jeigu bus paskelbtas kryžiaus žygis į pagonių žemes. Pradings ir misijų galimybė. Į šias žemes Dievą galima atnešti tik su kryžiumi. Jokiu būdu ne su kalaviju! Arkivyskupas tai suprato. Bet… ar supras imperatorius?

Na, o kunigaikštis Netimeras tuo metu, aišku, neturėdamas pastovių, tikrų ir glaudžių ryšių su krikščioniškuoju pasauliu, aiškiai dar nežinojo visų ten vykstančių sudėtingų tarpusavio rietenų tarp krikščioniškųjų valdovų, todėl įdėmiai klausėsi arkivyskupo, jau neabejojo, kad krikštas yra būtinas ir neišvengiamas. Pagaliau jis aiškiai įtikėjo, kad ten, krikščioniškajame pasaulyje, jis ras ir užtarimą, ir palaikymą nuo vis dažnesnių ir stipresnių puolimų iš pietryčių pusės, sužinojo, kokie ten, Vakaruose, jau dideli miestai, kokie gražūs rūmai, tvirtos pilys… O svarbiausia, buvo įtikintas, kad pagyvės prekyba, net ir ginklais, kokių jie, lietuviai, dar patys nebuvo išmokę nusikalti.

Apie daug įdomių dalykų Netimeras išgirdo pirmą kartą. Daug netikrų gandų buvo paneigta. Ir paneigta ne žodžiais, o misionierių elgesiu, jų darbais. Vis daugiau žmonių su pavydu ir pagarba žvelgė į atvykėlius.

Nemažą poveikį jo apsisprendimui padarė ir tai, kad Brunonas labai atvirai prisipažino ir įkalbėjo, įtikino Netimerą, jog anksčiau ar vėliau teks krikštytis. Ir geriau tai padaryti dabar, gera valia, iš įsitikinimo, nes gali būti ir tokia Dievo valia, jog į jų, pagonių kraštą, gali būti atsiųsta tokia galinga jėga, kad teks prievarta krikštytis, praradus net savo laisvę ir žemes. Ir tuomet turėti savo karalių gali nelikti jokios galimybės.

- Pasaulietinė valdžia visada yra nuo Dievo, todėl Dievo žodžiu ir valia krikščioniškieji karaliai gali skelbti šventąjį karą. Ar reikia, karaliau, be reikalo guldyti galvas? Gera valia reikia krikštytis…

- Argi gali taip būti? - klausė Netimeras, vis nenorėdamas patikėti, kad iš tikrųjų atsiras jėga, kuri privers jį paklusti. - Dar nebuvo tokios jėgos, kuri

mūsų valią nugalėtų. Nebuvo ir nebus! O ir jūsų Dievas…

- Karaliau, mūsų Dievas labai gailestingas, bet ir teisingas. Bet piktų dvasių valdovas Šėtonas gali taikiai neatiduoti jo velnių apsėstųjų jūsų kūnų. Ir Viešpats bus priverstas pakelti bausmės rykštę ir jėga varyti Šėtoną su visomis piktosiomis jo dvasiomis iš jūsų. Taip jau yra buvę. Tuomet gali ir jums labai skaudžiai tekti… nukentėti… nuo labai galingos, sutelktos jėgos.

Po šių žodžių visos Netimero abejonės dėl krikšto gera valia visiškai išgaravo. Taip, jam buvo palankiau krikštytis savo noru ir kuo greičiau, nes ir jo žemėse santarvė vos vos laikėsi. Netimeras jau regėjo save soste su karališkąja karūna. Na, o po karūnavimo jo žmonės greitai išmoks statyti didelius mūrinius rūmus, namus, pilis. Išmoks ir savo rašto, aišku, jį sukūrus. Pavydėjo jis viso to Brunonui, matydamas, kaip jie, vienuoliai, gražiai rašo, kaip, pasigamindami įvairiausių nematytų spalvų, piešia gražiausius paveikslus. Žmonės kaip į didžiausią dyvą stengiasi nors pro plyšelį žvilgtelėti į tuos gražumus - pasklido kalbos, kad tie piešiniai bus jų Dievo namui. Netimerą ir jo artimuosius tirpdė Brunono pažadai po krikšto imtis aktyvaus tarpininkavimo, atsiųsti mokslo vyrų, knygų žinovų, amatininkų, meistrų.

Skubėjo priimti krikštą Netimeras ir todėl, kad po jo nepaklusniojo brolio Žvainio žūties vis aršiau prieš kunigaikščio valią stojo ir kitas jo brolis, savarankiškos tėvonijos kunigaikštis Živinbūdas. O dar visai netikėtai praeitą savaitę įvyko labai nemalonus įvykis, sudrumstęs gerą derybų nuotaiką. Atsitiko tai dėl misionierių žioplumo, dėl jų perdėto pasitikėjimo, atseit, jau jų skelbiamu Dievu patikėjusiais pagonimis.

Kaip tik tą vakarą arkivyskupas su kunigu rengiamoje krikštui koplyčioje mokė Netimerą, jo šeimą ir artimuosius kaip melstis, žegnotis ir garbinti jų Dievą, kaip elgtis krikšto metu. Pačiame šio mokymosi įkarštyje įgriuvo trys benediktinai. Arkivyskupas iš netikėtumo nutraukė apeigas. Visi sužiuro į duris. O ten, sukritę ant kelių, sudraskytais drabužiais, smarkiai apkulti verkia ir dejuoja išsigandę trys vienuoliai. Venas iš jų krauju pasruvęs.

- Mano broliai, kas jums nutiko? Įsibrovėte, sutrukdėte apeigas?! – garsiai, griežtoku balsu paklausė arkivyskupas, dar neįsižiūrėjęs gerai, kaip apgailėtinai atrodė jo vienuoliai.

Tačiau vienuoliai tylėjo, tik garsiai šnopavo, matyt, buvo labai nusikamavę. Darėsi aišku, kad kažkas įvyko negera, ko lig šiol neatsitikdavo.

Atsistojo ir Netimeras, žiūrėjo į tris apiplėšytus ir gerokai apkultus vyrus.

- Stokitės! Sakykite, kas įvyko! Nieko neslėpkite!

Vienuoliai nedrąsiai atsistojo, nuleidę galvas, tarsi atgailauti susiruošę, tarsi savo kaltę jausdami, bailiai žiūrėjo į savo arkivyskupą, kuris jau irgi

suprato padėties keblumą. Arkivyskupas jau švelnesniu balsu prakalbo, užjausti ir paguosti norėdamas, stengdamasis neaštrinti padėties.

- Mano broliai, matau, kad kažkoks nesusipratimas įvyko. Sakykite, nė žodžio neslėpkite!

Ir, vienas kitą pertraukdami, papildydami, šiek tiek apsiraminę vienuoliai papasakojo, kas įvyko.

O įvyko štai kas...

Šitie trys benediktinai buvo bene patys pamaldžiausi iš visų čia, misijoje esančių, patys uoliausi Viešpaties tarnai. Jie buvo ir kūnu, ir dvasia atsidavę tarnystei savo Viešpačiui ir kovai, kaip jie patys sakydavo, su Šėtonu. Ir aklai vykdė savo pareigą, savo šventą įsitikinimą be jokių išlygų.

Nors ir buvo kunigaikščio Netimero ir arkivyskupo Brunono įsakyta kol kas misionieriams neišeiti be leidimo ir be pilies palydos toliau miesto ribų, šie trys benediktinai diena iš dienos ėjo pamokslaudami vis toliau ir toliau. Vakar taip toli nuklydo, kad net negrįžo, o nakvojo pas vieną seniūną kaimelyje, o iš pat ryto patraukė dar toliau.

Nuėję į nedidelį, pamiškėje prie upės vingio prisiglaudusį kaimelį, surado jo viršesnįjį, o juo buvo vyriausiasis Netimero medžioklis, ir jo valdovo vardu liepė visus žmones sušaukti prie dūminės trobos. Žmonės jau buvo šiek tiek, vieni mažiau, kiti daugiau, girdėję apie keistus svetimšalius, atėjusius skelbti kitą dievą. Girdėjo, kad ir pats valdovas lyg ir neprieštarauja, liepia jų klausyti ir nieko be jo žinios svetimšaliams nedaryti.

Susirinkusius ir nusiplūkusius žmones pamokslautojai suklupdė į gilų sniegą. Negana to, liepė ne tik klauptis, bet ir gultis, ištiesus į šonus rankas, gultis kryžiumi ir daryti tokius pat ženklus rankomis, atsikėlus ir ant kelių klūpant, žegnotis, taip piktas dvasias, girdi, išvarysią greičiau iš savęs, šventam krikštui pasiruoš… Šitos apeigos užsitęsė labai ilgai ir nepratusiems lietuviams labai nepatiko. Tuo metu netikėtai suliepsnojo viena bakūžė, stovėjusi prie pat kalniuko, pamiškėje.

Pakilo žmonės, suklykė, pamatę daug dūmų ir jau net ir didelę ugnį.

- Degame! Degame! Bėkim gesinti, supleškėsim visi! Gelbėkime… greičiau… Ai ai ai… Oi oi oi… Degaaam!..

Vienuoliai gi pradėjo garsiai rėkti, juos peršaukdami ir gąsdindami:

- Melskitės! Nebėkite! Ant kelių! Tai - mūsų Viešpaties ženklas! Išgirdo jūsų maldas! Tai Šėtonas jau iš jūsų bėga! Jis po savęs tik ugnį ir pelenus palieka! Nenori gražiuoju pasiduoti! Nesiartinkite prie jo! Tegu jis išbėga iš jūsų kūnų, iš jūsų kaimo! Ant kelių visi… melskitės! Su ugnim jis išbėga! Kryžiumi visi… Šėtonas bėga… Viešpaties stebuklas…

Tačiau kur tau! Argi žmonės galėjo klausytis vienuolių, pamatę, kaip jau,

apimta ugnies, pleška kraštinė pirkia? O jeigu vėjas papūs - supleškės visos greta stovinčios šiaudinės ir lapinės bakūžės! Žino, ne pirmas kartas! Taip jau ne vienam buvo atsitikę.

Šaukdami, griūdami į gilų sniegą, dūmė žmonės link gaisro. Vienuoliai irgi puolė iš paskos kepurnėtis per gilų sniegą, su maldomis ir vis atkakliai reikalaudami sustoti.

Bet, kuomet subėgę žmonės, apspitę degančią bakūžę, suprato, kad jau nieko negalės padaryti, - negi sniego gniūžtėmis užmėtysi šitokią ugnį, - ir dar sužinoję, kad ten, ugnyje, gyvi sudegė senučiukas su mažyliu vaikiuku, ėmė karštai raudoti ir svarstyti, kas dėl to kaltas. Visaip žmonės kalbėjo. Vieni, - kad tai galėjo atsitikti per daug malkų įmetus į besikūrenančią ugnį vidury pirkios. Kiti, - kad ugnis per daug įsiplieskė, galbūt senučiukui užsnūdus. Dar treti, - kad tai - gal kokių piktavalių darbas… Nors retai, bet būdavo ir tokių atvejų, nes kuo toliau, tuo vis dažniau pasirodydavo ir šiose žemėse įvairūs keliauninkai. Visokių žmonių tarp jų būdavo. Kas žino, kaip ir kas čia šį kartą įvyko? Bet, greičiausiai, naminis iš šios pirkios pabėgo, blogas aitvaras įsimaišė, ugnį atnešė…

Gal visa tai tuo būtų ir užsibaigę, jeigu nebūtų įsikišę vienuoliai. Geriau jie šiuo metu būtų tyliai pasitraukę, grįžę kuo greičiau atgal. Bet kur tau! Matydami žmonių nerimą, šoko į pačią jų tirštumą ir vėl ėmė karštai pamokslauti, netgi gąsdinti, kad tai - bausmė už nepaklusnumą, už tarnystę Šėtonui, kad taip bus visiems, jei bus nepaklusta jų žodžiams, jeigu kaip dievą garbins ugnį, kuri tik nelaimę jiems neša…

Savaime suprantama, šiuo metu to jau buvo per daug. Ypač išgirdus apie ugnį.

- Tai jų darbas! Girdit… Ir dar mus gąsdina! - vienas per kitą šaukė žmonės.

- Jie mūsų šventą ugnį paniekino!

- Tai mūsų dievų ženklas mums, kad jų neišsižadėtume!

- Gaudykite juos! Jie atnešė nelaimę!

- Į ugnį! Į ugnį! Čiupkite, neškite! Tempkite čionai!

- Jie atnešė nelaimę! Ir dar daugiau atneš! Neklausykite jų!

Ir puolė minia talžyti juos, kas kuo galėdamas, kas ką turėdamas. Jau ne tik talžė šonus, bet ir įnirtingai tempė, sugriebę už skvernų, arčiau ugnies. Nejuokavo, iš tikrųjų norėjo į ugnį mesti, - taip liejo ant jų susikaupusį pyktį, ypač po šiandienos apeigų. Baigtis galėjo būti baisi – minia buvo įtūžusi ne juokais.

Šitą baisią nelaimę sustabdė garsus, visus balsus nustelbiantis medžioklio riaumojimas:

- Stokite! Ką darote?! Ar pamiršote mūsų valdovo žodį?! Norite visi bėdą užsitraukti?! Paleiskite juos tučtuojau! Paleiskite, sakau!

Ir šiaip ne taip prasibrovę pro minią, keli stiprūs vyrai kartu su medžiokliu plėšte išplėšė iš įsiutusių žmonių rankų gerokai jau aptalžytus pamokslautojus, nustūmė kuo toliau nuo gaisro, išvedė į šiek tiek pramintą takelį, dar gerai niuktelėję parodė, kuria kryptimi pilies bokštas:

- Skuoskit ir negrįžkit, kol mūsų valdovas kitaip neįsakys! Dinkite iš akių kuo greičiau!

Ir pabėgo išsigandę, apdaužyti, suplėšytais rūbais vienuoliai. Suskubo tiesiai arkivyskupui skųstis, kad dėl švento darbo taip baisiai ir nekaltai nukentėjo, kad tokie baisūs ir žiaurūs pagonys vos jų gyvų nesudegino...

Išgirdęs apie tai, kas įvyko, iki galo išklausęs vienuolių, Netimeras liko dviese su arkivyskupu. Abu suprato, kad padėtis gali tapti nenuspėjama - gandas apie tą įvykį gali po visas žemes pasklisti. Netimeras skubiai išsikvietė vyriausiąjį pilininką, kažką jam greitai, tvirtai pasakė ir tas nedelsdamas išskubėjo vykdyti kunigaikščio įsakymą.

Brunonas su Netimeru nutarė krikštui skirti artimiausią sekmadienį.

- Karaliau, - kreipėsi arkivyskupas, - tai bus labai graži ir mums, ir jums, ir mūsų Viešpačiui šventė. Bus geriausias jūsų jam pasveikinimas ir dovana…

- Arkivyskupe, kaip ir kur aš galėsiu Viešpatį pasveikinti? Ir ką jam dovanoti?! - nuoširdžiai paklausė Netimeras, tikrai nesupratęs, apie kokias dovanas prakalbo arkivyskupas ir kaip tai būtų įmanoma padaryti.

- Pasveikinsite visi Viešpatį savo Krikštu, įeidami į jo šeimą. O jūsų sielos ir bus jam geriausia dovana, - nuolankiai šypsodamasis, maloniai kalbėjo Brunonas. - Artimiausias sekmadienis - Trijų Karalių šventė… Tą dieną, prieš tūkstantį ir devynis metus, tolimajame Betliejuje vos tik gimusį Dievo sūnų, kūdikėlį Jėzų atėjo pasveikinti trys garbingiausi aplinkinių žemių karaliai… Tai šią įsimintiną dieną ir tu, šių žemių karalius, pasveikinsi mūsų, o dabar jau ir jūsų Viešpatį savo krikštu. Vos tik gimęs mūsų Viešpats tapo visos žmonijos ir dangaus karaliumi, todėl ir sveikino jį tada žemiškieji Karaliai. Tik jūs ligi šiolei negalėjote jo pripažinti, pasveikinti… Štai ir ateina ta diena! Didžio džiaugsmo diena!

Nusišypsojo, patenkintas tokiu atsakymu, Netimeras, paprašė, kad daugiau jo misionieriai be jų abiejų žinios nedarytų savavališkai nieko, ypač nekeliautų į tolimesnes žemes, bent kol kas, iki jo krikšto. Tiesa, arkivyskupui rūpėjo, ar Netimero žmonės pasiruošę krikštui, nes tai, kas nuo jo priklauso krikšto apeigoms, jau paruošta, apie ką jis ir pasakė tučtuojau Netimerui:

- Mūsų kunigai, kapelionai ir vienuoliai žmonėms pagal visas galimybes ir kiek įmanoma aiškino apie mūsų Viešpatį Dievą, skelbė šventą Evangeliją, mokė ir žegnotis, ir kitų Viešpatį garbinančių apeigų. Jau net paruošėme koplytėlę, kur galėsime iškilmingai pradėti krikštą...

Kaip ir buvo sutarę dar rudenį, pagal arkivyskupo Brunono-Bonifaco paruoštas ir su kunigaikščiu aptartas apeigas, tų, tūkstantis devintųjų metų pradžioje, buvo pakrikštytas Lietuvos valdovas Netimeras su savo šeima, tarnais, didikais, pilėnais, miestiečiais. Krikštijami buvo ir aplinkiniai žmonės.

Na, o pavasarį ir vasarą, kuomet subanguos ežerai, buvo nutarta krikštyti ir kitų pilių valdovus. Ir ne tik juos, - visų žemių žmones. Visų šių pagoniškųjų žemių krikštą arkivyskupas Brunonas su savo misionieriais buvo numatęs užbaigti iki rudens.

Kunigaikštis Netimeras, apimtas pasiruošimo krikštui įkarščio, net ir nepastebėjo, kad dingo jo pilies kariaunos dešimtininkas su keliais tarnais. O ir sužinojęs nesuteikė tam įvykiui per daug dėmesio. Tiesiog nenorėjo triukšmo. Kam erzinti ir taip jau gerokai susijaudinusius žmones? Atidėjo šį reikalą iki pavasario. Juo labiau, kad jau žinojo, jog jie pabėgo pas brolį Živinbūdą prašytis pagalbos ir užtarimo.

Iš tiesų pabėgimui buvo kita priežastis, ne krikštas. Ir Netimeras tai žinojo gerai, nes tie bėgliai senokai jau nemėgo jo, savo valdovo Netimero. Jie visada prijautė Živinbūdui, buvo daugiau jam ir ištikimi. Todėl, nutaikę progą, ir pabėgo. O tai reiškia, kad prieš jį rezgiama labai rimta priešprieša, o galbūt ruošiamas ne tik slaptas sąmokslas, bet ir atviras karas. Ir tik laukiama progos. Jis gerai buvo Živinbūdą perpratęs. Oi, gerai!

Visa tai gerai apsvarstęs, Netimeras ėmėsi didelių atsargumo priemonių, ypač krikšto metui. Sustiprino ir sargybas pily, kur jau visuomet laikė virš trijų šimtinių karių. Ištikimų jam karių.

Jonas UŽURKA

MUZIEJUS, KURIAME NUOLAT JAUČIAMA GYVYBĖ

„Varpų“ pašnekovė –
Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė, rašytoja
Aldona RUSECKAITĖ

Turtai, kuriais disponuoja Maironio lietuvių literatūros muziejus, - ypatingi. Gal pokalbį apie juos pradėkime nuo svarbiausių muziejų apibūdinančių faktų ir skaičių.

Pagrindinis skaičius, ko gero, - septyniasdešimt dveji. Tiek metų praėjo nuo muziejaus įkūrimo. Kadangi jis buvo įkurtas minint ketvirtąsias Maironio mirties metines, t. y. 1936 m. birželio 28 d., kasmet tą dieną pažymime didesnėm ar mažesnėm iškilmėm.

Per tuos dešimtmečius muziejus išaugo nuo 1300 iki 240 000 eksponatų. Išaugo viskuo. Iš pradžių ekspozicijos buvo išsidėsčiusios tik trijuose poeto memorialinio buto kambariuose. Muziejus prasidėjo nuo memorialinio buto, vėliau daug kas keitėsi, kol 1965 m. įgijo respublikinį statusą, tapo LSSR literatūros muziejumi, pavaldžiu Kultūros ministerijai.

Bernardas Brazdžionis buvo pirmasis muziejaus direktorius, jam vadovavęs iki antrosios rusų okupacijos. Jo nuopelnas, kad buvo pradėta rinkti platesnė medžiaga, ne tik toji, kuri susijusi su buvusiu šių namų šeimininku. Tai ypatingai platus požiūris. Be kita ko, Bern. Brazdžionis rinko ir pabėgusių į Rusiją rašytojų eksponatus, kaupė įvairią medžagą, susijusią su Jonu Marcinkevičium, Petru Cvirka, Jonu Šimkum ir kitais. Tada buvo sukauptas ir Juozo Tumo-

Paminklas Maironiui Rotušės aikštėje. Skulptorius Gediminas Jokūbonis

Vaižganto palikimas.

Po to atsirado apžvalginės literatūros ekspozicijos. Sovietmečiu jos buvo labai koreguojamos, pastoviai prie jų kimbama, visą laiką trūko politinių akcentų. Visi aštuoni Maironio kambariai, kuriuose poetas gyveno, įrengti ir pradėti rodyti tik 1992 m.

Ypatingi ir namai, kuriuose saugojamos tos vertybės. Kokia jų priešistorija?

Tai išties gana iškilūs rūmai, pastatyti XVIII a. viduryje. Juos po Kauną nusiaubusio gaisro ant trijų gotikinių pastatų rūsių pasistatė Kauno teismo seniūnas Simonas Sirutis. Buvo sukurtas gan įdomus statinys: ant XVI a. menančių rūsių – barokas. Paskui tas pastatas ėjo iš vienų didikų rankų į kitas, kol XX a. pradžioje, patekęs žydų tautybės pirkliui, visai nušiuro, niekuo nebeišsiskyrė iš kitų apleistų caro laikais Rotušės aikštės pastatų. Naujasis šeimininkas tuos namus išnuomojo rusų kariuomenei, priešais marširavo kareiviai, viduje buvo arklidės.

Netoliese įsikūrusiai Kauno kunigų seminarijai reikėjo rektoriaus, ir seminarijos profesūra pradėjo daryti žygius, kad į Lietuvą iš Peterburgo sugrįžtų Maironis. „Gana lesinti svetimus paukščius“, - rašė jam laiškuose kolegos, be kita ko, prikalbinę ir nusipirkti tą pastatą – jie vylėsi, kad

Atidengus memorialinę lentą Maironiui Šveicarijoje, netoli Liucernos. Iš dešinės: Viktorija Daujotytė, Aldona Ruseckaitė, Marcelijus Martinaitis

tokiu būdu ir pastatas bus išgelbėtas, ir aikštė taps lietuviškesnė.

Maironis iš Peterburgo sugrįžo 1909 m. Perkant pastatą savo santaupų nepakako, dar teko paimti paskolą iš Vilniaus banko. Be to, sesuo Marcelė Mačiulytė atidavė savo kraitį. Kartu ir apsigyveno.

Kokie eksponatai mena Maironį? Ar šiais laikais dar pasitaiko ir su šia asmenybe susijusių netikėtumų?

Maironį mena begalė eksponatų. Ypatingi nuopelnai priklauso poeto seseriai Marcelei, gyvenusiai čia iki jo mirties, o paskui – iki 1958 m. Ji buvo netekėjusi, labai rūpestinga.

Nemažas pavojus eksponatams buvo iškilęs karo metais – vokiečiai vieną kartą jau buvo viską išmetę, sukrovę. Tik labai didelis Bern. Brazdžionio autoritetas padėjo juos išsaugoti.

Užtat dabar su pasididžiavimu galima pasakyti: viskas Maironio bute yra autentiška. Viskas išliko. Apžiūrinėdami tuos aštuonis poeto kambarius, galite būti tikri – daiktai, knygos, paveikslai, baldai, įvairios smulkmenos priklausė Maironiui.

Taip, ir šiandien dar visko pasitaiko. Kasmet ką nors naujo įsigyjam, kas nors ką nors pasiūlo. Naujausias eksponatas – neseniai muziejui perduotas 1923 metais rašytas laiškas.

Maironis – Peterburgo dvasinės akademijos studentas. Joje studijavo 1888-1892 m.

Vienoje jo pusėje – labai gražiu rankraščiu surašyti jauno žmogaus iš Žiežmarių klausimai Maironiui-rektoriui, kaip įstoti į kunigų seminariją, kitoje – Maironio ranka rašyti atsakymai, čia ir žodžiai, kad jaunuolis turi labai apsispręsti. Neseniai įsigijome ir poeto laišką apie knygų leidybą, skirtą Jurgiui Šlapeliui. Kartais pasitaiko ir koks autografas ar netikėta nuotrauka. Nelabai seniai mums pasiūlė nuotrauką, kurioje Maironis su žmonių grupe nufotografuotas prie Meno mokyklos, Pelėdų kalne.

Kai buvo kuriamas muziejus, kuriam vadovavo Bern. Brazdžionis, kokie svarbiausi tikslai jam buvo skirti?

Muziejų 1936 m. kūrė ne Bern. Brazdžionis. Kūrė žinomų žmonių grupė, į kurią įėjo muziejininkas Paulius Galaunė, kalbininkas profesorius Jonas Balys, vyskupas Juozapas Skvireckas, testamento vykdytojas Pranas Penkauskas, poeto sesuo Marcelija. Kadangi tuose namuose buvo įsikūrusi Tautosakos archyvo draugija, kuriai vadovavo dr. J. Balys, jis tą muziejų kaip ir prižiūrėjo. Tačiau netrukus kai kurie žinomi inteligentai pradėjo priekaištauti, kad muziejus vis uždarytas, kad jis turėtų būti ne toks. Nors jis buvo veikiantis, nors lankytojui aprodydavo tuos tris memorialinius kambarius, buvo ir registracijos knyga, tačiau muziejinio darbo niekas nedirbo, čia buvo labiau rūpinamasi Tautosakos archyvu. Situacija pradėjo keistis, kai 1940 m. kovo 1 d. pirmuoju muziejaus vedėju tapo Bern. Brazdžionis. Jis suformavo pirmąjį Statutą, požiūrį, kad čia turi vykti kryptingas rašytojų palikimo kaupimas, surinktos medžiagos skleidimas, parodų rengimas, jubiliejų minėjimas. Bern. Brazdžionis „išmušė“ muziejų iš Maironio memorialumo, iš vieno autoriaus, jo dėka muziejaus taryba patvirtino naujus tikslus – rinkti ir kitų rašytojų palikimus, kaupti juos, saugoti.

Ar tie tikslai, praėjus dešimtmečiams, labai skiriasi?

Esmė, be abejo, lieka ta pati. Ta-

čiau tuomet buvo viskas labai siaura, juk dirbo muziejuje tik du žmonės – Bern. Brazdžioniui padėjo rašytojas Petras Rinkūnas – fondų saugotojas arba, kaip jį vadino, konservatorius. Tiesa, dar buvo įdarbintas kūrikas. O dabar muziejuje dirba 85 žmonės. Nors turime penkis padalinius, daugiausia jų, žinoma, čia, centre, - apie 50. Viskas labai išsiplėtė, išaugo.

Kokiu keliu patenka eksponatai?

Labai įvairiais keliais. Pats populiariausias, plačiausias – dovanojimo kelias. Mums labai daug eksponatų dovanoja. Smagu, kai gyvas autorius atiduoda savo sukauptą archyvą. Kartais Lietuvoje gyvenantis rašytojas sutinka atiduoti tik kito kūrėjo rankraščius, laiškus. Liūdnasis atvejis – kai našlys ar našlė perduoda rašytojo archyvą po mirties.

Nuo 1989 m. labai daug eksponatų atkeliavo iš JAV.

Yra ir dar vienas – pirkimo kelias. Meno kūrinius dabar labai retai kas dovanoja. Štai neseniai iš skulptorės Jadvygos Mozūraitės-Klemkienės pirkome „Salomėją“. Perkame ir iš kolekcininkų.

Kaip klasifiikuojami, aprašomi rašytojų rankraščiai, dokumentai, asmeniniai daiktai? Ar muziejaus darbuotojams talkina šiuolaikinė technika?

Nors jau yra patvirtinta ilgametė muziejų modernizavimo programa, kuriama kompiuterizacijos sistema, dar daug primityvaus darbo. Naujas eksponatas užfiksuojamas akte, dvejose knygose, išrašomas eksponato pasas. Kita vertus, ne visada kompiuteris visagalis. Štai paimi į rankas nuotrauką, kurioje užfiksuoti Maironis, Vaižgantas ir dar trys nežinomi asmenys. Tenka vartyti leidinius, rankraščius, kol kažką išsiaiškini. Taip, per internetą gali surasti begalę informacijos – pavardę, vardą, kada gyveno žmogus ir tuo, žinoma, naudojamės. Tačiau kol kas fondai dar nekompiuterizuojami, tik kai ką užsirašai, kad būtų lengviau rasti. Kompiuterizacija Lietuvos muziejų dar laukia.

Klasifikuojami eksponatai pagal autorius.

O saugomi?

Metalinėse nedegiose spintose.

Kas ateityje, kaupiant rašytojų archyvus, numatoma naujo?

Numatyti nelengva. Daug ką gali susiplanuoti, o paskui viskas pasisuka kitaip. Ypač, kai rašytojo jau nebėra. Vieni artimieji pasiryžę archyvą labai ilgai laikyti namuose, kiti taip pat tik kartkartėm kažką paskolina kokiai parodai. Kiti ilgai nenusprendžia, kaip pasielgti.

Gyvenimo patikrintas dalykas – kiek įmanoma, nuolat bendrauti su gyvais rašytojais, kažką vis iš jų gauti muziejui. Mūsų darbuotojai turi kartotekas, kuriose užfiksuota, kas ką vertingo yra savo asmeniniame archyve sukaupęs. Pastoviai skambinam, įkyrim, primenam save. Neretai naujo eksponato patekimas į muziejų – labai

Maironio memorialinis butas. Poeto valgomasis

ilgas, reikalaujantis daug kantrybės. Kartais praeina keleri metai, kol žmogus nusprendžia atsisveikinti su jam brangiu laišku, daiktu, rankraščiu.

Pavyzdžiui...

Aš asmeniškai labai ilgai bendravau su Stasiu Anglickiu. Jis turėjo labai įdomių laiškų iš tų laikų, kai sudarinėjo „Žemaičių" antologiją. Susipažinom. Paskui kelerius metus vis paskambindavaujam,rašiaulaiškelius. Ne tik apie muziejų, - apie gyvenimą, apie viską. Ilgai nesiryžo su tuo savo archyvu skirtis. Paskui parašė kažkokį straipsnį apie antologijos atsiradimą ir tuos vertingus laiškus atidavė.

Būna ir kitaip. Kartais kokio kolekcininko kelerius metus prašai, kad palaikytų, neparduotų muziejų dominančio daikto, nes neužtenka pinigų.

Kokiemuziejauseksponataivertingiausi?

Labai sunku tą vertingumą nustatyti. Vis tik manau, kad mūsų muziejuje vertingiausi memorialinių kambarių daiktai. Labai originalūs, iš įvairių kraštų atvežti, poetą menantys. Pirmieji Maironio rankraščiai, fotografijos.

Viskas yra vertinga. Pradedant stalais, baldais, lentynom, daiktais ir baigiant laiškais, net rankraščio skiautelėm. Čia rasite viską, ko jums reikia.

Maironio memorialinis butas. Darbo kabineto fragmentai

Tarkim, rašote monografiją apie Vytautą Mačernį. Jūsų paslaugoms – nedidelis, bet labai originalus, įdomus, unikalus poeto archyvas. Neįkainojamas, nagrinėjant jo gyvenimą.

Mes gerbiame kiekvieną eksponatą. O jo vertingumą neretai nulemia situacija.

Bern. Brazdžionio asmeninį archyvą teko matyti vos parvežtą į Kauną, dar dėžėse, kurios vos tilpo didžiulėje patalpoje. Kokioje stadijoje jis šiandien? Kas jį sudaro? Kokią jo dalį pastoviai rodote, rodysite lankytojams?

Jį rodėme jau ne kartą. Vos parvežę skubėjome parodyti dalį archyvo, ilgokai laikėme ekspoziciją. Ypač didelė paroda buvo minint poeto šimtmetį.

Muziejus ruošiasi rekonstrukcijai. Planuose – specialus kambarys, skirtas Bern. Brazdžionio ekspozicijai.

O šiuo metu šis archyvas labai intensyviai tvarkomas. Tarp kitko, Bern. Brazdžionio archyvas kompiuterizuojamas. Jau surašytos jo bibliotekos knygos, apie 6 000 vienetų, autografuotos, su poeto pastabomis, subraukytos.

Šimtmečio proga mūsų darbuotojos buvo parengusios keletą mokslinių pranešimų, daug kur juos skaitė, su jais dalyvavo.

Tačiau tai toks archyvas, prie kurio dar daug metų teks dirbti. Dideli pluoštai laiškų. Rankraščių – krūvos. Kai kurie lapeliai neaišku iš kokių

Popietė raudonajame salone. Iš kairės: Mykolas Vaitkus, Aleksandra Dirvianskaitė, A. Kamantauskienė, Maironis, Marija Lipčienė, Juozas Gečius, Julija Gečienė, Mikalojus Lipčius. Apie 1930 m.

rinkinių, kokių eilėraščių. Labai daug juodraščių, nuotraukų. O liūdniausia, kad didžioji dalis nuotraukų – neaprašytos, kitoje jų pusėje nėra ne tik pavardžių ar įvykių vietos, bet ir datų.

Per laiko neturėjimą, kaip ir dauguma, atidėliojo ir...

Tai – daugelio rašytojų problema. Todėl tenka tas nuotraukas skenuoti ir siųsti poeto sūnui, klausti, ką atsimena, ką pažįsta. Ir anūkės, viena ir kita, į šį darbą įsijungė.

Iš viso sutvarkyta jau apie 10 000 eksponatų. O iš viso yra trigubai daugiau. Kaip atskirame nedideliame muziejuje.

Kaip dažnai muziejuje dirba literatūros tyrinėtojai, mokslininkai?

Dirba, pastaruoju metu tikrai daug dirba. Ir daktaro laipsnio siekiantys, ir magistrantai. Ir iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto atvažiuoja. Kartais ir kokia literatūros mokytoja pasiprašo ką nors patyrinėti. Nuolat kažkas įvairiausiais literatūros rakursais domisi.

Kokios jūsiškės pajėgos? Kaip pasiskirstę pareigomis?

Muziejuje yra tokie skyriai: Fondų, Seniausios literatūros, Senosios literatūros, Šiuolaikinės literatūros,

Išeivių literatūros, Ryšių su visuomene. Atskiras skyrius skirtas Bern. Brazdžioniui. Viena darbuotoja tvarko mūsų internetinę svetainę, leidžiame skaitmeninį žurnalą.

Dauguma darbuotojų su dideliu stažu. 30-ties, 20-ties metų. Čia greitų rezultatų nebūna, reikia didelės kantrybės ir begalinio kruopštumo.

Kiek džiaugsmo būna, kai kažką atrandi naujo, galiu pailiustruoti kad ir prisiminimais iš Los Angeles, iš Bern. Brazdžionio namų. Archyvą į dėžes dėliojome su vyriausiąja fondų saugotoja Jūrate Zalubaite. Taip ir skambėjo šūkčiojimai: „Pažiūrėk, kokią aš nuotrauką radau!", „O tu pažiūrėk, kokį laišką radau!', „O tu pažiūrėk..." Turi būti vidinis džiaugsmas atrasti, suprasti. Tai yra tokia reta profesija.

Maironis Peterburge. 1903 m.

Ilgesnį laiką čia gali dirbti tik tas, kuriam įdomūs visi tie dalykai. Mūsų muziejuje dirba tik lituanistai. Dauguma plačiajai visuomenei lieka kaip ir nežinomi, tarsi nematomi. Taip, parašo vieną kitą straipsnį, tačiau dažniausiai jie renka eksponatus, juos aprašinėja, rengia parodas ir... tyliai džiaugiasi savo darbu. Čia egoizmui ar pasimaivymui vietos tikrai nėra.

Muziejus užsiima ir leidybine bei moksline tiriamąja veikla. Kas toje srityje nuveikta įdomiausio? Kas planuose?

Taip, yra didelis noras ir užsispyrimas kuo daugiau archyvų atskleisti per leidinius. Paminėsiu keletą naujausių, kurie yra labai vertinami. Tai – „Salomėja Nėris. Archyvai", „Bernardo Brazdžionio archyvas", „Antanas Vaičiulaitis. Archyvai", „Išėję sugrįžti", „Maironio lietuvių literatūros muziejus. Istorija ir rinkiniai". Pastarasis darbas – mano pačios. 2009 metais planuojame išleisti didelės apimties leidinį „Petras Babickas. Archyvai". Plačiai pristatysime šį rašytoją, keliautoją, fotografą.

Su kolege, direktorės pavaduotoja muziejininkystei Raminta Antanaitiene kartu dirbame prie kompaktinės plokštelės iš Maironio rinkinių išleidimo. Manau, kad jis ypač bus

Maironis raudonajame salone. 1921 06 19

naudingas mokykloms.

Prisimenu asmeniškame pokalbyje Bern. Brazdžionio išsakytą nerimą, kam perduoti savo archyvus, kad jie nepražūtų – Išeivijos institutui ar Maironio muziejui. Pasirinktas jūsiškis ir tai daug ką pasako. Ar daug išeivijos rašytojų pasirinko jūsų muziejų?

Daug. Labai daug. Ilgai tektų vardinti. Antanas Vaičiulaitis, Stasys Santvaras, Alė Rūta, Jurgis Jankus, Antanas Gustaitis, Birutė Pūkelevičiūtė, Liūnė Sutema ir kiti. Paskutinė naujiena: žada atiduoti Alfonsas Nyka-Niliūnas.

Maironiečiams priklauso ir keli padaliniai. Kuo jie ypatingi?

Dabar turim penkis padalinius. Kai pradėjau direktoriauti, 1989-aisiais, buvo trylika. O svarbiausia – jie buvo išsidėstę visoje Lietuvoje: Zarasuose, Alytuje, Klaipėdoje, Kėdainiuose. Man atrodė labai juokingas toks centralizavimas, todėl nedvejodama ministerijai pasiūliau tolimus padalinius atiduoti rajonams – tegu žmonės dirba, prižiūri, didžiuojasi, kuria tradicijas. Kaune pasilikome S. Nėries (Palemone) bei Balio ir Vandos Sruogų. Didžiulį, gerokai išpūstą Petro Cvirkos muziejų perorganizavome į Vaikų literatūros muziejų. Įkūrėme visiškai naujus – J. Tumo-Vaižganto ir Juozo Grušo muziejus.

Kaip tapote maironiete?

Labai atsitiktinai. Studijavau lietuvių kalbą ir literatūrą, iš pradžių stacionare Vilniuje, paskui perėjau į vakarinį humanitarinį fakultetą Kaune, dirbau Stepo Žuko dailės technikume. Į muziejų atvedė kolega Ramutis Karmalavičius, bendrakursis. Išgirdęs, kad technikume per mažas krūvis, pasiūlė: „Ateik. Pakalbėsiu su Macijauskiene, priims“.

Tai buvo 1976-ųjų gruodis. Tapau jaunesniąja mokslinė bendradarbe. Paskui – vyresniosios mokslinės bendradarbės, dar vėliau – Šiuolaikinės literatūros skyriaus vedėjos pareigos. O Atgimimo metais vienam po kito keičiantis muziejaus vadovams, buvau pakalbinta laikinai tapti

direktore. Ir tas laikinumas užsitęsė porą dešimtmečių (juokiasi).

Dabar jau neabejoju: kas turi pasaulyje žmogui būt, tas ir įvyksta. Aš išties labai džiaugiuosi atėjusi į muziejų ir atradusi save. Taip, į muziejų atėjau atsitiktinai, bet iš karto tas darbas tapo svarbiausiu.

Kaip bendradarbiaujate su Rašytojų sąjunga?

Daugiausia – su Kauno skyriumi, kuriam vadovauja Petras Palilionis. Daug jubiliejų kartu švenčiame, parodas darome, naujų knygų pristatymus. Su Vilniumi – daugiau dalykiškas, tačiau draugiškas bendradarbiavimas. Būna bendrų dalykų, nors vieni kitiems ir nesame įsipareigoję. Štai po Juditos Vaičiūnaitės mirties labai norėjom įsigyti jos archyvą. Rašytojų sąjunga pritarė ir tarpininkavo, rūpinosi, kad būtų skirtos lėšos.

Jau tapo tradicija Poezijos pavasario šventę užbaigti Maironio muziejuje. Čia dažni literatūros vakarai. Kuo ypatinga ši veiklos sritis?

Muziejus – tokia įstaiga, kurioje iš esmės labai retai kas keičiasi. Taip, Maironio memorialinį butą atnaujiname, restauruojame, bet čia tvyranti dvasia, žodžiais sunkiai nusakoma paslaptis nesikeičia. Toje erdvėje jautiesi kiek kitaip, ypatingai.

Prie mūsų renginių kauniečiai (o ir ne tik jie) taip pripratę, kad, jei kokią savaitę jų nebūna, skambina, klausia, kas atsitiko. Kai užbaigėme

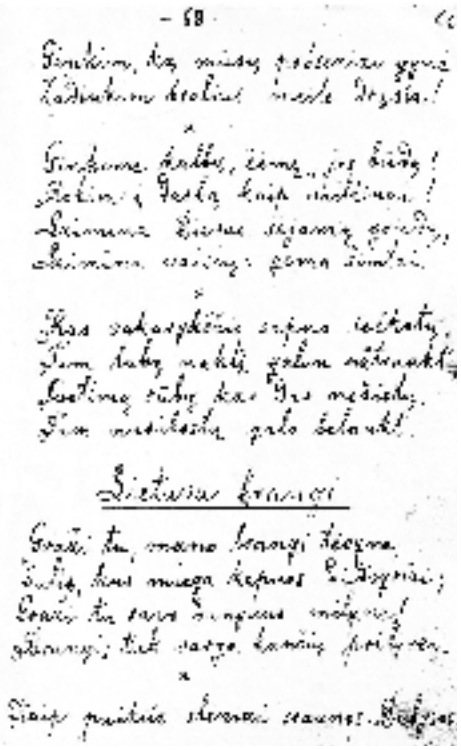

Maironio kūrybinio rankraščio fragmentas

pastarojo sezono renginius, paskaičiavome, kad per metus muziejuje įvyko 60 literatūros vakarų. Nors mums, muziejininkams, šitai veiklos sričiai prireikia labai daug pastangų, žmonėms ji labai svarbi. Aš kartais sakau: taip nuolat jaučiama muziejaus gyvybė. Neabejoju, kad šitą sritį reikia labai stipriai laikyti. Jos dėka šalia eksponatų, šalia ekspozicijų pastoviai juntamas gyvas literatūros pulsas.

Papasakokite plačiau apie 2008 metų renginius.

Muziejuje vyksta keletas tradici-

nių renginių. Kovo 21–ji Pasaulinė poezijos diena, ją kasmet minime. Pakvietėme Vladą Braziūną su eilėraščių rinktine "Vakar yra rytoj". Įvyko tikras poezijos festivalis, nes Vladas pasikvietė į talką J. Erlicką, A. A. Jonyną, D. Kajoką, A. Kandratavičių, V. Rudžianską, kurie skaitė eilėraščius iš naujosios knygos. Mat knyga išleista su kompaktine plokštele, kurioje eilėraščius skaito pats autorius ir pasirinktas būrys bičiulių.

Kitas tradicinis renginys – poezijos vakaras, skirtas Motinos dienai. Šįkart tradiciją praplėtėme ir surengėme šventę–konkursą.

Gegužės pabaigoje, kai Maironio sode įvairiom spalvom pražysta tulpės, pakviečiame į Rotušės aikštės kaimynų šventę. 2008-aisiais ji įvyko jau penktąjį kartą. Aplink Rotušės aikštę yra daug įvairių įstaigų – mokykla, kurija, Kunigų seminarija, vaistinė, Dailininkų sąjunga, paštas, kavinės, muziejai. Susirenka graži draugija, kuriai būna paruošta literatūrinė programa.

Birželio mėnesį švenčiame muziejaus įkūrimo dieną, o rudenį - Maironio gimimo ir vardo dieną. Ši tradicija tebesitęsia nuo tų laikų, kai poetas pasikviesdavo į svečius Kauno inteligentiją, kunigų seminarijos profesūrą ir klierikus. Čia būdavo kukliai vaišinamasi, kultūringai diskutuojama, grojama fortepijonu, dainuojama, deklamuojami šeimininko eilėraščiai. Kasmet sugalvojame vis kitokią programą. 146–ąjį poeto gimtadienį paminėjome su Šiaulių dramos teatro aktoriais S. Povilaityte ir P. Liubinu, smuikininke M. Minčiūniene, kurie atliko "Vienos valandos improvizaciją, poetui mirus". Veikė vieno eksponato – Maironio poemos "Mūsų vargai" rankraščio paroda.

Dar vienas tradicinis vakaras – moterų menininkių literatūros ir muzikos vakaras, kuris irgi ateina iš tolimo prieškario laiko, iš 1930 metų. Tokį vakarą kasmet organizuojame prieš šv. Kalėdas, pavadindami tuo pačiu vardu - "kad pakiltų apmirusi siela".

Yra ir daugiau tradicinės veiklos – kasmet rudenį surengiame mokslinę konferenciją vienu ar kitu literatūros klausimu. Šiemetinę paskyrėme V. Kudirkos 150 metų jubiliejui. Paminėjome ir Vydūno, Aloyzo Barono, Gražinos Tulauskaitės, suomio Henrio Parlando jubiliejus. Pastarąjį autorių Lietuvoje atrado poetas P. Palilionis, kuris parengė ir išleido jo eilių, straipsnių, laiškų knygą "Pavasaris Kaune" (2004). Keistas šio poeto likimas: dvidešimtmetį jaunuolį tėvai iš Suomijos atsiuntė į Kauną pas motinos brolį profesorių Vosylių Sezemaną. Henris rašė modernias eiles, kurios, beje, dabar Suomijoje yra įtrauktos į mokyklų programas, susibičiuliavo su Kauno rašytojais, tačiau susirgo skarlatina ir staiga, tesulaukęs dvidešimt dvejų, 1930 metais mirė. Į minėjimą iš Suomijos atvažiavo jauniausias Henrio brolis, dabar jau devyniasdešimtmetis Herman Parland, kuris pasidalijo tolimų laikų prisiminimais.

Iš užmaršties prikėlėme poetę, vienos knygos "Vasara laukuos" (1939)

autorę Viktoriją Kumpikevičiūtę.

Sukako 80 metų Janinai Degutytei. Jai skirtame vakare buvo daug gražių prisiminimų, dalyvavo artimos giminaitės, kurso draugės.

Vasaros pradžioje šventėme Onės Baliukonės 60-metį. Profesorė V. Daujotytė pristatė savo knygą "Šokėja virš liepto per prarają". O. Baliukonės eiles skaitė R. Staliliūnaitė, pianinu skambino S. Bielionytė. Tą pat birželio mėnesį įvyko vakaras, skirtas Jurgos Ivanauskaitės atminimui. Muziejininkas E. Kazlauskas parengė didžiulę, turiningą parodą "Jurgos pasaulis". Dalyvavo Jurgos mama I. Korsakaitė, kalbėjo tibetologas A. Kugevičius, poetė D. Zelčiūtė, skaitė aktorė V. Grigaitytė.

Buvo pagerbtas poetas, vertėjas Vaclovas Šiugždinis (sukako 20 metų, kaip iškeliavo Anapilin). Susirinko didelė grupė menininkų, kurie V. Šiugždinį vadino Mokytoju iš didžiosios raidės. Jie prisiminė, jog sovietiniais laikais mažas V. Šiugždinio kambarėlis buvo tarsi didelė laisvės, išminties ir knygų sala.

Kokie rašytojai pas mus šventė jubiliejus? Jonas Juškaitis, Jurgis Gimberis, Valentinas Sventickas. Pastarasis jubiliatas savo žaviu rankraščiu pasirašė į Svečių knygą: "Aš, Valentinas Sventickas, prisipažįstu, kad myliu Maironio lietuvių literatūros muziejų ir, negana to, patį Maironį".

Daugiausia literatūros vakarų įvyksta su naujomis rašytojų knygomis. Tokiu būdu muziejus yra lyg "tribūna" autoriams ir naujienų informatorius skaitytojams. Dr. Eugenija Vaitkevičiūtė pakvietė į knygos "Žinomas nežinomas Juozapas Albinas Herbačiauskas" sutiktuves. Gasparas Aleksa pristatė poezijos knygą "Giedantis rupūžys". Po rupūžio giesmių pasipylė ir kitų autorių poezijos knygos: Inezos Juzefos Janonės, Gintauto Dabrišiaus, Viktoro Rudžiansko, Erikos Drungytės, Tautvydos Marcinkevičiūtės... Gegužės mėnesį papuošė Nacionalinės premijos laureatai. Vytautas P. Bložė, dabar gyvenantis Kaune, atėjo į vakarą su nauja knyga, paskirta žmonai poetei Nijolei Miliauskaitei "Tu palikai mane užmigusį". Poetas buvo kalbus, daug pasakojo apie praeities

Maironis savo sodelyje. Apie 1930 m.

Maironis Vildungere. 1928 m. Nuotrauka iš poeto albumo

įvykius, interpretavo dabartį, netgi pagrojo Maironio fortepijonu.

Literatūros mokslininkas Petras Bražėnas parašė monografiją "Juozo Apučio kūryba" ir atvažiavo ne tik su nauja knyga, bet ir su jos herojumi – Nacionalinės premijos laureatu J. Apučiu. Abu literatūros vyrai žodžio kišenėje nelaiko, jie tą šmaikštų žodį bemat paleidžia į klausančiųjų ausis. O ir klausytojai abiems atliko švelnų tardymą – ar lengva rašyti apie gyvą klasiką, ar įmanoma apie save skaityti knygą, kurioje esi išgirtas... Dar naujas prozos knygas pristatė Juozas Jasaitis, Violeta Šoblinskaitė, Nijolė Raižytė, Tadas Žvirinskas.

Su kokiomis problemomis susiduriate?

Daug jų. Ir jei pradėtum aimanuoti, pradėtum galvoti, jog daug kas yra blogai. Stengiamės daryti tai, ką privalome daryti, tai labai padeda.

Bene svarbiausias mūsų rūpestis – būsima rūmų rekonstrukcija. Reikia plėsti muziejų, įrengti trečiąjį aukštą, mansardą, kurią pats Maironis planavo įrengti. Tai būtina – kad atsirastų daugiau vietos fondams, kad jie laisvai galėtų kvėpuoti, kad iškiltų naujos erdvės ekspozicijoms ir darbuotojams. Jau parengėme techninį darbo projektą. Visam projektui, pastato absoliučiam atnaujinimui reikia per 17 mln. litų. Esame įtraukti į

valstybės investicijų programą. Viliamės, kad rekonstrukcija neužsitęs.

Tenka priminti, kad muziejininkų atlyginimai tebėra vieni mažiausių Lietuvoje. Taip pat ir tai, kad Europoje muziejininko darbas – prestižinis.

Kas jums kūryba?

Kūryba – tai grynai mano pasaulis, kažkas labai privataus, asmeniško. Ko man labai reikia. Panašiai kaip nuėjus prie jūros išsimaudyt.

Pamenu vieną vasarą, kai niekur neišvažiavau ir kai per atostogas parašiau knygą „Angelų prieglauda". Paskui man buvo priekaištaujama, jog ji labai apkrauta žodžiais. Taip, tai buvo keistokas rašymas – iš manęs tiesiog ėjo srovių srovės. Ilgos žodžių virtinės, painūs sakiniai. Man labai reikėjo tuos žodžius iš savęs išliet.

O šiuo metu jaučiu, kaip darausi žodžio minimalistė. Norisi daug pasakyti, vartojant labai nedaug žodžių. Ir pats viduje keitiesi.

Visiškai nemoku piešti, bet porą vasarų čia, Nidoje, tapiau. Paskui netgi pati vieną savo knygelę iliustravau. Labai norėjau taškytis spalvom.

O dabar labai daug fotografuoju. Gaudau kiekvieną drugelį ar šiaip kokį keistą dalyką. Sugrįžus skubu prie kompiuterio, žiūriu, ar išėjo nors vienas geras kadras.

Tačiau žodis vis dėlto svarbiausia. Ir atėjo jis tikriausiai iš motinos, kurios buvo labai žodinga, turtinga kalba. Niekas iš pažįstamų taip gražiai žodžiu neišreikšdavo savo pasaulio kaip ji.

Kur užaugot?

Suvalkijos pakrašty, jotvingių kilmės pavadinimo kaime – Ingavangyje. Prieš karą tai buvo didžiausias Lietuvos kaimas, koks 70 sodybų.

Daugiau literatų iš ten nėra kilę?

Jonas Mačys-Kėkštas. Iš to krašto – ir Gintautas Dabrišius.

Nidoje rašote?

Kai galva išgrynėja, taip. Pernai, pavyzdžiui, pradėjau rašyti tokius neilgus tekstus. Netikėtu įkvėpėju tapo Nika Kazandzakis, kurio romaną gavau dovanų. Romaną apie Pranciškų Asyžietį. „Užkibo" viena eilutė, ji tarsi atsitūpė ant lapo ir prie jos pradėjo glaustis jau mano mintys. Šiuo metu esu užrašiusi apie pusšimtį tekstų, kurių pradžios – kažkada ilgam įsiminusios eilutės. Čia kažkas panašaus į garsųjį Bern. Brazdžionio tvirtinimą apie pirmąją eilutę, ateinančią iš Dievo. Man tos pirmos eilutės atėjo iš kitų žmonių.

O dažniausiai Nidoje mėgstu sėdėti prie jūros. Valandų valandas. Medituoti. Klausytis jūros kaip orkestro. Prisisiurbiu jūros, marių spalvų. Stengiuosi ilsėtis.

Urbo kalnas, 2008 m. rugpjūčio 2 d.

Kalbėjosi
Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS

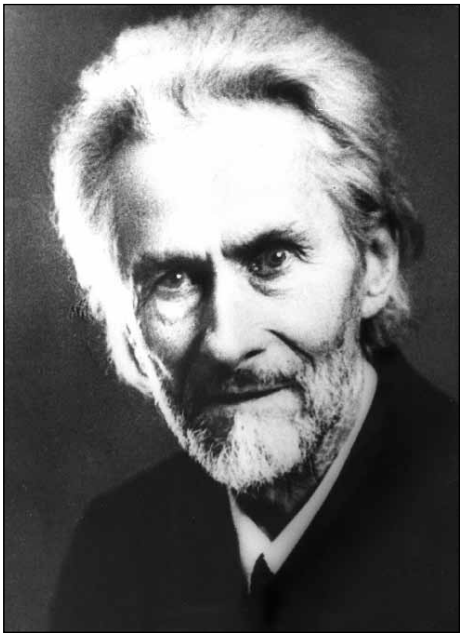

VYDŪNAS

DIDŽIOJI ŽMONIJOS VALANDA

1. Patiriama dabar, kas žmonijai dar niekuomet nebuvo lemta. Kiekvienas žmogus, net visas jo gyvenimas ir visas pasaulis yra giliausiai sukrėsti. Kartais atrodo, kad jo jau ir pamatai griūva ir žmonijai yra priėjęs galas. Nenorint sugniužti, reikia labiau susikaupti.

Jau tūlus dešimtmečius žmonija labai nerimastavo. O paskutiniais metais prasidėjęs naujas karas uždegė ją visą. Kilo jo gaisras iki 1943 m. ir dabar, 1944 m., jis pasidarė toks baisus, tarsi naikinti norėtų visos žmonijos vertybes ir gal patį žmoniškumą.

Laikosi ramūs ir tvirti tik tie, kurie žiūri į didžiuosius dabarties vyksmus, kaip į kūrybos prasmės ryškinimą. Bet ir tie lieka tiesūs, kurie didvyriškai eina savo pareigas, gindami savo tautos gyvybę ir savo kraštą. Tik žmonių daugumas visur skaudžiai dejuoja arba ieško užsimiršimo visokiuose svaigaluose, visokiose aistrose ir geidulių patenkinime.

O vienas jausmas pagauna visus. Rodosi, kad lyg iš pasalų visą žmoniją siaučia tam tikrų žmonių troškimai pavergti ją visą ir pasigrobti viso pasaulio turtus. Stengiasi prieš tai visi tie, kurie nujaučia, kokia yra žmogaus ir visos žmonijos gyvenimo prasmė. Jie pasiryžta tvirtinti žmogaus laisvę ir dykybę ir esmiškojo žmoniškumo apsireiškimus.

2. Paviršutiniškai mąstant apie tai, kas dabar svarbiausia daroma, atrodo, kaip kad žmonija glūdotų klaikumoje.

Jeigu žmogus labiausiai atsiduoda daiktiškumui, jam gyvybė maža tereiškia. Didesnė žmonijos dalis lyg visai nebeteko užuojautos tam, kas gyva. Ir pagaliau nebėra branginama nei žmogaus gyvybė.

Bet dabartiniais laikais žudymas to, kas gyva, ir naikinimas visokių vertybių ne vien žmonių vykdomas, bet ir gamtos. Ji atrodo stačiai sukilusi naikinti. Dreba žemė ir užgriūva žmones. Tvanai skandina plačius kraštus. Limpančios ligos siekia pagauti vis daugiau žmonių ir užgesinti jų gyvybę. O badas verčia mirti milijonus. Bet ir dar visaip gyvybei tenka nykti. Matyt, žmogus yra su visa savo būtimi ir savo veikimu giliai įterptas į gamtos vyksmus.

Tiesa, tūluose kraštuose pastebimi ir visai priešingi apsireiškimai. Vienoje antroje tautoje aiškėja ir kuriančioji galia. Kad vienur ir kitur dažnai pasiskundžiama dėl gimimų mažėjimo, tada visur gimimai gausėja. Bet nusiduoda tai tiktai ten, kur visa kas daroma žmonių gyvybei saugoti ir stiprinti. Ji numanyta, kaip labai brangintina. Bet pasireiškia ir visokios kūrimo pastangos. Tūlose tautose labai stengiamasi pasiektąjį kultūros laipsnį dar kelti, tarsi karo visai nebūtų.

Tik žiūrint į paviršutinius vyksmus, rodosi, kad šiais laikais vis dėlto naikinančioji galia viršų palaiko, kuriančioji tiesiog atsilieka. Todėl ir savaime žmogus linksta pamąstyti, kokia yra atitinkamų vyksmų prasmė ir pagrindinė galia.

3. Žmonės yra labai nelygios sąmoningumo šviesos. Todėl tūli tiki, kad visi baisūs šių laikų atsitikimai keliami tam tikrų žmonių, kuriuos tiktai kelios asmenybės verčia taip nežmoniškai a;psireikšti. Ir tenka manyti, kad tuose keliuose žmonėse yra lyg branduoliuose susikaupusios viso pasaulio naikinimo jėgos ir juos pasidariusios įrankiais visiems dabarties vyksmams.

Bet taip mąstant savaime kyla klausimas, kaip tai gali pasidaryti, iš kurio pagrindo atsiranda tokiuose žmonėse tam noras ir, pagaliau, kaip atsiranda galimumas jam patenkinti. Į tuos klausimus atsakyti kartojamos visokios nuomonės. Kalbama, kaip jau minėta, apie ypatingus troškimus. Nurodoma ir į tai, kad tūli žmonės nori kitiems užmesti savo mintis ir juos tuo padaryti savo pageidavimų ir savo valios priemonėmis.

Išminčiai iš pat senovės tvirtina, kad kiekvienas žmogaus veikimas iššaukiąs anksčiau ar vėliau tam tikrą atsiliepimą. Gero veiksmo išdava palaiminanti, piktos veiklos pasėka neigianti veikiančiojo gyvybę ir ją išgesinanti pagaliau. Todėl žmonės dabar lyg priverčiami suvokti prasmę, kaip visos šių laikų žudynės gali būt vykdomos ir ką jos žmonijai reiškia.

4. Visiems minimiems klausimams atsakyti labai svarbu suprasti, kas yra žmogus Kūrybos vyksme. Dažnai tikima, kad žmogus esąs kūnas, iš kurio pasidarančios visos dvasinės jo galios. Nenumanoma, kad tai yra prietaras. Žmogų reikia išmanyti, kaip dvasią sielą, vadinas, kaip dvasinę galią, kuri kuriasi kūną, jeib galėtų apsireikšti erdvėje ir laike. Bet tos dvasios sielos kilmė tegali būti Visatos esmė, kuri liekasi Didžiu Slėpiniu ir labai šviesaus sąmoningumo žmonėms, nors dažnai numanyta, kad ji turi būti neapsakoma šviesa, pats esminis Sąmoningumas. Kas pasirodo gyvenime, yra iš jo kildinama. Nėra kitos galios šalia jo.

Seniau tikėta ir skelbta, kad Visata esanti kartą sukurta ir nuo to laiko būnanti. O ji nėra užbaigta buvusi, bet nuolatinis kūrimas iš pat pradžios. Net silpnos akys gali pastebėt, kaip nuolatai pasidaro arba auga visokios lytys, kurios nuolatai kinta, kol neišnyksta pagaliau. Toks, taip sakant, pasivaidinimas yra ir žmogaus kūnas, kurs dygęs auga, jam susikuriant vis daugiau narvelių. Bet vos atsiradę, jie vėl dingsta. Milijonai narvelių taip miršta kas akies mirksnį, ir kiti milijonai sukyla. Nuolatai atsiranda ir kinta taip pat gi visokios būsenos ir visokios mintys. Sušvinta arba tik sužiba žmogaus sąmonėje, pabūva valandėlę ir išnyksta iš jos.

Vien tik savo esmėje žmogus gali žinoti tikrai esąs ir pasiliekąs. Bet ir čia patiriamas pakitimas. Žmogaus esmė, būtent sąmonė, kas rytmetį užteka gyvenimui daiktiškume ir kas vakarą vėl nusileidžia. Bet ji neužgęsta. Ji šviečia kitoje srityje, nedingsta, kaip ir nusileidusi saulė. Bręstas žmogus toliau ir numano, kad kūnui su metais tobulėjant, sąmonė apsireiškia kitokia šviesa. Bet pagaliau ir tai dar patiriama, kad net pilnai išaušusi sąmonė kartais niaukiasi ir kartais vėl šviesėja.

Svarbu yra ir žmogaus esmės santykį su Visatos esme, su Didžiuoju Slėpiniu nors numanyti. Žmogaus sąmonė gali būt vadinama atspindžiu to Slėpinio, būtent Amžinosios Išminties, panašiai, kaip šviesos spindulys kyla iš saulės. Niekur šiaip visame pasaulyje sąmonė nėra tokia atskira, pavienė, kaip žmonėse. Kalbama todėl apie sąmonybę, kurią kiekvienas žmogus pažymi žodžiu aš.

Ji gali krypti vienur ir kitur, kaip ji akstinama ir kaip kam ji pasiduoda. Pagauta daiktiškumo, ji siaurėja ir aklėja, krypdama į dvasiškumą, ji plinta ir šviesėja. Kūrybos galia ją ir visaip vartoja. Kūrimas dažnai turi apsireikšti ir

griovimu, naikinimu, jeib pilnesniam gyvumui iškilti būtų galimumo.

Kūrybos galia yra todėl Išminčių skelbiama, kaip šviesa ir tamsa, gyvinimas ir marinimas, gyvybė ir mirtis, gerumas ir piktumas. Kalbėta seniai apie gerąją ir piktąją dvasią, apie dievą ir velnią. Ir visaip aiškinta, kaip velnias pasidaręs. Vis dėlto žmonija jau prieš neišsakomus amžius meldėsi vienatiniam Dievui, iš kurio valios kyla visos galios ir galybės.

Šitą žinant reikia nuolatai prisiminti, kad žmogus vis taip pakinta, kaip kam jis atsiduoda. Atitinkamai jis tampa šviesiųjų ar tamsiųjų galybių priemone joms apsireikšti Kūryboje. Ir taip jis esmėje šviesėja arba tamsėja, malonėja arba žiaurėja. Vienok, kiek jį ir veiktų visokios galybės, vis jam palikta vienaip ar antraip pasiskirti, kada jis nors kiek yra atsibudęs savo esmėje.

5. Kaip kiekviename žmoguje sąmonė pakinta, taip ji per ilgus amžius kitokia tapo ir visoje žmonijoje. Prieš daug tūkstančių metų žmonės gyveno, atsiduodami gyvybei ir jos slėpiningumui. Todėl gana dažnai jų tūli aiškiai numanė Didjį Slėpinį. Ir galėjo visą ką apie Jį pareikšti. Būdami nuoširdžiai maldingi, jie sukūrė visokius šventraščius. Didesnė žmonijos dalis, deja, visai dar neseniai tepažino jų tiktai kelis. Krikščionims tėra paprastai žinomos Evangelės su palydimais raštais ir žydų šventraštis, vadinamas Senuoju Testamentu.

Išlengvo, ypačiai žmonijai vadovaujančių tautų sąmonė pakrypo ir įgijo kitą spalvą. Tų tautų žmonės vis griežčiau atsidavė daiktiškumui. Ir gyvybė bei dvasiškumas jiems likosi vis mažiau dėmesio verti. Taip tad pagaliau vis tvirčiau tikėta, kad visa gyvybė, visas dvasiškumas pasidaręs iš daiktiškumo. Kaip tai yra galima, nieks jų neįstengia paaiškinti, bet dažniausiai ir spėta, kad tai visai nei neesą reikalinga.

Tokiu būdu žmonija pakito savo esmėje. Bet ji ir skilo. Didėjo skaičius tųjų, kurie su savo sąmone klampoja vien daiktiškumu, kartu likosi mažiau tųjų, kurie pasišvenčia gyvybei ir šviesai. Kalbama, aiškiai nesuprantant, apie materialistus ir idealistus, apie netikinčiuosius ir tikinčiuosius, apie tikybą niekinančiuosius ir apie ją branginančiuosius.

Praėjus tūliems laikams, atrodė, kad tamsiosios Kūrybos galios jau viršija šviesiąsias, gyvinančiosios menkėja prieš marinančiąsias. Daiktiškumas pasidarė žmonėms pačia tikrove. Net ir tie, kurie tiki pasišvenčią šviesai, yra daiktiškumo aklinami. Todėl priešingumas tarp tų, kurie vienaip ar antraip nusistato, nėra visai aiškus. Vis dėlto Kūrybos vyksmas siekia aiškėjančios šviesos žmoniškumo. O kad daiktiškumui atsidavę žmonės visuomet greit pasidaro priešingi vieni kitiems, tarsi jų bendrumas lygintinas su akmenų krūva, tada einančios kruvinos rungtynės vis dėlto yra minėtojo vidinio priešingumo aiškėjimas žmonėse.

Pagaliau ir tai labai svarbu numanyti, būtent, kad žmoniškos sąmonės smukimas į daiktiškumą nėra jau tiktai žmonių nusižengimas. Kaip visa, kas įvyksta, taip ir šis patekimas į daiktiškumą yra Kūrybos vykdomas. Daiktiškume susivokdama žmogaus sąmonybė gilėja, darosi turiningesnė ir aštrėja. Todėl ir nelengva suprasti, ar jau galutinai išryškinta praėjusių amžių žmogaus gyvenimo prasmė, ar esmiškasis žmoniškumas prieš visą šį smukimą būtų tačiau tiek įsigalėjęs, kad įstengtų išeiti iš tų kovų laimėtoju.

Daug kas, tiesa, leidžia spėti, kad aušta naujas žmoniškumo amžius. Viso pasaulio gurinimas lyg įrodo, kad veriasi Kūrybos gelmės, kuriose glūdo gyvesnė gyvybė ir veržiasi apsireikšti žmonijoje. Didžioji jos valanda yra priėjusi.

6. Pakartotinai reikėtų prisiminti, kad priešingumai žmonėse gausėja, ko griežčiau jie atsiduoda daiktiškumui. Vienok ir tai išmanytina, kad vykstančios žudynės nepasidaro vien iš to, bet yra tikriau esmiškojo priešingumo reiškinys. Todėl neapykantos liepsnos ir yra taip sukilusios, kad, rodos, jos sieksiančios dangų. Jau beveik manytina, kad Kūryba skirianti šių laikų karą ne žmoniškam esmingumui pažadinti, o jam visiškai užgesinti.

Žmonijos audra turi visiškai išsigriausti.

Visokie vargai, didi skausmai ir dažnūs nuogąsčiai labai žmones veikia. Iš įvairių pasaulio kraštų sužinota, kaip žmonės todėl vis daugiau atsidėję žvelgia aukštyn. Visi jie ilgisi Didžiojo Slėpinio malonumo prašvitimo.

Tokiu būdu tad vis didėja skirtumai tarp žmonių. Vieni geriau susitaria, pasišvęsdami esmiškajai gyvybei ir šviesai, kitų bendrumas irsta, jiems pasiskyrus tamsai. Prieš visa tai veikia raminančiai, kad tūlų žmonių maldingumas gyvėja, ir juose pasireiškia vykstančių baisumų prasmė.

Geriau paaiškėjus skirtumui tarp šviesos ir tamsos, žudynės baigsis. Tuo tarpu žmonių daugumas vis dar bus nuogąsčių sukrečiami. Ir liekasi uždaviniu visiems, kurie numano, ką reiškia dabartinė žmonijos valanda, būti spinduliuojančiais Kūrėjo veiksniais. Jie tai ir savo buvimu skelbs, kad tie žmonės ir tos tautos išliks gyvos šioje audroje ir gyvės, kurios nuoširdžiai pasistengs atsibusti Šviesoje, Malonėje ir Galioje to Didžiojo Slėpinio, kurį atsimename, tardami tyliai širdyje žodžius: Maloningas Dieve!

Straipsnis spausdinamas paprasta rašyba; kalba redakcijos taisyta, kai kas trumpinta.

„Varpai“, 1944 (2)

VACYS BAGDONAVIČIUS

AR PAVYKS IŠGIRSTI VYDŪNO BALSĄ?

Vokietijai pripažinus ką tik gimusią Lietuvos nepriklausomybę, 1918 m. balandžio 10 d. Vydūnas pasiuntė sveikinimo laišką tuometiniam Lietuvos Tarybos pirmininkui Antanui Smetonai. Jame mąstytojas išreiškė tikėjimą tuo, kad „Amžinoji Apvaizda yra pasirinkusi Lietuvą aukštam uždaviniui" – „būti pasaulyje viena aiškiausiųjų žmoniškumo reiškėjų". Vydūnui atrodė, jog greitai ateis ta diena, kai pasijausime esą „dėkingi, kad mums likimas parinko gyventi Lietuvai". Mąstytojas įžvelgė priespaudų nuvargintoje, karo dar labiau nuskurdintoje Lietuvoje tebesant pakankamai daug „jaunatvės pasitikėjimo ir jaunatvės galių" ir buvo įsitikinęs, kad „Lietuva yra šalis, kurioje žmogus tikrąjį žmoniškumą labai aukštai stato"[1]. Sugebėjusi reikšti tikrąjį žmoniškumą per visas priespaudas ir vargus, tauta nusipelniusi Amžinos Apvaizdos patikėtos kilnios misijos – tuoju žmoniškumu paveikti prieštaravimų draskomą pasaulį, o tai misijai atlikti ir esanti suteikta laisvė. „Pasaulis valdomas labai taurių, kilnių, šventų galybių. Ir jas nujėgti tegali žmogus, kuris yra pasišventęs Aukštybei. Šitos galios yra suteikusios nepriklausomybę mūsų tautai, - rašys Vydūnas po kelerių metų savo leistame „laikraštyje (iš tikro žurnale – V. B.) tautos dvasiai tvirtinti" „Darbymetyje". – Joms veikiant visose pasaulio vietose, mūsų tauta išėjo iš vergovės. Ir jųjų leista dabar mūsų tautai gyventi savaip. Tik numanykime, kiek tai reiškia:

[1] Cit. iš: Bagdonavičius V. Sugrįžti prie Vydūno. - V., 2001. – P. 422 – 423.
[2] Vydūnas. Raštai, t. 3. - V., 1992. – P. 259.

savaip po tiek vargų, po tiek amžių prislėgimo, priespaudos ir paniekos!"[2] Pasidžiaugęs tautai aukštųjų galių suteikta laisve, mąstytojas primins, jog tasai džiaugsmas neturįs virsti svaigia euforija, nes pirmiausia „kiekvienam tautos vaikui priderėtų mąstyti apie tai, kam mūsų tauta nebepriklausoma, kam jis pats nebeverčiamas svetimiems vergauti, kam suteikta jam ir visai tautai laisvė".[3]

„Mes laisvi, jeib ką reikštume. Ir mes laisvėsime, kiek mes reikšime. Jeigu to nebus, tai pasaulio padėtis vėl virs tokia, kad nebebus mums vietos gyventi, nebebus sąlygų mūsų gyvybei augti ir stiprėti bei įsigalėti",[4] - jau įspėdamas apie galimas tautos laisvei grėsmes kalba mąstytojas tame pat „Darbymetyje". Čia pat jis su dideliu susirūpinimu konstatuoja, kad tauta penktaisiais nepriklausomybės metais nei savo laisvės prasmės, nei jai tekusios misijos reikšmingumo dar nėra suvokusi ir ragina kuo greičiau tą suvokimą išsiugdyti. „Mums rodosi, kad mūsų tauta laisva. Ir nuolat girdime sakant, ji nepriklausoma. Bet skaidriosios akys mato, kad mūsų tauta tėra nepriklausoma gyvenimo paviršiaus dalykuose. Ir jos mato, kad ir tai laisvei gresia pavojus, kadangi kitos, būtent esmingosios, laisvės nėra. Ir todėl labai svarbu, kad pradėtume jos ieškoti, kad pasistengtume, jeib ją įgijus."[5] Metams praėjus nuo šio nerimu pažymėto konstatavimo ir raginimo, „Klaipėdos žiniose" (1924 m. balandžio 6 ir 13 d.numeriuose), o kiek vėliau ir savo „Darbymetyje" (1924, Nr. 8) mąstytojas paskelbs jau beveik apie aliarmą įspėjantį straipsnį „Mūsų tautos gyvenimo krizis".

Kokią gi krizę įžvelgė tilžiškis išminčius, atrodytų, gana tvirtai ant savo kojų atsistojančioje ir daugeliu atžvilgių stiprėjančioje jaunoje valstybėje? Bylota čia ne apie ekonominę ar finansinę krizes, nes jų Lietuvoje tada iš tikro nebūta. Ekonominiu požiūriu gyvenimas mūsų dar tik besikuriančioje valstybėje iš esmės gerėjo. Mąstytojas konstatavo, jog būtent to gerėjimo akivaizdoje tautoje tada nebūta net „aiškaus nujautimo, kad gyvenama krizio laiku", o „prastajam (t.y. paprastajam – V. B.) žvilgiui rodėsi, kad viskas yra tvarkoje"[6]. Tad kas gi buvo netvarkoje, ką konkrečiai negero mąstytojo „skaidriosios akys", prieš metus mačiusios, jog „nėra esmingosios laisvės", įžvelgė to meto gyvenime ir kokia turėtų būti toji „esmingoji laisvė"? Tų negerovių mąstytojas matė gana nemažai, ir jas jis įvardijo kaip aiškias esmingosios laisvės nebuvimo apraiškas, kaip kylančias dėl pačios laisvės klaidingo supratimo. Vydūno įsitikinimu, laisvę nemaža tautos dalis suvokė kaip

[3] Ten pat. - P. 260.
[4] Ten pat. - P. 261.
[5] Ten pat. – P. 257.
[6] Ten pat. – P. 311.

galimybę nesivaržant siekti materialinių vertybių, hedonistinių malonumų, juos laikant prioritetiniais gyvenime, atsipalaiduoti nuo bendrų tautos ir valstybės interesų, hipertrofuoti individualius egoistinius siekius, pelnytis kitų sąskaita ir pan. Drausmė, tvarka, dvasinė saviugda imta traktuoti kaip laisvės varžymo priemonės. Toksai laisvės supratimas vedąs tautą į dvasinės kultūros krizę, į josios gyvybinių galių silpnėjimą, kartu – į vidinės, tikrosios, laisvės praradimą, po kurio gali sekti ir išorinės, t.y. politinės, laisvės netekimas. Tenlink, anot Vydūno, tautai kelią tiesiantys tokie valstybės gyvenime įsigalintys dalykai kaip minėtosios egoistinių individualių interesų viršenybės prieš bendruosius adoravimas, iš svetimųjų valdymo paveldėtas atotrūkis tarp valdžios ir žmonių, žemas valdžion susispietusiųjų tautiečių dorovės lygis, jų atsakomybės ir pareigingumo stoka, tautos elito dalies viešai demonstruojamas abejingumas ar netgi niekinantis požiūris etninės kultūros atžvilgiu, tautinės savasties ugdymo eliminavimas iš švietimo sistemos, savitų tautinių bruožų nykimas mene, menkavertės masinės kultūros skverbimasis į gyvenimą jos negatyvus poveikis jaunimui ir pan. Visa tai sąlygoją pastebimą tautos dorovės kultūros nuosmukį, žmoniškumo galios atskirame žmoguje silpnėjimą. Viso to akivaizdoje valstybės institucijos liekančios abejingos dvasingos, doroviškai tvirtos ir atsakingos asmenybės ugdymui. Tokiomis sąlygomis vaikydamasis išoriniams pomėgiams tenkinti skirtos tariamosios laisvės, žmogus prarandąs vidinę laisvę, t.y. galimybę jo dvasiai būti laisvai nuo paviršutiniškų hedonistinių troškimų ir pačiai reikštis taurųjį žmoniškumą. Tokį praradimą patiriant daugeliui žmonių, silpnėjanti visa tauta, kuri galinti tapti lengvai pasičiumpamu išorinių jėgų grobiu. „Jeigu tik būtų tauta kaip nors aktingiau iš lauko spaudžiama, jeigu patys kitų tautų dvasios dar daugiau leisime į savo darželį, pavojus bežiūrint didės“[7] – įspėja Vydūnas dėl to, kas tautai gresia, jei ji nesirūpins dvasinės krizės įveikimu. Pro žmoniškumo prizmę žvelgiančiam mąstytojui atrodo, jog pati valstybės orientacija į ekonomikos stiprinimą, materialinio turtėjimo skatinimą, spartų civilizacijos laimėjimų diegimą, į pastangas būtent šiose sferose pasivyti kitas tautas esanti vienapusiška, jos neatsveria su šiais tikslais kartu turimas įgyvendinti dvasinis tautos augimas, jos kultūros raiška. Tokios orientacijos fone valstybės gyvenime toną todėl ir duodančios ne taurumu pažymėtos žmoniškos stiprybės, o silpnybės – savanaudiškumas, garbės troškimas, pakantos ir tolerancijos stoka, bendravalstybinio susitelkimo nebuvimas, atotrūkis tarp valdžios ir visos tautos.

Tasai nuosmukis („tautos gyvenimo krizis“) smogė labai skaudų smūgį

[7] Ten pat. – P. 311.

minėtame Vydūno laiške A. Smetonai išreikštam tikėjimui, kad „Lietuva pasistengs būti pasaulyje viena aiškiausiųjų žmoniškumo reiškėjų", kad „Amžinoji Apvaizda yra pasirinkusi Lietuvą aukštam uždaviniui." Tačiau mąstytojas vis dėlto nenugrimzdo pesimizman ir tikėjo, kad tautą apėmusi dvasinė krizė yra tik išbandymas ir kad ji bus įveikta, nes, kaip jam atrodė, „laimingu būdu yra mūsuose ir labai dar sveikos tautinės gyvybės"[8]. Tą gyvybę, anot Vydūno, per istorijos negandas išsaugojusi tautos žmonių diduma, kuri ir dabar ją palaikanti. Tačiau, perspėjo Vydūnas, tuo palaikymu pasitikint negalima nieko neveikti. Pats mąstytojas anksčiau darė ir dabar, t.y. nepriklausomybės sąlygomis, darys viską, kiek tik jo sugebėjimai ir jėgos leis, kad tautoje „gyvėtų žmoniškumas", kad kuo sėkmingiau būtų įveikiamos to gyvėjimo kliūtys, kad poreikis tam gyvėjimui kiltų iš žmogaus ir tautos vidinių paskatų, kad pačios tos paskatos bustų ir nuolat stiprėtų. Anot mąstytojo,„kiekvienas žmogus turėtų būti savo tautai, būtent jos gyvumui, šviesėjimo židinys"[9]. Pirmiausia tokiu šviesėjimo židiniu – „aiškia žmoniškumo apraiška" – stengėsi būti jis pats ir tuo „kitus tam žadinti". Susipažinus su Vydūno gyvenimo, darbų ir kūrybos visuma, kyla noras jį pavadinti mūsų tautoje užgimusiu žmoniškumo apaštalu. Būtent tasai apaštalavimas ir sudaro viso jo gyvenimo turinį. Tai, kad jis parašė daugybę filosofijos traktatų (svarbiausi iš jų – „Mūsų uždavinys", „Tautos gyvata", „Sąmonė", „Tauresnio žmoniškumo užtekėjimas"), studijų, straipsnių, į mūsų literatūros aukso fondą įeinančių dramų (svarbiausios – „Probočių šešėliai", „Amžina ugnis", „Pasaulio gaisras", „Jūrų varpai"), kad jas suvaidino su savo Tilžės giedotojais ir kad su jais ištisus keturis dešimtmečius dainomis stiprino Mažosios Lietuvos lietuvių dvasią ir tautinę savigarbą, kad ryžtingai stojo prieš nuožmią savo tėvynainių nutautinimo politiką, kurios nacistinėje mėsmalėje vos nepražuvo, kad visomis išgalėmis stengėsi stiprinti nepriklausomybę atgavusios Lietuvos dvasią – visa tai sudaro minėtojo apaštalavimo formas, labiausiai tikusias savai Tėvynei ir savam laikui.

Kaip jau ne kartą minėjome, Vydūnui visų vertybių matų matas yra žmoniškumas. Jis juo matavo ne tik atskiro žmogaus, bet ir tautos, valstybės, netgi visos žmonijos elgseną. Didžiąja dalimi tą matą jis taikė savo tautos ir valstybės raiškai vertinti. Būtent žmoniškumas esąs tikrosios, esmingosios, laisvės požymis. Kiek valstybėje jis reiškia, tiek ji yra laisva, nes absoliučiai visos vertybės turi būti subordinuotos jo reiškimuisi. Žmoniškumas, anot mąstytojo, savo esme prilygstąs dieviškumui. „Tame, kas tikrai žmoniška, dieviškumas ir žmo-

[8] Ten pat. – P. 313.
[9] Vydūnas. Žvilgsniai į mano kūrimą // Žemaičiai. Žemaičių rašytojų prozos ir poezijos antologija. - Kaunas, 1938. - P. 20.
[10] Vydūnas. Raštai, t. 1. - V., 1990. – P. 519.

niškumas sutampa"[10], - teigė mąstytojas. O kas dieviška – tas ir laisva. Šis tvirtinimas išplaukia iš Vydūno filosofinės koncepcijos, pagal kurią žmoguje, kaip mikrokosme, telpa visa Visata – ir materijos būsenas išreiškiančios pasaulio sferos, ir grynoji Dvasia – Absoliuto, arba dieviškumo, kibirkštis, kuri ir išreiškia žmoniškumo esmę. Vydūno praktinė filosofija daugiausia ir kalba, kaip žmogui eiti išsivadavimo keliu, kaip jam laisvėti, tapti sau žmogumi, savo harmoningos būties, prasmingos raiškos, kartu ir tikrosios laimės kūrėju, visos žmonijos bei pasaulio dvasinės evoliucijos veikliuoju dalyviu. Pati žmoniškumo esmė – grynosios, taigi ir laisvosios, Dvasios apraiška valdo žmogaus asmenybę – jo kūno, emocijų ir minčių kompleksą. O valdo tiek, kiek pati yra nuo jo yra nebepriklausoma, laisva, kiek turi tam valdymui galios. Tasai valdymas sudaro dorovės pagrindą, o dorovė yra visos kultūros pagrindas. Analizuodamas gyvenimo reiškinius, ypač svarbesnius valstybės raiškoje, matydamas čia nemažai destrukcijos elementų, mąstytojas didžiąją bėdą įžvelgia tame, kad žmonių bei jų bendrijos gyvenime nevaržoma laisve naudojasi ne tiek pati žmogaus dvasia, jo dieviškasis pradas, pasireiškiąs išmintimi, kiek minėtasis kūno emocijų ir proto kompleksas, pažmoniškumas. O toji nevaržoma laisvė tariama, nes ji ne išlaisvina, o pavergia, t.y. pačią

Vydūno arfa, saugoma Kintuose

žmogaus asmenybę pajungia labai apčiuopiamiems, bet praeinantiems šio pasaulio dalykams. Tada ne žmogus turi pasaulį ir yra laisvas nuo jo, o atvirkščiai – pasaulis, jo miražai valdo žmogų, tiksliau – jo pažmoniškąją dalį. Pati žmoniškumo esmė tada būna pavergta, įkalinta. Kai taip įsikalina dauguma tautos žmonių, tokia tauta nėra laisva. Neturėdama dvasinio orientyro, ji neturi ir laisvės. Jai reikia laisvėti pirmiausia įveikiant savo pačios silpnybes, savo dvasinį nuosmukį, kuris trukdo dvasinės kultūros sklaidai. Stebėdamas nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, mąstytojas matė daug tokio nuosmukio apraiškų. Mąstytojo įsitikinimu, būtent jos labiausiai ir temdžiusios tikrąją, esmingąją, tautos

laisvę. Būtent jos ir vertė jį sakyti, kad tos laisvės iš esmės nėra ir kad būtina pasistengti ją įgyti.

Tokios laisvės stygių mąstytojas matė ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, žmonijoje. Anot jo, žmonija globaliai vienydamasi turi pakelti didelius išbandymus. Esantys du šio vienijimosi lygmenys – civilizacinis ir dvasinis. Civilizacinis apėmė mokslo, technikos, ūkio sferas. Čia pasiekti laimėjimai pasaulį vienijo akivaizdžiai. Tačiau nuo civilizacijos spartos ėmė atsilikti dvasinė pažanga, nuo jos žmonija faktiškai nusisuko. Tas nusigręžimas reiškė žmonijos pasidavimą materijos galioms, kurioms veikiant vis labiau ėmė silpnėti dvasinės kultūros vaidmuo gyvenime, jos poveikis žmogui. Šiam susilpnėjus, žmonijoje vis labiau ėmė reikštis agresyvios ir destruktyvios jėgos, kurias įveikti, sutaurinti ir pajungti dvasiniam pradui tebeesąs jos būtiškasis uždavinys.

Šitoks pasidavimas griaunančioms visatos galioms, Vydūno įsitikinimu, žmonijai XX amžiuje atsiėjęs didžiules kančias – du pasaulinius karus. Ypač didelė tų kančių dalis tekusi Lietuvai. Patys tie karai, anot mąstytojo, buvę bandymai agresyvia jėga vienyti pasaulį ir tąja jėga jį užvaldyti. Kartu tai buvusi lyg ir Visatos Kūrėjo žmonijai siųstoji bausmė už tai, kad ji „nėjo savo pareigų", ignoravo dvasios ugdymo priedermę, pakrypo materijos galių pusėn ir taip kiek išklydo iš jai skirtos dvasinės evoliucijos kelio bei prisišaukė griaunančiųjų galių protrūkį. Baigiantis antrajam pasauliniam karui, pats jo metu patyręs nemaža kančių, bet nepraradęs dvasios tvirtumo ir tos dvasios palaikomo optimizmo, mąstytojas tikėjo, kad žmonijos patirtos kančios turėtų nuskaidrinti jos dvasią ir sustiprinti ryžtą vienytis tos dvasios ugdymo pagrindu. Tokį tikėjimą mąstytojas postuluoja ir dar karo metais „Varpuose" skelbtame straipsnyje „Didžioji žmonijos valanda". „Ir kėlusi uždaviniu visiems, kurie numano, ką reiškia dabartinė žmonijos valanda, būti spinduliuojančiais Kūrėjo veiksniais, - rašė Vydūnas šiame straipsnyje. – Jie tai ir savo buvimu skelbs, kad tie žmonės ir tos tautos išliks gyvos šioje audroje ir gyvės, kurios nuoširdžiai pasistengs atsibusti Šviesoje, Malonėje ir Galioje to Didžiojo Slėpinio, kurį atsimename tardami tyliai širdyje žodžius: Maloningas Dieve!"[11]

Vydūnas tikėjo, kad tarp tų gyvėsiančių laisvę atgausiančių ir dvasiškai atsibusiančių tautų bus ir lietuvių tauta. Ji augsianti ir stiprėsianti ne tam, kas egocentriškai išsiskirtų iš kitų tautų ir priešintųsi žmonijos vienijimuisi, į kurį esąs nukreiptas dieviškasis Visumos kūrybos vyksmas. Tautos išaugimas ir sustiprėjimas reiškia vienos iš integruotai veikti turinčios žmonijos dalių sustiprėjimą. Kuo sveikesnės ir stipresnės bus visos tos dalys, tuo harmoningesnė bus visos žmonijos būtis ir tolesnė raida. Kūrybos galių neturinti, dvasingumą prarandanti, dvasine gaiva prisodrintų kūrybos vaisių subrandinti negalinti

tauta esanti pasmerkta sunykti. Beje, tų galių neturėjimas reiškiąs ir laisvos valios, t. y. pačios laisvės, neturėjimą. Išorinė nepriklausomybė („laisvė paviršiaus dalykuose“) tada faktiškai neturinti jokios prasmės.

Taigi, į savąją tautą Vydūnas žvelgė ne tik kaip į turinčią teisę savarankiškai tvarkytis, bet ir kaip privalančią tą teisę ir pačią laisvę įprasminti savo įnašu į visos žmonijos dvasinio skaidrėjimo vyksmą, į pasaulinį kultūros procesą. Tauta pirmiausia turinti būti duodanti ir tik paskui imanti. Tokia esanti tautos laisvės prasmė.

Būdamas tvirtai įsitikinęs, kad „visa žmonija turi suvokti savo vienybę kaip sąmoningą tauriausią žmoniškumą“[12], Vydūnas iškeliavo Amžinybėn. Iškeliaudamas paliko beveik idealiai sutvarkyto tauraus gyvenimo pavyzdį, kuriuo dvasios šviesos ieškančiam žmogui norėtųsi sekti be jokių raginimų ir įkalbinėjimų. Paliko ir kelrodį, jei kas panorėtų tuo pavyzdžiu sekti – keliasdešimtyje knygų bei gausybėje periodikoje išsimėčiusių straipsnių išdėstytą, įvairiais rakursais ir detalėmis išryškintą žmogaus ir tautos būties sampratą. Išėjo taip pat norėdamas, kad jo išgryninti minčių klodai ir dvasinė patirtis pasitarnautų tautos gyvėjimui, stiprėjimui ir prasmingai raiškai, kurios , kaip ir atskiro žmogaus, svarbiausias tikslas esąs siekti tobulesnio žmoniškumo, savo esme prilygstančio dieviškumui.

Kaip matėme, savo didžiąsias viltis ir vizijas Vydūnas siejo su 1918 –taisiais nepriklausomybę pasiekusia Lietuva. Žvelgdamas pro tų vizijų prizmę, mąstytojas jos gyvenime matė daug kritikos vertų dalykų. Tačiau tą kritiką reikšdamas jis niekur nepiktdžiūgavo, nieko neniekino ir nepiešė nevykėlės nelaimėlės Lietuvos vaizdo. Nors kai kur klystanti, ne visada aiškiai suvokianti atgautosios laisvės prasmę ir neįžvelgianti kai kurių pavojų, Lietuva jam atrodė pakankamai sparčiai auganti, stiprėjanti, turinti daug jaunatviškų galių ir reginti pakankamai šviesią savo raidos perspektyvą. Tačiau Vydūno būgštavimai, kad tauta gali būti „aktingiau iš lauko spaudžiama“ ir netekti laisvės „gyvenimo paviršiaus dalykuose“, t.y. politinės nepriklausomybės, deja, pasitvirtino. To skaudaus pasitvirtinimo akivaizdoje beveik visi mąstytojo priekaištai anuometinei Lietuvos valstybei pasirodė esą visiškai teisingi. Nors atlaikyti galingą „aktingąjį spaudimą iš lauko“ fizinių galių tikrai nebūtų užtekę, bet ar laisvei branginti ir apginti pakankamai buvo stiprinamos ir mobilizuotos tautos dvasios galios, apie ką mąstytojas nuolat primindavo?

Deja, dvidešimties metų buvo per mažai, kad Lietuva būtų galėjusi įsibėgėti ir tarp laisvų valstybių išsiskirti savo itin aukšta žmoniškumo kultūra bei taip pateisinti tauryjį Vydūno lūkestį, nors buvo pasiekta ne taip mažai. Dabar Vydūnui apie tokį lūkestį, aišku, būtų sunku prabilti, nors prieš dvidešimtį metų, tikrai būtų galėjęs prabilti. Beje, tuometinio atgimimo viena

iš pirmųjų apraiškų juk ir buvo galingai nuvilnijusi Vydūno 120-mečio sukaktis. Atrodė, laisvės skrydžiui pabudusi tauta išgirdo suskambusius Jūrų varpus – vydūniškųjų dvasios vertybių skambesį, dvasiškai laisvo sau žmogaus giedamą himną, kurio melodija sklido iš daugybės Vydūno pagerbimui skirtų ženklų.Vydūnas, atrodė, buvo su mumis pirmajame Sąjūdžio suvažiavime, kartu su mumis stovėjo Baltijos kelyje. 1991-ųjų sausio įvykiai šiandien mūsų atminties ekrane išnyra kaip šventa misterija, kaip tragišku optimizmu nuspalvintas didingas baigiamasis laisvės kovų akordas. Stovėdami tada prieš tankus kaip tvirčiausias mūras, jautėme, jog į tą galingą mūrą mus vienijo laisvės dvasia, kurios kitas vardas – laisva dvasia. Gerai prisimenu, jog tada, jausdamasis esąs to stipraus mūro mažyte dalele, aiškiai suvokiau, kad mus sujungusioji vienybės galia yra būtent toji, apie kurią nuolat kalbėjo, kurią mumyse nuolat ugdė Vydūnas ir kuria remdamasis Mahatma Gandis atvedė Indiją į laisvę. Į ją tada, 1991-aisiais, atėjome ir mes. Atėjome gandiškuoju – vydūniškuoju nesmurtinės kovos keliu. Su didžia pagarba pasitikome tų pačių 1991-ųjų spalį laisvon Lietuvon sugrįžusius Vydūno palaikus ir, atrodė, kad toji pagarba yra padėka už jo paliktą žmoniškumo skaidrią šviesą, kurios spindulių rodoma kryptimi eisime laisvės keliu. Tačiau tada suvokėme ir tai, kad tasai ėjimas nebus labai lengvas ,kad mūsų laukia ilgas Vydūno grįžimo į mūsų protus, širdis, sielas kelias, daug ilgesnis negu nuo Detmoldo iki Rambyno, nes tai kiekvieno iš mūsų ir visos tautos kelias į tikrąją laisvę, į tikrąją laimę, į didžiąją santarvę su savimi ir pasauliu, į gyvenimo pilnatvę ir harmoniją – į ką kvietė Vydūnas ir aiškino, kaip reikia eiti. Norėjosi, kad tasai kelias būtų kuo trumpesnis ir greitesnis , o vydūniškoji išmintis pasitarnautų kaip tikrasis orientyras tame kelyje. Neįvyko taip, kaip norėjosi – tame kelyje radosi daug duobių, apylankų ir ne visai gerų, o kai kada ir vienareikšmiškai blogų orientyrų. Vydūniškuoju – tauresnio žmoniškumo siekimo – orientyru vadovaujasi ne tokia jau didelė tautos dalis. Tačiau tasai orientyras niekur nedingo, jame akumuliuotoji galia ne silpnėja, ir pats gyvenimas, laikui atėjus, tą galią pajungs tikrajam tautos ir kiekvieno jos vaiko laisvėjimui. Prieš 18 metų dar kartą atgautoji laisvė – tik prielaida tai tikrajai laisvei siekti. Daug kas, kaip ir anuometinėje Lietuvoje manė, kad politinė nepriklausomybė jau ir yra pati laisvė ir visa, kas bus daroma jai esant, bus pažymėta jos ženklu. Pats toksai manymas buvo iliuzinis, ir, prisiminkime, apie tą iliuziškumą Vydūnas buvo įspėjęs, kalbėdamas apie pirmąją mūsų nepriklausomybę. Į tą įspėjimą nebuvo pakankamai įsiklausyta tada, juo labiau neišgirstas jis liko dabar. Tačiau šiandien vilčių teikia tai, kad būdami saugesni tarptautinėje bendrijoje, dar turime laiko sugrįžti prie Vydūno ir atidžiau įsiklausyti į jo aiškinimus, o įsiklausę gal kai ką ir šian-

dienai pritaikyti. Pritaikyti rastume daug ką. Nebūtinai aklai, dogmatiškai, mechaniškai, o vadovaujantis savo protu, patirtimi, reikmėmis, suvokiant šiandieninį savo būties kontekstą.

Beje, jau ne tik iš bažnyčių, bet ir nebe vienas valstybės, politikos, kultūros, verslo veikėjas ima sakyti, kad turimos laisvės mums nebepakanka, kad labai atsiliko mūsų dvasia, kad labai sumenko mūsuose dorovės vaidmuo ir kad tai yra gana rimti mūsų tolesnės raidos stabdžiai. Tokie sakymai teikia vilties, kad bus gal išgirstas Vydūnas, o išgirdus ir įdėmiau įsiklausyta į tai, ką jis aiškino.

Deja, tos vilties šviesą temdo, nelabai suprantu kodėl, mūsuose besirandantis apriorinis negatyvus nusiteikimas Vydūno atžvilgiu. Pabrėžiu – ne kritinis, o apriorinis. Su Vydūnu ne polemizuojama, ne kritiškai vertinamos jo idėjos, intencijos, veikla, o tiesiog niekuo nepagrindžiant postuluojama, kad visa, ką jis darė, yra šiandien dėmesio nebevertas ir nepageidautinas dalykas. Apgailestaujama, kad jo atvaizdu papuoštas 200 litų banknotas. Apgailestavimo motyvas suprantamas – bent taip daugybėje žmonių žadinama nuovoka, kad banknote esantis portretas simbolizuoja tautai reikšmingas vertybes, o kai kam kils noras pasidomėti – kokias. Apgailestaujantiems to nesinorėtų. To nenorėjimo motyvo, nuoširdžiai sakau, nesuprantu. O kai bandau suprasti – darosi nejauku. Įžvelgiu du daugiau negu nemalonius dalykus. Vienas – kai kam, matyt, nepatinka būties supratimą grindžianti pasaulėžiūrinė Vydūno pozicija, todėl reikią, kad niekas nieko apie ją negirdėtų. Jei taip – kategoriškai uždrauskime visą filosofiją ir iš visur eliminuokime jos istoriją, nes ten daugybė viena su kita besigrumiančių pasaulėžiūrų, kurių labai didelė dalis nesutinka su vienintele (šiuo atveju Vydūną neigiančia) teisinga pozicija. Vydūno filosofija, kaip jis pats ne kartą yra sakęs, kaip ir bet kuri kita filosofija, nepretenduoja į absoliučios tiesos monopolį. Ji išreiškia subjektyvų jos kūrėjo požiūrį į visą esatį ir jos apraiškas. Tiesiog ji yra jo kūrinys, kai kam gražus, kai kam – gal ir ne. Galėtume piktintis, jei savo esme ji būtų šėtoniška, nukreipta prieš Dievą ir žmogų, propaguotų pasaulio beprasmiškumą ir siekį jį sunaikinti. Betgi yra visai priešingai! Jei ši filosofija yra silpna kaipo tokia (o tai, manyčiau, nėra joks blogis, nes nuoširdžiuose žmogaus tiesos ieškojimuose ne viskas būna sėkminga, ne visada pasiseka eiti tvirtai ir nuosekliai), tad ir parodykime, remdamiesi svariais argumentais, o ne apriorišką niekinkime. Taip niekinant, norom ar nenorom, paniekinamos ir toje filosofijoje propaguojamos vertybės, kurios, paprastai, būna visuotinai pripažintos. Deja, argumentuotos Vydūno filosofijos kritikos aptikti neteko, o aprioriniai jos paniekinimai tikrai nepasitarnauja joje aistringai keliamų vertybių, kurių pati svarbiausioji – žmoniškumas, įsitvir-

tinimui nei mūsų sąmonėje, nei realioje elgsenoje.

Antras su Vydūno neigimu susijęs nemalonus dalykas – jau yra tiesioginis ciniškas pačių vertybių trypimas. Atrodo, kad Vydūnas bene pirmas bus patekęs po tuo trypiančiuoju padu. Neseniai pasirodė pirmasis lietuviškas „Playboy" numeris. Čia ilgokame straipsnyje, iliustruotame gražiomis nuotraukomis, rašoma ir apie Vydūną. Gal čia supažindinama su tuo, ką Vydūnas kalba savo traktate „Gimdymo slėpiniai", gal parodoma tauri, dvasinga lietuvių tautoje gimusi lytiškumo, lytinio gyvenimo, žmogaus atėjimo į šį pasaulį paslapties samprata, gal skaitytojas bent kiek priverčiamas susimąstyti apie šių dalykų šventumą ir atsakingumą jų atžvilgiu? Deja, ne. Čia net neužsimenama, kad tokios Vydūno knygos iš viso esama. Vydūnas tiesiogine prasme suniekinamas, apšmeižiamas. Straipsnio autorė jį apibūdina kaip Vydūnu pasivadinusį vokiečių (!?) mąstytoją, kaip savo atvaizdą įsimylėjusį dabitą, greičiausiai turėjusį meilužių, kaip nieko ypatingesnio tautai nepadariusį garbėtrošką ir gerbėjų nepelnytai ant pjedestalo užkeltą žmogystą, kurio atvaizdą neapsižiūrėję bankininkai uždėję ant didelio nominalo banknoto. Tokį Vydūno įvaizdį autorė atkakliai stengiasi kurti, remdamasi savo fantazija, šią pamaitindama savaip interpretuotomis mąstytojo žmogiškojo gyvenimo smulkmenomis, dažniausiai nereikšmingomis. Tokiu įvaizdžiu užmaskuojamas tikrasis taurios asmenybės ir jos gyvenimo reikšmingumas, jos teiktų vertybių lobynas. Aiškiai suvoki, kad būtent to ir siekta. O to siekimo tikslas – skinti kelią tokioms „vertybėms" kaip pornografija, nevaržomas seksas, šou blizgučiai – visam tam, kas peni, kaip pasakytų Vydūnas, žmogaus silpnybes, kūniškųjų malonumų geismus, „pažmoniškumą", kas blokuoja dvasingumo galios, tikrojo žmoniškumo skleidimąsi ir augimą, kas turi būti įveikiama dvasiškai tobulėjant, artėjant prie Dievo. Skinti kelią – reiškia išrauti, sutrypti, sunaikinti visa tai, kas žmogaus sąmonėje gali sužadinti tikrojo žmoniškumo siekimą. Išraunamos ne piktžolės, o turimi auginti daigai, kad anos galėtų nevaržomai bujoti.

Tad ar pajėgsime išgirsti Vydūno balsą, kai jis jau brutaliai dusinamas? Ar užteks mūsų pačių balso stiprumo, kad galėtume jam pritarti giedodami: „Tvirta dora, rankoj ranka, visi už Lietuvą, tėvynę Lietuvą"?

Vacys BAGDONAVIČIUS

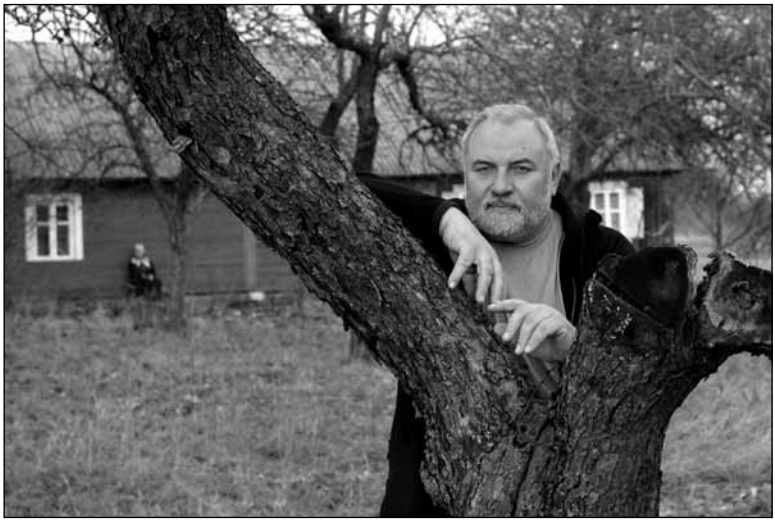

GASPARAS ALEKSA

kaktusai ieško tėvynės

laumžirgiai aptupia didjį katedros varpą –
vargas, apsimetęs jaunom pelytėm,
graužia saulės avižas,
byrančias ant miesto griuvėsių;
varpininkas trukteli virvę
tris kartus

mėnulis juokiasi,
varpas tyli –
širdys blaškosi minkštuose aukštuomenės pataluos,
iš dangaus,
iš dar tebevirpančių – vos kardą ištraukus – švariausių žaizdų
dygsta kaktusai, plėšydami stiklinį miesto gimdos dugną,
o užkulisiuose verkia konservuoti tautų sapnai

vilniau, kraujo kaule,
midumi springstantis latre,
apgraužtas kalakuto sparne,
įstrigęs vilnelės gerklėje!
gargaliuoji palimpsestus, sonatas ir fugas

Varpai 2009

makakų baltoms ausims –
tarsi pūliuojantys pirštai burnų irštvose
sustingsta grėsmė prieš prabundant

varpininkas niršta,
lesina balandžius –
miestas miršta:
es-me-ral-da!
es-me-ral-da!
es-me-ral-da!
kartoju lyg maldą,
budinu miestą

gerovės diversantai
prie šiukšlių konteinerių
klausosi varpo,
pamiršta dinamitą;
laiptų krumliaračiai
mala miestiečių kojas,
veja gyvas rankų virves,
įpindami gyvatiško alkio –
to kvapniojo libido,
riša prie kregždžių sparnų
garvežio dūmus

prie merijos durų
motinos pamesta mergaitė
glosto kaktusą

kaktusai juokiasi ant stulpų

palanki vietovė: trys kryžiai,
asiūklių barzdoje įstrigusi kamanė,
barabo verkianti nukaršus prostitutė,
katė...
kovas – poravimosi metas:
kovo idos
pražudo

tautos didvyrius

kaktusų degtinė per pietus –
su baltijos vandens druskele,
sūrstelėjusio vėjo gūsis –
iš citrinos,
iš pražiotos teresėlės burnos:
...kuo gražiau sudėjau rankas
ir laukiau mirties.

kaktusų degtinė vakare,
kad devynios kriaušės
kristų –
kristų –
kristų...
vaisiai – tobulas maistas:
esi Jo rankose,
pinavijų sese

kaktusų galvos ant stulpų,
žibintai uždegti,
jie juokiasi –
tokia nakties perversija;
priešo apkasųoje – visiškas štilis,
tik zuja berniukas zonoje,
berniukas nykštukas

delnas prie delno –
rieškutės!
veidas prie veido –
rožė!
širdis prie širdies –
kūdikis?
Jo žodžių niekas negirdi:
lyg rasa nuo kaktusų
su visais spygliais
kristų,
kristų,
kristų

Varpai 2009

angelai augina kaktusus
Juliui Kelerui

kiekvienam – po akmenį,
po žydrą angelą, per pievą velkantį sulaužytus sparnus,
po kaktusų giraitę,
aleliuja

ateis tylus tylus vagis,
pavogs nusidėjusią vienuolę, be gėdos išpūs akis ir juoksis –
išskrisime musėmis
iš Jo žaizdų

kiekvienam – po naktį,
po kalbančią žvakę kaktusų žibintuose, po žabų ryšulį –
metas išsiginti
ir tyčiotis

į žėruojantį laužą,
į parašiuto, kuris nesiskleis, žalzganą audeklą,
į odos pleiskanėlę ant mylimosios lūpų,
į vėduoklę dvasioms vaikyti

į motinos vienintelę akį –
krykštaujantis benamis, pavytas nuo vartų,
kristau...
kristau

nustebęs,
nuliūdęs,
trokštantis
kristau

į vienintelį kaktusą
kryžiaus brolio širdyje,
vis nepražystantį –
aklą

teofile! teofile! teofile!

prie greitkelio naktimis glaudžiasi siauras dulkėtas
kaimo vieškelis,
zvimbia pro šalį susiglamžę legionieriai ir pusnuogės barbės;
jų sielos skrenda atsilikusios – tiesiai į drugelių
gaudytojų tinklus

o ji – senesnė už rudenį, ginkluota senoviškais
naščiais, kelio pakraštėliu,
juodais kaliošėliais, basnirčia – pareina iš Ilguvos, iš Beatričės
giesmių...
mes, rūgštūs tarsi laukiniai obuoliukai: nesipainiok sene! ar apžlibai?

provincijos nukaršusi žiurke! – neieškome žodžių,
– virsk į griovį! į erškėčius!
naščiai sunkūs, teliuskuoja vanduo ir gyvenimo kraujas; jinai nebe
eina,o lekia
nusimetusi kaliošus, basa – į žemėtą pavasario glėbį,
į linksmas gegužinių dainas

medžių juodosios rankos apglėbia pavargusią sielą: tėvyne, kur tu?
prabudęs kasu šulinį, jame paslėpsiu tavo dangų
– teofile, teofile, teofile…
kojų kaulai baltieji, apibarstyti švino cukrumi gurgžda graudžiai

tiesia žalią apsiautą tavo sodinta liepa, ištroškusi tako žemė skeldėja
nelyginant vėjyje nubučiuotos lūpos, prilimpa prie
nukryžiuotojo kulnų priebažnytyje;
žaizdotomis kojomis spiria Jisai stringuotai panelytei į kaktą: aš čia!
aš čia!

maximose ir akropoliuose siūruoja javai, bliauna
veršeliai, ėriukai ir kiaulės,
tyška skerdienos putos ir nuotekos, pilstomos į brangvynių butelius,
sprogstančių širdžių ir sielų fejerverkai gęsta
modifikuoto dievo koserėje

paminklinio diedo kišenėje vario kulka paspringo
rūdijantis pistoletas, skimbčioja raktai…
krankteli varna: miesto langų žiburiuos tebeklaidžioja šveplas
krizenantis monstras –
kas jį paguos? ar pabučiuos? tuščias būvis ir paukščių spjūviai: vaikai,
kur jūs?

pigaus trilerio herojai, pasivertę kailiniais žvėreliais,
rujoja kaimelių švyrkeliais:
balsamaišiai kiauri, balsadėžės tuščios… per iškirstą girią
žingsniuoja kuprelis,
pro džiaugsmo ašaras kelio nemato: ačiū Dievui, senutė motina
pavogė tėvynę

balta pieva

nuopuolio minutės tiksi –
spygliuotos akys baltos drobulės pievoje užgęsta:
rytą renku žaibų žiedlapius,
kvepiančius ir byrančius
iš būto į nebūties erčią,
slepiu geibius vainiklapius,
po luvro stikliniu gaubtu atgimsiančius –
visą naktį skabė juos tavo rankos

įžadai, chimeroms duoti,
kad marinsiuos mimozos stotyje parpuolęs,
nieko nebereiškia:
veronikos žydi,
veronikos saugo prakaito druską, kuri
net kryžiaus medį sugraužia;
veronikos – naktinio miesto vienišos darbininkės

išplėšiam iš motinų kūdikius –
dar negimusius;
aimana tarsi prakeiksmas
sklinda stovinčio vandens paviršiumi,

dingusi būtis atgyja,
prigludusi prie rudos aslos alsuoja
ir šnibžda, ir šnibždės, kol gyva:
sugrįžk! prisikelk!

žalią gluosnio šaką vėjas įsmeigia
į juodą žemės krūtį – išgirsti, kaip teka
vandeniu virstantis pienas, pigesnis už ašaras;
žiemos dievui paliepus
apsirengi lietaus spalvos marškiniais,
linksmomis lūpomis
baltoje pievoje
liudiji mirtį

prisikelia tik ugnis žabų ryšelyje ant kalvos,
tai giesmė lūpose lozoriaus,
einančio tavęs pasitikti –
sutinusiomis blauzdomis ir suskirdusiais padais,
širdimis grįstu taku:
niekas negali tarnauti iš karto dviem šeimininkam!
kartoji? kartok! ir atmink!

prieblanda pavagia
abejingą upės meilę krantams
ir mūsų dienas užgesina…
kokia sena naktis! džiūgaujam:
vaikai dar neatspėjo svarbiausios paslapties,
iš knygų pabėgo raidės,
iš testamentų – liūdesys ir atgaila

stiklo siena

kas pasėjo ąžuolus ir liepas? kibią žliūgę? lauko aguonėlę?
meilės pūdų pūdus? per kartas septynias užmirštų vardų gausybę – kas atseikėjo?
atpažįstu vieną iš dosniųjų, vidury nakties prabudęs tarsi žiedas vėjo glėbyje

sutuoktinių guolis – milžino kiaušinis ant vestuvinės ugnies liežuvių…
išsinuoginę lyg medžiai, srūvantys lyg upė, aršūs kaip ugnis, tyri ir gražūs – paslaptingi tie nuodai, kūno porose ištirpę, suliepsnoję pirštų, o ir lūpų liepsnose

tavo rankų kryžius mirtį kviečia, šnabžda saldžiai tam, kurio nėra dar: eikš, ateik!
mūsų galvas, mūsų širdis greit suvilgys ir nutildys nugalėtoja derlinga –
liepsnele sekminių jau paženklintą pradės tuoj, į skutus sudraskius nekaltybę

virpančias gėles, nederliaus metų sodą, moters kūną, žemišką
buveinę grobia broliai…
laimi pats aršiausias, pateptasis po aušros skraiste: dūriai, dūriai… į baisias tolybes –
už ledynų, upių devynių, už dykumų nykiųjų po širdim paslėpusi neši

sopulį kantrybės… ir ataidi iš kalnų aukštųjų: jums ramybė! jums, betliejaus asilai…
nekalčiausią tavo žingsnių aidą atpažįsta piemenėliai, ėdžių šiauduose akelės sužiba –
mato žvaigždę motinos kaktoj, mato rožės pumpurą pražystantį…

atsivėrusiam staiga danguj – skaisčiaveidis sargas; trimituoja garsiai – lyg raudotų;
kipariso tankmėje nubunda juodas varnas, stebi vyksmą: lydosi metalas įsčių taurėje,
ji sudūžta – kruvinai auksinė, tartum ryto saulė ant juodųjų horizonto ašmenų

aštrūs kirčiai angelo sparnu – ir pažyra visos spalvos, iš baltos nelieka nieko...
trankosi rūstus perkūnas, verkia laumės, vaidilutės dangsto ugnį palaidais plaukais... motinos krūtinėj dilgsi pienas; mūsų derlius,

mylimoji, bendras kapas

rūsio šaltis... pavyduolių alyva teliūškuoja degluose, šėtono karuselė įsisuko,
tas žaltys ieško vėl tavęs, jau nukankinto... tu eini, apsvaigęs nuo vaivorykščių,
dūžtančių langų stikluos – tarsi vergas po vienintelės laisvos nakties

vėl atradęs tylą karcerio... prakeiktas, tegirdėjęs vien vandens kapsėjimą per sieną, sapnuose tiek sykių miręs, prisikėlęs... harpija, ta viesulo dievaitė,
seka lyg šešėlis tyliai tyliai; aštrios vinys perveria rankas ir kojas, širdį ir akis

pasakykite, kodėl gimiau kitoks? jūs, teisėjai, pateptieji, o šėtono išperos,
kodėl? prie vartų – vien raupsuotųjų kapai ir savartynai! jūs nežinote atsakymo?
jūs tylite? ta žudanti tyla per amžių amžius žmogui lyg stiklinė siena...

su-dau-ży-siu!

JANINA JOVAIŠAITĖ

SODO AKVARELĖS

Kiekvienas paukštis
gieda paskutinį kartą
ir paskutinis lapas
virpa lapkričio vėjyje
ir debesų karavelės ištirpsta
prie nežinomybės vartų

kas prie mano durų
vakar stovėjo?

šį rytą pateka saulė nauja
tarsi naują knygos lapą atvertus
ir akimirkos
deimantų vertos
švinta ir gęsta

Staiga
pasibaigia kiekviena knyga

ąžuolą sodina ir kerta
kiekviena diena
drobė ant molberto

***

Už vieno lango viena liepa
už kito lango kita liepa
taip ir gyvenu
mieste bet tarp medžių

vienoje liepoje tėvas
kitoje liepoje motina
taip ir gyvenu viena ir ne viena

***

Rugsėjis auksinis ruduo
mėnesiena tokia tyli
ant mėnulio pjautuvo stovi Edgaras Po
ir skaito eilėraštį Anabel Li

o aš tarp geltonų šakų
vaikystėje atsiminimuose
labai labai toli
ploju delnais ir šaukiu
nėra nieko šviesesnio už Anabel Li

tegul kalba poetas dar ir dar
meilės ir svajonių šaly
rytoj vakar ir dabar
nėra nieko trapesnio už Anabel Li

***

Kai mėnuo
žvaigždžių piemuo
o krenta žvaigždės kaip grašiai

žvirblis ant šakos
ir akmuo
prie kelio
užuojautos prašo
o nuogi kaštonai
prašo gelumbės
apsiaustui pasiūti
prašymas
poeto sapne suskambės
ir broliška meile pripildys būtį

***

Visa pieva išskrenda
pienių žvaigždės
pavirto balionėliais
kurie nuneš pievą ten
kur ji niekada nebuvo

***

Tamsiai
žalios medžių skrybėlės vidurvasarį
kartais baltos ir kvepiančios
kai žydi akacijos ar šeivamedžiai
pavasarį
liepų
skrybėlės geltonos
medžiai vienplaukiai
vėjas draiko švelnius ir gražius šviesiai žalius plaukus

***

Dangus užsegtas
auksinėmis žvaigždžių svajonėmis
kas žino slaptažodį
man jo nereikia
žemės gėlynai atviri

***

Sėdime gegužyje
abi žaliaakės
aš ir katė
žalias sodo giesmynas
ir paukščiai žali
ir džiaugsmas žalios spalvos
juodas mintis nušlavė
medžių šluotos žalios

***

Vėjo nešamo lapo nuotykis
tampa dvasia drugeliu
rudeniško lietaus nuotėkis
tarp liūdnų paskutinių gėlių

o buvo kvepėjimas baltųjų akacijų
ir paukščių padėkos malda
džiaugsmo išpardavimo akciją
vasara skelbė tada

***

Vis šviesesnis
vis labiau auksinis
tavo veidas

išeisiu rytą iš tuščių namų
ir pamatysiu kaip pateka
tavo veidas
danguje

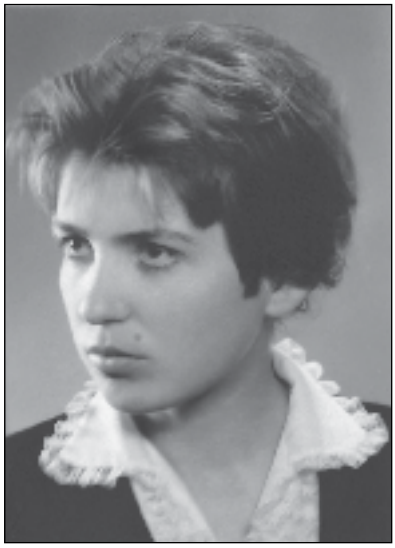

SILVIJA PELECKIENĖ

NOVELETĖS

ČEVERYKAI

Jis paskambino priešpiet. Pakilus ir giedras balsas skambėjo prakilniai.

- Pasikūriau pečių. Malkelių atsinešiau. Dabar šilta. Tegul vėjas beldžias dar stipriau, - juokavo. – Eisiu į kapinaites... Reikia mamą, brolį aplankyti.

Ir tėvukas nutilo. Už lango daužėsi vėjas, įgrįsiai beldėsi lietaus lašai, blaškėsi nudraskyti medžių lapai. Lauke buvo daug jėgos, svaidymosi ir audrinimo.

- Visus pralenkiau, - kalbėjo jis, prisiminęs neseniai švęstą devyniasdešimtpenkmetį.

Ilgai pasakojo apie senuosius namelius, kuriuose jo mama kepė kvapius bulvinius blynus, tėvas krapštėsi prie laikrodžių, kieme straksėjo dvi sesutės ir du broliukai.

- Vaikeli, apsiauk čeverykus, lauke šalta, kad kojų nenušaltum, - vis kartojo kažkada motinos pasakytus žodžius.

Tad nuėjo jų ieškoti. Susirado, atidžiai apžiūrėjo. Nors panešioti, bet dar geri, atlaikys šią žiemą. Kiek pavalęs apsiavė ir išėjo.

Pas mamą. Su čeverykais.

Taip, kaip ji liepė.

PELENAI

Ir draikėsi jie pradžioje biria graudžia dulksna, paskui lengvo vėjo pagauti ėmė plazdenti ore, iš lėto sklaidėsi, lydimi tykaus upės čiurlenimo, nerimastingo medžių kuždesio ir šiltų saulės spindulių.

Lėtai žiro, regis, atsisveikindami su raibuliuojančia verdene, ūkanoje dūmojančiu tiltu, kuriuo vaikystėje skubėdavo iš namų į mokyklą, po to – į gyvenimą, slėpiningu miškeliu, dar tvirtai stovinčia gimtąja troba ir ten tebegyvenančiais nutolusiais artimaisiais.

Jis, toks drąsus, narsus ir atkaklus, siekęs įvesti savo tvarką, neigęs šventąsias likimo tiesas, garbinęs meilę. Jis, žaidęs kitų likimais, išsižadėjęs savojo vaiko.

Jis...

Sklido, pleikėsi, plazdeno ir mirguliuodami vilnyjo. Jie – birūs krisleliai, grakštūs, lavūs ir... anapusiniai.

Išnyko raibuliuojančiame vandenyje, prigludo žemėje.

Jo pelenai.

Dulkės...

NEPAKLAUSĖ

Tylūnas sėdinėjo įsitempęs, dešinę ranką prispaudęs prie geliančio šono, o kairiąją sulenkęs ir pakėlęs aukštyn, kad greičiau užsitrauktų adatos padaryta žaizdelė. Lūkuriavo, kol atslūgs skausmas, aprims širdis, nebevirpės kūnas.

O pro šalį zujo žmonės. Jauni, energingi. Kartkartėmis įeidavo tai į vieną ar kitą kabinetą, paskui išeidavo, nešini popieriaus lapeliais. Pasigirsdavo vaiko čiauškėjimas.

Prabėgdavo susirūpinusi seselė. Oriai pražygiuodavo iš vieno kabineto į kitą gydytojai.

Čia, gydykloje, virė įprastas darbas.

Ir tik jis, laukiantysis, kiurksojo vis žvelgdamas į netoliese esančias duris. Rodės, jos tuoj prasivers ir įeis ji, motina. Pažvelgs į jį, tokį suvargusį, pražilusį, raukšlėm išvagotu veidu, iškankintą skausmo, ir pasakys:

- Sūnau, juk sakiau: „Tik nesenk“...

Nepaklausė.

SAUGO

Ji dažnai prabėgdavo pro šią siaurą ir ramią gatvelę. Žvilgtelėdavo akimis palydėdama į tolį nuskubantį kelią. Ir skubiai gubrindavo nuo užplūstančios gėlos, nenusakomo ilgesio.

Ten, gatvelės pabaigoje, ant kalnelio, aptvertas aukšta medine tvora, stovi jis, gimtasis namas. Toks pat, kaip jos vaikystės laikais. Tie patys nuskilusiu kampu keturi laipteliai, raudonų plytų sienos su slaptais vapsvų nameliais mažuose plyšiuose, ta pati girgždanti sūpynė ir tas pats šulinys, iš kurio semdavo ledinį šaltinio vandenį ir tempdavo pilną kibirą į kambarį.

Tada, kai prieš daugelį metų išskubėjo iš šių namų, rodės, tokie nusibodę, įkyrėję, kad nepasiilgdavo. Žinojo: ten liko tėvai, vaikystė, jaunystė.

O dabar, po daugelio metų, ji rymo prie tų pačių vartelių. Jie girgžteli pradaryti. Staiga švysteli prasivėrusi siena, štai – tėvai, girdi jų balsus, jaučia kvapus. Ji žvelgia į praėjusį gyvenimą, klausosi nutolusio pasaulio garsų gausmo.

Ir tamsi ranka, ilgą laiką gniaužusi jos širdį, pagaliau atsileido. Ji apglėbė rankomis galvą ir pravirko. Verkė ilgai ir skaudžiai. Išgyventų dienų, nulėkusio laiko.

Užvėrusi vartelius, pajuto palengvėjimą, nenusakomą džiugesį ir suvokimą, kad joje liko laikas iš anapus.

Ir ji sergsti jų nebuvimą.

LAUKIANTI STEBUKLO

To vakaro ji laukdavo visus metus. Vis skubėdama, bėgdama, ieškodama, atrasdama ir prarasdama. Kartais neištvėrusi išrėkdavo susikaupusį

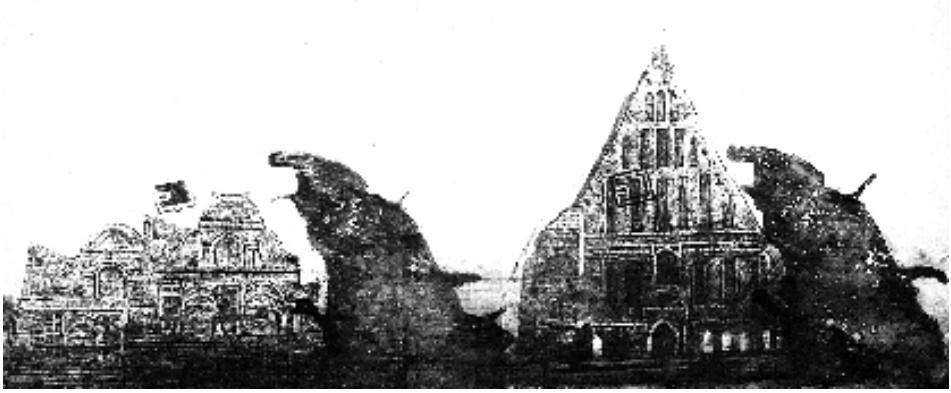

Joanos Danutės Plikionytės iliustr.

skausmą ir ilgesį. Išvažiuodavo į mažą pajūrio miestelį, slampinėdavo ir virkaudavo. Įkvėpusi gaivaus šėlstančios jūros oro, pasidairiusi į pušų viršūnes, pasėdėjusi ant vienišo suolelio, aprimdavo.

Paskui grįždavo į savo gimtąjį miestą. Ir vėl sukdavosi, sukdavosi, kol ateidavo tos paslaptingos spindinčios dienos.

Tada, rodės, net oras tapdavo nepaprastas, o priblausęs slaptingas dangus - kupinas nenusakomo laukimo ir ilgesio. Žinojo, atėjo ta diena. Ir ji iškeliaudavo. Į savąjį mišką. Susirasdavo savąją išlakią, švytinčią eglę. Ilgai stovėdavo. Kalbėdavo, šnibždėdavo ir gėrėdavosi sidabru spindinčiomis šerkšnuotomis šakomis, ledinėmis žėrinčiomis snaigėmis.

Paskum lėtai pajudėdavo. Sukdavo ir sukdavo ratus aplink tą žėrinčią paslaptį. Gerdavo kvapą, grožį ir gyvybingumą. Braškėjo, skimbčiojo vėjo siūbuojamos šakelės, dvelkė paslaptinga gaiva, viltimi ir pažadais. Praskriedavo vaikystės vaizdai, sumirgėdavo tolimų pasaulių ir artimų žmonių veidų miražai ir dingdavo lūkestingame šlamesy.

Ji ir vėl lauks.

PAŽADAS

Ji bijo nakties. Kai iš lėto atslenka tamsa, kai tilsta tolimo ir artimo pasaulio garsai ir palengva iš anapusinių tolybių atsklinda šiurkštūs, skausmingi balsai, ji skubiai užtraukia užuolaidas, uždega šviesas ir įsijungia televizorių.

Bet negailestinga praeitis beldžiasi į jos širdį. Tada ji buvo maža mergaitė. Įsiveržę į kambarį žiaurieji išžudė artimuosius. Ji spėjo pasislėpti, todėl liko gyva. Bet jos pasaulis sudužo.

Toji naktis jos gyvenimą padalijo pusiau. Regėjo amžiams užmigusius

artimuosius, išmėtytus daiktus, sudaužytus žaislus. Staiga suvokė, kad nieko nebebus kaip anksčiau. Ir kai rytą išvydo patekančią saulę, nustebo. Bet saulė patekėjo, kaip visada tekėdavo, kaip vis tekės. Bet jos šviesus pasaulis buvo pražuvęs. Ji tada dar buvo tokia maža, tokia bejėgė, o sopulys toks didelis ir toks sunkus. Bet ji ištvėrė. Tačiau suvokė, kad šitame žemiškame pasaulyje yra labai daug kančios.

Dabar jau sulaukė brandaus amžiaus. Pergyveno visus, kurie ją mylėjo. Ir kas rytą laukia pamažėle riduojančios saulės, pradedančios naują dieną. Lūkčioja tos ateinančios aušros, kai patekėjusi saulė nušvies amžinąją gyvybės upę, ir ji išvys švytintį kitą jos krantą. Tada perbris apyaušrio nutviekstus vandenis ir susitiks su savo mylimaisiais.

Ji ištęsės duotą slaptą amžino pažado nesulaužomą priesaiką.

VĖJŪNĖ

Dažnai stoviniuodama ant aukštos kalvos, ji svajodavo, kaip pagauti vėją. Regėdavo, kaip jis lengvai įsisukdavo į medžių šakas, palinguodavo jas, pažaisdavo lapais, sušlamėdavo eglių šakelėse, pasisukiodavo gėlynuose ir nuskriedavo. Kažkur toli, tik jam vienam žinomais keliais. Kartais ištiesusi rankas mėgindavo jį sugauti. Tačiau, švelniai glustelėjęs, jis išgaruodavo. Nutildavo, lūkuriuodavo, kad vėl atlėktų dar stipresnis, dar galingesnis.

Vieną dieną sunkiai sirgdama gulėjo lovoje. Žiūrėjo pro atvirą langą į medžiuose, pievoje dūkstantį vėją. Pavydėjo jam jėgos, stiprybės ir laisvės. O jis vis prašniokšdavo pro šalį ir vėl sugrįždavo.

Kartą sušiureno prie lango, siūbtelėjo prie jos ir ėmė myluoti veidą. Taip lengvai ir švelniai. Jis lengvai nupūtė liūdesį ir silpnumą, įliejo energijos ir jėgų. Ir tykiai išnyko. Po kurio laiko ir vėl trumpam atskriejo. Vėjo dvasia nepamiršo jos. Pašnabždėjo kaip gyventi, įspėjo jos ateitį.

Ir gyveno ji laisva, pakylėta nuo žemės, globojama pasakiškojo vėjo.

VIZIJA

Ši vieta ją užbūrė. Neaukštas kalnelis. Vienoje pusėje telkšo buvusio ežero liekana – ankantis akivaras, o už jo – šaltiniuota slėnuma, pilna žieduolių, dūzgiančių bičių ir plevenančių margaspalvių drugelių.

Tolumoje dūlavo senasis dvaro parkas su kupliais senoliais medžiais, slaptingais tvenkinėliais, pilnais ančių ir gulbių, žydinčiais gėlynais.

Stovėjo gūbrio viršugalyje ir gėrė gaivų kvapą, erdvę ir laisvę. Jautėsi tokia dalinga ir nepriklausoma. Kaip ji norėtų gyventi čia su mylimu žmo-

gumi, būsimais vaikais. Nebūtų tokia vieniša ir prislėgta. Net numirti čia norėtų. Bet šio jos begalinio ilgesio ir vilties dabar niekas neįveiktų. Ir šią gūdžiai šmėstelėjusią mintį paslėpė kažkur ateity.

O dabar ji skrajoja. Regi nedidelį namelį, žydinčias obelis ir vyšnias, keroklį jazminą, aibę gėlių. Aplink šėlioja džiugūs vaikai, o ant suoliuko švilpaudamas kažką drožinėja jos vyriškis.

Jai rodės, kad ji tiek nedaug geidauja – tik paprastos žmogiškos palaimos. Tokios gyvybingos ir taip lūkestingos. Ir toji nepaprasta mirganti šviesa, apgaubusi jos svajonę, skverbėsi iki pat sielos gelmių. Pabiro ašaros – šiltos ir raminančios.

Ji verkė, nes geroji ilgesio paukštė jai suteikė sparnus.

SUPLAZDĖJO

Mašina skriejo keliu. Šviesos išplėšdavo iš tamsos rymančius medžius, kai kada blykstelėdavo nustebusios švytinčios nakties gyvūno akys, kartkartėmis tolumoje sužibdavo nedidelių miestelių šviesos. Pavargę ir ramūs skubėjo. Kurį laiką stebėjusi pralekiantį slaptingąjį pasaulį, ji apsidžiaugė – greitai bus namie.

Ir tą akimirką, įsukus ant tilto, kažkas įvyko. Laikas ūmai sustingo. Mašina šoktelėjo, pasisuko ir, trenkusi į tilto turėklus, pakibo virš kunkuliuojančios upės.

Nelauktai ją užgriuvo slaptingos erdvės reginiai.

Aukšta, juodai apsitaisiusi moteris, su tykiu liūdesiu akyse tylėdama žiūrėjo į ją. Nežinojo jos vardo, praeities, dabarties, matė pirmą kartą, tik buvo girdėjusi, kad, iškvėpdama paskutinį kartą gyvenime, ją pamatys. Ir kai juodoji pamos...

Netikėtai išgirdo švelnų vaikišką balselį: „Aš čia, nebijok“. Aplink nušvito melsva šviesa. Maža švytinti mergytė paėmė ją už rankos. Ilgi švelnūs plaukai, balta suknelė ir didelės žalios akys. Tai jos geroji fėja, lankiusi ilgais darganotais vakarais, pasakodavusi negirdėtas istorijas, guosdavusi, kai būdavo liūdna. Dabar ji ramina, glosto kaktą ir kažką kužda. Juodoji iš tyko ėmė mažėti, tirpti ir visai pranyko - -

Tuo metu ėmė trinksėti durys, pasigirdo balsai ir pamažu ją ištraukė iš siūbuojančios mašinos.

Bematant ją apgaubė neįprasta balsva šviesa, skaidrus kaip stiklas oras ir toji begalinė erdvė, lyg būtų pažvelgusi į savo sielą ir suradusi ramybę.

Ir laiko sparnai vėl suplazdėjo - - -

Silvija PELECKIENĖ

VALENTINAS SVENTICKAS

ALGIMANTAS BALTAKIS. GIMĖ LAIKU IR PARAŠĖ LAIKU

1.

Jums turbūt teko matyti jachtą, vėjuotą dieną skriejančią per marias. Ji pasvirusi, bet skrieja greitai, smagiai.

Panašiai atrodo Algimanto Baltakio knyga „Gimiau pačiu laiku".

Ji remiasi 1960–1997 metais rašytais poeto dienoraščiais. Įterpiama ir ankstesnių užrašų, gautų laiškų. Dienoraščių įrašai kartais komentuojami šiandieninio A. Baltakio balsu. Knygą 2008 m. prašmatniai išleido leidykla „Tyto alba": didelis formatas, puikus popierius, antraštės ir faksimilės paspalvintos, daug įdomių, laiką ir žmones užfiksavusių nuotraukų. Galiu ramiai sakyti, kad tai svariausia A. Baltakio knyga, fiziškai svariausia (dėl juoko pasvėriau – 1 kg 70 gr). Taigi poetas pagaliau patyrė kapitalistinės leidybos malonių...

Čia žinios, dabar pratęsiu kalbą apie pasvirusią jachtą.

A. Baltakis buvo pakalbintas parašyti savo atsiminimus apie poetą Eduardą

Mieželaitį, kai buvo pradėta rengti didelio autorių būrio knyga apie pastarąjį (dabar ji jau išleista Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje, pavadinta „Eduardas Mieželaitis: Post scriptum"). Bet tolydžio paaiškėjo, kad A. Baltakio dienoraščiuose ir laiškų archyve apie E. Mieželaitį ir jo aplinką visko yra tiek daug, kad reikia didesnių plotų.

Taip atsirado atskira vieno A. Baltakio knyga.

E. Mieželaičio ir jo „orbitos" margaspalvės refleksijos sudaro maždaug pusę A. Baltakio knygos „Gimiau pačiu laiku". Kita pusė yra kita, kitokia, ir nė kiek ne menkesnė. Tai A. Baltakio svarstymai apie visa, kas jam rūpėjo.

Tokia tad jachta. Bet, nuskriejusi kur kitur, laiko vėjų blaškomą E. Mieželaitį ji kartkartėm priima ir tolesniuose puslapiuose. (Paskui greit skriejančią jachtą driekiasi putota vandenų vaga. Knygoje yra ir ji – tai knygą baigiantis 2002 m. „Varpuose" spausdintas A. Baltakio straipsnis „Apie kraujo lašą, santarvę ir dar kai ką".)

Dienoraščių ir laiškų autentika yra būtinai pabrėžtina šios knygos vertybė. Dabar žmonės (nesakau, kad visi) labiau domisi fakto literatūra nei beletristika. Ne tik Lietuvoje. Fotomenininkas Antanas Sutkus pasakoja, kad vis kviečiamas įvairiose šalyse rengti savo parodas iš ciklo, kurį pats pradėjo vadinti „kasdienybės archyvu" (tai senoki sovietmečio vaizdai ir veidai). Apie fakto literatūros trauką ir jos priežastis čia nepasiseks pasvarstyti – būtų ilga kalba. Netrumpa kalba būtų ir iškėlus klausimą (kai kurių publikacijų ir knygų skaitytojui jis kartais kyla), ar visa, kas pateikiama kaip laiko dokumentai, yra tikra autentika, ar ji nepakoreguota dabartinio laiko.

A. Baltakio dienoraščių, E. Mieželaičio laiškų tikrovė įdomi ir dėl pasakojamų įvykių, ir dėl užfiksuotų realijų, ir dėl frazeologijos. Tebus smulkmenos: 1958 m. E. Mieželaitis siunčia A. Baltakiui naujametinį sveikinimą su Kremliaus atvaizdu (kreipiasi „Brangus Algimantai"); laiškus savo jaunesniam bičiuliui, dirbančiam „Pergalės" žurnale, pradeda „Drg. Baltaki!"

A. Baltakio dienoraščiai, be tų verčių, apie kurias jau sakyta, turi dar vieną savaime atsiveriančią vertę – apibūdina jį patį. Knyga aprėpia įvykius nuo 1952 m. beveik iki šių dienų. Kas per tą ilgą laiką išliko? Tikrai stulbinantis A. Baltakio domėjimasis visa kuo, smalsumas, gyvenimo ir kūrybos geismas. Šitas bemaž aštuoniasdešimties metų jau ligotas žmogus yra lig šios dienos – viską matantis, girdintis, analizuojantis, svarbiausia – reaguojantis. Daugybė dienoraščio puslapių – spaudoje pasirodžiusių straipsnių, girdėtų kalbų, TV laidų komentarai. Įsidėmėtina, specifiška: socialiniai reagavimai yra būtinoji dalis. Nuo 1990 m. A. Baltakis kruopščiai fiksuoja visus svarbiausius politinius įvykius (vis prasitardamas, kur ir ką daro jo sūnus Saulius). Kas yra smalsiausias padaras? Vaikas. Poetas yra vaikas, - kartotinas teiginys (šiek tiek metaforiškas) iš literatūros teorijos ir istorijos. Žinoma, čia ir žmogaus būdo dalykas.

Dar vienas A. Baltakio dienoraščių ypatumas. Jis yra ne tik poetas, bet ir

literatūros kritikas, kaip retas kuris iš rašytojų – profesionalus kritikas (na, gal su polinkiu į publicistiką). Dienoraščiuose – ar jis kalba apie E. Mieželaitį, ar apie bendresnį literatūros ir visuomenės būvį, ar apie kitus rašytojus (knygoje daug jų atvaizdų), ar apie save, - dažnai prabylama literatūros analitiko kalba. Dėl šio ypatumo asmeniškos A. Baltakio refleksijos tampa ne tik asmenišku kalbėjimu sau.

Ir vis dėlto neretai kyla klausimas, kodėl tas kalbėjimo būdas atrodo tartum nelabai dienoraštiškas. Rašymas sau paprastai turi daugiau intymumų, familiarumų, samprotavimų rizikos ir lengvabūdiškumų, tik pačiam žmogui suprantamų santrumpų ir pan. Spėlionės būtų tokios: pirma, šio dienoraščio autorių veikė ne tik jame esantis literatūros analitikas, bet ir „atsakingo" spaudos žmogaus rašymo įpročiai bei atitinkama frazeologija; antra, neretai į dienoraščius persikelia A. Baltakio pasakytos ir nepasakytos kalbos, parašyti, rašomi ar tik sumanyti straipsniai; trečia, „oficialusis" ir „intymusis" A. Baltakis yra labai artimi (Vytauto Kubiliaus dienoraščiai parodė ką kita); ketvirta, konstruodamas knygą autorius atsisakė jai nebūtinų, jo nuomone, detalių; penkta, A. Baltakį pasąmoningai galėjo veikti, ypač ankstesniuose dienoraščiuose„autocenzūros" programa (gal šiandienos jaunimui tai nesuprantama, dėl to pasakysiu tikrą faktą: kai kuriuos jaunystėj rašytus eilėraščius savo rankraščiuose jis„priskirdavo" pasaulio poezijos klasikams, lyg čia būtų vertimai; žinodamas, kad jo kartos žmonių rankraščius patikrindavo ir nekviesti svečiai iš KGB).

2.

Štai čia kritikas A. Baltakis man ir drėbtų: gal jau pasakysi pagaliau, ar knygoje yra kas nors įdomaus, ar ją verta žmonėms skaityti.

Klausau, kolega, tuojau pasitaisysiu.

Knygoje rasite žinių, kokios šalies viešbutyje ir dėl ko degė Lenino premijos laureatas E. Mieželaitis ir kas jį gelbėjo (žinoma, A. Baltakis), kada ir dėl kokių priežasčių išsiskyrė E. Mieželaičio ir jo globotų jaunesnių rašytojų keliai (iš A. Baltakio dienoraščio: ačiū, gerbiu, bet „tą mokyklą jaučiuosi baigęs"). Sužinosite, ką iš A. Baltakio redaguoto žurnalo „Pergalė" (dabar jo vardas „Metai") autorių E. Mieželaitis vadino literatūriniais ekstremistais ir dėl ko redaktorius metė darbą. Aptiksite sovietmečio meninės bohemos vaizdų (situacijos ir vardynas, regis, niekur kitur nefiksuoti) ir atvirų A. Baltakio pasipasakojimų „kiauliškai gėriau" tema. Ir kita menininkų gyvenimo tema: „neturiu pinigų". Sužinosite ką tik dienoraščio rašytojas žinojo apie Genriko Zimano manipuliacijas, apie profesoriaus Jono Kazlausko žūtį, apie tai, kada ir dėl ko A. Baltakis pasitraukė iš partijos. Paskaitysite girdėtų ir negirdėtų dalykų apie LTV „Kranto" laidą, kurioje mėginta Justiną Marcinkevičių pavaizduoti vykdžiusiu KGB užsakymą. Pasigėrėsite poeto mintimis

apie Algirdą Brazauską, Vytautą Landsbergį, Vytautą Petkevičių. Tikriausiai įdomu bus paskaityti, ką A. Baltakis, vienas iš „trijų muškietininkų", užsirašinėjo savo dienoraščiuose apie Alfonsą Maldonį ir Just. Marcinkevičių. Rasite kitų rašytojų portretinių piešinių – Sigito Gedos, Marcelijaus Martinaičio, Onės Baliukonės, Vaidoto Daunio, Leonido Jacinevičiaus, Albino Bernoto, V. Kubiliaus, Vytauto Sirijos Giros, kitų. Susipažinsite su rafinuotais kolegų gebėjimais „paspausti". Štai E. Mieželaitis rašo žurnalo redaktoriui A. Baltakiui: „Nors tu ir nemėgsti manęs ir mano poezijos" ir t.t. Žinoma, kreipinio žodžiai netiesa, bet autoriui ji reikalinga, kad redaktorius kapituliuotų ir išspausdintų didžiausią eilėraščių pluoštą, kuris buvo atsiųstas su pacituotu laiškeliu. Patirsite, kuriuos kolegas A. Baltakis būtų iškvietęs į dvikovą (tokių du).

(Beje, čia skaitytojai kartu su manimi pagalvos, kad knygoje turėjo būti asmenvardžių rodyklė. Ši pastaba ne autoriui, o leidyklai.)

Žinoma, tai, ką papasakojau, buvo intriguojančių epizodų vėrinio dalelytės. Nusišypsokite, jei galite kartu su manimi, - kritikas įdomybes eksponavo apsimetęs, kad sutinka su vartotojų visuomenės taisyklėmis. Kartu kritikas visgi lyg tarp kitko pasakys, kas vartotojams nelabai rūpi. A. Baltakio dienoraščiuose nuodugniai pavaizduotos kone visos svarbesnės XX amžiaus antrosios pusės literatūrinio gyvenimo peripetijos, susijusios, be abejo (deja), su to laiko upės tėkme, numelioruota ideologų. Ar įmanoma įvardyti svarbiausią motyvą? Lengvai. „Novatoriai" ir „senatoriai". Turbūt suprantama. E. Mieželaitis šios temos permainingoje tėkmėje yra labai tinkama, paranki figūra. A. Baltakis kalba apie tai. Ir – dabar – pats tampa šios temos romano personažu.

Skaitydamas dienoraštį mačiau įrašų, vėliau kokia nors forma persikėlusių į A. Baltakio poeziją (pavyzdžiui, iš p. 36: „Jei atskiros visuomenės narys – nulis, tai ir tų nulių suma, t.y. visuomenė, bus lygi nuliui"), įsidėmėjau, kaip jis apibūdindavo savo kūrybinį braižą (vengti skambių frazių, miestiškas stilius, nuogas stilius). Įdomu, reikšminga patirti, kad A. Baltakis viename jau Nepriklausomybės metų eilėraštyje prakalbęs „Už sodo vartų palikau / aš savo negarbingą šlovę" (žr. p. 130), sulaukė savo bičiulių – A. Maldonio ir Just. Marcinkevičiaus – priekaištų. Būčiau labiau A. Baltakio pusėje. Anuo laiku veikliems žmonėms pasitaikydavo sutarimo su režimu būsenų, norom nenorom tekdavo sutikti ir su nemaloniomis priedermėmis; jos būdavo personalizuojamos, vertinamos kitokios, kartais labai skaudžios, patirties žmonių. Apskritai šiuo požiūriu A. Baltakis skiriasi: ne tiek kietas, kiek paslankus, įsiklausantis, atviras.

A. Baltakio charakteris išties mįslingai sulieja impulsyvumą ir raciją. Nelengva pasakyti, ką iš aprėpiamo laiko dienoraščių knygos tėkmės labui jis dėjo į šalį (apie tuos laiko tarpsnius, kai dienoraščio nerašė, - pasako), ką galbūt trumpino (kai kur praleidimai nurodomi) ar bent kiek koregavo (čia

nežinomi dalykai). Viešose knygos sutiktuvėse juokais prasitariau, kad tokio gaivalingo poeto dienoraščiuose vos vienoj vietoj radau žodžių apie krepšinį, vos kartą kitą užsiminta apie zyles (jas lesina nuolat), žvejybą ir ant Varnų kalno pasodintus medžius. Tik nuo anūkų gimimo atsiranda šeimos motyvas (šmėstelėjęs jaunystės užrašuose). Beje, tikrai įdomus, aprėpiantis ir kūrybingus vaikus, ir poeto tėvo likimą, ir spalvingą giminę.

3.

Knygos „Gimiau pačiu laiku" autoriaus svarbiausią siekiamybę apibrėžčiau taip: įvairiais svarstymais, epizodais, jų interpretacijomis, lektūros išrašais pasakyti, kad Lietuvos žmogus, gyvenęs, aktyviai veikęs ir sovietmečiu, ir dabar, - turi toliau gyventi su visomis sunkiomis ir šviesiomis patirtimis. Su jų dramatiška sankalba. Ši mintis, lydima jos atsišakojimų, spalvinimų, oponentų pojūčio, yra pagrindinė. Asmenišką poeto poziciją knyga sulieja su kartos pozicija. Kartos gynybine linija (o tenka gintis).

A. Baltakis nusipelno savosios meno (ne tik meno) žmonių kartos pozicijų gal svarbiausio, aktyviausio „įžodintojo" titulo. Jis nuolat atkakliai, net įnirtingai (čia – vėl vaikas) skelbia aiškinimus ir argumentus, tokius stiprius ir įspūdingus, kad kitų, jaunesnių kartų balsams tenka gerokai pasistengti, norint nurungti „senatoriaus" argumentaciją. Reikalo esmės supratimui tai didžiai vertingas turnyras.

Dienoraščiai rodo, kad A. Baltakiui nemieli pasipūtėliai, reikalaujantys adoracijos. Jis už kūrybos, požiūrių, nuomonių įvairovę. Jis priešinasi įpročiui aplipdyti oponentus niekinančiomis etiketėmis. Jis nori mylėti ir būti mylimas! Jo gaivališkoji įsitvirtinimo pastanga sukimba su poezijai kaip vaikystei būdingu naiviu pagudravimu, kurį atpažinti uždrausta. Tad ir mes jo neatpažinkime. Skaitydami, tarkim, kaip tik tokį Algimanto Baltakio išrašą iš Jurijaus Lotmano knygos apie Aleksandrą Puškiną (citata iš 269 puslapio): „[...] gyvenimo pilnatvė jį sprogdino iš vidaus: jam patiko tekėti kaip didelei upei, vienu metu daugybe atšakų – būti ir poetu, ir aukštuomenės žmogumi, ir mokslininku, ir atsiskyrėliu melancholiku, ir triukšmingų liaudies švenčių mėgėju (būtinai su peštynėmis!), ir šeimos žmogumi, ir lošėju kortomis, kalbėtis su caru ir vežikais, su Čaadajevu ir aukštuomenės damomis. Jo užteko viskam, ir visko dar jam buvo maža".

Valentinas SVENTICKAS

KĘSTUTIS LENKŠAS

BŪTIŠKOJO GELMENS NUTVILKYTAS

Rašytojas Gasparas Aleksa, pastaruosius dešimt metų rašęs prozą, maloniai nustebino nauju, ketvirtuoju poezijos rinkiniu „Giedantis rupūžys“. Knygos pavadinimas bei piešinys ant viršelio kelia asociacijas su Vakarų baltų regiono pasaulėžiūra. Apskritai rašytojo kūryboje (ligi šiol – trys poezijos rinkiniai, keturi romanai, trys dramos), kurią gražiai papildo ir ši poezijos knyga, vyrauja Lietuvos vakarų regionui būdingi mąstymo, kalbėjimo būdo ypatumai, pasaulio matymo bei pasaulėjautos, kūrybinės raiškos bruožai bei principai. Rinkinio tekstuose aptinkamos vietovės, kultūros ženklai bei asmenybės sustiprina sąsajas su Vakarų teritorija, kuriai priskirtinas ir Karaliaučius. Ne taip toli nuo Mažosios Lietuvos yra gimęs ir pats G. Aleksa. Šiuo metu rašytojas savo gimtojoje Veliuonoje vėl gyvena ir dirba – redaguoja žurnalą „Bičiulis“.

Dar Norbertas Vėlius įžvelgė, kad lietuviai-vakariečiai didesnį dėmesį skyrė chtoniškajam, kitaip sakant požeminiam, pomirtiniam pasauliui. G. Aleksos atveju, net jo gimtinės vardas kilęs iš pagoniškosios deivės Veliuonės vardo. Iš to pačio šaltinio veržiasi žodžiai „velionis“, „velėna“, „velnias“... Ir nors veliuoniškiai, pasak

Gasparas Aleksa. GIEDANTIS RUPŪŽYS: eilėraščiai [dailininkas Gasparas Aleksa jaunesnysis], –Kaunas: „Savaitraštis Nemunas“, 2007, – 112 p.

specialistų, šneka anaiptol ne žemaitiškai, o vakariečių-veliuoniečių tarme, rašytojo kalba gerokai „grubesnė“ – kaip tikro žemaičio. (Vartodamas žodį „grubesnė“ turiu galvoje ne mandagumo ar delikatumo stygių, o sakinio ir žodžio „mėsingumą“, gruoblėtumą, rupumą ir taiklumą – bruožus, būdingus „rupūžio giesmėms“).

Rinkinį analizuoju paskatintas įžvalgų, kurių nė šešėlio neaptikau ankstesnių recenzentų tekstuose, o taip pat – vienos Valdemaro Kukulo užuominos, kuria jis piktinasi Linos Čekauskaitės, bene rinkinio pirmosios recenzentės, požiūriu į šią knygą („Nemunas“, 2007-07-19, Nr. 29-30, str. „Konfliktas ir santarvė su pasauliu“). V. Kukulas teigia: „...šiandienis tikras, autentiškas poetas privalo būti tragiškas ir sunkus. Ir sudėtingas. Nes jis gyvena estradiniame, popšou pasaulyje. Tie, kuriems užtenka popdainų nešamos šviesos, į poeziją nesikreipia, jos neieško. O tie, kurie jos ieško, turi poezijoje surasti tai, ko šiandienėje populiariojoje aplinkoje nėra. Tai yra, skaitydami turi būti nutvilkyti būtiškojo gelmens“.

Kiti recenzentai atsakingiau nei L. Čekauskaitė perskaitė G. Aleksos poezijos rinkinį. Neringa Mikalauskienė apie šio autoriaus kūrybą visai kitos nuomonės: „...G. Aleksos tekstai skaitėsi nelengvai, iš lėto, abejojant savo kompetencija aprėpti bent nedidelę dalelę tų literatūrinių / bendrakultūrinių / biblinių aliuzijų be iliuzijų, kad tau pateiktas neginčijamas meninės vertės įrodymas. Tekstai teįrodė autoriaus drąsą kalbėti ir – buvo įdomu“ („Nemunas“, 2007-07-12, str. „Rupūžio drąsa giedoti“).

Ramutė Dragenytė dar įdėmesnė: „Kuo labiau įsiklausai, tuo rupūžio kalba gražesnė.

G. Aleksos eilėraščiai siužetiški, juose pasakojamos intriguojančios istorijos, bet ne prozos, o gausiai metaforizuota poezijos kalba. Tokia rupūžiška – vietomis chaotiška, brutali, paliečianti skaudžią mirties temą, o kai kur neįtikėtina dėl metaforų, laiko ir erdvės, sapno, vizijų ir tikrovės jungčių. Jos tekstą paverčia rafinuotai estetišku, kupinu paukštiškos eigasties ir gimties džiaugsmo“ („Metai“, 2007, Nr. 10, str. „Giedančio rupūžio poezija“).

Visi recenzentai sutaria vienu esminiu klausimu: G. Aleksos rašymo forma ganėtinai sunkiasvorė. Bet tai juk nėra blogai! Autorius tiesiog tęsia nuo pirmųjų eilėraščių rinkinių pasirinktą kūrybos kelią (ankstesni rinkiniai taip pat yra „kieti riešutėliai“ skaitytojams). Netgi būtų keista, jeigu rupūžys staiga sučiulbėtų nelyginant lakštingala, kurią dažniau aptiksime aukštaičių dainose. Argi dėl grubokos leksikos K. Donelaitis, kurį taip pat galima kildinti iš Vakarų regiono, yra prastesnis nei A. Baranauskas, su aukštaičiams būdingu lyrizmu švelniai aprašęs „Anykščių šilelį“?

(Vakarų regione vyraujantis tautosakos žanras – proza, kurioje itin daug chtoniškumo: tautosakoje ir papročiuose sutiksime įvairiausių „požemio gyventojų“, čia minimos rupūžės, gyvatės, žalčiai ir kitokie ropliai, o žemaičių mįslėse daug sąsajų su velniu, giltine, mirtimi).

G. Aleksos eilėraščiai artimi prozos stilistikai: neretai gana siužetiškas pasakojimas staiga nutraukiamas, pripildomas asociacijų, prisiminimų, ekskursų į

praeitį, į kultūrinius klodus, lektūrą, mitologiją, įvairius tikėjimus, religijas, istoriją.

Šį rinkinį vienija aiškiai juntamas, nors ir sunkiai apibūdinamas, vidinis autoriaus ritmas, gyvasis sielos judesio nervas. Netikėti minčių vingiai, pasąmonės srautai, pažadintos atminties nuotrupos, šakotos asociacijos suteikia tekstui platų semantinį lauką, o tuo pačiu – peno daugiaprasmėms interpretacijos galimybėms. Būdinga, jog eilėraštyje tarsi išnyksta bet kokios ribos: erdvėje, laike (tarp istorijos, praeities, dabarties), tarp kultūrų ir religijų, tarp vizijų, kūrybos ir tikrovės: „drąsiausias – Jonas, greitakojis indėnas, galįs peršokti eglę vieniu šuoliu: / kiškite galvas į spyglius, paukščių šeimyna, jūs neūžaugos, pienburniai septyni! / laiko nėra! greitai vakaras nusižvengs už miško lyg bėras arklys“ („Moters sparnai“, p. 88).

Galima teigti, jog autoriaus eilėraščių rinkinio lyrinio subjekto pasirinkimas – rupūžys – motyvuotas savo kilme ir prigimtimi. Tai įtakojo ir kūrybinius principus. Rašytojas supranta, kad jo kūrybos kelias nėra rožėmis barstytas: „einu, bičiuli, savo keliu – neįkalbinėk, nerūstauk: / nebesustosiu! – ar nematai? – kelio dulkės švyti / ant mano kurpių, skarmalų ir nutrinto krepšio! (...) bičiuli, norėčiau apglėbti tave juk išdaviau! / pabučiuosiu vėliau, baigęs šlykštųjį ritualą!“ („Malda“, p. 6 - 8).

Pasąmonės atmintis eilėraštyje gana ilgomis eilutėmis veržiasi lyg putojantis muilas. Kad tokia kalba pernelyg neišputotų, žodžiai talpinami į trieiles strofas, kurios grafiškai, vizualiai yra vienodos, lygios ir pažabotos ritmo pavadžiu: „muilas nemoka kalbėti, tik sugeria visus Babilono tautų skiemenis – / jis putoja – tarytum apvogtas kinų mandarinas arba arabų šeichas, / kvepiantis natašų, elyčių, agnių belyčių – ėriukų! – mėsa ir druska“ („Muilas“, p. 9). Visaip būtų galima aiškinti muilo įvaizdį, sieti jį su įvairiais daiktais, sutinkamais gyvenimo kelionėje: žmogaus pasąmonė geba sugerti viską, kol giltinė nutildo kalbančiuosius, nugramzdindama viską į užmarštį ir nusitempdama gyvybes į mirties pasaulį. Vien tik kūrėjas gali daug ką prikelti iš tamsos, priminti, „išputoti“ – nelyginant kalbėti išmokęs muilas: „kvaila iliuzija, laumžirgio sparno plėvelė, žodžiai ir priesaikos...“ (ten pat).

Eilėraščiai knygoje suskirstyti į tris skyrius: „Gailesčio pėstininkai“, „Giedantis rupūžys“, „Šuns odos būgnelis“. Formos ir knygos architektonikos požiūriu poezija vykusiai sudėliota – tarsi būtų parašyta vienu kvėptelėjimu arba taip meistriškai nugludinta, kad tiktų vienam vėriniui. Sunku būtų suminėti visas rupūžio išgiedotas temas bei prasmes. Semantiškai analizuodami net ir vienoje eilutėje ar strofoje aptiksime daugiareikšmių vaizdų, metaforų, netikėtų leksinių jungčių; gana dažnas čia – neįprastame kontekste pavartotas kultūros ženklas, kuris spinduliuoja netikėčiausiomis prasmėmis (suprantama, jas privalo įminti, suvokti, galop – nujausti kiekvienas skaitytojas, kuris juk yra ir poezijos interpretatorius, pasitelkiantis savo patyrimą, žinias, atmintyje bei pasąmonėje sukauptus kultūrinius klodus).

Visi recenzentai teisūs ir dėl kitko: rupūžys gieda apie gyvenimą – gana dažnai sujauktą, suveltą, neteisingą, tokį, kurio vertybės iškreiptos, nes poeto rūpestis – besiblaškanti, klaidžiojanti žmogaus siela, nežinia ko ieškanti, nebeturinti tvirtos

vertybių skalės, pagaliau – tikėjimo, be kurio kažin ar įmanoma susišnekėti pačiam su savimi. Man G. Aleksos aprašoma realybė asocijuojasi su pragaru, kuris iš pasąmonės išplaukia žvelgiant į viską šiame perversiškame pasaulyje, netgi ir į upės tėkmę: „pragaro lietus pažadina Dantę, upėje šokinėja lašų rausvi speneliai, / staugia gal šimtas vilkių, paskandintų Nemune prieš didįjį puolimą“ („Giedantis rupūžys“, p. 73). Lyriniam subjektui visiškai nepriimtinas tradicinių vertybių, pasaulėžiūros, religijos, papročių, iki mūsų sukurtų kultūrų atmetimas, nepaisymas, ignoravimas: „išgersiu kalio cianido, nusišausiu – nevergausiu gašliai naujųjų žvėrių / draugijai, nemėgstančiai musulmonų, Kristaus, budistų, Konfucijaus“ („Žiurkės“, p. 61). Jam nesvetima ironija, kai prabyla apie naujuosius, „modernius“ tikėjimus, magiją, burtus, horoskopus, sudarinėjamus patikliesiems kvailinti; dabartis eilėraštyje sykiais regima lyg prekyvietė, kurioje apstu visko: „susitikome turguje, prie vartų – jau alpdami iš nuovargio po keistų budynių, – / magas parduoda jūrą! brolio lūpose virpėjo žodžiai – netikri ir baikštūs: jau / būtume viskuo patikėje, kad ne akys, žaižaruojančios gelmėje prieš saulės tekėjimą“ („Kūdikėlis“, p 68). Būtų galima derėtis – kad ir dėl tokio gyvenimo, jei sielos nepažadintų šventykla, nors ir apgailėtinai apleista, tačiau vis dar bylojanti apie prisikėlimo šviesą: „pabudome senamiesčio griuvėsiuose – nuo muzikos iš freskų, išgąsdino / bokštuose šokantys kryžiai ir girtas pakaruoklis, kartojantis savo vardą, / ir paliegusi akla katė, besiglaustanti prie pūvančių kojų“ („Kūdikėlis“, p. 69). Priešprieša šlykščioms gyvenimo realijoms (pakaruokliai, naujagimiai šiukšliadėžėse, turgaus šamanų ritualai) – vilties spindulėliai, kuriuos atsiunčia tekanti saulė, ir saulės zuikučiai, šokantys savo šokį ant kryžiaus, malda – nesvarbu, ar melstųsi senučiukė, ar jauna pasileidėlė, nuleidusi akis prie kažkada gyvo buvusio altoriaus.

Eilėraščiuose ryškus kelio motyvas. Pats gyvenimas, regis, tapatinamas su keliu, kelione. Matyti vaizdai ar daiktai, sutikti žmonės atgaivina prisiminimus, išgyvenimų ir patirties asociacijas, o įvairiai įgyta informacija daug įdomesnė nei ta, kurią mums bruka šiuolaikinė žiniasklaida, pilna vienadienių realijų: „laikraščiai, žurnalai, knygos – margi padurkai: uostai suraukęs nosį, / pavartai, bet nieko nebeskaitai: raidžių eskadrilės, nuotraukų ižas kūdroje – / visa diena tarsi lyčių paliaubos arba šimtmečiais atidėtas orgazmas“ („Giedantis rupūžys“, p. 73).

Spontaniškai, tarsi nepriklausomai nuo poeto valios, atminties srautas iš pasąmonės gramzdina į slogią praeitį: „tebebėgu jūros krantu, išmestas iš senų nuotraukų, negaliu pabusti iš jaudulio – / užmiršti visa, kas skauda ir smilksta, kas gimsta be mano valios / ir sutikimo: sūnūs ir dukterys, jų pavainikiai, visi tie žmonės, panašūs į mane / lendą iš pakelės, iš šventorių – su tėvo kepure, nusukta snapu į sprandą, / linininiais marškiniais, avikailiais apsisiautę – kinkuoja senais dviračiais, / apsimeta nepažįstamais, svetimais išdidžiais vokiečių turistais / džinsuotos, plokščiomis krūtinėmis moterys, jau žilstelėjusios – / juodais motinos antakiais – kuosiškas juokas verčia iš kojų dėvėtų drabužių / pardavėjus – jos nemato manęs tarsi būčiau akmuo, apneštas tako dulkėmis “ („Atkrytis“, p. 18 – 19).

Dabartis, sumišusi su seniai praėjusio laiko pėdsakais, įtaigiai padeda susivokti nūdienoje, kuri dažnai primena „jovalą". G. Aleksos poezijos herojus istorinio pragaro, tekusio ir mūsų laikams, pradžią mato Antrojo pasaulinio karo verpetuose, Stalino ir Hitlerio suokalbyje, pokario tragedijoje: „trys benkartai: rusas, mongolas ir kumeliukas – / debesys raudonos: rusas, mongolas ir kumeliukas – / debesys juodos: rusas, mongolas ir kumeliukas // kumeliuką suvalgė stepių vilkai, mongolų broliai (...) už jūrių, už marių jauteliai baubojo, niekas negirdėjo, tykiai šlamėjo / upelė šaltuonėlė, jaunoji motinėlė kraujuose gulėjo ir dantimis griežė: / debesys juodos ir raudonos su vėju pro šalį ėjo, medžioklių ragai skardėjo // rusas, ručkis drąsuolis iš stepių, kaukė prieš vėją ant šaltų griuvėsių." („Benkartai", p. 14 – 15). Man šios eilutės norom nenorom asocijuojasi su Hermanno Hessės „Stepių vilko" magijos dramaturgija. Teksto įtampą, siekdamas kuo didesnio pagaulumo, autorius augina ironiškai – per liaudies raudų intonacijas einama į proziškai šiurkščią stilistiką. Panašiu stiliumi kalbama ir apie sovietinių kolchozų tvėrimosi metą – baimės, nepasitikėjimo, žiaurumo laikmetį, kai žmogiškosios, dorovinės vertybės buvo pamintos ir trypiamos: „kaimiečius suvarė į artelę, vietinį pastatė pirmininku, tas ilgai netvėrė – atvežė rajonas ruskelį, nutrinta miline ir kepure; žmonės šnekėjo: buvęs / lakūnas! naujasis vadovas nė žodžio lietuviškai nemokėjo, viską supratom vėliau // iš stribų šypsenų, jų užuominų apie baltąsias meškas, iš girtų žodžių: / tvaja zemlia za kapaj – pavojinga juokauti net ir tada, kai draugas naujasis / užstalėj sėdi, lašiniais užkanda ne gėralą – maudulį, ir graibo tavo moterį" („Gaisras" p. 36).

Aštrūs rašytojo klausimai ataidi mums iš poezijos gelmės. Atsakymus privalome rasti patys. Privalome aiškintis, kas mes esame ir kur einame? Ar sovietinės praeities pragariški daigai keroja ir dabartyje? Ar globalizuotame pasaulyje galutinai išsigimsta demokratija? Ką daryti, kai okupantų priverstinę tremtį pakeičia ekonominė emigracija? Kur dingti anglijų ir ispanijų „viešnamiuose" uždarbiaujančių tėvų vaikams, kurie bastosi šiukšlynuose ar gatvėse nelyginant benkartai. Begalinį nusivylimą svetimu prieglobsčiu ir tragišką Tėvynės ilgesį „transliuoja" kiekviena šia tema rašoma eilutė: „kai lėktuvų trachėjos iškvepia Paryžiaus, Londono ar Berlyno kvapus, / atpažįstu vėją, nakties kvaitulį: vien tiktai kūną perkame, o sielą / kutenkis pati – jos niekas neužmuš, nenušaus! jeigu nori paverk, mažyte!" („Ievos duktė", p. 98). G. Aleksos emigrantai pasiryžę bet kokia kaina grįžti iš ekonominės tremties, iš vergovės, nes springsta „smėlėtomis Ispanijos vynuogių kekėmis" („Tarp dviejų ekranų", p. 92), nesvarbu, kad namai – „ savižudžių kraštas" („Ievos duktė", p. 99), kad laisvė čia – tik fikcija: „mes laisvi! gizeliai laksto po kaimus, ieško varinių laidų, radiatorių, / senų vamzdžių, apmusijusių virdulių – užsimaskavęs ryklys daužo kompiuterių // atmintį ir šlapinasi į languotą kalvio kepurę, į kiaurą lietvamzdį už turgaus: / iš džiaugsmo klykiam ir taškomės, staugiam ir ryjam krevetes su krabais – / pirmieji baksų gabalai apleisto namo lovoje, šampanas iš kanarėlės krūtų" („Kanarėlės", p. 54 – 55). Emigrantų grįžimas poezijos tekstuose primena Sibiro tremtinių palaikų pargabenimą į Tėvynę: „Vilniaus stoties perone nyku nuo

pabėgėlių prakaito ir tuščių langų, / celofano karstuos – gėlės, atodūsiai, šiukšlės ir mylimojo pirštai“ („Grįšiu“, p 34“).

Kartais pragariškose rupūžio giesmėse pasigirsta lyriškesnis, švelnesnis, sentimentalumu dvelkiąs motyvas – čia lyrinis herojus nusiima savo kaukę, nori atverti jausmus, kuriems taip pat svetimas „šlykštus ritualas“, pagaliau – prisipažinti: „lyg paskutinis kvailys myliu medžius – baltus žiemos angelus, ant galvų sustojusius / šalia kelio, ir vėją, jų sparnų pūką barstantį pilnačiai į buką veidą, į mėlyną ledą; / nekenčiu iliuzijų, primenančių musių dūzgimą virš melsvo Dali ciferblato // ieškančių kelio į mano širdį ir protą; gyvuosius, išdavusius kančią, niekinu: / aš – opozicija centro kairės ir dešinės užkratui! paikas žaidimas su jūra, gludinančia / akis, nuplaunančia mūsų pėdas, niekad neužšąlančia, tokia atvira gyviesiems“ („Tarp dviejų ekranų“ p. 92 – 93).

Autoriaus skaudulys aiškus: „giedančių rupūžių“, kitaip tariant, skaudžios ir mąslios poezijos niekas nelaukia, juoba kad daugumos žmonių kultūros poreikį tenkina lėkštos pramogos, lengvo žanro kūrinėliai. Daugelis iš mūsų sunkesnių tekstų net prisibijo - gyvename nebekreipdami dėmesio į gyvenimo bjaurastis, į negeroves, nežiūrime televizijos žinių bei publicistinių laidų, kuriose apstu šėtoniškų apraiškų ir sutrypto žmoniškumo. Tačiau poetas neleidžia sau tokio atsipalaidavimo – paprasčiausiai užsimerkti. Jis tartum sako: kad iškuoptum gyvenimo srutas, neišvengsi smarvės... Gal net ir pats išsiterliosi... Tačiau pažinti privalu viską. Šlykščiuosius, pragariškus klodus – taip pat. Argi ne tą patį mums bylojo ir byloja dvasininkai per pamokslus (Kristijonas Donelaitis, Tėvas Stanislovas, monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas...)?

Svarstant tokios „sunkiasvorės“ kūrybos vertę, reikalingumą norisi paklausti: kažin, ar saldžios ir svaiginančios dainos gali išgelbėti nuo šėtoniškosios sklaidos? Įtikinamesnė regisi kitokia nuostata: „nė žingsnio atgal: mus išgelbės Bodleras, šventoji jo prostitucija“ („Eržiliukas“, p. 64). Beje, Šarlio Bodlero „Piktybės gėlės“, pasirodžiusios 1857 metais, buvo smerkiama knyga, papiktino valdančiuosius, bet sujaudino ir sujudino visuomenę.

Mes į „Giedantį rupūžį“ reagavome šalčiau. Gal taip ir turi būti – juk ne prancūzai esame. Bet niekas nenuneigs, kad G. Aleksos kūryba – sudėtinga ir nevienadienė. Perskaityti naujausiąjį rinkinį reikia laiko, kad suvoktume ir apmąstytume, koks užtaisas jame slypi. Mūsų amžininkai, net ir literatūros kritikai, įdėmesniam skaitymui laiko jau nebeturi, tad dažnai vadovaujasi išankstinėmis nuostatomis. O šį autorių skaitančiajam prireiks ir valios, ir estetinio pasiruošimo, ir kultūrinės atminties.

„Giedančio rupūžio“ tekstų poveikis ypač atsiskleidžia, klausantis kompozitorės Snieguolės Dikčiūtės vokalinės siuitos „Rupūžio giesmių improvizacijos“, kurią atlieka naujosios muzikos grupė „Impulsas“.

Ar G. Aleksos „Giedantis rupūžys“ iš tikro donelaitiško būtiškojo gelmens nutvilkytas tekstas? Laikas, manau, tą parodys.

Kęstutis LENKŠAS

EDUARDAS BUDREIKA

ŠIAULIŲ ŠV. PETRO IR POVILO BAŽNYČIOS ATSTATYMO ISTORIJA

Pasiremdami archyvų dokumentais bei ikonografine medžiaga, pabandysime plačiau atskleisti bažnyčios atstatymo faktus, prisiminti su tuo fenomenaliu įvykiu susijusius asmenis, kurie nulėmė pradinį, sunkiausiąjį bažnyčios atstatymo etapą.

Labiausiai minėtinas yra bažnyčios klebonas kanauninkas Steponas Telksnys. Spaudoje paskelbtose trumpose jo biografijose* yra nemažai spragų (nevienoda gimimo data, praleistas klebonavimas Šiauliuose ir bažnyčios atstatymas). Todėl cituojame bažnyčios klebono monsinjoro Kleopo Jakaičio 1989 m. spalio 2 d. rašytą laišką: "1944 metais Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebono pareigas ėjo kanauninkas Steponas Telksnys. Senasis bažnyčios archyvas karo metu sudegė. Kanauninkui išvykus (buvo ištremtas į Sibirą – E. B.), visus jo raštus kažkas sunaikino. (…) Atgavęs laisvę, į Šiaulius nebegrįžo. Iš jo klebonavimo Šiauliuose laikotarpio jokių dokumentų nėra". Beliko pasitelkti išsaugotus dokumentus valstybiniuose ar įstaigų archyvuose ir peržiūrėti savo paties įrašus.

1944 m. lapkričio 4 d. mūsų bute (Topolių g. 13) apsilankęs kanauninkas S. Telksnys parodė jo sudarytą bažnyčios atstatymo komisijos narių sąrašą, kur tarp kitų ir čia rašančiajam buvo skirta garbinga vieta. O jau kitą sekmadienį, lapkričio dvyliktąją klebonijoje įvyko pirmasis šios komisijos posėdis. Čia dalyvavusius aktyviausius parapijiečius klebonas supažindino su bažnyčios atstatymo komisijos nariais, kvietė aktyviai talkininkauti, nurodė, jog būtina pirmiausia apdengti stogu išilginę bažnyčios navą, koplyčias ir zakristijas, kad būtų galima vėl atnaujinti apeigas. Jis taip pat informavo apie savo parašytą Architektūros paminklų apsaugos skyriui oficialų raštą dėl bažnyčios atstatymo (šio rašto archyvuose nepavyko rasti, bet 1946 m. liepos 13 d. rašte Nr. 49 yra paminėta: "Apie tų darbų vykdymą esu daug kartų rašęs – 1944 11 10 rašte Nr. 55, 1944

**LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJA, t. XXXI. – Bostonas, 1964. – P. 18; Bronius Kviklys. LIETUVOS BAŽNYČIOS, t. III. - P. 74*

Bažnyčios valymo darbų dalyviai-savanoriai. 1944 m. lapkritis

11 12 – Nr. 67, 1945 m. – Nr. 9 ir 1946 01 30 – Nr. 7”).

Netrukus buvo gauti tuometinės Architektūros reikalų valdybos 1944 m. gruodžio 15 d. rašto Nr. 392, skirto Šiaulių miesto vykdomajam komitetui, nuorašai. Šiame rašte buvo prašoma remti Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, vienintelio architektūrinio Šiaulių miesto 1625 metais statyto paminklo, restauravimo darbus. Miesto vyriausiasis architektas buvo įpareigotas vadovauti restauravimo darbams ir ypatingą dėmesį skirti tam, kad bokšto ir bažnyčios stogai būtų atstatyti pirmiausia norint išsaugoti išilginės navos skliautą. Raštą pasirašė Architektūros reikalų valdybos viršininko pavaduotojas Benediktas Radvilas ir Architektūros paminklų apsaugos skyriaus viršininkas Vladas Sakas-Sakavičius.

Kas gi buvo tie du žmonės, nepabūgę parašyti tokio rašto, kuriuo, nepaisydami galimų padarinių, įteisino bažnyčios atstatymą?

Architektūros reikalų valdybos viršininkas architektas Jonas Kumpis savo pavaduotoju architektūros paminklų apsaugai pasikvietė kaunietį inžinierių statybininką, žemėtvarkos specialistą B. Radvilą, didelį intelektualą, nepriklausiusį jokiai partijai. Anksti pradėjęs dirbti, jis mokėsi savarankiškai, baigęs keturias gimnazijos klases, lankė matininkų kursus, 1923 metais baigė komercijos mokyklą, o 1935 metais – Kauno universiteto statybos skyrių. Mirė 1957 m. gruodžio 30 d. O Architektūros paminklų apsaugos skyriaus viršininku buvo paskirtas senas vilnietis, ilgametis Vytauto Didžiojo lietuvių gimnazijos mokytojas V. Sakas-Sakavičius. Tai buvo senosios mūsų inteligentijos atstovas, gerai mokėjęs keletą kalbų, nepriklausęs

Bažnyčios valymo darbai. Išnešamas įlūžusių skliautų laužas. 1944 m. lapkritis

jokiai partijai, nepritaręs ateizmui, propagavęs paminklosaugą. Mirė 1963 m. sausio 3 d.

Jie vien už tą raštą nusipelno visuotinės pagarbos.

Gavę šio rašto nuorašus, bažnyčios atstatymo komisijos nariai galėjo aktyviau veikti – buvo organizuojamos talkos valymo darbams bei medžiagoms gabenti. Miesto architektas buvo komandiruotas į Vilnių pas tuometinį pramonės liaudies komisarą Antaną Kvedarą paskyros statybinei medienai gauti. Jo pamokytas, architektas gavo dar paskyras vinims, stiklui ir skardai, tiesa, nedideliems jų kiekiams. (Apie tai 1989 m. rugsėjo 22 d. kalbėdama "Šiauliečių dienos" renginyje, prisiminė buvusio komisaro žmona ir pasakė, kad dėl to valdžia nesutiko suteikti A. Kvedaro vardo gatvei, kurioje jie gyveno).

Savo 1946 m. sausio 30 d. rašte kanauninkas S. Telksnys informavo Architektūros paminklų apsaugos skyrių: "Dvi koplyčios ir dvi zakristijos jau apdengtos pastoviu cementinių čerpių stogu; bažnyčios skliautų dalys, išlikusios nesunaikintos, nuvalytos ir iš viršaus sutvirtintos betono skiediniu; bažnyčios galerijos ir viršutinės navos išbetonuotos; pusė bažnyčios apdengta laikinuoju cementinių čerpių stogu; iš vidaus karo apdaužytos sienos užtinkuotos, grindys užtaisytos ir padaryti chorai. Pusė bažnyčios taip sutvarkyta, kad jau nuo birželio 29 dienos šioje bažnyčios dalyje vyksta pamaldos". Pranešime neįrašyta medinė pertvara per visą bažnyčios 12 m vidaus plotį ir 16,8 m aukštį su pailgu arkiniu langu, kuris laikinam didžiajam altoriui sudarė įspūdingą foną. Ta pertvara buvo atskirta įgriuvusi transepto skliautų dalis nuo užvirtusių šoninių frontonų. Taip pat neįrašyti atnaujinti langai ir durys. Toliau rašoma: "Artimiausioje ateityje numatoma apsaugoti bažnyčios bokštą, uždedant

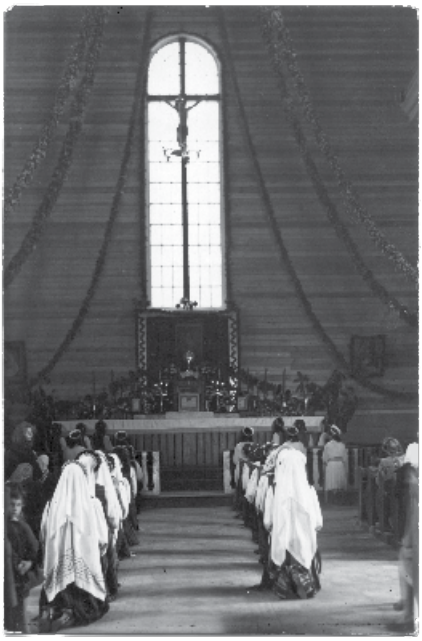

Bažnyčios laikinasis altorius atstatymo metu. 1946 m.

laikinąjį stogą". (Bokšto brėžinį 1945 m. spalio 18 d. pasirašė miesto architektas – "Tvirtinama laikinam atstatymui" – H3,75 m. Arch. Nr. 5952). "Tačiau materialiniai bei finansiniai sunkumai, darbo jėgos bei medžiagų stoka sudaro didelių sunkumų šio istorinio paminklo apsaugos darbe. Šia proga nuoširdžiai Tamstoms dėkoju už iki šiol suteiktą paramą bažnyčios atstatymo darbe ir reiškiu savo pageidavimą ir prašymą atsiųsti savo atstovą, kuris galėtų vietoje matyti vykdomus darbus bei duoti praktiškų nurodymų tolesniuose šio kultūrinio paminklo atstatymo darbuose".

Taip per neįtikėtinai trumpą laiką buvo baigtas pirmasis bažnyčios atstatymo etapas – nuo 1945 m. birželio 29 d. tikintieji vėl galėjo rinktis savo parapijos Dievo rūmuose, kad ir gerokai sumažėjusiuose.

Tai užkliuvo vis smarkėjančiai ateizmo bangai – jo išpažinėjai skleidė šmeižtus, ieškojo preteksto apkaltinti aktyvesnius atstatymo komisijos narius.

1946 m. liepos 13 d. rašte Nr. 49, skirtame Architektūros reikalų valdybai, kanauninkas S. Telksnys, atsakydamas į priekaištus, be kita ko, rašė: "Man yra žinoma, kad daromi žygiai aprūpinti medžiagomis ir lėšomis šio istorinio paminklo restauravimą, tačiau taip ilgai šiems formalumams besitvarkant, radau neišvengiama imtis laikinų apsaugos priemonių. (…) pikti gandai apie tai, kad aš mokąs miesto vyr. architektui už konsultacijos valandą po 78 rub., yra tikrai pramanyti ir turi vien šmeižikišką pobūdį. (…) Bažnyčios atstatymo brėžinius darė ir darbų priežiūrą vykdo ne vyr. architektas Budreika, bet arch. inž. S. Ramunis, su kuriuo teko dažniau susitikti ir konsultuotis architektūrinio paminklo atstatymo reikalais. Tačiau ir šios rūšies konsultacijos neapmokamos, ypač kai minimo Šiaulių istorinio paminklo

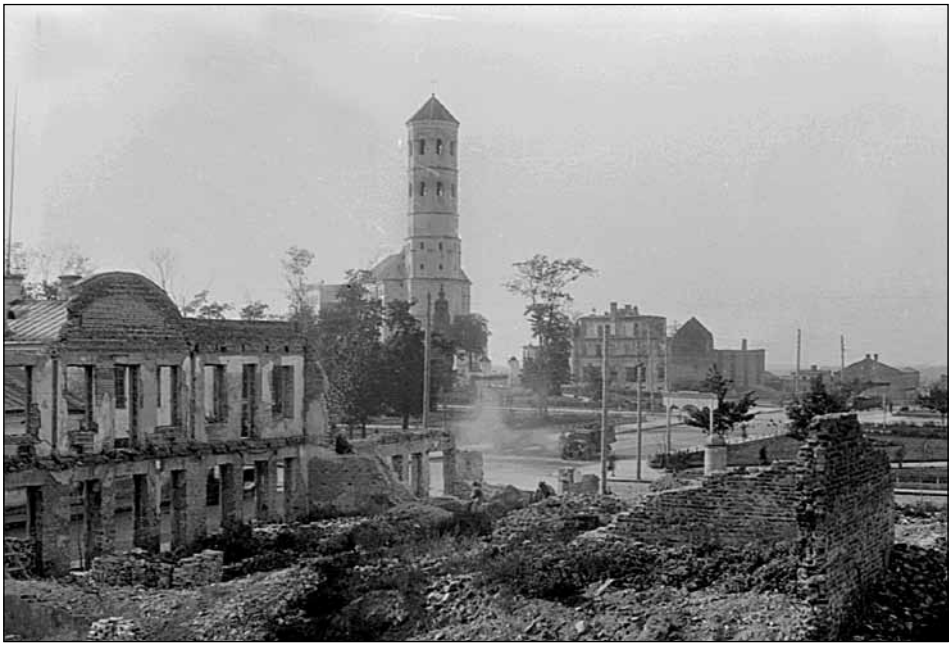

Bažnyčia 1946 m.

atstatymas iki šiol buvo remiamas tik žodžiais, bet ne pašalpa bei kitokia parama. Vien dėl šios priežasties ir teko pasitenkinti kai kuriais laikino pobūdžio atstatomaisiais darbais, kurie padaryti iš meilės senai architektūrai, saugant ją nuo sunaikinimo. Jei ir ateityje paramos nebus gauta, seno architektūrinio pastato – Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčios likimą tespręs ateities architektūros istorija". Šio rašto viršuje – J. Kumpio rezoliucija: "Drg. Sakui. Iš to viso padarykit išvadą: reikia stropiau sekti architektūrinių paminklų remontus ir restauraciją. a) Atsakyti – daromi žygiai bendra tvarka, b) Budreikai – šio rašto turinį pasiųsti miesto Vykdomajam komitetui".

Jeigu būtų buvę įrodyta, kad miesto architektas projektuoja savo kontroliuojamus objektus, jis pagal įstatymus būtų buvęs atiduotas teismo organams ir pašalintas iš pareigų. Nors šmeižtai nepasitvirtino, tuo pretekstu iš Architektūros reikalų valdybos viršininko pavaduotojo pareigų buvo atleistas B. Radvilas. Kaip geras specialistas jis buvo paskirtas Respublikinio projektavimo-planavimo tresto valdytoju Kaune. Architektas Simonas Ramunis nuo 1945 metų vidurio išvyko dirbti į Vilnių, bet važiuodamas į tėviškę per Šiaulius ir vėliau atveždavo klebonijos atstatymo brėžinių. Šiaulių miesto architektas nuo 1947 m. rugsėjo 1 d. buvo perkeltas į Vilnių, kur jam buvo pavesta rūpintis Gedimino pilies vakarinio bokšto atstatymu ir kartu leista dirbti pedagoginį darbą Dailės institute.

Pagrindiniu taikiniu tapo kanauninkas S. Telksnys – jis buvo ištremtas į Sibirą. Sutiktas kiek anksčiau gatvėje skundėsi, kad jam norima inkriminuoti per didelį palankumą vokiečiams okupacijos metais. Tačiau esminis priekaištas, be abejo, buvo bažnyčios atstatymas ir jos veiklos atnaujinimas. Apie šį jo pasiaukojamą darbą turi

būti plačiau paskelbta, o jis pats turi būti reabilituotas nors po mirties.

Ir toliau priekabiaudamas ir priekaištaudamas, Religinių kultų reikalų tarybos pirmininkas Bronius Pušinis 1951 m. rugpjūčio 1 d. raštu Nr. 573 pareikalavo: "Bažnyčios restauravimui leidimas turi būti nedelsiant atšauktas kaip neteisėtas". Minėto leidimo atšaukimo akstinas, be kita ko, buvo ir beveik prieš pusantro mėnesio pasirašyta oficiali paminklo apsaugos sutartis (ochrannyj dogovor), kurią sudarė Šiaulių srities architektas inspektorius Vytautas Nistelis ir bažnyčios tarybos pirmininkas Stasys Majauskas bei nariai Antanina Vilbasienė ir Klemas Šovys pagal tos tarybos 1948 m. rugsėjo 7 d. išduotą įgaliojimą Nr. 1703*. Bet kartu ši sutartis tapo juridiniu aktu, įpareigojančiu abi puses, taigi ir valdžios organus, vykdyti paminklų apsaugos įstatymus. Jos dėka 1951 m. rugsėjo 19 d. buvo gautas leidimas tęsti restauravimo darbus iki 1951 m. gruodžio 31 d. (316 310 rublių sąmatą sudarė naujai įkurta mokslinė restauracinė-gamybinė dirbtuvė). Minėtoje byloje sukaupta visa ši dokumentacija, taip pat kasmet pratęsiami leidimai bei su tuo susijusių susirašinėjimų dokumentai. Jie verti dėmesio.

Štai keletas jų. 83 puslapyje yra 1954 m. gegužės 12 d. raštas, kuriame atsakoma: "Dėl blogos finansinės padėties negalime padėti". 1956 m. liepos 28 d. bažnyčios komiteto pirmininkas S. Majauskas prašo skardos bokštui (bokšto ir bažnyčios stogo, gelžbetoninių skliautų bei šoninių frontonų atstatymo projektus parengė buvęs šiaulietis statybos inžinierius Vytautas Kriščiūnas), tai užfiksuota 88 puslapyje. Statybos reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas, buvęs šiaulietis architektas Antanas Spelskis paskyrė 750 kg cinkuotos skardos bokšto ir karnizų remontui (89 psl.). S. Majauskas ir

Atstatoma Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, žiūrint nuo Dramos teatro rūmų antrojo aukšto. 1947 m.

*Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archyvas. Byla Nr. 216.

Bažnyčios atstatymo komitetas prie laikinu stogu apdengtos bažnyčios ir naujai pastatytos klebonijos. 1953 m. lapkritis

P. Giedraitienė prašo Statybos reikalų komiteto pirmininką S. Vabalevičių skirti 40 000 rublių darbams užbaigti (90 psl.). Tokiems darbams komitetas lėšų neturi, siūlo kreiptis į B. Pušinį, raštą, saugomą 91 puslapyje, pasirašo A. Janikas. 92 puslapyje – leidimas Nr. 106, su nuoroda baigti darbus iki 1957 m. gruodžio 30 d. 1974 m. rugsėjo 19 d. raštas Nr. 22: einantis Statybos reikalų komiteto pirmininko pareigas Mėliūnas prašo leidimo darbus tęsti (95 psl.). Prašoma leidimo įvesti centrinį šildymą iki metų pabaigos (113 psl.).

Visi tie darbai atlikti. Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčią pavyko atstatyti per 31 metus – nuo 1944 iki 1975 metų. Lygiai per tiek pat metų, per kiek ji buvo pastatyta: pradėta 1594, baigta 1625 metais.

Taip buvo baigtas antrasis šios bažnyčios atstatymo etapas.

Dar keletas žodžių apie autentiškąjį bažnyčios bokštą. Žurnale "Statyba ir architektūra" (1969, nr. 11) paskelbiau archyve surasto 1868 metais dailininko Alfredo Riomerio nupiešto Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčios bokšto nuotrauką.

Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčia 1997 m. tapo Katedra

Tada bokštas turėjo renesanso stiliaus varpo pavidalo smailę ir buvo vienu tarpsniu žemesnis. Napoleono Ordos 1870 metų piešinys, išspausdintas 1982 metais išėjusioje V. Levandausko knygutėje "Šiaulių bažnyčia", beveik tiksliai atkartoja pirmąjį. Turėtume pagalvoti apie nukrypimo nuo stiliaus atitaisymą. Suprantama, būtų nelogiška siūlyti atstatyti pirmykštį bokšto aukštį, juo labiau, kad užstatytasis tarpsnis turi skoningą arkatūrą, analogišką esančiai apatiniame tarpsnyje. Todėl parengtame trečiojo ir galutinio atstatymo projekto siūlyme ir rekomenduojama nieko nekeisti – nei bokšto, nei jo smailės konstrukcijos, nei joje esančių viršutinių ir apatinių langų. Siūloma tik tarpuose tarp langų papildomomis antgegnėmis suteikti renesansui būdingą siluetą. Taip visiems laikams ištaisytume stilistinį nukrypimą, ir Šiaulių Šv. Petro ir Povilo bažnyčia įgautų per metų metus tobulintą grakštumą.

Eduardas BUDREIKA

RIMANTAS VAITIEKŪNAS

AKTORIUS
Pranas Piaulokas

Šiaulių dramos teatro aktorius Pranas Piaulokas išėjo iš gyvenimo 2008 m. gegužės 12 d. Pirmadienis meno kolektyvui – poilsio diena, bet tuokart teatro tarnybinis įėjimas nebuvo tuščias. Kas domėjosi skelbimų lenta, kas periodine spauda, kas trumpam užsuko į teatrą asmeniniu reikalu. Buvo 16 valanda, kai nutilo kalbos, klegesys. Kas nutiko? Kodėl tokia slegianti tyla? Išeinu iš kabineto, žmonės susikaupę, tylūs. Aktorius Sigitas Jakubauskas tyliai sako:

- Nebėra Prano. Užgeso 15 valandą 45 minutės…

Žinia sudrebino pačias sielos gelmes. Praradimas - skaudus ir jaudinantis. Liūdesio banga nuvilnijo per visą Lietuvą, paliesdama jautrias teatralų ir žiūrovų širdis. Juodas mirties sparnas tris paras gaubė teatro kolektyvą, kolegas, draugus, kurie gerbė ir mylėjo velionį už jo talentą, intelektą, nuoširdumą, žmogiškumą.

Užuojautų telegramose velionį vadino scenos Grandu, Riteriu, Karaliumi, Maestro, Talentu, Aktorium iš didžiosios raidės… Po jomis pasirašė Seimo pirmininkas G. Kirkilas, Kultūros ministras J. Jučas, Šiaulių miesto savivaldybės, Šiaulių apskrities viršininko administracijos, Lietuvos teatrų vadovai, A. Ragauskaitė, N. Ogaj, G. Mareckaitė, T. Venclova, A. Girdzijauskaitė, Šiaulių sąjūdžio žmonės, laikraščių redakcijos. Tomis dienomis internetas mirgėjo nuo žiūrovų atsiminimų apie Praną Piauloką. Jį vadino nestandartiniu Aktoriumi, geriausiu Šiaulių teatro ir Lietuvos Artistu, pažymėjo jo kuklumą, didžią sceninę jėgą, pastebėjo, kad jis visą save atidavė savo profesijai, todėl pelnė meilę ir pagarbą tų, kurie jį matė scenoje, ekrane. Gerbėjai liūdėdami rašė: „Sunku įsivaizduoti Šiaulius be Prano Piauloko".

P. Piauloko tėvai vestuvių dieną

*

Susipažinau su scenos meistru artimiau, kai 1980 metų rugsėjį iš Joniškio kultūros rūmų buvau perkeltas į Šiaulių dramos teatrą. Kaip žiūrovas žavėjausi ir vertinau jo vaidmenis teatro spektakliuose. Kaip žmogus iš pradžių pasirodė uždaras, tačiau mandagus. Pastebėjau, kad artistas su kolegomis labai draugiškas, pagarbus. Kartą darbo reikalais trumpam aplankiau aktorių jo bute, kur gyveno vienišas tarp savo knygų, plokštelių, suvenyrų, paveikslų. Man buvo įdomu, neįprasta, netikėta būsto atmosfera: baldai - pasieniuose, viduryje kambario - kilimas, ant jo - pagalvėlės, ant sienos - didžiulis juodas kryžius, ant durų, sienų, baldų - keisti lipdiniai. Kambarys kvepėjo kmynais, kalendromis, kava ir cigarečių dūmais.

- Gal kavos? – paklausė svetingai.

- Ačiū,- atsisakiau. - Labai skubu.

Artimiau susipažinome ilgalaikių gastrolių metu. Kaune, Vilniuje, Klaipėdoje,

Panevėžyje po spektaklių pakviesdavo gerti arbatos. Tai buvo arbatos gaminimo, paruošimo meistras. Veždavosi indus, spiralę, arbatinuką, stiklines, o arbatos - 3-5 skirtingus pakučius ir dar žolelių mišinį iš Lietuvos laukų. Arbatos neruošdavo, kol neateidavau į kambarį.

- Kokią gersi? Juodąją, žaliąją, raudonąją, Ceilono ar kinietišką? Stiprią ar silpną?

Aš įsivaizdavau, kad prieš mane arbatinės savininkas ir tikras gamybos specialistas.

- O gal asorti?

Begurkšnojant įsikalbame apie spektaklius, knygas, operas, kitų teatrų repertuarus, režisierių darbus. Jaučiu, kad mūsų nuomonės sutampa, nekyla jokių konfliktinių situacijų.

Bėgo metai, susipažinome artimiau, tapome bičiuliais. O kai pradėjo P. Piaulokas dirbti literatūrinės dalies vedėju, jo kėdė buvo prie to pačio stalo, mano kabinete. Dešimt metų tęsėsi pažintis, bendradarbiavimas, per tą laiką lyg ant delno atsiskleidė iškili aktoriaus asmenybė, jo kūrybiškumas, draugiškumas, nuoširdumas.

Kartą išdrįsau paklausti:

- Kodėl tu vienišas? Kodėl nesukūrei šeimos?

- Pirmiausia - esu silpnos sveikatos, ligašius, kaip žmonės sako, - neslėpdamas atviravo šiaip jau ne visiems atviraširdis Pranas. - Mano plaučiai nuolat lopomi.

Su mama po vidurinės baigimo

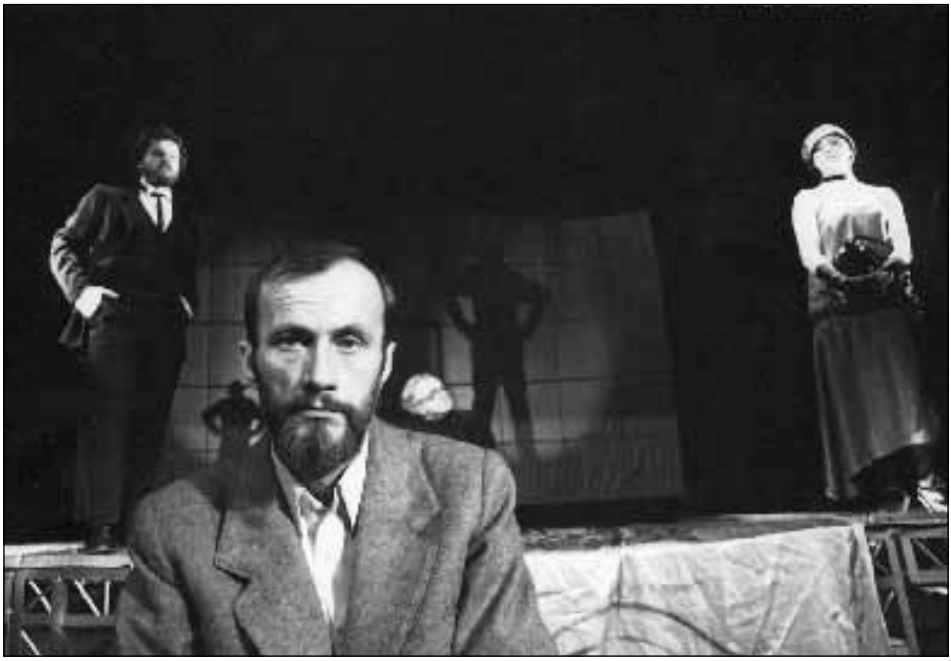

P. Piaulokas – Borgas spektaklyje „Žemuogių pievelė"

Antra – labai maža aktoriaus alga. Plėšytis keliuose darbuose nepajėgčiau. O išlaikyti žmoną, duoti vaikams išsilavinimą daug kainuoja. Aš vienas vos pragyvenu. Nenoriu, kad vargtų šeima. O trečia – esu Potencijos Pinkauskaitės modelis. Tu jį žinai: visą save skiriu teatrui.

Kalba pakrypo apie aktoriaus reikmes, savišvietą, asmeninę biblioteką, fonoteką, keliones į kaimynų teatrus, užsienį.

Nuo pirmųjų žingsnių teatro scenoje aktorius buvo pastebėtas ir sulaukė kritikų ir žiūrovų vertinimų: talentingas, gabus, ryškus, scenos artistokratas, plastiškas ir intelektualus. Tokius bruožus jau pirmąjį darbo dešimtmetį pastebėjo ir teatrologai. Tuomet artistas sukūrė Andrių J. Grušo pjesėje „Meilė, džiazas ir velnias", Erastą - Moljero komedijoje „Ponas de Pursonjakas", Ožį - S. Maršako „Katės namuose", Tėtį - A. Makojanoko „Užguitame apaštale", Orfėjų - Ž. Anujo „Euridikėje", Don Manuelį - P. Kalderono „Damoje vaiduoklėje".

Tas laikotarpis sutapo su įžymios režisierės Aurelijos Ragauskaitės atėjimu į Šiaulių dramos teatrą. Pamenu, režisierė leido stebėti keletą repeticijų. Man buvo įdomu, kad Pranas, jei nerepetuoja scenoje, sėdi šalia režisierės: tyliai aptaria veiksmą scenoje, rūko abu. Pagalvojau tada: „Koks favoritas!" Matėsi draugiški ir pagarbūs abiejų menininkų santykiai. Tada rampos šviesą išvydo legendinis teatro pastatymas, plačiai nuskambėjęs Lietuvoje, – V. Mykolaičio–Putino „Valdovas".

P. Piaulokas - Altoumas spektaklyje „Princesė Turandot"

Labai buvo stiprus atlikėjų sąstatas, o jaunojo aktoriaus P. Piauloko Krūšna tapo tikra pergale. Ir kituose režisierės pastatymuose ryškėjo primarijaus sceninė žvaigždė. Nuostabus jis buvo Žaldokas (B. Sruogos „Pajūrio kurortas"), Isidoras (K. Goldonio „Kivirčai Kjodžoje"), Aleksejus (V. Vyšnevskio „Iš chaoso"), Šalomovas (M. Gorkio „Vasarotojai"), Krustinis (R. Blaumanio „Sūnus palaidūnas"). Repertuaras – ačiū Dievui! Patyrusiam scenos meistrui ne vienas iš šių vaidmenų kietas riešutėlis, o P. Piaulokas turėjo tik dešimtmečio teatrinę praktiką.

Artisto autoritetas augo žiūrovų ir kolegų tarpe. Teatras įgijo populiarumą visoje Lietuvoje, spektakliuose - anšlagai. Ateina nauji režisieriai, keičiasi repertuarinė politika, o talentingas aktorius ir naujiems vaidmenims suranda spalvų, jo kuriami personažai raiškūs, įtaigūs. Ką bevaidintų P. Piaulokas, juo patiki. Negaliu neprisiminti jo Keboto J. O`Nilo dramoje „Meilė po guobomis" (rež. R. Steponavičiūtė), Kuprijanovo-Bemsio (V. Slavkino „Jauno žmogaus suaugusi duktė"; rež. R. Steponavičiūtė), Imperatoriaus munduro (E. Radzinskio „Luninas, arba Žako mirtis"), Skirgailos to paties pavadinimo V.Krėvės tragedijoje, Liuciferio D. Bairono „Kaine", Borgo I. Bergmano „Žemuogių pievelėje", Protasovo M. Gorkio „Saulės vaikuose". Visi pastarieji vaidmenys sukurti režisieriaus S. Varno spektakliuose. O koks žaismingas ir žavus charakteris suvaidintas A. Milerio „Kainoje" – čia P. Piaulokas vaidino žydą Saliamoną. Čičinskas K.

P. Piaulokas – A. Krūšna, F. Laurinaitytė - Gerda spektaklyje „Valdovas"

Ostrausko dramoje „Čičinskas" pelnė geriausio vyro vaidmens premiją Panevėžio festivalyje „Kelias". Brandumu pasižymėjo Otas Kacas (J. Hašeko „Juozapas Šveikas"), Panikovskis (I. Ilfo ir J. Petrovo „Aukso veršis"), Altoumas (Carlo Gozzi „Princesė Turandot") ir pagaliau Aleksandras Aleksandrovičius A. Juozaičio pjesėje „Salomėja". Po gastrolinio spektaklio Vilniuje teatro kritikė G. Mareckaitė aplankė P. Piauloką grimo kambaryje. Papeikusi pjesę ir pastatymą, Praną pagyrė:

- Kokį bjaurų vaidmenį padarei, Pranai. Jis sukrėtė mane…

Tikra tiesa, vaidmuo sukurtas grotesko, ironijos, pompastikos principais. Pastaruosius spektaklius kūrė įvairaus braižo režisieriai - R. Atkočiūnas, S. Račkys, A. Giniotis ir A. Vidžiūnas. Vienus pastatymus kritika peikė, kitus gyrė, bet aktoriaus P. Piauloko vaidmenys visada buvo teigiamai pažymėti.

Kartą, besišnekučiuojant apie teatrą, paklausiau:

- Pranai, o su kuriais režisieriais tau lengva dirbti? Kada įdomus pats kūrybinis procesas?

- Sukurti naują vaidmenį niekada nebūna lengva, - atsakė. - Tu pats to truputį ragavai ir žinai. O patinka tie, kurie žino, koks turi būti spektaklis ir kaip dirbti su aktoriais jame. Žodžiu – statytojas plius pedagogas. Tokie režsisieriai yra A. Ragauskaitė, A. Giniotis, P. Stoičevas, U. Brikmanis, A. Vidžiūnas. Bet kai režisierius kasdien siūlo naujus variantus, tada atlikėjai pasiklysta, nebežino, kuris tikrasis.

Jis domėjosi kitų teatrų kūrybine veikla, žiūrėdavo jų spektaklius, analizuodavo,

be mažiausio pavydo linkėjo talentingiems artistams sėkmės sunkiame kūrybos kelyje. Gabių jaunųjų aktorių matė Kauno, Vilniaus teatruose, visada tiesė pagalbos ranką savo teatro jauniems kolegoms, labai teigiamai vertino mūsų teatro aktorių J. Budriūnaitės, I. Norkutės, D. Petraitytės, A. Žvinio, E. Kapilioro, D. Jančiausko vaidmenis. Pritarė I. Norkutės režisūriniams bandymams. Kentėjo kaip tėvas dėl jaunųjų kolegų klaidų, pergyveno, jei kolegos vaidino neblaivūs, jei repeticijų metu bendravo telefonu su simpatijomis, jei nesigilino į režisūros pastabas. Pasyvumas, abejingumas, nerimtas požiūris į artisto profesiją siutino ir skaudino ir kaip menininką, ir kaip žmogų.

Aktorius mėgo muziką, operą, baletą, skaitė gerą literatūrą, kine ieškojo perliukų, gilių ir sukrečiančių meninių juostų. Mėgo poeziją, dailę, keliones, pabuvojo Peterburge, Maskvoje, Varšuvoje, Pekine, Prahoje, Briuselyje, nepaprastai žavėjosi Gruzija, Kroatija, jos gamta, kalnais ir jūra. Žinių aktorius turėjo iš įvairiausių sričių: medicinos, istorijos, žurnalistikos, dailės, jam nebuvo sudėtingų kryžiažodžių. Aš stebėjausi jo plačiu išsilavinimu. Jis buvo švyturys teatre ir miesto kultūriniame gyvenime. Kaip skaitovas pasirodydavo miesto šventėse, bibliotekose, vedė teatro šventes savam teatre.

*

Kas išugdė šį kilnų teatralą? Kur jo šaknys? Kur gimtasis lizdas?

Prisimenu 1981 metų vasarą. Atvažiavau teatro „Volga" su reklama ir bilietais į Klaipėdos rajono Endriejavo miestelį. Kabiname prie kultūros namų reklaminius plakatus apie būsimas gastroles. Eidama pro šalį, mane ir kultūros namų direktorę pakalbino moteris:

- Kas atvažiuos?

- Šiaulių teatras. Paragink kaimynes, - atsakė kultūros namų direktorė.

- A Piauloks vaidins?

Paaiškinu, kad jis šiame spektaklyje neužimtas. Praeivė nepatenkinta pridūrė:

- Į Endriejavą reikia atvežti tuos vaidinimus, kur Pranas vaidina.

Keistai nuskambėjo jo pavardės tarimas. Kirčiavo moteris pirmąjį skiemenį – Piauloks. Kai sugrįžęs į Šiaulius papasakojau, kad buvau jo gimtinėje, Pranas tik nusišypsojo ir nulingavo į repeticiją.

2008-ųjų rudenį, pačioje rugsėjo pabaigoje, vėl važiuoju į P. Piauloko gimtinę, noriu sužinoti, ar jis prisimenamas draugų, mokytojų, miestelio gyventojų. Lekia autobusas žemaičių lygumomis, kur siauri upeliūkščiai, apaugę krūmais pievos, laukai, viensėdijos, kur nelabai išvaizdus gamtovaizdis. Gargžduose įlipa žilaplaukė moteris pilka kepuraite. „Ši tikriausiai važiuos į Endriejavą",- pamanau. Tikrai išlipome kartu.

- Jūs vietinė?

- Taip.

- Ar pažinojote Praną Piauloką?

- Kaip nepažinsi, su Praneliu kartu į mokyklą ėjom. O štai čia, kairėje, gyvena mokytoja, kuri jums daugiausia galėtų papasakoti. Tris metus mokė. O ir su jo mama buvo geriausios draugės. Aš jus nuvesiu.

Prieiname prie dailaus nedidelio namelio. Čia žydi daug gėlių, obelų šakos svyra nuo vaisių. Kiemas švarus, tvarkingas. Beldžiame.

- Priimk svečią iš Šiaulių. Apie Piauloką nori pasikalbėti,- nuskubėdama ištaria moteris.Vos spėju padėkoti.

Mokytoja – lituanistė. Pranui dėstė 5–7 klasėse. Labai geras mokinys buvęs. Rimtas, susikaupęs, paklusnus, mandagus. Niekad negirdėjo jo keikiantis. O kad taps artistu, jau tada buvo aišku. Kaip gražiai skaitęs eilėraščius, prozą, ypač jam patikę jumoristiniai kūriniai. Pats mėgo pasijuokti ir kitus palinksminti. Buvo septintokas, kai išmoko mintinai didelę ištrauką iš P. Cvirkos romano „Meisteris ir sūnūs". O, kaip skaitė! Visur skambėjo jo įtaigus balselis: mokykloje, kultūros namuose, Klaipėdoje. Dalyvavo koncertuose, festivaliuose, apžiūrose. Gabus buvo vaikas, inteligentiškas. Labai skyrėsi nuo kitų kaimo vaikų.

Kol gėriau svetingos mokytojos Irenos Liaudanskienės kvapnią žolelių arbatą su medumi, lyg kino juostoje prabėgo paties Prano papasakota jo gimimo istorija. Atėjo į šį pasaulį Pranas 1945 m. birželio 2 d. kaime prie pat Endriejavo. Gimimas buvo tragiškas, skaudus: šį pasaulį išvydo našlaičiu.

Būsimoji motina Juzefa Raukaitė-Piaulokienė buvo namų šeimininkė, o tėvas Pranas Piaulokas dirbo eiguliu. Ėjo paskutiniai pasaulinio karo mėnesiai. Kai vyras grįžo iš darbo, rado žmoną negaluojančią.

- Pranai, gyvulius pašėriau, tik karvei šieno nepadaviau, - blogai pasijutau.

- Gulėk, aš tuoj pašersiu karvę.

Kai vyras su šieno glėbiu ėjo link tvarto, keliu važiavo sukvežimis, pilnas rusų kareivių. Staiga mašina sustojo ir pasigirdo karininko komanda:

- Stoj, fašist! Ruki vverch!*

Jo žodžius palydėjo šūviai. P. Piaulokas sukniubo ant šieno glėbio. Buvo balandžio dvidešimta. Klykiančiai žmonai buvo pasakyta, jog rusų kariai suklydo. Eigulio uniforma vilkintį žmogų jie palaikę vokiečiu. Po kelių savaičių į šį pasaulį atėjusį žmogutį tėvo atminimui pavadino Pranu.

J. Piaulokienei pasipiršo našlys Antanas Grimalis. Paprastas kolūkietis. Jis turėjo dvi dukreles: Vandą ir Danutę. Jos sulaukė pamotės, o Pranukas – patėvio. Šiandien Grimalytės gyvena užsienyje: viena - Rygoje, antroji - JAV. Nors vaikai augo kartu, mokėsi toje pačioje mokykloje, tačiau didelės draugystės tarp jų nebuvo.

Prano lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja puikiai prisimena šitą šeimą, vaikus, visada ją stebino berniuko elgesio kultūra, pagarba mokytojams, meilė tėvams. Ji mano, kad geriausi vaiko bruožai - motinos genai. I. Liaudanskienė labai gyrė šviesios atminties J. Piaulokienės darbštumą, kultūringumą, inteligentiškumą. Tai

* Stok, fašiste! Rankas aukštyn!

P. Piaulokas Zavišos vaidmenyje kino filme „Atpildo amžius"

buvo moteris lyg šviesus žiburėlis kaimo visuomenėje, sakė. Dirbo ambulatorijoje, o paskui kaimo ligoninėje sanitare.

- Kitos tokios pas mus nebuvo. Juzefa mano visą biblioteką perskaitė, naudojosi ir miestelio bibliotekos knygomis, su ja buvo galima pakalbėti apie literatūrą, - pasakojo lituanistė. - O kai sūnus tapo aktoriumi, spaudoje ji sekė visą Lietuvos teatrinį gyvenimą spaudoje, lankė gastroliuojančių teatrų spektaklius, pasakojo apie Prano užimtumą Šiaulių teatre, apie jo vaidmenis, apie filmavimąsi… Mokinių tėvų neprisišauksi į mokyklą, o Juzefa laikas nuo laiko pati ateidavo sužinoti, kaip Pranukas mokosi, kaip elgiasi. Tai ji išauklėjo sūnų tokį, koks jis buvo: tvarkingas, drausmingas, švarus. Labai mylėjo sūnų. Kai studijavo ir dirbo Šiauliuose, laukė jo laiškų, skaičiavo dienas, kada apsilankys namuose. Iš pat ankstyvo ryto galėjai matyti ją lange rymančią, belaukiančią. Išvažiuoja sūnus - mano draugė liūdi ir laukia naujo susitikimo. Atvirumo valandėlę sakydavo, kad pavydinti laimės ir

meilės mano šeimoje. Mūsų namus ji vadino laimingaisiais namais arba laimės nameliu.

Mokytojos vyras buvo labai gabus matematikas, jam siūlė darbą net Vilniaus aukštojoje mokykloje. Mirė prieš šešerius metus.

- Vyras labai gyrė Praną kaip matematiką. Jis buvo vienas stipriausių klasėje. Per kontrolinius ir egzaminus siųsdavo špargalkes klasės draugėms.

Mokytoja labai nusiminė, kai Juzefa išvažiavo gyventi pas sūnų. „Aš netekau tokios kultūringos pašnekovės, - sakė ji. - Laiškuose iš Šiaulių ji labai ilgėjosi savo gimtųjų vietų, kaimynų, draugų. Svetimas jai buvo miesto gyvenimas. Rašė, kad Pranelis geras, rūpinasi, pamaitina, knygomis aprūpina, bet labai jau užimtas. Dienas ir vakarus praleidžia teatre, o ji užrakinta viena bute. Net į bažnyčią neturi laiko nuvesti.

Savo mamą Pranas labai mylėjo. Prancūziškai „maman" vadino. Laiškus rašė. Vis juose rūpinosi, kokia tėvų sveikata, ar pajėgia darbus atlikti. O kai Juzefa rašydavo, į sūnų kreipdavosi „Mano gerasis Praneli!" Akis pražiūrėdavo prie lango sėdėdama, jei žinojo, kad parvažiuos. O sūnus be lauktuvių, dovanų niekada negrįždavo. Motina sakydavo, kad jie visko turį, gal tik duonelės šiaulietiškos pasiilgę. Suprato, kad sūnus sunkiai gyvena – nedidelis atlyginimas.

Mokytoja pasigyrė, jog ir jų giminėje yra menininkė. Tai - dainininkė Regina Maciūtė. Pusseserė. Dabar jau profesorė, kitus moko dainuoti. Ji labai gražiai draugavo su Pranu. Ar jie studijuodami susipažino, ar kai Regina į Endriejavą atvažiuodavo. Vienas kitam buvo labai dėmesingi. Kiek jiems būdavo kalbos apie teatrą, apie kultūrinį Vilniaus ir Šiaulių gyvenimą. Susitikę valandomis galėjo kalbėtis.

Mokytoja I. Liaudanskienė pakvietė į mokyklą, kurioje mokėsi Pranas. Pagrindiniame koridoriuje - visų abiturientų laidų nuotraukos. Iš vienos žvelgia ir Prano akys. Mokyklos muziejaus šeimininkė, istorijos mokytoja papasakojo:

- Mano tėvelis - istorijos mokytojas Jonas Petkus vadovavo mokyklos dramos rateliams. Tai buvo jo hobis. Tėvas dažnai kalbėjo apie Prano Piauloko didelį talentą, pranašavo jam artisto ateitį. Jis per visą savo veiklą mokykloje niekada nebuvo turėjęs tokio gabaus berniuko. Tėvas labai nustebo ir pergyveno, kai, baigęs vidurinę, Pranas nestojo į teatrinį. Du metus klaidžiojo, kol surado savo kelią. Tėvas sakydavo: „Tik teatre tam vaikui vieta".

Į kabinetą pakvietė dabartinis Endriejavo vidurinės mokyklos direktorius Julius Gindulis. Papasakojo, kad su Pranu buvo susitikę 2007 metų gruodyje. Buvo parengta paroda, stendai, albumai artisto garbei. Susitikime dalyvavo mokytojai, mokiniai, bendruomenės nariai. Direktorių ypač sujaudino susitikimo finalas. Ruošiantis išvažiuoti, šeimininkai atsiprašė, kad aktorius neįsižeistų ir įdavė lauknešėlį kelionėn.

- Atsisveikindamas apkabino mane ir pabučiavo,- susijaudinęs prisiminė direktorius.

Mokykloje brandinama mintis siekti, kad būtų suteiktas jai Prano Piauloko vardas.

Dar viena pažintis – sužinojusi apie svečią, į mokyklą užsuko buvusi klasės, kurioje mokėsi Pranas, vadovė, prancūzų kalbos mokytoja Aldona Laucevičienė.

- Pranas iš visos klasės išsiskyrė savo išvaizda, balsu, arogantiškumu. Šiek tiek išdidus, tačiau mandagus. Labai geras skaitovas. Kai per prancūzų kalbos pamokas skaitydavo literatūrinius tekstus, pajusdavau prieš save aktorių: išraiškingumas, minčių gilumas, emocija, pauzės, jokio monotoniškumo ir abejingumo literatūrinei medžiagai. Vadovauti klasei buvo vienas malonumas. O turėdami Praną pasinėrėme į teatro atmosferą ir per du metus pastatėme K.Sajos komediją „Silva studentauja" ir K.Goldonio komediją „Dviejų ponų tarnas". Abiejuose spektakliuose Pranas atliko pagrindinius vaidmenis. Kadangi klasė buvo negausi, vaidinti kvietėme ir jaunas mokytojas. Repeticijų metu iniciatyvos režisuoti ėmėsi Pranas. Nors ir labai buvo mandagus, džentelmeniškas, bet ir jam pritrūkdavo kantrybės: pradėjo „šokdinti" mano koleges. Išsigandau. Pagalvojau, jog mokytojos įsižeis, juk mokinys jas moko vaidybos meno. Tačiau taip neįvyko, jis tiesiog turėjo nuojautą, kaip išspręsti įvairias scenas, kaip mizanscenuoti.

- Baigęs mokyklą nepamiršo?

- Ką jūs! Grįžęs į namus, visada užsukdavo. Su knygom, albumais. Sutikęs gatvėje, išbučiuodavo. Pakėlęs ant rankų, tris kartus apsukdavo. Praeiviai stebėdavosi. Labai mielas, savas ir šiltas buvo žmogus.

Atsisveikiname.

Dar nueinu prie namo, kuriame gyveno Grimalių šeima: gėlės, sodas, poilsinė - viskas žavi akį. Juk čia ir Prano, ir jo tėvų nuvaikščioti takai, takeliai. Jų nebėra, o pastatas ir aplinka, jų rankomis išpuoselėta, matyt, tokia pat, kaip ir anksčiau…

Važiuoju pavakary namo ir galvoju, kad nebuvo labai tamprūs ryšiai su gimtine, su mokykla. Mažai pažino šis žemaitiškas kampelis aktoriaus talentą, kūrybą. O juk galėjo dažniau organizuoti kūrybinius vakarus, susitikimus. Dabar visa tai prarasta.

*

P. Piaulokas studijuoja Vilniuje. Teatrinio fakulteto kurso vadovais buvo garsi lietuvių teatro aktorė Galina Jackevičiūtė ir Rusų dramos teatro režisierius Leonidas Lurje. Pranas didžiuodavosi savo mokytojais, kurie jį ruošė aktoriaus profesijai. Sakydavo: G. Jackevičiūtė ugdė vaidybinius gabumus, pasinaudodama savo scenine patirtimi, o L. Lurje didelį dėmesį skyrė aktoriaus asmenybei, dvasiniam tobulėjimui, aktoriaus sceninei kultūrai. Ragino domėtis žymių Lietuvos artistų kūryba, lankyti spektaklius, skaityti ir analizuoti teatrinę literatūrą, lavintis ir giliai pažinti muziką, dailę, kino meną bei grožinę literatūrą. Tai jis buvo aktoriaus dvasinis vadovas. G. Jackevičiūtė mylėjo Praną, rašydama jam, kreipdavosi: „Mano berniuk, tikiu ir linkiu, kad viskas bus gerai".

P. Piaulokas - Liuciferis spektaklyje „Kainas"

Jo kurso draugais buvo A. Adomaitytė, V. Baranauskas, N. Bižanaitė, R. Vaitkevičius, V. Širka, V. Valašinas, L. Vinciūnas, G. Girdvainis, V. Šimkus, G. Ūzas, V. Tėvelytė, A. Žaliaduonis. Vyriškas kursas – tik trys merginos kartu su jais baigė aktorinį, o teatre dirbo dvi: A.Adomaitytė ir N. Bižanaitė.

Paklausiau aktoriaus V. Baranausko, kaip jiems sekėsi studijų metais.

- Atėjome žali, lyg maži viščiukai. Beveik visi buvome kaimo vaikai. Vaikščioti nemokėjome. Tai „kuproti", tai per kelius sulinkę. Gyvenime Pranas savo specifinę eiseną išlaikė iki mirties. Buvo sunku. Persilaužimas atėjo tik trečiojo kurso pradžioje.

Diplominiuose spektakliuose P. Piaulokas vaidino Baroną M. Gorkio „Dugne", Audrių - J. Grušo „Meilė, džiazas ir velnias" ir Erastą Moljero komedijoje „Ponas de Pursonjakas ". Spektaklius režisavo L.Lurje. Pastarieji du buvo įtraukti į Šiaulių

dramos teatro repertuarą, nes čia atvyko vaidinti A. Adomaitytė, N. Bižanaitė, V. Baranauskas, V. Širka, L. Vinciūnas, G. Girdvainis, V. Šimkus ir P. Piaulokas.

Aktoriaus debiutas Šiaulių teatre – Zarobabelis J. Jurandoto komedijoje „Devintasis teisuolis". Kurso draugai iš Šiaulių išlakstė, o V. Baranauskas ir P. Piaulokas surado čia savo teatrą ir ištikimai jam tarnavo. Per beveik 39 metus aktorius atšventė 86 premjeras. Paskutinė buvo E. M. Remarko romano „Trys draugai" inscenizacija. Čia jis vaidino gydytojo E. Žafė vaidmenį. Per tuos dešimtmečius aktorius kantriai kūrė, brandino profesinį meistriškumą, džiugindamas mūsų teatro lankytojus ir visus Lietuvos žiūrovus – jis buvo tikras primarijus.

P. Piauloko teatrinė veikla buvo įvertinta. 1977 m. jam suteiktas Lietuvos TSR nusipelniusio artisto vardas, 1985 m. – LTSR liaudies artisto vardas, dar po metų įteikiama Valstybinė meno premija už 1978-1985 metais sukurtus vaidmenis Šiaulių dramoos teatre. Penkis kartus aktoriaus sukurti vyro vaidmenys pažymėti A. Griciaus vardo premijomis. 1996 m. jam įteikta P. Pinkauskaitės vardo premija. 2005 m. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus įteikė Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medalį „Už nuopelnus Lietuvai". Tais pačiais metais jam įteikiamas Šiaulių apskrities viršininko garbės ženklas „Už nuopelnus Šiaulių apskričiai". Dar po metų suteikiamas Šiaulių miesto garbės piliečio vardas. Paskutiniai apdovanojimai - Vyriausybės piniginė premija ir aktoriaus bei režisieriaus A. Giniočio įteiktas Auksinis kryžius. Tai – pavyzdžio neturintis įvykis. Savo apdovanojimą šis menininkas nepagydomai sergančiam kolegai atvežė į ligoninę per Tarptautinę teatro dieną. Pranui buvo likę gyventi visai nedaug.

*

Gražios išvaizdos gabų aktorių pastebėjo Lietuvos kino menininkai. P. Piaulokas filmavosi septyniuose kino filmuose. Tai - „Herkus Mantas" (Auktuma), „Atpildo amžius" (Zaviša), „Visa tiesa apie Kolumbą (Pedras), „Žaltvykslės" (Šešėlis), „Čiurlionis" (Daktaras), „Daktaro Ivenso tylėjimas" (Lacki). Pastarasis filmas sukurtas „Mosfilmo" kino studijoje. O kvietimų filmuotis aktorius yra gavęs kur kas daugiau, bet atsisakydavo. Jo nepatenkino ne tik silpni scenarijai, bet ir kūrybinis filmavimo procesas. Kodėl?

- Man nepriimtina darbo atmosfera, - yra pasakojęs. - Ilgi ir nuobodūs saulės laukimai, nuolatinis girtuokliavimas, tvarkos nebuvimas, nesuplanuotas kūrybinis darbas.

Užtat didelis malonumas buvo filmuotis V. Žalakevičiaus filme „Visa tiesa apie Kolumbą". Čia buvo tvarka, drausmė filmavimo aikštelėje: režisieriaus susikaupimas, organizuotumas. Čia, sakė, pajutęs profesionalią režisieriaus ranką, o ne palaidą balą.

Pastarąjį dešimtmetį, kai artistas ėjo ir literatūrinės dalies vedėjo pareigas, kai dirbome viename kabinete, išryškėjo jo literatūriniai–žurnalistiniai sugebėjimai. Jo

anonsiniai straipsniai apie premjeras, jaunuosius aktorius, kolegų jubiliejus buvo rašomi šalia. Kiekvieną literatūrinę medžiagą perskaitydavo, klausdavo nuomonės. Dažnai tardavosi dėl žodžių prasmės, sinonimikos, tarptautinių žodžių vartojimo. Savo straipsnius spausdino „Lietuvos žiniose" ir „Šiaulių naujienose". Tai buvo logiški, profesionalūs pastebėjimai apie teatro gyvenimą.

Pranas buvo ir pirmasis mano dainų vertintojas, patarėjas, klausytojas. Ne visos jam patiko. Ragino, kad ieškočiau geros poezijos, neimčiau pradedančiųjų kūrybos, o kartais jis pats pasiūlydavo. Jo įkalbėtas ėmiausi S. Nėries eilėraščių. Tai - „Ar tu mane šauki, Nemunėli?", „Pienė". Kelis kartus Pranas šiuos eilėraščius man deklamavo, - kad pajusčiau gamtos paprastumo grožį ir amžinumo prasmę.

Artimiau bendraujant daugsyk pajutau jo nuoširdumą ir draugiškumą. Buvau sujaudintas, kai vieną, kitą kartą nupirko man žieminių, vasarinių baltinių, šalikų, džemperių. Už vienus imdavo pinigus, kitus dovanodavo. Čia ir palyginu jį su mūsų teatro scenos meistre P. Pinkauskaite, kuri, neturėdama savo šeimos, gastrolėse ar turistinėse išvykose pirkdavo kaimynų vaikams dovanėles, žaislus. Matyt, pabusdavo jos motiniškas jausmas. Kartą juokaudamas pasakiau Pranui, jog jis rūpinasi manim kaip tėvas. Taip atsakė:

- Tavo moterys nelabai rūpinasi tavimi.

Kulinarinius gabumus Pranas perėmė iš savo močiutės Felicijos. Jis virdavo puikią šaltieną, kepdavo netikrą zuikį, obuolių pyragą. Iš močiutės buvo išmokęs naudoti įvairias žoleles, kurios labai paskanindavo maistą. Jo virtuvė buvo labai savita. Žiūrėk, ir guli priešais ant stalo pietūs, vėl nereikės eiti į valgyklą.

Turėjo Pranas tam tikrų prietarų, įsitikinimų: maisto produktus pirkdavo tik iš „Maksimos", lašinukus – tik iš Artūro turguje, kiaušinius – tik paukštynų, naminių kaimietiškų nenaudojo. Labai vertino bruknes, medų, ragino be cukraus išsivirti uogienių. Į bruknes dėdavo obuolių arba kriaušių. Mokėjo vaišinti ir serviruoti stalą. Namuose visada buvo švaru, tvarkinga, nepaprastai jauku. Jokios betvarkės ar chaoso. Niekada.

*

Pastaruosius porą metų labai dažnai skųsdavosi negalavimais: silpnumu, galvos svaiguliu, bloga skrandžio veikla, kosuliu, ilgalaikiu bronchitu. Ragindavau eiti pas gydytojus, paprašyti rimtų tyrimų. Nėjo. Sergantį organizmą alino rūkymas.

Vaidinti spektaklyje „Tolima šalis" P. Piauloką pakvietė G.Varnas. Pranas važiuodavo į Kauną. Kelionės, svetima aplinka – visa tai veikė silpną organizmą. Kurso draugas V. Valašinas pakviečia į Kauno menininkų rūmus – vaidinti I. Bergmano pjesėje. Su džiaugsmu priima šį pakvietimą, nors savam teatre irgi labai užimtas. Vienos repeticijos metu – priepuolis, baisūs skausmai skrandyje, kraujas. Kauno medikai konstatuoja skrandžio opą, Šiauliuose ją ir gydo. Bet kai pradeda paralyžiuoti kairiąją ranką, o vėliau ir koją, prireikia rimtų tyrimų. Diagnozė baisi – vėžys. Medikai daro viską, bet per vėlu.

Jausdamas savyje ligą, Pranas dažnai kalbėjo:

- Aš ilgai negyvensiu, Rimai. Išeisiu ir tai bus teisinga. Kam ligotas senis reikalingas? Nenoriu senatvės senelių namuose ar slaugos ligoninėse. Man vis sunkiau dirbti scenoje. Nebeturiu jėgų kūrybai ir gyvenimui. Manai - mane teatre ilgai laikys?

Išgirdęs diagnozę, Pranas išliko stiprus. Bent išoriškai. Jis nebuvo paliktas likimo valiai. Kolektyvas, draugai rodė didžiulį dėmesį, bet ne užuojautą.

Štai vienas iš jo laiškų, rašytas balandžio aštuntąją Santariškėse. Po chemijos ir švitinimo seansų:

„Labas, Rimai, ačiū Tau už laišką ir už Tavo visas naujienas. Tik apmaudu, kad ir Tau sveikata neduoda pakajaus. Pasiilgau Tavęs ir Tavo pasikalbėjimų Tavo kabinete. Aš dabar turiu savo „kabinetą", savo „butą", tik adresas kitas. Laikausi tikrai gerai, esu ramus. Kai kas nors paklausia: „Ko tau reikia?, Ko norėtum?", - sakau: „Kadangi jau viską turiu, man nieko nereikia!" Va taip! O dėmesio tikrai nestokoju, rūpinasi ir kolegos, ir žmonės su kuriais seniai bendravau, o Dalia C. man net karštų pietelių atveža. Gydytoja ir personalas daro viską, ką reikia, gydymas skirtas toks, koks šiuo metu reikalingas, todėl jaučiuosi normaliai, nors vienintelė problema yra ta mano ranka, bet ir ji šiek tiek pagerėjo, galiu lengviau save apsitarnauti, t. y. apsirengti ar nusirengti. Pagrindinį savo „darbą" atlieku iki pietų, todėl laisvas laikas – popietė: galiu paskaityti, jei yra jėgų ir noro, ar šiaip pasnūduriuoti. Išsiverdu kavos, parūkau, padarau mažą gramelį - taip ir eina dienos ir naktys. Prie visko prisitaikiau ir pripratau, t. y. tokį gyvenimą, koks čia įmanomas ir gyvenu! Viskas gerai!!!

Laikykis ir Tu, žiūrėk savo sveikatos, nesinervink be reikalo. Ateina pavasaris, vasara – turi būt geroje formoje! Gerai?"

Koks žmogaus gerumas! Baisios ligos prislėgtas, jis rūpinasi manimi, pataria, ramina. Pranas rūpinasi mano vasara, nes ją praleidžiu Palangoje. Jam atostogauti Palangoje nepatikdavo: gausumas žmonių, vaikų riksmas, girtų keiksmai, netvarka, nešvara slėgdavo. Todėl jis pasirinko Rygos pajūrį ir metų metais važiuodavo praleisti liepą į Kangarį. Ten nuostabus pušynas, minkštos samanos, mažai žmonių, nuostabūs šeimininkai.

Prieš dešimt metų elektriniu traukiniu važiavo į Rygos pajūrį. Priešais sėdėjo moteris, nenuleidžianti žvilgsnio nuo Prano. Tai nusišypsodavo, tai paklausdavo laiko, – labai norėjo užmegzti pažintį. Pranas pajuto jos nuoširdumą, paprastumą, rusišką sielą. Kai išlipo iš vagono, jis paklausė moters, gal ji turi čia vasarnamį, gal galės priimti vasaroti? Ši pasakė, kad sąlygos gyventi svečiui yra, tik viena tos problemos ji nesprendžianti – reikia tartis su vyru Gunaru.

Jevdokija pakvietė Praną į dailų, bet ne prabangų vasarnamį. Čia ir pasiliko visam mėnesiui.

O paskui čia atsirasdavo kiekvieną vasarą. Gal jis priminė moteriai jos tragiškai žuvusius vaikus? Po mašina papuolė visa šeima - dukra, žentas ir anūkėlis. Daugiau

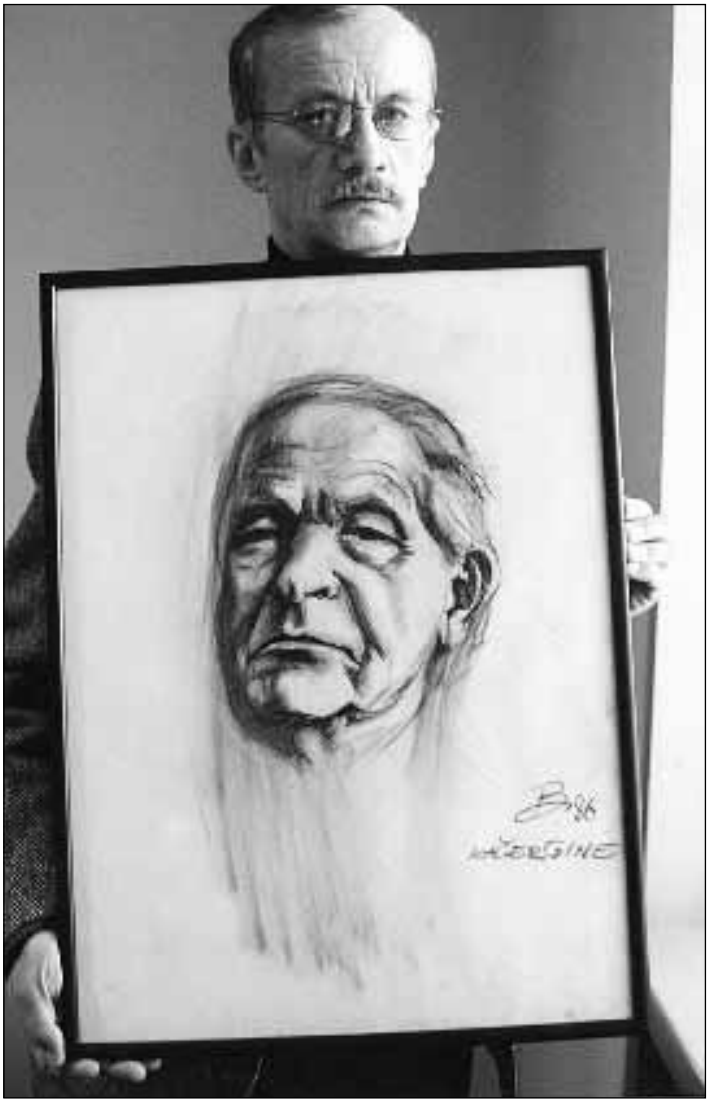

1. P. Piaulokas su pirmojo Šiaulių dramos teatro direktoriaus, režisieriaus, aktoriaus Juozo Stanulio (1931-1942) portretu

vaikų neturėjo, todėl Pranas buvo laukiamas, mylimas, vaišinamas. Jis veždavo dovanų lietuviškos duonos, sūrio, gudobelės lašų širdžiai stiprinti. Aplankydavo ir žiemą, ir pavasarį, o kartais pasiųsdavo siuntinėlį. Jevdokija siųsdavo uogienes, konservuotus grybus. Kadangi Pranas grybų nemėgo, tie skanumynai atitekdavo man.

Su artisto išėjimu nutrūko ir šios draugystės istorija. Per laidotuves abu senukai atvažiavo į Šiaulius, sėdėjo parterio pirmoje eilėje neatitraukdami nosinės nuo akių. Jie labai skausmingai atsisveikino su savo mylimu žmogumi.

*

Paskutinį kartą aplankiau bičiulį Šiaulių apskrities ligoninėje gegužės pradžioje. Radau ne vieną: vaistininkė Dana maitino koše su spirgais, aktorės Olita ir Faustina juokavo, kėlė nuotaiką, šposavo. Joms išėjus, paprašė Pranas lukterti. Jis norėjo paskutinį kartą pasikalbėti. Išgėręs vaistus pasakė:

- Mane išveš į Vilnių. Sakė, kad ligoninės transportu. Aš nebesugrįšiu į savo namus, Rimai. Tu paimk mano relikvijas, apdovanojimus ir paprašyk Antano, kad leistų išvežti į Vilnių, į Teatro, muzikos ir kino muziejų. Aš noriu, kad liktų tenai.

- Gerai, Pranai… Bet gal to nereikia? Tu pasveiksi.

Jis nusišypsojo:

- Kad taip būtų… Bet stebuklų nėra…

Paskutinį kartą atsisveikinau pabučiuodamas į kaktą.

Neramu: kaip ten Pranui Vilniuje? Buvo penktadienis. Kai paskambinau 16 valandą, niekas nekėlė ragelio. Skambinu 20 valandą.

- Šiandien man buvo labai sunki diena. Labai silpna, gavau chemijos… Ačiū, kad paskambinai. Sunku kalbėti… - pagaliau atsiliepė.

Tai buvo paskutinis kartas, kai girdėjau sodrų, gražų, tačiau pritilusį aktoriaus balsą.

O dabar jis guli karste ramus, mirties neiškankintu veidu – lyg užmigęs… Nuo tiulio uždangos toks gyvybingas, nuotaikingas, truputį šelmiškas jis žiūri į tuos, kurie atėjo atsisveikinti. Trečiadienio rytą sudie pasakė teatro žmonės, svečiai iš kitų teatrų: A. Giniotis, V. V. Landsbergis, S. Račkys, A. Pociūnas, G. Padegimas, O. Ditkovskis. Kurso draugai atsisveikino su savo Franku (taip jį vadino studijų metais). Tylūs salėje sėdėjo žiūrovai.

Prie kapo duobės V. Valašinas kalbėjo apie skaudžią netektį ir liūdesį, užjautė teatro kolektyvą, užjautė tuos, kurie jį matė scenoje, pažino gyvenime, o jo palinkėjimas Pranui, išėjus Anapilin, suburti ten esančius aktorius spektakliui, pribloškė.

Kai kitą dieną Frenkelio viloje pristačiau auditorijai kaunietę aktorę Rūtą Staliliūnaitę, ji prabilo apie vakar dieną:

- Vakar atsisveikinau su savo brangiu broliu. Anapilin išėjo talentingas artistas Pranas Piaulokas. Kodėl išėjo jis, o ne aš? Tokio artisto netektis - skaudi žaizda Lietuvos teatrui. Jo atminimui paskaitysiu V. Mačernio „Vizijų" dvi dalis.

Kaip aktorė skaitė! Kiekvieną žodį, mintį, vaizdą klausytojai priėmė lyg maldą.

Užmiršti šio talentingo ir nuostabaus žmogaus nevalia.

Rimantas VAITIEKŪNAS

ĄŽUOLO VAINIKAS – VIKTORUI RUDŽIANSKUI

2008 metų „Poezijos pavasario“ laureatu vainikuotas poetas Viktoras Rudžianskas. Taip aštuonių eilėraščių knygų autorius pagerbtas už rinkinį „Nuo do iki do“.

Knyga apie meilę ir mirtį, Lietuvą ir pasaulį išleista 2007 metais.

Nuo 2004 metų kultūros ir meno savaitraštį „Nemunas“ redaguojantis kūrėjas, uždėjus laureato ąžuolo vainiką, pažymėjo, kad jį žavi „Poezijos pavasario“ tradicijos atsparumas. Ir dar: „Visa, kas teigiama ar neigiama įvyksta, yra neišvengiama“.

S. P.

„Poezijos pavasario“ laureato Viktoro Rudžiansko pagerbimo akimirka

„VARPAI“: DVIGUBAS JUBILIEJUS

Bene labiausiai įsiminė tai, kad tą gražią pavasario popietę Rašytojų sąjungos klube tarp žilagalvių klasikų ir tokių pat literatūros gerbėjų matėsi ir jaunų veidų. Dauguma jų vietas rinkosi salės gale, ir tas derinys iš šalies atrodė labai optimistiškai.

Pirmąsyk iš Šiaulių atvežta vienu prizu daugiau, ir tas prizas buvo skirtas ne bet kam, o debiutantei.

Nors pagrindinis vakaro akcentas – „Varpams“ – 65-eri, įpusėjus sutiktuvėms, nuskambėjo ir kita, ne mažiau svarbi mintis: o gal vis tik svarbesni tie dvidešimt metų, susiję su almanacho atnaujinimu.

Atsinaujinantį almanachą lydėjo nemažai įvykių, kaip ir visą tuometį laikotarpį. Bene labiausiai naujiesiems varpininkams įsiminė literatūrinės valandos-susitikimai su rašytojais, kurie dar visai neseniai

buvo „juoduosiuose“ sąrašuose. Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas, Jurgis Jankus tapo pirmaisiais svečiais. Būta daug netikėto, kartais net sunkiai įsivaizduojamo. Štai „Varpų“ vakaras su K. Bradūnu ir jo šeima įvyko sąjunginio pavaldumo karinėje gamykloje. Svečius iš JAV lydėjęs tuometis Rašytojų sąjungos sekretorius Valentinas Sventickas buvo liudininkas, kaip aiktelėjo režiminės „Nuklono“ gamyklos žmonės, paskelbus, kad tarp jų yra ir „Amerikos balso“ korespondentas. Dabar, kai jau beveik niekas nebestebina, nelengva tokią situaciją suvokti, o tuomet tai buvo ypatingas įvykis. Ypač jaunam tos įmonės direktoriui kitą darbo dieną. Juk buvo dar tik 1989 metai.

Atsinaujinusį almanachą stebėjo, vienas pirmųjų jo skaitytojų buvo ir tuometis Rašytojų sąjungos pirmininkas Vytautas Martinkus. Todėl neatsitiktinai naujausias „Varpų“ numeris prasideda jo skaičiuojamais kariliono dūžiais, daug bylojančiu tekstu apie varpus, nulietus iš literatūros.

Dvigubą jubiliejų pažymintį numerį išsamiai aptarė literatūros kritikas Petras Bražėnas.

Atkreipęs dėmesį, kad ir kolegų darbus visada vertina reikliai, kritiškai, profesorius pažymėjo: tai tas atvejis, kai tokiam reiklumui ir kritiškumui demonstruoti beveik nelieka erdvės. Pasaulyje, kuriame tiek daug įdomių knygų, neretai taip atsitinka, jog, atvertęs leidinį, jį skaitytum nuo pirmojo iki paskutiniojo puslapio. „Varpai-2008 (23)“ tapo kaip tik tokia knyga.

- Viskas pasirodė didžiai prasminga, reikalinga, daug kas iš tiesų nauja, kai kas net visai negirdėta, - kalbėjo P. Bražėnas. – Almanachas turi labai aiškią koncepciją. Jame yra viskas – ir pagarbos duoklė pirmtakų, ir savo pačių nueitam keliui, ir bandymas pristatyti tuos, kuriuos mažiau pažįstame, ir recepcijos formavimas.

Kritiko tvirtinimu, „Varpai“ ne kartą publikavo netikėtus tekstus iš stalčių, užsilikusius juose dėl vienokių ar kitokių aplinkybių. „Varpuose“ – nuolatinis dėmesys naujiems vardams, įvairiems žanrams. Kiekvienas numeris pilnas turiningų, reikšmingų, reikalingų, informatyvių dialogų.

„Almanachas įdomus nuo pradžios iki galo, - reziumavo kritikas. – Jis tikrai gražiai reprezentuoja mūsų literatūrą, pagarbą praeičiai, kultūros istorijai ir parodo šios dienos pulsą. Ir tai ne tik mano nuomonė: Juozas Aputis, kuris taip pat šiandien čia turėjo kalbėti, prašė perduoti: jis su apetitu perskaitė naująjį „Varpų“ numerį ir apgailėjo, kad negali šito pasakyti gyvu žodžiu“.

- Tas almanachas – tarsi gražus paukštis, - M. Sluckis savo šneką pradėjo lyg poetas, prisiminė išskrendančiuosius ir čia pasiliekančiuosius ir vėl sugrįžo prie leidinio. – Almanachas leidžiamas Šiauliuose, bet jo širdis, man rodos, tvaksi Vilniuje. Jis nuo pat pradžių mėgino suartinti labai nutolusius krantus. „Varpų“ dėka tie krantai suartėjo. Almanachas rodo literatūros pilnatvę.

Prozos metro teigimu, kada nors ateityje jauniems kritikams bus įdomu, naudojantis šito almanacho medžiaga, analizuoti, ieškoti tai, kas jungia. Įvairius, nepanašius, tarpusavyje net konfliktuojančius kūrėjus.

V. Martinkus šįkart pasitelkė į pagalbą Friedrichą Nietzschę, labai vertinusį skaitytojo vaizduotę. Rašytojas sakė, jog ir jis kartais su „Varpais“ atliekąs tam tikras operacijas, ieškodamas konceptualumo. Pažymėdamas, kad „Varpai“ nėra tik Šiaulių „Varpai“, nes, jei taip būtų, tai jau būtų ne tie, ne tokie „Varpai“, atkreipė dėmesį į „labai gražią ir reikalingą esė“ apie profesorių Saulių Sondeckį: tekste apie buvusį šiaulietį atsiveria tokios neįtikėtinai gilios sąsajos ir saskambiai, kad belieka tik stebėtis.

Dar viena V. Martinkaus įžiūrėta dimensija, kurią jis pavadino kiek neįprastu metaforišku žodžių deriniu, - gyvųjų ir mirusiųjų jungė. Kalbėtojas sakė, jog ji visais atžvilgiais palaikytina, prasminga struktūra.

Rašytojų sąjungos pirmininkas Jonas Liniauskas ne tik sveikino varpininkus, linkėdamas ir po 65-erių neišeiti į pensiją, toliau gausti, bet ir juokavo: „Kadangi tokia barzdota redkolegija, suprantu, kodėl Dirgėlą su barzda išspausdino, Braziūną, Vanagą. Bet kaip Čigriejus pro tą redkolegijos

2008 metų literatūrinės „Varpų“ premijos laureatas poetas Vladas Braziūnas

sieną praėjo?“

2008 m. literatūrinė „Varpų“ premija įteikta poetui Vladui Braziūnui už eilėraščių ciklą „Slaptoji ornitologija: inkilų šventinimas“. Jis apdovanotas diplomu, UAB „Telebaltikos importas ir eksportas“ spalvotojo vaizdo televizoriumi, UAB „Rūta“ saldumynų rinkiniu, UAB „Sabalin“ batais. Naujasis, jau 36-asis, laureatas kalbėjo, jog ilgai nedrįsęs kitiems prisipažinti, kad iš daugelio tekstų jam pačios įdomiausios būna paraštės ir išnašos. Ne taip seniai sužinojęs apie panašų „Varpų“ sumanytojo Algirdo Juliaus Greimo prisipažinimą. O „Varpus“ V. Braziūnas įsivaizduojąs kaip labai labai gražias literatūros ir kultūros gyvenimo paraštes, iš kurių galima išskaityti daugiau nei iš ilgiausių tekstų.

„Varpų“ prizai atiteko prozininkui R. Vanagui, poetui H. A. Čigriejui ir jaunajai poetei bei literatūros kritikei Onutei Gaidamavičiūtei.

Laurynas ŽYMANČIUS
Sutrumpinta iš: Nemunas, 2008 05 8

TOMAS VENCLOVA: SUGRĮŽIMAS Į JAUNYSTĖS MIESTĄ

Birželio 12 d. Šiaulių apygardos teisme surengta literatūrinė „Varpų“ valanda su Tomu Venclova. Prieš tai svečias lankėsi seniausiame Lietuvoje konditerijos fabrike „Rūta“, kur su literatūros almanacho „Varpai“ rėmėjais užsimezgė šiltas, betarpiškas pokalbis, plačiau prisimintas jo darbas miesto dramos teatre. Susipažinęs su Chaimo Frenkelio vilos naujomis ekspozicijomis, daug pasaulio matęs žmogus labai aukštai įvertino „Aušros“ muziejaus darbuotojų pastangas.

- Kas galėjo pagalvoti, kad jos didenybė poezija taip tvirtai prigis erdvėje, skirtoje visai kitiems dalykams. O juk viskas prasidėjo nuo memorialinės lentos pirmajam „Varpų“ almanacho redaktoriui Kaziui Jankauskui atidengimo ant mūsų teismo rūmų fasado, - pristatydamas svečią kalbėjo Apygardos teismo pirmininkas Boleslovas Kalainis. Jis taip pat pažymėjo, kad per tuos keletą metų čia kaip kūrėjai lankėsi tokie literatūros grandai kaip Justinas Marcinkevičius, Marcelijus Martinaitis, Algimantas Baltakis, Mykolas Sluckis ir kiti.

Kad tokie susitikimai teismo rūmuose tampa tradicija, pasidžiaugė ir svečią čia atlydėjęs „Varpų“ vyriausiasis redaktorius, rašytojas Leonas Peleckis-Kaktavičius. Kalbėtojas susirinkusiems priminė, kad prieš juos ne tik poetas, eseistas, literatūros tyrinėtojas, publicistas, filosofijos daktaras, profesorius, bet ir buvęs disidentas, Helsinkio grupės narys, žmogus, kuriam prieš trejetą dešimtmečių išvykus iš Lietuvos, specialiu Maskvos dekretu buvo atimta SSRS pilietybė, kad Tomas Venclova – devintas asmuo buvusioje Sovietų Sąjungoje, kuriam pritaikyta ši procedūra. Be to, literatūrinės valandos svečias brangus dar ir tuo, kad prieš daugelį metų dirbo teatro literatūrinės dalies vedėju, artimai bendravo su tais, kuriems buvo ne tas pats, kokia ateitis

laukia Lietuvos. Šiauliai buvo paskutinė priebėga, pasitraukiant į Vakarus.

Pusę susitikimo laiko T. Venclova skyrė naujų eilėraščių skaitymui. Klausimų buvo daug ir įvairių. Į juos T. Venclova atsakinėjo atvirai, įdomiai, kartais ir pašmaikštaudamas.

Pasiteiravus apie sūnaus ir tėvo santykius, profesorius neslėpė, kad jų pozicijos skyrėsi neretai dimetrialiai, tačiau jis Pavliku Morozovu niekada nebūsiąs, smerkti tėvo nesirengiąs, nes esąs krikščionis ir tai draudžia ketvirtasis Dievo įsakymas. Pasidžiaugė ir kad dalis tėvo kūrybos lieka literatūroje, kad šimtmečio jubiliejaus proga išleista knyga apie jį, kad žadama perspausdinti kai kurias Antano Venclovos knygas.

- Tėvui su jo biografija jau nebebuvo kitos išeities. O aš kaip mąstantis jaunas žmogus kitokio kelio pasirinkti negalėjau, - pasakojo T. Venclova. – Tėvas bijojo, kad nepatekčiau į kalėjimą, nors tikruoju, atviru disidentu tapau jau gerokai po jo mirties. Bet savo pažiūrų nuo jo neslėpiau. Tai, kad mano reputacija Sovietų Lietuvoje buvo bloga, dažnai buvo panaudojama prieš tėvą žmonių, kurie norėjo būtent tėvui pakenkti, darydami patys sovietinę karjerą.

Dėl grįžimo gyventi į Lietuvą T. Venclova atsakė taip:„Kadangi spausdinuosi Lietuvoje, leidžiu knygas, dalyvauju visuomenės gyvenime, šiek tiek net politikoje ir lankausi Lietuvoje kada panoriu, bent jau porą kartų per metus, manau, jog tai ir yra grįžimas. Nejaugi grįžimas – tai būtinai namo kur nors Žaliakalny ar Žvėryne pirkimas? Be to, Vilniuje ir butą turiu, dabar jau velionės motinos butą". O visam laikui negrįžtąs todėl, kad dar turi įsipareigojimų savo studentams JAV ir į pensiją išeisiąs ne anksčiau kaip po ketverių metų.

O kur tuomet bus jo pastovi gyvenamoji vieta, T. Venclova sakė kol kas nežinąs. Šiuo metu turįs butą ne tik Amerikoje ir Lietuvoje, bet ir Krokuvoje bei Juodkalnijoje. Kol leis sveikata, keliaus ir gyvens visur, kaip yra įpratęs. Labai gali būti, kad gyvenimą baigs Amerikoje šalia savo anūkų. Tačiau gali taip atsitikti, kad ir Lietuvoje.

Giedrius BERŽINIS

Sutrumpinta iš: Nemunas, 2008 06 19

PAŽYMĖTAS ŽYMAUS TAUTOSAKININKO JUBILIEJUS

Neatsitiktinai Papilėje, Lakštingalų slėnyje paskutinę vasaros dieną surengtas žymaus tautosakininko Antano Mockaus (1918-1995) 90-mečio minėjimas: čia - Mockų šeimos šaknys, nemažai jubiliato veiklos pėdsakų, viena Papilės gatvė pavadinta jo vardu.

Apie A. Mockaus gyvenimą ir veiklą papasakojo iš Vilniaus atvykę mokslininkai, buvę jubiliato bendradarbiai Regina Norkevičienė ir Bronius Dobrovolskis. Docentė R. Norkevičienė akcentavo svarbius biografijos faktus, kurie lėmė ryškius veiklos pokyčius. A. Mockus - tautosakininkas, rašęs disertaciją "Broliai Juškos - lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai". Už tai, kad 1954 m., nesuderinęs su vadovybe, perspausdino Juškų dainų tritomį, buvo atleistas iš Literatūros instituto Tautosakos sektoriaus vadovo pareigų. Vėliau turėjo palikti ir institutą. Tai buvo skaudus posūkis A.Mockaus gyvenime.

1960 m. A. Mockus tapo Mokyklų mokslinio tyrimo instituto direktoriaus pavaduotoju mokslo reikalams. Anot docento Br. Dobrovolskio, A. Mockus institutui buvo labai reikalingas. Jam pradėjus dirbti, institute buvo trys mokslų kandidatai, iš kurių tik vienas pedagogikos specialistas. Suvokdamas, kad institutui svarbiausia ugdyti mokslinius kadrus, kelti jų kvalifikaciją, A. Mockus sumaniai ir ryžtingai ėmėsi darbo. Iš vakarykščių mokytojų reikėjo kuo greičiau išauginti specialistus, turinčius mokslinius laipsnius. A. Mockui pavykdavo išrūpinti vietų aspirantūroje ne tik Vilniuje, bet ir Tartu, Kijeve, Leningrade, Maskvoje, rasti mokslinius vadovus ir konsultantus, sudaryti darbuotojams sąlygas išvykti į ilgalaikes mokslines komandiruotes ir stažuotes už Lietuvos ribų. Per dvidešimt jo darbo institute metų buvo apginta apie 50 mokslų

kandidato, 3 mokslų daktaro disertacijos. A. Mockus buvo plačių užmojų mokslininkas ir žmogus.

Minėjime buvo kalbėta ir apie A. Mockaus žemaitišką atkaklumą, siekiant įvykdyti brolių Juškų valią - būti palaidotiems tėvynėje. Keturis dešimtmečius visoms valdžioms jis įrodinėjo, kad reikia nedelsiant iš Kazanės (ten kapinės jau buvo naikinamos) pargabenti Juškų palaikus. Tačiau tik 1990 m. lapkričio 2 d. karstai buvo pargabenti į Vilnių ir iškilmingai perlaidoti Veliuonos šventoriuje.

Jubiliejinės šventės metu buvo deklamuojama, grojama, dainuojama. Ypatingas akcentas - Evaldo ir Daivos Vyčinų padainuotos Juškų dainos, pritariant kanklėms.

Juškų dainų atlikėjas E. Vyčinas, džiuginantis jomis ir Lietuvoje, ir užsienyje, priminė, kad broliai Juškos spaudos draudimo metais išleisdami lotyniška abėcėle dainų tritomį, įvykdė žygdarbį. O A. Mockaus drąsus žingsnis sovietmečiu, sugrąžinant Juškų dainas į Lietuvos folkloristikos lobyną, irgi gali būti pavadintas žygdarbiu.

Visus pralinksmino Zapyškio vaikų folkloro ansamblis"Altonė". Jų vadovė Jūratė Mackonienė pasidžiaugė, kad estrada tame nuostabiamegamtoskampelyjetarsispecialiai jiems įrengta. Birbyne ir fleita groję Jedemskiai, kaip ir skaitovė Simona Tolutytė, - Mockų giminės talentai, jie buvo palydėti nuoširdžiais aplodismentais. Atvykusi iš Šiaulių A. Mockaus mokslo draugė filologė Vincenta Mamonienė puikiai interpretavo S. Kymantaitės-Čiurlionienės humoreską „Kelionė i Šiaulius".

A. Mockaus svarbiausias gyvenimo darbas prieinamu plačiajai visuomenei tapo tik vėl nepriklausomos Lietuvos laikais. Disertacijos pagrindu 2003 m. „Tyto alba" išleido knygą „Broliai Juškos: lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai". Kad toji reikalinga knyga išvystų dienos šviesą, labai daug prisidėjo ir žymiojo tautosakininko žmona Valerija Mockienė, kuri buvo ir iškilmių Papilėje pagrindinė organizatorė ir puoselėtoja.

Rasma KARKLINIENĖ

ĮVERTINTAS ILIUSTRUOTOJOS TALENTAS

Rugsėjo 13 d. Šiaulių Didždvario gimnazijoje pristatytas dailininkės Laimos Skerstonaitės albumas „Knygos Akvarelė Grafika", kurį išleido „Mintis".

Įdomiausia, kad pirmoji su tuo leidiniu supažindinta gimnazijos, kurią dailininkė baigė, bendruomenė, o knygą sudarė buvusi klasės draugė.

Anot albumo sudarytojos Valerijos Mockienės, dailininkė L. Skerstonaitė gimė, augo ir didžiąją svajonę – gyvenimą susieti su daile subrandino Šiauliuose. Nors buvo karo metai, čia buvo daug mokytojų, kurie padėjo ieškoti savųjų idealų, ugdė pareigingumą, atsakomybę, meilę Lietuvai, jų dėka mokykloje virė kultūrinis gyvenimas. Tokių kaip lietuvių literatūros mokytojas, „Varpų" almanacho pirmasis redaktorius Kazys Jankauskas dėka daugelis visam gyvenimui liko idealistais. Tarp jų ir L. Skerstonaitė, 1952 m. baigusi Dailės instituto grafikos fakulteto knygų apipavidalinimo ir iliustravimo skyrių ir 32 metus „Minties" leidykloje dirbusi menine redaktore.

Leidinyje pristatyti įvairūs darbai: akvarelės, lino raižiniai, monotipijos, iliustracijos. Čia taip pat nemažai žinomų dailininkų pamąstymų apie L. Skerstonaitės kūrybos savitumą.

Svarbiausias dailininkės iliustruotas mokslinės literatūros leidinys - V. Logmino „Lietuvos paukščiai", išleistas Vilniuje 1979 m. L. Skerstonaitė parengė daugiau kaip 300 paukščių piešinių, neabejotinai turinčių išliekamąją vertę. Dabartiniame albume paukščiai švyti ryškesnėmis spalvomis - jie atgaivinti iš originalų.

Paskutinė leidinio dalis - memuarinė. Tai - šilti, jaukūs ją artimai pažinojusių žmonių prisiminimai ar trumpi epizodai,atskleidžiantyskasdienybėsakimirkas, kūrybos tarpsnius, nuoširdų jos būdą.

Dailės studijos vadovė dailininkė Birutė

Kuicienė pakvietė savo studijos mokinius ne tik susipažinti su L. Skerstonaitės menu, bet ir pristatymą paįvairinti muzikavimu.

- Dailininkės iliustruotus žurnalus „Genys", „Žvaigždutė", P. Cvirkos knygą „Cukriniai avinėliai" atsimenu iki šiol, - pasakojo mokytoja. - Džiaugiuosi, kad tie piešiniai vėl grįžo į mano gyvenimą, tik šįkart kitokiu pavidalu.

„Laiptų" galerijos atstovas Ričardas Jakutis plačiau apžvelgė dailininkės kūrybos įvairovę, įdomias įžvalgas, skonį, sugebėjimą spalvų deriniais perteikti nuotaikų kaitą, žaismę, ilgesį, švytėjimą. Jis pažymėjo, kad ypatingai žavios vaikiškų knygų iliustracijos, todėl ir prašydavo autoriai iliustruoti jų leidinius. Anot rašytojo Algimanto Zurbos, L. Skerstonaitė - iliustruotojos talentas.

M. V.

NAUJAS LITERATŪRINIS ŽURNALAS VAIKAMS

2009 metų pradžia Lietuvos vaikams pateikė gražų siurprizą: mėnesinį literatūrinį meninį žurnalą „Tipu tapu", kuris ruošiamas Vilniuje, o spausdinamas Šiauliuose. Redakcinės kolegijos pirmininkas – poetas Juozas Nekrošius, redaktorė – Imandra Daukšienė, meninė redaktorė – Goda Zigmantienė.

Naujojo leidinio įžanginiame žodyje, be kita ko, pažymėta: „Kviečiame visus vaikučius kartu keliauti po meno, literatūros šalį, pavyti horizontą ir jį nupiešti, užsiropšti ant debesies ir sukurti pasaką, pasidaryti valtį ir nuplaukti iki Nidos... O gal ir toliau? (...) Kelionėse mus lydės žurnalo draugai, Lietuvos rašytojai, dailininkai, mokslo žmonės, istorijos žinovai, garsūs sportininkai, gerosios pasakų laumės".

Pirmojo numerio turinys – daug žadantis. Jame – pora puslapių enciklopedinių žinių, kurias palydi originalūs dailininkės Alfredos Steponavičienės piešiniai, patys

naujausi Ramutės Skučaitės eilėraščiai su poetės vaikystės nuotraukomis, ištrauka iš Algimanto Zurbos baigiamos rašyti nuotykių knygos „Daktaras Mauricijus", „Šnekutės pamokėlė", Jono Mačiukevičiaus eilėraščiai, Lietuvos karaliui Mindaugui skirtieji puslapiai, „Klaustutės mįslės", Vytauto Račicko nuotykingas pasakojimas „Stebuklingas rašiklis" ir, žinoma, „Linksmoji kraitelė". Simboliškas J. Nekrošiaus eilėraštis „Pirmas žingsnis", kuris, regis, ir bus pasufleravęs žurnalo pavadinimą („Tėtis šypsos. / Šviečia saulė. / Tipu tapu / Į pasaulį!"). Visi tekstai gausiai ir smagiai iliustruoti. Rašytojams talkino dailininkai Rolandas Bitvinskas, Aušra Čapskytė, Eglė Valiūtė, Valentinas Ajauskas, Vida Alesienė, Vladas Kudaba, Herta Matulionytė-Burbienė. Pažymėtina ir aukšta naujojo leidinio poligrafinė kultūra (spausdino UAB „Neoprintas").

„Rengdami pirmąjį žurnalo numerį ir turėdami omeny sunkią kitų humanitarinio pobūdžio leidinių būklę, nuolat klausėme savęs: ar nepavėluota? – sako „Tipu tapu" redakcinės kolegijos pirmininkas J. Nekrošius. – Įveikti abejones visų pirma padėjo moralinė Rašytojų ir Dailininkų sąjungų parama. Projektui pritarė daugelis rašytojų ir dailininkų".

Naujojo žurnalo tiražas – 5000 egz.

S. P.

Va303 Varpai-2009 (24): Literatūros almanachas / Vyr. red. L. Peleckis-Kaktavičius. Leidžiamas nuo 1943. Leidimas atnaujintas 1989.
2009. – 304 p.: 44 nuotr. Bibliogr. išnašose.

ISBN 978-9955-667-11-7
UDK 888.2-8(059)

Nuotraukos ir reprodukcijos:
Bernardo ALEKNAVIČIAUS (222, 231),
Gasparo ALEKSOS j. (237),
Zenono BALTRUŠIO(208, 292),
Mariaus BARANAUSKOS (31),
Vlado BRAZIŪNO (62),
Jurgio BUITKAUS (175),
Janio DEINATO (Jānis Deinats)(24),
Onutės GAIDAMAVIČIŪTĖS (294),
Aldonos RUSECKAITĖS (209, 212, 213),
Huberto SMILGIO (274),
J. ŠTEINBERGO (213),
iš Janinos JOVAIŠAITĖS asmeninio archyvo (246),
iš Ginto KRAPTAVIČIAUS asmeninio archyvo (127),
iš Leono PELECKIO-KAKTAVIČIAUS asmeninio archyvo (36),
iš Laimos PETRAUSKIENĖS asmeninio archyvo (136),
iš Kornelijaus PLATELIO asmeninio archyvo (19),
iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondų (268, 269, 270, 271, 272, 273),
iš Jono UŽURKOS asmeninio archyvo (192),
iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų (210, 214, 215, 216, 217, 219, 220),
iš Aušros Marijos SLUCKAITĖS-JURAŠIENĖS asmeninio archyvo (107),
iš Silvijos PELECKIENĖS asmeninio archyvo (250),
iš Prano PIAULOKO asmeninio archyvo (276, 277, 278, 279, 280, 283, 286, 288).

Maketavo dizainerė Rasa ŠEIKUVIENĖ.

Pirmajame viršelyje – Joana Danutė PLIKIONYTĖ. Ryto erdvė. Techn. ofortas. 70x50. 1989.
Ketvirtajame viršelyje – Jonas DANILIAUSKAS. Baltas takelis. Drobė, akrilas. 116x81. 2004.

Formatas 70x100 1/16. 19 sp. l. *Išleido* Literatūros almanacho „Varpai“ redakcija. Rankraščių, pasiūlymų, atsiliepimų laukiame adresu: **Dainų g. 98-45, LT-78270 Šiauliai. Tel. 8~41 45 41 71. El. p.: varpai@splius.lt** Autorių nuomonė nebūtinai sutampa su redakcijos nuomone. Už savo teiginius atsako autorius. Spausdino UAB „Neoprintas“, J. Basanavičiaus g. 131a, Šiauliai.

VARPAI-2008(23). Literary almanac in Lithuanian appearing since 1943. Editor-in-chief Leonas Peleckis-Kaktavičius.

LIETUVA
Laiko
išmėgintas
skonis...
LIETUVOS VARDĖI 1000 METŲ!
Perduok šią žinią draugui, padovanodamas saldžią naujieną saldainių rinkinį
„TŪKSTANTMEČIO LIETUVA“
Ruta

LIETUVOS VARDUI 1000 METŲ!
LIETUVA
LIETUVA
LIETUVA
LIETUVA
Šokolado švelnumas...
Idaro gardumas...
Dizaino patrauklumas...
Geriausi UAB "Rūta" gaminiai!
MALONUMAS ŠOKOLADO MĖGĖJAMS IR
PLIKŪS SUVENYRAI, PRISTATANTYS LIETUVĄ!
Rūta

LIETUVOS VARDUI 1000 METŲ!
Saldainių rinkinys
„ŠOKOLADO ISTORIJA“
Šokolado
Smalstom gurmanom –
SALDAINIŲ RINKINYS IR KNYGA
"Tikruji šokoladu istorija"
vienoje puošnioje pakuotėje.
Ruta

Baltija

www.baltijahotel.lt

Patirtis
Profesionalumas
Tradicijos

Naujajame "Žilvino" *** viešbučio SPA ir grožio centre galėsite atsipalaiduoti baseine su povandeninėmis srovėmis, sūkurinėje vonioje, o pasikaitinę saunoje arba turkiškoje pirtyje atsigaivinsite upsipylę šalto vandens kubiliuku.

SPA ir grožio centre savo svečiams siūlome daugiau kaip 40 SPA ir grožio procedurų. SPA terapijų su gydomojo purvu, vaistažolėmis, šokoladu, vynogėmis, kava metu patiriamos ypač malonios akimirkos. Net 17 skirtingų procedurų, skatinančių organizmo detoksikaciją, tonizuojančių bei stiprinančių imuninę sistemą, atliekama hidroterapinėje garo vonioje "Thala Easytherm S".

Viešbutis "Žilvinas"***
Kęstučio g. 26, LT-00135 Palanga
Tel. +370 460 49146
Faksas +370 460 49197
El.p. zilvinas.spa@baltijahotel.lt

Reabilitacijos centras teikia II A lygio stacionarinės medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugas. 2010 metais bus renovuotas ir visiškai pritaikytas neįgaliesiems. Čia teikiamas reabilitacinis gydymas, ambulatorinė, palaikomoji, pakartotinė reabilitacija ir sanatorinis-komercinis gydymas.
Gydomi ginekologijos, kraujotakos sistemos, judamojo atramos aparato, akių, nosies-gerklės-ausų, nervų sistemos, odos susirgimais sergantys pacientai. Platus įvairių procedūrų pasirinkimas.

Reabilitacijos centras
S.Darinus ir Girėno g. 20, LT-00129 Palanga
Tel. +370 460 49104
Faksas +370 460 49198
El.p. rehabilitacijos.centras@baltijahotel.lt

www.baltijahotel.lt
Patirtis
Tradicijos
Profesionalumas

VĮ poilsio namų "BALTIJA" administracija
Ganyklų g. 30, LT-00138 Palanga
Tel. +370 460 49184
Faksas +370 460 49226
El.p. info@baltijahotel.lt
www.baltijahotel.lt

Patirtis
Profesionalumas
Tradicijos

Apgyvendinimo, konferencijų bei maitinimo paslaugos - net trijuose skirtingo lygio viešbučiuose ir Jaunimo nakvynės namuose.

Viešbutis "Auska"*****
Vytanto g. 11, LT-00101 Palanga
Tel. +370 460 49084
Faksas +370 460 49087
El.p. auska@baltijahotel.lt

"Žilvino" viešbutyje 2008 metais atidarytas SPA ir grožio centras bei dvi naujos komfortabilios teniso aikštelės, įrengtos naudojant sintetinę dangą.

Viešbutis "Žilvinas"***
Kęstučio g. 26, LT-00135 Palanga
Tel. +370 460 49146
Faksas +370 460 49197
El.p. zilvinas@baltijahotel.lt

Viešbutis "Vyturys"**
S.Daukanto ir S.Girėnų g. 20, LT-00129 Palanga
Tel. +370 460 49147
Faksas +370 460 49198
El.p. vyturys@baltijahotel.lt

Neseniai atnaujinti Jaunimo nakvynės namai - visiškai atitinkantys Europos standartus. Visi kambariai keturviečiai, tinka ir šeimyniniam poilsiui. Kiekviename kambaryje - visi patogumai, televizorius, šaldytuvas.

Jaunimo nakvynės namai
Ganyklų g. 30, LT-00138 Palanga
Tel. +370 460 49184
Faksas +370 460 49226
El.p. jaunimonamai@baltijahotel.lt

www.baltijahotel.lt

Patirtis
Profesionalumas
Tradicijos